

BIBLIOTECA
FVNDATIVNEI
VNIVERSITARE
CAROL I.

Nº Curent 51082 Format

Nº Inventar A 25464 Anul

Sectia Depozit III Rastul

ISTORIE MODERNĂ ȘI CONTIMPORANĂ

DE LA

LUDOVIC AL XIV-lea PÂNĂ ASTĂZI

PENTRU

CLASA III SECUNDARĂ

CU ADAUSURI PENTRU

CLASA VII SECUNDARĂ

DE

I. GĂVĂNESCU

Profesor universitar. Post inspector.
Director al Seminarului Pedagogic
universitar din Iași.

și

O. TAFRALI

Profesor universitar. Director al
Muzeului de Antichități
din Iași.

Aprobată de Ministerul Instrucțiunii cu adresa No. 197 din 11 Aprilie
și cu avizul Consiliului Permanent No. 311 din 3 Aprilie a. e.

BUCUREȘTI

EDITURA LIBRĂRIEI H. STEINBERG & Fiu

94 - STRADA LIPSCANI - 94

1921

PREȚUL LEI 23.50

Inv. A. 25.464

ISTORIE

MODERNĂ ȘI CONTIMPORANĂ

DE LA

LUDOVIC AL XIV-lea PÂNĂ ASTĂZI

PENTRU

CLASA III SECUNDARĂ

CU ADAUSURI PENTRU

CLASA VII SECUNDARĂ

DE

I. GĂVĂNESCU

Profesor universitar. Post inspector.
Director al Seminarului Pedagogic
universitar din Iași.

și

O. TAFRALI

Profesor universitar. Director al
Muzeului de Antichități
din Iași.

7469541

Aprobată de Ministerul Instrucțiunii cu adresa No. 197 din 11 Aprilie
1921 în urma avizului Consiliului Permanent No. 311 din 3 Aprilie a. e.

—◆◆◆◆◆—
I. Gavănescu
BUCUREȘTI

EDITURA LIBRĂRIEI H. STEINBERG & Fiu.

94 - STRADA LIPSCANI - 94

1921

9(4) 2/7 (075.3)

9(4) 1643/1920 (075.3)

Biblioteca Centrală Universitară
"Carol I" București

Cota 51082

B.C.U. "Carol I" - Bucuresti

C145594

Fiecare exemplar va purta semnătura unuia din autori.

RC 47/10

ISTORIE MODERNĂ ȘI CONTIMPORANĂ.

Ludovic al XIV-lea și monarhia absolută
în Franța (1643—1715).

Minoritatea lui Ludovic XIV. — Mazarin. — Sub conducerea energică și îndemânată a lui Richelieu, Franța devenise prima putere în Europa. Războiul, însă, cunoscut în istorie sub numele de „războiul de trei zeci de ani“, nu se isprăvisese. Ludovic XIII murise, lăsând ca moștenitor pe fiul său, Ludovic, în vârstă numai de cinci ani și ca tutore pe însăși regina. *Ana de Austria.* Richelieu murise ceva mai înainte. Se părea că Franța intră într-o perioadă grea a istoriei sale. Richelieu, însă, pe patul de moarte, recomandase regelui său pe cardinalul *Iuliu Mazarin*, discipolul său în politică. Mazarin, sub aspectul blând și binevoitor față de toată lumea, eră stăruitor în planurile sale, pe care le urmăriă cu o fineță și o îndemânare deosebită. Deviza sa eră: „timpul și eu“. El reuși să înlătore pe toți nobilii, cari voiau să pună mâna pe putere și conduse bine treburile Franței, în tot timpul minorității lui Ludovic XIV.

Sfârșitul războiului de 30 de ani. — În interior, Mazarin urmă politica lui Richelieu. Spaniolii, profitând că pe tronul Franței se află un copil, năvăliră în Campania și înconjurară

cetatea Rocroi (1643). Aici, însă fură cumplit bătăuți de generalul Condé, care aveă atunci numai 22 de ani. Condé și Turenne învinsesă și pe Bavarezi și înaintară în inima Germaniei. La rândul lor, Suedezii, aliații Francezilor, erau victorioși. Luptele continuară în Austria, în Spania, în Flandra. Francezii eșiră învingători.

Tratatul de Westfalia (a. 1648) — Negocierile de pace începură încă din anul 1641. Ele fură reluate în mod serios în 1644, la Münster și la Osnabrück, în Westfalia. Adunarea catolicilor eră la Münster, cea a protestanților la Osnabrück. Trei tratate ieșiră din acest congres, terminat în 1648. Prin cel dintâiu, de la Münster, Spania recunoșteă independența Țărilor de Jos. Tratatul din Osnabrück și al doilea tratat de la Münster conțineau următoarele condițiuni :

1-a. Franța obțineă *cele trei episcopate și Alsacia*, afară de Strasburg; ea aveă libertatea navigațiunei pe Rin.

2-a. Aliații Franței nu erau uitați. Suedia luă *Pomerania* și gurile Oderului, Elbei și Weserului. Electorul de Brandenburg se măriă și el. Electorul Palatinatului luă *Palatinatul de jos*. Elveția eră recunoscută independentă.

3-a. *Politicește*, Germania eră împărțită în 343 de state independente. Din punctul de vedere religios, se recunoșteă în Germania libertatea conștiinței și a cultului la Luterani și Calvinisti.

Astfel, se sfârși războiul de trei zeci de ani, care înjosi definitiv trufia Austriei și stabili un nou echilibru european.

Ludovic XIV ia puterea în mână. — Cât a trăit Mazarin, Ludovic XIV nu se preocupă de treburile statului. Mai mult petreceă.

Nimeni, afară de pătrunzătorul spirit al ministrului diplomat, nu se așteptă să vază în el un rege mare. Când aflară curtenii și slujbașii, după moartea lui Mazarin, că tânărul rege voește, să cârmuiască de-aici încolo singur, fără ministru, aproape nu le veniă să creadă. Credeau că ardoarea lui pentru muncă va trece repede; dar a ținut mai mult

decât își puteau dâșii închipui: a ținut toată viața. Târziu s'au deșteptat cu cine aveau de a face.

Iată ce scrie însuși Ludovic al XIV, în privința aceasta, în *Memoriile* lui: „Numai timpul i-a făcut să vadă ceea ce trebuiau să creadă; căci m'au văzut totdeauna statornic pe aceeași cale, voind a fi informat de tot ce se făcea, ascultând rugămintele și plângerile celor mai de jos dintre supușii mei, știind numărul și starea cetățitorilor, tratând cu miniștrii străini fără mijlocitori, primind scrisorile, făcând singur o parte din răspunsuri și dând secretarilor mei conceptul celorlalte; regulând cheltuelile și veniturile statului meu, ținând afacerile secrete, distribuind favorurile după alegerea mea, păstrând în mine singur toată autoritatea. Mi se părea, că eram născut să fiu rege”.

El munciă regulat opt ceasuri pe zi, și toate afacerile însemnate ale statului treceau sub ochii lui. Înțelegea minunat de bine „meseria de rege.” În staturile ce da fiului său zicea: „Prin

muncă guvernăm și pentru muncă guvernăm. E o ingrati-tudine și o îndrăzneală față de Dumnezeu, și e nedreptate și tiranie față de oameni, a voi una fără alta.”

Ludovic XIV este tipul *monarhului absolut*. Era convins, că regalitatea este o însărcinare venită dela Dumnezeu, și că datoria unui rege este a face ca voința lui, să fie lege, cași voința lui Dumnezeu; iar datoria supușilor, să asculte de monarh ca de trimisul lui Dumnezeu pe pământ. Această convingere a și pus-o în practică.

Ludovic XIV era mândru și ambițios. Ținea mult ca nobilimea să se prezinte la *curte* și să se plece înaintea lui, să-i aducă „omagiu”. Cine nu venia, era rău privit, nu găsea

Fig. 1. — Ludovic XIV. Tablou de Rigaud.

grație la înaltul rege. Cine venia se bucură de toate favorurile. Dar, din principiu, nu întrebuițea pe nobili de rasă la afacerile statului. Le da altfel de favoruri, nu slujbe. Iși alegea funcționarii și miniștrii din nobilimea de a doua mână, ridicată prin meritele ei dintre burghezi.

Ludovic XIV zidi un nou palat regal măreț, în apropiere de Paris, la *Versailles*, unde își mută curtea. El voia să stee destul de departe de capitala, în care spiritele svăpăiate puteau să provoace turburări, precum se întâmplase în timpul copilăriei sale, revolta care poartă numele de *Fronđă*. În jurul palatului de la *Versailles*, se creă din porunca regelui, un parc minunat, care și astăzi produce admirațiunea vizitatorului. Pentru acest palat și parc, Ludovic XIV a cheltuit mai mult de cinci sute de milioane de franci. Nobilii, voind să se afile mereu pe lângă rege, și-au construit și ei acolo case, astfel că *Versailles* s'a făcut repede un oraș frumos, care deveni adevărata capitală a regatului.

Colaboratorii lui Ludovic al XIV-lea: oameni de stat și generali mari. — Cu toate calitățile lui de monarh, Ludovic XIV n'ar fi ajuns la atâta strălucire, dacă n'ar fi fost ajutat și de împrejurări. A avut norocul de-a veni tocmai la timp pe tronul Franței. Aroganța nobilimii eră zdrobită de predecesorii săi, calea monarhiei absolute pregătită, Franța ridicată la rangul de întâia putere în Europa. Pe lângă aceasta, un număr de oameni celebri, în toate ramurile, ieșiți din străduințele culturale ale generației trecute, stăteau la dispoziția lui, ca soldați ai științii sau duceau în toată lumea, prin nemuritoarele lor opere literare, gloria și renumele genului francez.

Dintre cei chemați de el, spre a-l ajuta la administrarea și întărirea țării, cei mai însemnați cu deosebire sunt: *Colbert*, *Louvois* și *Vauban*.

Colbert, un om de o putere de muncă uimitoare, lucră 16 ore pe zi. Priceput mai la toate chestiile de administrație internă, fusese recomandat lui Ludovic XIV chiar de Mazarin. „Vă datoresc totul, Sire, îi zise

el într'o zi, dar cred că mă achit de îndatorire, dându-vă pe Colbert". El s'a ocupat de finanțe, marină, comerț, industrie, căi de comunicație și alte lucrări publice. În toate, a adus îmbunătățiri. A izbutit să întrediască veniturile statului, fără să pună impozite noi. Ba chiar le-a mai împușinat, mai ales pe cele ce apăsau asupra țăranilor; a întemeiat și perfecționat tot felul de fabrici: de postav, dantelă, caușea, tapițerie (fabricile renumite de la Gobelins (Paris), Beauvais, (d'Aubusson).

Louvois, aproape tot așa de muncitor ca și Colbert, s'a ocupat cu chestiuni militare, cu organizarea armatei; fixă o soldă regulată. El introduse în armată uniforma și baioneta, înființă casarme, spitale și școli militare; regulă înaintările la grad după vechime, iar nu după nobleța nașterii, ca până atunci. Grație lui, Ludovic XIV avu o armată regulată de 180 000 de oameni, care se putu ridica până la 450 000.

Vauban era un foarte bun inginer militar. El puse Franța în poziție de apărare, construind un număr de fortărețe, rămase celebre.

Ludovic XIV a întreprins mai multe războaie, în timpul cărora s'au distins generalii săi, cari ocupă în istoria militară a lumii întregi primele rânduri. Cel mai însemnat sunt: *Turenne*, *Condé*, *Vendôme*, *Luxembourg*, și amiralii *Tourville* și *Jean Bart*.

Cu astfel de ajutoare, Ludovic avea dreptate să îndrăznească a-și măsura puterile țării sale cu ale oricărei alteia.

Fig. 2. — Louvois.

Războaiele lui Ludovic XIV.

Cucerirea Flandrei. — Când muri Filip IV, regele Spaniei, Ludovic XIV reclamă, în numele soției sale, ca un drept de moștenire, provinciile *Flandra* și *Franche-Comté*, și le și ocupă printr'o armată, comandată de *Turenne*. Atunci Olanda și Anglia se uniră cu Spania în contra Francezilor. Ludovic încheind pace, dete îndărăt *Franche-Comté*, dar păstră *Flandra*.

Războiul cu Olanda (a. 1672). — Supărat pe Olanda, pentru că aceasta dăduse ajutor Spaniei, și îndemnat de Col-

bert, care ură pe Olandezi pentru progresele și întinderea negoțului lor maritim, Ludovic XIV trimise o armată contra Olandei. Eră cât pe-aici să cuprindă întreaga țară; înaintase până aproape de Amsterdam, dar tocmai atunci se făcù stathouder al Olandei, *Guillaume de Nassau prinț d'Orange*. Acesta, văzând pericolul, în care se află patria lui, porunci să se rupă zăgazarile, care apărau Olanda de apele mării; apă năvăli, înneacă tot interiorul și Francezii se văzură nevoiți să se retragă spre Rin.

De rândul acesta, se înjghebă o coaliție și mai mare în contra lui Ludovic. Intr'insa intră, pe lângă Olanda, Spania, Austria, Danemarca și Brandenburgul. Războiul ținu șesé ani, dându-se și pe mare (cu Spania și cu Olanda) și pe uscat. După mai multe victorii, câștigate de armatele franceze, se încheiă pacea de la *Nimegue* (1678); prin care Franța luă și *Franche-Comté*.

Războiul pentru „dependințe”. Camerele de reuniune (a. 1681). — Și în tratatul din *Westfalia* și în cel de la *Nimegue* se ziceă că provinciile, ce se cedau Franței, se dădeau cu *dependințele lor*, adică cu alte teritorii, care țineau de dânsule, ori unde ar fi ele. Ludovic XIV văzându-se așa de puternic, încât putuse birui atâtea țări aliate în contra lui, institui niște comisii, numite *camere de reuniune*, ca să cerceteze: care sunt acele *dependințe*. Când ele fură aflate, Ludovic XIV le unì la teritoriul Franței. Dar una din acele „dependințe”, *Luxemburgul*, aparțineă Spaniei, o a doua *Deux-Ponts* Suediei, o a treia *Strasburgul* Germaniei, etc. Toate reclamară, dar în zadar. Atunci, iar se făcù contra lui Ludovic o coaliție, compusă din Spania, Suedia, Germania și Olanda. Din acestea, însă numai Spania îndrăzni să înceapă lupta. Ea fu învinsă și Ludovic păstră teritoriile cucerite (a. 1685).

Regele Soare. — Mărirea și puterea lui Ludovic XIV ajunsese la culme. Nu eră numai a tot puternic în Franța, ci dictă Europei întregi. Toți se prosternau înaintea lui.

Toți îi cântau, în toate tonurile, laude și osanale. Reprezențații Parisului îl numiau *Ludovic cel Mare*, chiar în limba-jul oficial. Poeții, scriitorii, curtenii, toată lumea îl lingușiau, spunându-i, că, precum e soarele între celelalte planete, așa este el între ceilalți regi. De aceea i-se dase numele de *Le roi Soleil*, adică *Regele Soare*.

Revocarea edictului de Nantes (a. 1685). — Increderea oarbă în sine a făcut pe Ludovic XIV să săvârșească greșeli mari. Din nenorocire, oamenii însemnați din prejurul lui dispăreau. Alții, de aceeași valoare, nu se găseau numai decât la îndemână. Pe lângă acestea, Ludovic XIV, care în perioada de creștere și de înălțare, nu luă sfat decât de la bărbații de stăi încercați, începuse a primi influențe de la a doua a sa soție, *Madame de Maintenon*, o femeie inteligentă, de alminteri, dar supusă la slăbiciunile lingușirii și bigotismului religios.

Din îndemnul ei, mai ales, Ludovic XIV începù a persecută pe *Ughenoți* (Hugenoți): îi supuse la dări grele, îi dete afară din funcțiuni, le închise școlile, le luă cu de a sila copiii spre a-i crește în religia catolică; pânăce Ughenoții, discipoli ai lui *Calvin*, disperați, începură a fugi din țară, care încotro apucă. Dar emigrarea le fu oprită. Și, ca să-i constrângă a-și părăsi religia, regele le dădu în casă câte un militar, mai cu seamă un *dragon*, care ședeà la ei săvârșind tot felul de necuviințe și neajunsuri, până îi făcea de treceau la catolicism ori de-și luau lumea în cap. Măsura această barbară s'a numit *dragonadă*.

Nemulțumit că n'ajungeà la rezultatul dorit, Ludovic XIV recurse la un mijloc nenorocit: revocă *Edictul de Nantes*, dat de *Henri IV*. Ughenoții, lipsiți de sprijinul legilor, părăsiră patria. Se duseră în Olanda, în Elveția și cei mai mulți în *Prusia*. Perderea lor costă mult Franței, mai toți fiind oameni culți și muncitori, buni agricultori și industriași.

Războiul cu liga de la Augsburg (a. 1686—1697). — Până aici, războaiele lui Ludovic XIV avuseseră mai ales ca

scop lărgirea hotarelor Franței. Ludovic XIV avea însă aspirații și pretenții mult mai mari: voia să-și întindă influența așa de mult asupra celorlalte state, încât să realizeze visul, atribuit lui Henri IV, și urmărit de Carol Quintul al Spaniei, să devină un *monarh universal*.

Incepă cu Anglia. Iacob II Stuart fusese detronat și Guillaume d'Orange, vrăjmașul său, chemat să fie rege în Anglia. Ludovic intervine, trimete, în mai multe rânduri, oști în ajutorul regelui gonit. N'are însă nici un succes. Guillaume d'Orange sau Guillaume III ocupă definitiv tronul Mării Britanii, și întreține relații cu puterile, pe care le întrunise în contra Franței înă de pe timpul războiului din Olanda. Se

Fig. 3. — Soldați francezi sub Ludovic XIV.

formează mai cu temeiu *liga de la Augsburg*, compusă din Spania, Olanda, Suedia, Bavaria, Austria, Bradenburgul și Palatinatul.

Ludovic XIV, ca să se apere contra acestei ligi, puse să se ardă și să se pustiască *Palatinatul* (a. 1689). O sută de mii de locuitori fură lăsați pe drumuri. Atunci se încinse între Franța și ligă un războiu crâncen,

care se întinse de la Alpi până la marea Nordului. După mai multe învingeri de oparte și de alta, și Ludovic și liga se învoiră a încheia pace la Ryswick (1697), în Olanda. Puterile Franței scăzuseră după atâtea lupte, și acum se așteptă în toată Europa un eveniment însemnat: moartea lui Carol II, regele Spaniei.

Războiul pentru succesiunea Spaniei (a. 1701—1709). — Ludovic XIV zicea că are, după soția sa, drept de moștenire asupra tronului Spaniei. Dar și împăratul Germaniei ținea în căsătorie o fată a regelui Spaniei, deci și

el pretindea tronul acestei țări. Se prevedea prin urmare, un războiu inevitabil. Ludovic XIV se gândi, să ajungă indirect rege al Spaniei, fără războiu. Făcu pe regele Spaniei să recunoască de succesori la tron pe *Filip d'Anjou*. Acesta însă era nepotul lui Ludovic. Când Filip plecă în Spania, ca să se încoroneze de rege, Ludovic XIV îi zise: „Nu mai sunt Pirinei”.

Europa se alarmă. Ludovic nu făcu nimic s'o liniștească. Din potrivă, o irită și o provocă. Murind Iacob II Stuart, pe care îl întreținuse el în Franța pe cheltuiala sa până la sfârșit, Ludovic recunoscu pe Iacob III de rege al Angliei cu toate că în Anglia domnia încă Guillaume III, de care Englezii erau mulțumiți. Asta mai lipsea ca să și ridice lumea în cap. Se organizează, din îndemnul lui Guillaume III, o nouă coalițiune, numită *liga de la Haga* (a. 1701), în care intrau Anglia, Olanda, Germania, Danemarca, Portugalia, și Prusia. Scopul ligei era, să se scoată Filip d'Anjou, devenit Filip V, nepotul lui Ludovic XIV, din Spania, și să pună în locu-i fiul împăratului Leopold, *arhiducele Carol*.

Fig. 4. — Turenne.

Războiul, care se încinse atunci, fu o calamitate pentru Franța. Mai pretutindenii armatele franceze fură bătute. Olandezii pătrunseră până aproape de Versailles, iar arhiducele Carol intra chiar în Madrid. Totul părea pierdut. Franța, ca un războinic obosit de luptă, sleit de puteri, abia trăgându-și greutatea corpului, se prăbușia la fiecare pas. Bani nu mai erau; mizeria se întinsese în toată țara. Jumătate din locuitori trăia din pomană. Iarna cumplită din 1709 puse vârf tuturor nenorocirilor. O foamete grozavă aduse Franța la sapă de lemn. Insuși Ludovic XIV nu mai avea nici cu ce să-și plătească servitorii. Lacheii ajunseră

să cerşească la porțile palatului milă de la trecători, ca să aibă ce mânca.

Mândria Regelui Soare eră înrântă, Ludovic, simțind cuțitul la os, ceru pace. Guillaume III murise. Aliații pretinseră regelui Franței, să meargă însuși a gonî cu armata din Spania pe Filip d'Anjou, nepotul său. Atunci orgoliul se deșteptă din nou în superbul rege. „Dacă e vorba tot de războiu, mai bine mă bat cu inimicii mei, decât cu rudele“, răspunse el. Ludovic făcu un apel desperat la țară, să dea ce-o putea, spre a susține războiul. Se adună o biată armată de soldați desculți, desbrăcați, fără merinde; dar dânsa se purtă vitejește și câștigă mai multe victorii.

Tratatele dela Utrecht și de la Rastadt (a. 1713 și 1714). — Din fericire pentru Ludovic XIV, în timpul acesta murî împăratul Leopold și, în locul lui, urmă în curând arhiducele Carol. Aliații nu voră să ducă lupta mai departe, căci nu voiau să vază nici pe împăratul Germaniei adăogând la coroana sa pe aceea a Spaniei. Făcură dar pace cu Ludovic XIV, semnând tratatul de la *Utrecht* (a. 1713), prin care Franța recunoște rezultatele revoluțiunii engleze de la 1688, deci depărtarea Stuarților de la tronul Angliei, cedând acestei puteri *Noua Scoție și Terra Nova* în America. Aliații, la rîndul lor, recunoscură pe Filip V ca rege al Spaniei, cu condiție să renunțe la drepturile sale asupra coroanei Franței, iar Belgia și o parte bună din Italia să treacă la casa de *Habsburg*, iar Gibraltarul la Anglia. Prusia se ridică la rangul de regat.

După un an (1714) încheând pace la *Rastadt* cu Ludovic, împăratul Carol VI, fostul arhiduce, renunțând la tronul Spaniei, luă Țările de jos, Milanul, Sardinia și Neapole.

Moartea lui Ludovic XIV (a. 1715). — Ludovic XIV nu mai trăi mult în urma acestor întâmplări. Pe cât fusese de strălucită domnia lui la început, pe atât ajunsese deplorabilă la sfârșit. Cheltuelile nemăsurate cu luxul și cu războaiele

secaseră puterea Franței, până la măduvă. Inconjurat numai de curtea de la Versailles și preocupat numai de ideile lui de stăpânire absolută în Franța și de dominație în afară, Ludovic XIV n'avusese vreme, să se gândească la popor și la nevoile lui. Se izolase de națiune și nici nu-și închipuia ce dureri și mizerii răbdă mulțimea Francezilor, din cauza risipei lui și a birurilor apăsătoare, ce a trebuit mai târziu să pună pe dânsa.

Când se răspândi vestea morții regelui (1715), un sentiment de ușurare se produse în toată țară. Franța răsuflă mai liber.

Monarhia absolută își dăduse roadele sale firești. Oamenii cu pricepere înțeleseseră, că eră cu puțință și o altă formă de guvern, mai bună decât monarhia absolută. Ochii lor se îndreptară spre Anglia, unde libertățile cetățeanului, sub monarhia constituțională, dăduseră spiritului avânt spre progres și țării o bună stare materială generală. Când se vor convinge mai mulți, că guvernul absolut dădea Franța de mal, se va face o revoluție, una din cele mai grozave din câte s'au produs în istoria omenirii, *marea revoluție franceză de la 1789*.

Ludovic muri în vârstă de 78 de ani, după o domnie de 72 de ani, de când s'a urcat pe tron, și de 54 de ani, de când a început să guverneze singur (1661-1715).

Guvernul Franței și societatea franceză în secolul XVII

Secolul lui Ludovic XIV. — În secolul al XVII-lea, Franța devine statul cel mai puternic și cel mai civilizat din Europa. Ea se mândrește de a avea generali, oameni de stat, scriitori și artiști celebri, admirati și râvniti de toate celelalte popoare. Secolul al XVII-lea se numește secolul lui Ludovic al XIV-lea.

Guvernul. — Franța are acum un guvern absolut, concentrat în mâna regelui. Absolutismul lui Ludovic XIV se făcu cunoscut, când într'o zi spuse reprezentanților poporului francez: „L'état, c'est moi“. adică „statul sunt eu“. Religiuinea părea că consacră această concepție. Se aplică

Ca această maximă apostolului Paul: „Toată puterea vine de la Dumnezeu“, ceea ce conține ideea *dreptului divin al regalității*.

Ministrii și consiliul regelui. — Regele guvernă cu ajutorul miniștrilor și consiliului său. El avea un ministru de finanțe, unul de justiție, păstrător al sigiliului statului, unul de războiu, unul de marină, unul al afacerilor străine și unul al casei regale. Acești patru din urmă purtau numele de *secretari de stat*.

Administrația provinciilor. — Încă din secolul al XV-lea, provinciile aveau *gubernatori*, numiți dintre noblii. Acești guvernatori însă pierdură din putere, când Richelieu îi supuse controlului *intendenților de poliție, de justiție și de finanțe*. Subt Ludovic XIV Franța, era administrată de 34 de *intendenți*.

Fig. 5. — Costume franceze subt Ludovic XIV.

Orașele erau în general rău administrate de aristocrația burgheză, care acaparase funcțiunile municipale. Colbert le supuse tutellei guvernului, care la început a fost binefăcătoare. Mai târziu însă, Ludovic XIV având nevoie de bani, vindea funcțiunile municipale.

În sate, afacerile erau administrate de *adunările generale* ale parohiilor, care însă se supuneau voinței intendentului.

Astfel, se stabli o *centralizare administrativă*. Provinciile și orașele păstrară însă câtvă timp unele privilegiile, resturi din vechia lor independență.

Biserica și clerul. — Regele recunoște autoritatea și independența bisericii și se mândria de a fi *fiul ei cel mare*. Ritul catolic era cel al regatului. Dar pe lângă catolici, trăiau și alți locuitori, aparținând altor confesiuni.

Încă din mijlocul veacului al XV-lea, Evreii pătrunseră în Franța,

dar ei nu puteau sta într'un oraș mai mult de o săptămână. În 1672 li se îngădui, să se fixeze în unele provincii.

Protestanții, numiți în Franța ughenoți, erau în timpul acesta, cam vreo două milioane. După revocarea edictului de Nantes, nu rămăsese în Franța, decât un mic număr.

În virtutea *Concordatului din 1516*, regele numă pe episcopi și pe higumenii mănăstirilor. În veacul al XVII-lea, biserica și clerul catolic se reformară. Un învățământ solid se impuse membrilor clerului. Ordinele călugărești se reînnoiră și se creară altele noi. Credința se întări în nobilime, în burghezime și în popor. Moravurile deveniră mai creștinești, inimile mai generoase și mai caritabile. Această stare însă merse până în 1680, când credința începă să scadă, moravurile să se deștrăbăleze, spiritele sceptice și nepioase să

Fig. 6. — Cleric, nobil și burghez în sec. XVII.

se înmulțescă, frivolitatea, să se întindă, ceea ce face pe Bossuet și pe Leibnitz să arunce un strigăt de alarmă.

În timpul acesta, încep unele certuri religioase, din care trei sunt mai însemnate: *galicanismul*, *jansenismul*, și *quietismul*.

Nobilimea. — O mare schimbare se produse în secolul XVII-lea, în sânul nobilimii. Trimisă la domeniile ei de regele Henri IV, înjosită și redusă de Richelieu, ea fu, după o ultimă încercare de răsvrătire în timpul turburărilor Frondei, disciplinată de Ludovic XIV. Acest rege o exclude de la guvern, dar o chemă la curte, ca să-i facă un pompos cortegiu. Adevărata meserie a unui nobil eră cea a armelor. El mai putea exercită și înalte funcțiuni judiciare, și chiar face comerț de mare. Dacă se indeletnicia cu altceva, eră deconsiderat.

„*Le Tiers Etat*“ — Ceea ce se numia „le tiers état“ se compunea din burghezimea și din poporul de jos. În secolul al XVI-lea, se dădea numele de burghezi celor, cari nu lucrau cu mâinile, (judecătorilor, avocaților, grefierilor, profesorilor și medicilor, funcționarilor la finanțe, negustorilor fruntași). Lucrătorii manuali formau poporul de jos deconsiderat.

Educațiunea publică. — Educațiunea publică făcū mari progrese în secolul al XVII-lea. Învățământul superior se dădea în Universități, mai ales la Paris, la Sorbona, unde se predă în deosebi teologia. Ordinele

Benedictinilor și Iesuiților făcând mari opere și studii serioase teologice. În școlile lor, Iesuiții organizează învățământul clasic. Instituțiunile religioase „Oratoire și Port-Royal” îl perfecționează. Tot odată se creează școli populare, prin zelul episcopilor, al preoților și al persoanelor pioase. Se mai înființară și școli de fete atât pentru nobilime, cât și pentru burghezime, unde se studiau limbile clasice și străine, precum și cunoștințele practice de gospodărie.

În această societate din ce în ce mai cultivată, condițiunea scriitorilor, artiștilor și savanților se îmbunătățește.

Literele, științele și artele în secolul al XVII-lea.

În perioada aceasta, sub impulsul societății și protecția puternică și generoasă a lui Ludovic XIV, mișcarea culturală ia în Franța un deosebit avânt. Acum apar un număr însemnat de scriitori, de savanți, de artiști.

Iată câțiva din ei.

Literele. — *Malherbe*, poet și critic literar al curții, se sili să reformeze și să perfecționeze limba franceză. El supuse arta versurilor la niște reguli severe și arată cum trebuie să se aleagă cuvintele și cum să se așeze în frază, cum să se facă versurile, observându-se rima, ritmul și cadența. În secolul al XVII-lea s'au ivit marii poeți ai teatrului francez: tragicii *Corneille*, *Racine* și poetul comic *Molière*.

Fig. 7. — Corneille.

Corneille fu adevăratul fondator al teatrului francez, unul din cei mai mari poeți ai omenirii. Tragediile sale, pline de măreție și de sentiment patetic, se joacă și acum pe scenele franceze. Cele mai însemnate sunt *Cid*, *Horace*, *Polyeucte*, etc.

Racine egalează pe *Corneille* în arta tragică. Despre acești mari tragici s'au spus cu drept cuvânt: „*Corneille* a reprezentat pe oameni așa cum ar trebui să fie, *Racine* așa cum sunt”. *Racine* excela în arta de a pune pe scenă pasiuni, cu contradicțiile, cu ignoranța, cu orbirea și cu urmările lor nenorocite. Capod'operele lui sunt: *Andromaque*, *Britannicus*, *Athalie*, etc.

Molière e creatorul comediei franceze. Nimeni mai bine ca dânsul n'a știut, să pue pe scenă partea ridicolă a omului, micimile și viciile lui sufletești. Cele mai celebre comedii ale sale sunt: *Avarul*, *Misan-tropul*, *Tartaful*, *Bolnavul Inchipuit*, etc.

Tot în secolul acesta, au înflorit *La Fontaine*, cel mai mare fabulist al timpurilor moderne și poetul *Boileau*, care a scris *Satire* și *Arta po-etică*, unde arată regulile artei versurilor.

Filosofia a fost cultivată cu pasiune. Trei mari filosofi apar acum: *Descartes*, *Pascal* și *La Rochefoucauld*.

Descartes e un filosof creator și genial. Ca om [de știință, el creă *geometria analitică*; în fizică, făcū unele descoperiri. În filosofie, în ce-lebra sa operă, *Discursul metodei*, clasifică științele și arată *regulile metodei experimentale*.

Pascal, de asemenea om de știință și teo-log, făcū multe descoperiri în domeniul mate-maticilor și fizicei și scrise unele gândiri de o înaltă filosofie (*Pensées de Pascal*).

La Rochefoucauld în *Maximele* sale arată natura egoistică a omului și în special a con-temporanilor săi.

Literele au și alți străluciți reprezentanți, clerici sau laici. Cei mai însemnați sunt: marii predicatori și literați *Bossuet*, *Bourdaloue*, *Massillon* și *Fénéton*.

Genul epistolar e admirabil reprezentat prin doamnele de *Sévigné* și de *Maintenon*.

În sfârșit, *La Bruyère* a scris o operă fru-moasă, de o moralitate adâncă, intitulată *Caractere*.

Științele. — În domeniul științific, Franța face mari progrese. Am menționat mai sus cercetările și descoperirile lui *Descartes* și *Pascal*. Pe lângă dânsii, alți savanți fac alte descoperiri în astronomie, în fizică, în botanică. Intre Savanți, *Papin* dovedi puterea vapoilor de apă și in-ventă mașina, ce-i poartă numele.

Mai multe instituțiuni culturale iau ființă: *Observatorul astronomic din Paris*, *Academia de Științe*. Subt *Richelieu*, se creă *Academia fran-ceză*, *Museul de istorie naturală* și se reconstrui *Sorbona*; *Academia regală de muzică*, care deveni *Opera* din Paris. Țările vecine au și ele pe savanții lor celebri.

Cea mai frumoasă invențiune a acestei epoci cea a *calculului infini-tesimal* a fost făcută în Anglia de *Newton* și în Germania de *Leibnitz*. *Newton* descoperi și demonștră cea mai fundamentală din legile naturii, cea a *gravațiunii universale*.

Fig. 8. — Descartes.

Artele. — Într'o societate luxoasă, de un gust rafinat și cheltuitoare, era de așteptat ca artele să înflorească, fiind încurajate atât de rege, cât și de curtenii săi.

Fig. 9. — Newton.

parcuri din Paris și din împrejurimi.

Printre pictori se disting mai ales doi: *Mignard*, elev al măestrilor italieni, și *Le Brun*, elevă a marelui pictor *Poussin*.

Stilul Ludovic al XIV-lea. — Interioarele palatelor și caselor franceze erau împodobite cu mobile foarte luxoase. Sub Ludovic XIV, artiștii au creat un stil, care îi poartă numele. Mobilele sunt aurite, sculptate cu măestrie. Motivul, care predomină, este scoțea, care despărțește volute stilizate. Canapelele și fotoliile sunt acoperite cu o pânză brodată reprezentând flori și figuri alegorice sau altele.

Ludovic XV (anul 1715-1774). — După Ludovic XIV, urmă strănepotul

Ludovic XIV mări palatul regilor, Luvrul prin noui construcțiuni, cărora le dădu o fațadă foarte frumoasă, cu o colnadă alcătuită din mănunchiuri de câte două coloane. Ea e construită de arhitectul *Perrault* și produce admirațiunea tuturor vizitatorilor Parisului.

Un alt mare arhitect este *Mansart*, care construi castelul din *Versailles*. El este creatorul etajului de sus al clădirilor, numit după numele său *mansardă*.

Ludovic XIV avu norocul să găsească în *Le Nôtre* un genial artist al grădinilor, care creă parcul dela *Versailles*, precum și alte

Fig. 10. — Portretul D-nei Le Brun și a ficel sale, pictat de însăși Doamna Le Brun. (Museul Luvrului).

său, un copil de cinci ani, *Ludovic XV*. În timpul minorității sale, țara fu cărmuită de nepotul lui Ludovic XIV, *ducele d'Orléans*, om inteligent, dar slab de inimă și stricat.

Nu fusese destul că Ludovic XIV să-răcise Franța cu luxul și războaiele lui, încât o adusesse la sapă de lemn, lăsând-o datoare cu 2 miliarde 400 de milioane de franci, mai făcù și ducele de Orléans două greșeli, care o abătură și mai mult: mai întâi un războiu absurd cu Spania, aliată Franței, pe care Voltaire îl numi „războiu civil“, pentru că în Spania domniă casa franceză d'Anjou; în al doilea rând, luă o măsură financiară dezastruoasă.

Fig. 11. — Fotoliu (Bergère), Stil Ludovic XIV. (Museu al Artelor Decorative-Paris).

Ruina financiară. — *Law.* — Pentru îndreptarea economică a Franței, regentul ascultă sfaturile unui financiar scoțian, *Law*, care îi arată că, dacă n'avea bani de metal, cu ce să plătească datoriile, să facă *bani de hârtie* și să scape Franța de bancrută, plătind pe creditorii cu *hârtie-monedă*. Regentul îl ascultă. La început, totul pare că merge de minune. Lumea se grăbiă care mai de care să ia, în schimbul

banilor de metal, hârtie monedă, ce părea, că le va aduce mari foloase. Dar, când voră oamenii, să-și iee banii de metal îndărăt, în schimbul hârtiei, se băgă de seamă, că ei nu existau și că hârtiile-monedă n'aveau nici o valoare. Bancherul scoțian, care scornise hârtia monedă, n'ă mai putut trăi în Franța și a trebuit să fugă.

Majoratul lui Ludovic XV. — De la un timp, toate re-
lele cădeau asupra Franței. După ce regele deveni major și
începă să domnească, după celelalte nenorociri mai căzū pe-
nobila națiune franceză încă o pacoste: Femei ușurele, co-
chete și intrigante, începură să aibă trecere asupra regelui
și să-l influențeze în conducerea afacerilor publice. Se schim-
bau ministrii, se declară războiul, ori se încheiă pace și ali-
anțe cu alte puteri, după cum plăcea cutărei favorite a re-
gentului sau a regelui (*Madame de Pompadour, du Barry, de Brie, etc.*).

Fig. 12. — Soldați francezi sub
Ludovic XV.

Două miniștri au fost mai
însemnați: pacinicul *Fleury*
econom până la zgârcenie,
care a mai oprit puțin ruina
Franței, și *Choiseul*, căruia
se datorește izgonirea je-
zuiților din Franța.

Subt Ludovic XV însă,
Franța a mers, în totul, din
cădere în cădere. Datoria
țării crește pe an cu 41 de
milioane, cu toate că dările
se îndoiseră și se întreisă.
Marina se ruinase. Franța

perduse posesiuni însemnate în America și tot ce aveă în
India. Armatele franceze, conduse de generali incapabili,
numiți după favoare și nu după merit, fuseseră de mai multe
ori învinse până la umilire, mai ales de *Frederic II*, în
războiul de șapte ani. Așa că se simția de toată lumea,

că regimul de guvernare de până acum dacă avea să continue, avea să prăpădească țara. O schimbare eră necesară pentru mântuirea Franței. Ludovic XV zicea, prevăzând moartea regimului: „Tot va mai ține asta cât oiu trăi eu; urmașul meu o ieși din încurcătură, cum o ști“.

Ludovic XVI (a. 1774-1792). — După Ludovic XV, care zicea, când simția că țara se duce de răpă: *après moi le déluge*, adică „după mine vie potopul“, urmă slabul Ludovic XVI, cu bune intenții, dar lipsit de însușirile cerute de greutățile timpului. La început, a chemat oameni destoinici ca să îndrepteze starea mizerabilă financiară a țării, ca pe *Turgot* și pe *Necker*; dar planurile de reformă ale acestora izbiau în privilegiații curții. Reducerea cheltuelilor și luxului, schimbarea administrației, desființarea inegalității de impozit și a privilegiilor (*Turgot*), nu puteau să placă nobilimii, care înconjură și influență pe rege. Ludovic XVI aduse un ministru pe placul curtenilor. Risipa și împrumuturile nesocotite s'au urmat și mai nebunește.

În timpul domniei lui Ludovic XV și Ludovic XVI, Franța a susținut mai multe războaie, care i-au sleit puterile și mai mult.

Starea culturală în secolul al XVIII-lea. — *Progresele științelor.* — În secolul al XVIII-lea, științele, cultivate mult în Europa și în America, făcură progrese mari. Suveranii se arătau protectorii luminați ai savanților. Toate clasele societății se interesau de cercetările lor.

Lagrange, d'Alembert, Condorcet făcură lucrări distinse în matematici. Astronomia progresă de asemenea mult. Englezul *Herschell* studia petele soarelui și descoperi planeta *Uranus*. Francezul *Laplace* formulă, după filosofii *Kant* și *Herschell*, frumoasa sa ipoteză asupra originii sistemului solar.

În fizică, americanul *Franklin* demonstrează identitatea electricității norilor, care dă naștere fulgerului și a electricității. produsă de mașina electrică. El inventă paratonerul. *Trăisnetul*

Germanul *Fahrenheit*, francezul *Réaumur* și Suedezul

Celsius inventară și gradară termometrul. Francezii frații *Montgolfier* inventară balonul și se putură înalță cei dintâi în aer, în 1783. Scoțianul *James Watt* creă prima mașină cu vapor. Francezul *Cugnot* construie primul car cu vapor, iar *d'Abbans* primul vas cu vapor.

Un alt francez *Lavoisier* făcū mari progrese în chimie. Intre altele descoperi compoziția aerului și a apei.

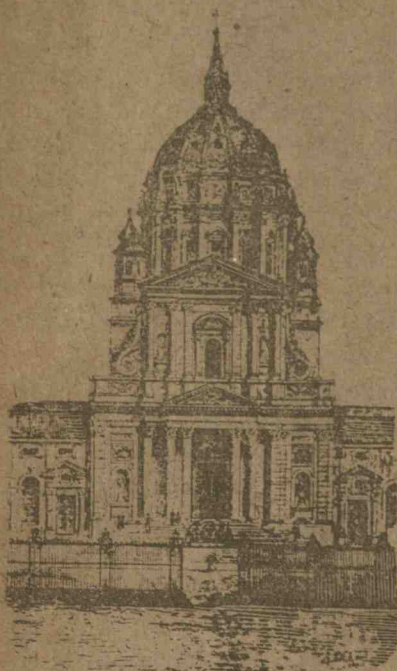

Fig. 13. — Val de Grâce, (Paris, sec. XVII).

În științele naturale, un mare număr de savanți lucrează și fac descoperiri însemnate.

Suedezul *Linneus* dă prima clasificare științifică a animalelor și vegetalelor. Francezul *Buffon* scrie mai multe opere de mare valoare, între altele *Istoria Naturală*. *Jussieu* și alți francezi clădescă pentru primă oară plantele în familii naturale.

Descoperirile geografice și crearea de colonii continuă să se facă tot timpul secolului al XVIII. Francezul *Bougainville* și englezul *Cook* fac înconjurul lumii. Alți explo-

ratori cutreeră lumea și adesea nu-și mai pot revedea patria.

Literele. — În Franța, literele au reprezentanți străluciți. Trei sunt mai însemnați: filosofii *Montesquieu*, *Voltaire* și *Jean Jacques Rousseau*.

Montesquieu publică mai multe scrieri. Studiază cauzele mării și decadenței Romanilor. În lucrarea sa *Spiritul le-*

gilor, arată principiul separațiunii puterilor, care este una din condițiunile fundamentale ale libertății. El face să se cunoască monarhia constituțională.

Voltaire era un spirit deschis, larg, strălucit. El a scris un mare număr de opere: istorie, tragedie, comedie, roman. El nu ură monarhia absolută; o voiă însă mai luminată. Atacă însă foarte mult intoleranța, tortura, supliciile neomești. De asemenea fu contra religiei.

Jean-Jaques Rousseau combătă cu eloquentă doctrinele ateiste și materialiste, care aveau mulți partizani, dar, ca și *Voltaire*, fu inimicul creștinismului. În opera sa *Contrat social*, proclamă suveranitatea poporului. Într'o altă lucrare, *Emile*, trată chestiunea educației tinerilor, care trebuiesc creșcuți urmând natura.

Fig. 14. — *Voltaire*, bust executat de *Houdon* în secolul al XVIII. (Museul din Versailles).

Scrierile acestor trei mari filosofi au avut un mare răsunet și o mare înrădăcinare asupra tuturor spiritelor nu numai din Franța, dar din Europa întreagă.

Enciclopedia. — Savanții *Diderot* și *d'Alembert* întreprinseră scrierea unei *Encicpedii*, la care colaborară între alții scriitorii *Helvetius*, *Montesquieu*, *Voltaire*. În opera aceasta, se rezumară toate cunoștințele timpului.

Economistii. — În secolul al XVIII-lea, se creă știința eco-

nomia politică, care studiază condițiunile materiale ale societății și chipul de a le îmbunătăți. Economii reclamă libertatea absolută pentru industrie și comerț și luă drept diviză : „Lasăți să se facă, lasăți să se treacă“.

Fig. 15. — Lavoisier.

Alți scriitori. — Literale franceze mai avură și alți reprezentanți. Printre dramaturgi, ale căror piese se joacă și astăzi, sunt *Marivaux*, *Beaumarchais*, *Le Sage*.

Bernardin de Saint-Pierre a scris romane și idile admirabile, iar *André Chenier* domină epocă prin poeziile sale, care dovedesc un geniu și o simțire extraordinare.

Artele. — În arhitectură, se fac lucruri însemnate în Franța. Arhitectul *Soufflot* construiește *Pantheonul*, clădire rezervată a primii osemintele marilor oameni ai Franței. În sculptură, excelează, în Franța, *Falconet* și italianul *Canova*.

Fig. 16. — Portretul D-nei Récamier de David (inceputul sec. XIX).

În pictură, sunt artiști celebri : *Watteau*, *Boucher*, *Greuze*, de o gingașie și de o artă desăvârșită. În Italia, un mare pictor decorator *Tiepolo* se ridică până la perfecțiunea celor mai mari artiști italieni ai Renașterii.

Fig. 17. — Statuia Hebei, zeița tinereții, de Canova.

În sfârșit, în Franța, apare, pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, marele pictor *Louis David*. La începutul veacului al XIX-lea, el devine șeful școlii, care influențează întreaga Europa și de la care pornesc toate școlile de pictură modernă.

În muzică, Franța are un mare compozitor, pe *Rameau*. Dar muzica germană posedă genii superioare, printre cari cităm pe *Glück* și pe *Mozart*.

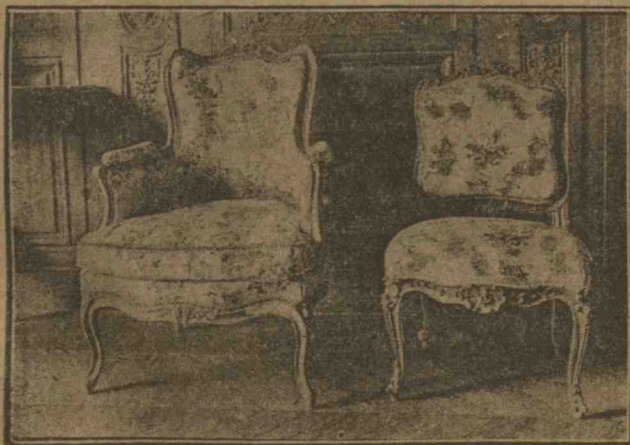

Fig. 18. — Fotoliu și scaun. Stil Ludovic XV. (Museu al Artelor Decorative. Paris).

Stilul Ludovic XV și Stilul Ludovic XVI. — Costumul. — Costumul curții pentru oameni era aproape același ca cel de la sfârșitul domniei lui Ludovic XIV: jiletcă, adesea brodată, vestă, pantaloni scurți, ciorapi de bumbac și pantofi. Pălăria era în trei colțuri, cu bordurile ridicate.

Fig. 19. — Costume franceze sub Ludovic XV.

Oamenii purtau perucă cu coadă și se râdeau. Femeile se îmbrăcau în rochii foarte largi și se peptăneau cu cozi enorme.

Interiorul casei era mobilat cu un lux deosebit. Mobilele se transformă, perdură din regularitatea lor, adoptând forme capricioase.

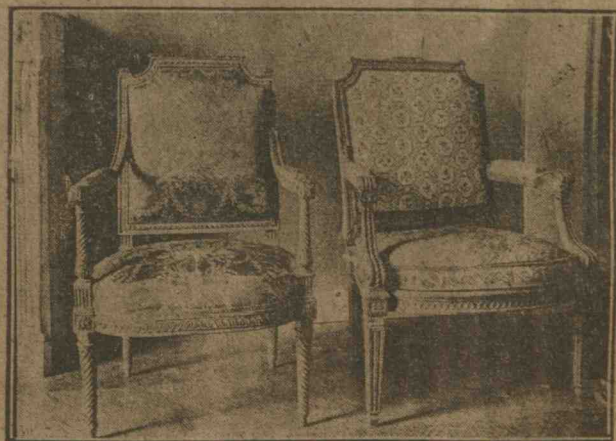

Fig. 20. — Fotoliuri. Stil Ludovic XVI. (Museu al Artelor Decorative). Paris.

Stilul numit *Ludovic XV* se caracterizează prin bogăția ornamentelor și prin linii curbe. Linia dreaptă e exclusă.

Stilul Ludovic XVI din potrivă revine la linii drepte, are o ornamentație mai simplă; adoptă colonetele. Stilul acesta e foarte căutat de amatorii de artă fină.

Moravurile. — Franța era centrul urbanității și al educației distinse.

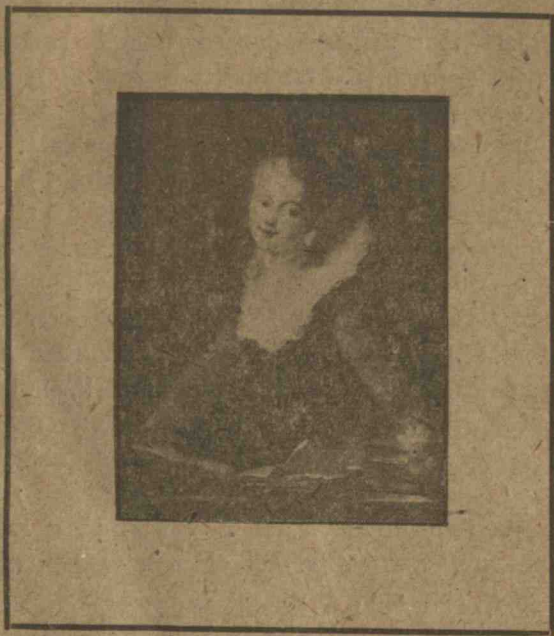

Fig. 21. Tablou de J. H. Fragonard. (Museul Luvruului).

Moravurile se indulcira mult. Severitatea inflexibilă de sub Ludovic XIV dispăruse. În nici o epocă societatea n'a fost atât de politicoasă, de elegantă, de rafinată. „Parisul era școala Europei, o școală de urbanitate, unde, din Rusia, din Germania, din Anglia, tinerii veniau să se educeze“. Dar tot deodată societatea lăsa năspus de mult plăcerile. Ele treceau înaintea ori căruia alt lucru. Datoria era uitată. Scrierile filosofilor sdruncinară credința și infiltrară în burghezime idei de libertate, de egalitate și de fraternitate. Absolutismul își trăise veacul.

Anglia.

Republica engleză. — Cromwell. — Ultimii Stuarti. —
Revoluția și dezvoltarea constituției engleze. — Regele
 Carol I-*iu* căzuse învins în lupta lui cu Parlamentul cel lung
 a cărui armată era comandată de *Cromwell*. În sufletul ace-
 stuia de soldat și de tiran, se amestecă fanatismul religios, cu
 iubirea de popor, de dreptate, și cu ambiția nemăsurată de
 a se urca pe cele mai înalte trepte sociale, chiar pe tronul
 Angliei. El a făcut ca regele prins să fie osândit la moarte
 și ucis pe eșafod (1649). Prin uciderea regelui Carol I-*iu*,
 Anglia se prefăcù în *republică* și puterea lui *Cromwell* crescù.
 El deveni adevăratul cârmuitor al statului.

O mare parte însă din țară se indignă de omorirea lui
 Carol I. Scoția și Irlanda se răsvrătiră, nu voră să recu-
 noască republica, aleseră de rege pe Carol II, fiul regelui
 decapitat. *Cromwell* trecù în Irlanda, și, îndârjit de nesupu-
 nerea ei și mai ales de faptul că era catolic, voi s'o
 exterminare. Cu cel mai diabolic sânge rece și cu adâncă
 încredere că face dreptate dumnezeiască, *Cromwell* trecù
 Irlanda pe subt ascuțișul săbiei. Mii de oameni mură în
 chînuri, tăiați sau arși.

Din Irlanda, *Cromwell* trecù apoi în Scoția și bătù
 armatele regelui (la *Dunbar*, 1650). Carol II fù nevoit să fugă
 în Franța.

Nimeni nu mai cutezà, să ridice capul în contra lui
Cromwell. De altfel, Englezii văzură îndată, că acest om
 energic și capabil nu căută puterea pentru interesul său pro-
 priu. Interesele țării fură cu multă pricepere îngrijite și cu
 demnitate apărate față de alte țări. Așa Anglia, care deve-
 nise o țară comercială cu o marină destul de bine organi-
 zată, aveà o rivală supărătoare în *Olanda*, vecina sa, cu ale
 cărei corăbii începuse a se întâlni pe toate drumurile
 mărilor și oceanelor. Ba încă *Olanda*, care ducea și aducea,

ca o furnică harnică, mărfuri din toată lumea, îndrăzniă a face concurență Englezilor chiar în porturile Angliei.

Cromwell dete atunci celebrul *act de navigațiune*, prin care opriă corăbiile străine de a aduce în Anglia alte mărfuri, decât cele care se găsiu în țara lor de origine. Aceasta însemnă a lovi direct în Olanda, care se hrăniă aducând mărfuri tocmai din alte țări. Olanda declară războiul Angliei. Deși câștigă câteva victorii, dar, în cele din urmă, negreșit nu fii în stare a se măsură cu puterile Marii Britanii. Anglia învingând Olanda, marina ei ajunse acum fără rival și comerțul ei se ridică și înflori fără seamăn, apărat prin *actul de navigațiune*, care n'a fost revocat, decât prin mijlocul secolului al 19-lea (1849). *Actul de navigațiune* a mai împăcat pe Englezi cu *Cromwell*; dar parlamentul începuse a se îngriji de creșterea puterii lui, sprijinite pe armată. *Cromwell*, infuriat, merse în mijlocul parlamentului și, după ce îl certă aspru, cu vorbe chiar insultătoare, dete afară cu armată, unul câte unul, pe deputați, adresând fiecăruia câte o ocară, apoi încuiă ușa palatului, luă cheia la sine, puse pe ziduri un afiș anunțând: *casă de închiriat*; și astfel, într'un mod mai violent decât regii, dezolvă parlamentul însuși generalul, care, în numele parlamentului, se luptase în contra a tot-puterniciei regale.

Cromwell ar fi primit bucuros titlul și coroana de rege. Dar văzând că nimeni nu se grăbește a i le da, ba, din contra, observând chiar la prietenii lui oarecare temere în privința această, se mulțumi cu titlul ce-i dete armata de *Lord Protector* al republicii engleze. Subt acest nume, el guvernă Anglia cu înțelepciune și făcù să fie respectat și temut de toate statele. Opera lui principală, însă, suprimarea regalității, n'avea să dureze mult. Incetă odată cu viața lui.

Cromwell murì (1659), încă în puterea vârstei, căci n'avea decât 55 de ani. Fiul său îi luă locul la cârma statului. Dar nu aveă natura și aptitudinile tatălui său. Anglia n'ar fi răbdad în capul ei, ca șef cu putere de rege fără coroană, de

cât un om, capabil a se impune prin voința, forța și meritele sale. În inima ei, rămânea încă dorința de a vedea la cârma statului iar un rege încoronat. Fiul lui Cromwell fu destul de cuminte și înțelese, că nici el nu era capabil de a guvernă, precum nici țara nu era dispusă, să-l aibă guvernator. După câteva luni de guvernare, se retrase de bunăvoie.

Atunci Anglia, ca să scape de anarhie, se grăbi a chiemă îndărăt, din Franța, pe Carol II, ca să-i fie rege. Nu-i puse nici o condiție, decât să ierte pe revoluționari, adică să dea *amnistie* politică, și să nu facă persecuții religioase, adică să fie tolerant.

Carol II (a. 1660—1685). — Carol II, primind singurele condiții puse de popor de a da *amnistie* și a fi *tolerant*, intră în triumf în Londra. Din nenorocire, nu s'a ținut de angajamentele luate. În loc de *amnistie*, ucise pe toți judecătorii tatălui său. Lui Cromwell, ne având ce să-i facă, de necaz i-a dezgropat cadavrul, și l-a spânzurat.

Persecuții religioase n'a făcut chipurile. Dar a nemulțumit Anglia prin favoarea prea mare ce dădea catolicilor. El însuși trecu la catolicism, în ascuns. Cel puțin fratele său *Jacob*, duce de York, nu mai ținu în privința asta nici o taină: trecuse pe față la catolicism. Și dacă ar fi fost un simplu cetățean, ori numai un senior oricât de mare, Anglia nu s'ar fi alarmat. Dar *ducele de York*, ca frate al regelui, era destinat a-i urma la tron, de oarece Carol II n'avea copii. Cum era să vadă Englezii reformați cu ochi buni coroana regatului pe capul unui catolic? Astăzi, un caz ca acesta nu s'ar părea mare lucru. Dar în vremea aceea presiunile religioase erau în toată furia. Și chiar atunci lucrul nu s'ar fi părut așa de periculos, dacă Stuartii ar fi fost altfel de oameni, mai serioși, chibzuiți, iubitori de ordine și de legi.

Carol împănase, treptat-treptat, slujbele țării cu catolici. Parlamentul nu putea îngădui acest abuz. Se votă o lege numită *Test-act*, prin care nu se mai primiă în funcție ni-

meni, dacă nu depuneă jurământ de credință în biserica anglicană. Ducele de York, fiind catolic, și deci neputând depune jurământul cerut, trebui să demisioneze din postul de *amiral*.

Un alt parlament merse și mai departe, discută chiar chestia dacă Iacob, ducele de York, ar putea urma la tron, fiind catolic. Părerile se împărțiră; unii susținură că, în orice caz, Iacob are dreptul a deveni rege. Aceștia fură numiți *tory*, adică irlandezi catolici. Alții susținură drepturile popoului de a și alege, la nevoie, alt rege, o dinastie nouă. Aceștia se numiră *whig*, adică revoluționari.

De aici se nascură două partide, care păstrează și până astăzi în Anglia numele de *tory* și *whig*. *Toryi* sunt *conservatori*, țin cu tradițiile, cu obiceiurile și legile vechi deja stabilite; *whigii* sunt *liberali*, vor reforme, legi noi la timpuri și la trebuințe noi, întinderea și mărirea puterii popoului.

Deși nu se învoiră asupra succesiunii la tron, cele două partide se înțeleseră totuși a cere regelui o nouă lege, care să asigure oricărui cetățean libertatea personală. Acea lege se numește *habeas corpus*. Ea oprește pe rege de-a aresta pe cineva, numai printr'un simplu ordin. Cetățeanului trebuie să-i se arate din partea judecătorului un mandat, unde să i se spună motivul arestării.

Legea s'a dat (1629); dar n'a fost respectată. Motivele s'au inventat, când n'au existat în realitate. Carol, supărat pe partidul Whigilor, găsi un pretext, că aceștia s'au vorbit să-l omoare și pe el și pe fratele său. De aici au început să curgă arestările și decapitățile. Mulți au scăpat cu fuga.

Și de astă-dată, a fost o minune, că poporul nu s'a ridicat să pedepsească pe un rege așa de abuziv, cum eră Carol II, căruia nu i-a fost rușine să primească pensie de la Ludovic XIV, regele unei puteri străine. Dar poporul eră sătul de revoluție și de vărsări de sânge.

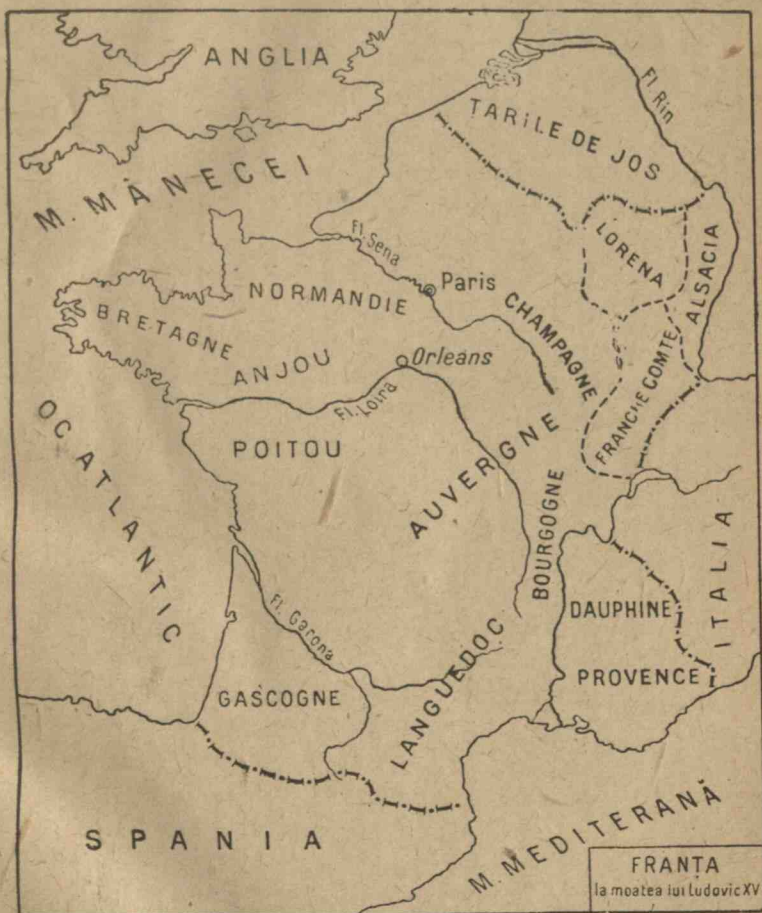
Jacob II (1685—1688). — Revoluția engleză „cea mare”.

— *Guillaume d'Orange*. — Cu toate că eră catolic și cu toate că se vedeă urât de popor, ducele de *York* tot se urcă pe tron; sub numele de Iacob II. Dar n'o duse mult. În contra lui, prea crescuseră de mult nemulțumirile și urile. Pe de altă parte, Iacob II nu făcū nimic spre a liniști spiritele; din contra, căută pe fața a răspândi catolicismul și și a prigoni pe vrăjmași; se înconjură de jezuiți, desființă legea *test-act*.

Un singur lucru mai consolă pe Englezi: regele eră bătrân și n'aveă copii de parte bărbătească. Se gândiau, că nu va mai domni mult nici el, și ramura lui se va stinge. Atunci, vor alege un rege mai bun. Puseră chiar ochii pe *stathouderul* sau președintele republicii olandeze, *Guillaume d'Orange*, sau *Orania*, bărbatul unei fiice a lui Iacob II, om cumpătat, cu minte sănătoasă, politic serios, cunoscând adânc nevoile statului. Se pususeră în relațiuni cu dânsul, când deodată se răspândi vestea, că regina a născut un fiu. Știrea umplu de grije pe toți.

Casa de Orania. — Nu rămâneă alt ceva de făcut, decât să răstoarne pe rege printr'o revoluție. Englezii chemară pe *Guillaume de Orania*, să intre cu armata în Anglia. *Guillaume*, veni, având pe steagul său scrisă deviza: „Voiu menține religia protestantă și libertățile Angliei“. Iacob II, văzând pericolul, fugi în Franța, uude trăi susținut de generosul rege al Franței, Ludovic XIV. Astfel, nu fu nevoie să se verse, de rândul acesta nici o picătură de sânge, spre a se schimbă un regim ticălos de domnie. Tocmai de aceea, Englezii numesc, cu drept cuvânt, revoluția de la 1688 revoluția *cea mare*.

Dezvoltarea constituției. — În adevăr, *mare* a fost acea revoluție și prin mijloacele pașnice de care s'a servit și prin rezultatele, la care a ajuns. *Guillaume de Orania*, încoronându-se de rege, subscrie o lege însemnată, numită *Bilul sau declarația drepturilor* (1689), în care parlamentul înscrie la un loc toate drepturile cucerite treptat de poporul

englez în lupta lui cu a tot puternicia regilor. În bilul sau declarația drepturilor, se cuprindeă și *Cartea Mare și Rețitia Drepturilor și Test-Actul și Habeas Corpus*.

Guillaume de Orania, cunoscut ca rege al Angliei sub numele de Guillaume III, a respectat în tot timpul domniei sale toate aceste legi și drepturi, care alcătuesc *constituția engleză*. Cu el se inaugurează astfel, pentru prima oară în Europa modernă, *monarhia constituțională*.

Țara nu se mai cărmuește de voința regelui, ci de legi, care se fac de țară, prin mijlocirea parlamentului; adică, la urma urmelor, țara se cărmuește singură, după voința sa *self-guverment*. Parlamentul, ales liber de popor, are singur dreptul și puterea de a hotărî și votă birurile, de a strânge armata. Regele nu are alte puteri și drepturi, decât acelea ce i se dau prin constituție. El e dator să se supună legilor, ca orice alt cetățean. Nu mai e considerat ca o ființă supraomenească, de origine divină, reprezentând voința lui Dumnezeu pe pământ, ca în monarhia absolută. Nu mai poate zice, ca Ludovic XIV; „Statul sunt eu“. Statul sunt legile și instituțiile, așezate pe legi și puterile, care funcționează după legi. Acestea cărmuesc statul. Regele numai *domnește*, nu *guvernează*. Cetățenii se bucură de libertăți, pe care nici o autoritate nu le poate știrbi: libertatea individuală, a presei, dreptul de a petiționă și de a se plânge regelui etc.

Atât ca rege al Angliei, cât și ca *Stathouder* al Olandei, Guillaume III eră un vrăjmaș al politicii franceze, anume a marelui rege francez de pe atunci, Ludovic XIV. De aceia, pentru prima oară acum, sub el, Anglia se amestecă direct în luptele de pe continent, luând partea inamicilor Franței, și aduse acesteia mari neajunsuri.

Guillaume III domni vre-o 13 ani, în Anglia (1689-1702).

Ana (1702—1714).—După Guillaume III, urmă la tronul Angliei, Ana, o fiică a lui Jacob II, căsătorită cu un principe danez. Două evenimente însemnate sunt de amintit din timpul domniei acestei regine: 1. *Unirea Scoției cu Anglia*

(1707); și 2. *Pacea de la Utrecht* (1713). Marile foloase, câștigate de Anglia prin această pace, se datoresc victoriilor repute de un general englez renumit, *Malborough*, care, în războiul pentru succesiunea Spaniei, a adus mari neajunsuri lui Ludovic XIV, învingând armatele franceze în mai multe rânduri (la *Hochstadt* și la *Malplaquet*, în 1704). Tot el a făcut, să cază Gibraltarul în stăpânirea Angliei.

Anglia, sub casa de Hanovra. — Creșterea libertăților. — Cucerirea Canadei. — Compania Ostindică.

După Ana, parlamentul chemă la tronul Angliei pe *ducele de Brunswick*, de familie germană, care se înrudiă prin alianță cu Stuartii. El inaugură în Marea Britanie dinastia casei *de Hanovra*. Ducele de Brunswick luă, ca rege, numele de *George I*. Cei doi urmași ai lui se numiau tot *George*. Așa că avem trei regi din casa de Hanovra: *George I* (1714-1727), *George II* (1727-1760) și *George III* (1760-1820).

Fiind străini de țară și fără ambiții deosebite, acești regi luară dela început obiceiul de a nu se amestecă în conducerea trebilor publice, lăsând țara, să se cărmuiască singură, după legile și tradițiile ei.

În cărmuirea afacerilor publice interne și externe ale Angliei, încep, de aici încolo, să aibă un mare rol mai ales șefii celor două partide politice *whigii* și *toryi*. Fiind chemați de rege, ca să conducă țara împreună cu parlamentele, șefii partidelor ca primi miniștri și consilieri ai coroanei, îndrumază mersul afacerilor din năuntru și din afară într'un sens sau altul, conform cu principiile și credințele partidului.

Miniștrii însemnați, de sub cei trei regi *George*, sunt *Walpole* și marele *William Pitt*. Sub *George I* și *II* adevăratul conducător al statului a fost *Walpole*.

Rivala Angliei, atât pe continent cât mai ales pe mare, eră Franța. Încă de pe timpul lui *Guillaume III*, Anglia mai n'a lipsit niciodată din coalițiile ce se făceau în contra Franței, pe continent, de celelalte puteri. Cât timp Franța se luptă să distrugă Austria, Anglia se găsea totdeauna de

partea Austriei. Când în războiul de șapte ani, Franța s'a unit chiar cu Austria ca să distrugă Prusia, Anglia s'a dat de partea lui Frideric II, în contra Austriei, Franței și celorlalți aliați.

Franța, pe de altă parte, avea în contra Angliei mai totdeauna la îndemână un mijloc de turburare: scotea la iveală câte un *Stuart*; îl înarmă, îi da oștire și-l trimitea în Anglia, să-și cucerească tronul strămoșesc. Atunci, armata engleză, de pe unde se află pe continent, trebuia să se întoarcă îndărăt, ca să apere tronul. Așa i-a făcut lui George II, ca să-l decidă a se retrage din războiul de șapte ani și a lăsa pe Frideric II singur. Ceeace s'a și întâmplat.

Walpole a contribuit mult la dezvoltarea marinei engleze, care a făcut treptat din Anglia regina mărilor și stăpâna multor țări depărtate și bogate. „*Compania Indiilor*“, care, înființată încă de la 1600, făcea la început numai comerț în acele locuri, începù să ocupe pământuri, să ridice forturi, pânăce izbuti, prin lupte, să ocupe toată India, învingând rezistența prinților indieni și alungând pe Francezi, cari le făceau concurență. Marele luptător pentru cucerirea Indiei a fost *Clive*.

Către sfârșitul domniei lui George II, se ridică un alt om politic însemnat, *William Pitt*, care luă locul lui *Walpole* (1757). *Pitt*, un orator neîntrecut, s'a făcut cunoscut la început, printr'o însemnată opoziție în contra lui *Walpole*, combătând taxele puse de acesta pe obiectele de consumație. După ce se distinse, ca administrator financiar timp de aproape 20 de ani, prin cinste și pricepere, ajungând să ia conducerea afacerilor publice, *Pitt* se ilustră și ca prim ministru, atât prin politica lui internă, cât și cea externă. În urma unui războiu norocos contra Franței, întinse stăpânirea Angliei asupra *Canadei*, în America de Nord.

George III (1760-1820) chemă la cârma țării partidul *tory*, (conservator). Subt domnia lui, a strălucit fiul lui *Pitt*, care ca și tatăl său, s'a distins și ca orator și ca om politic. Un

fapt istoric mare s'a întâmplat în lunga domnie a lui George III: posesiunile Angliei din America s'au desfăcut de patria mamă, s'au declarat independente și au întemeiat un stat nou: *Statele-Unite*.

Germania, Spania, Italia și America până la Revoluția Franceză.

Germania. — *Leopold I^{iu}. Prințul Eugeniu.* — *Casa de Habsburg* câștigase mare însemnătate de la pacea din Westfalia încoace. Intinderea posesiunilor sale crescuse: obținuse Belgia și o parte mare din Italia. S'a ilustrat apoi în luptele cu Turcii luându-le Ungaria, care a intrat în stăpânirea ei. Cu toate acestea starea imperiului, în general, nu era îmbucurătoare. Certurile religioase desbinaseră Germania. Nordul protestant nu se înțelegea cu sudul catolic. Autoritatea împăratului scăzuse. Prinții nu-l mai ascultau, unii chiar trecuseră de partea Franței; alții, ca margraful Brandenburgului, și ca ducele Bavariei urmăreau întărirea statului lor, în paguba unității de conducere imperială.

Soarta coroanei imperiale, timp de o jumătate de veac, a fost legată de numele lui *Leopold I*, care, în luptele sale cu Turcii, avu parte de un general vestit, *Eugeniu de Savoia*. Acesta fugise din Franța, unde era neînțeles în aspirațiunile lui de războinic viteaz, și unde unii îl credeau bun doar pentru călugărie, din pricina constituției lui delicate. Intrând în armata lui Leopold, el dovedi, în luptele cu Turcii, însușirile lui de ostaș curajos și isteț și repede ajunse acolo, unde natura îl destinase: o căpitanie neîntrecută a armatei.

Războaiele cu Turcii. — *Asediul Viennei și Sobieski.* — *Pacea de la Carlovitz.* — Turcia se află în decădere. Nici un sultan nu se distinsese în secolul al XVII-lea. Numai când se întâmplă a se aduce la putere câte un vizir capabil, se

mai simția puterea turcească. În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, Turcia avu parte de câțiva viziri însemnați, toți din familia *Köprili*.

Vizirii *Köprili* goniră pe Venețienii din Dardanele, le luară insula *Candia*, și reîncepură războaiele cu împăratul Germaniei, care pe atunci eră Leopold. Tocmai în timpul acela, Germania se ailă în războiu cu Ludovic XIV, așa că oștirile împăratului erau împărțite în două părți, spre Rin în contra Francezilor și spre Dunăre, în contra Turcilor. Ludovic XIV repetă, în unirea aceasta cu Turcii, politica lui Ludovic XI; ba chiar reînnoi cu Turcii vechile *capitulații*.

Turcii trecură Dunărea, înaintând spre Viena, ținta lor de pe timpul lui Soliman; dar fură întâmpinați aproape de Raal, la *Șt. Gothard*, de vestitul general *Montecuculi*, bătuți și respinși. Ei încercară din nou, sub comanda vizirului *Kara Mustafa*, fiind chemați de astă dată de Unguri, și izbutiră chiar, să înconjoare Viena (1683).

În armata turcească se aflau și domnii români, cari pe subț ascuns țineau și ajutau pe asediați. Viena, de unde Leopold fugise, rezistă 60 de zile, până ce veni în ajutorul ei regele Poloniei, *Ion Sobieski*, care reuși s'o despresoare.

După înfrângerea și retragerea Turcilor, *Șerban Cantacuzin*, domnul Munteniei, se dete pe față de partea creștinilor, punându-se în legătură cu împăratul Germaniei și cu țarul Rusiei. Împăratul mai ales, care fiind în războiu cu Ludovic XIV, aveă nevoie de ajutoare din toate părțile în contra Turcilor, îi promisese că, dacă vor reuși să gonească pe Turci din Europa, aveă să-i dea lui tronul Bizanțului. Turcii, deși aflaseră de aceste uneltiri, nu-i făcură nimic. Erau pe ea slabi și atacați din toate părțile de Venețieni, de Poloni, de Ruși și de armatele imperiale.

Mai ales acestea din urmă cuceriau îndărăt una câte una posesiile turcești, de pe lângă Dunăre, precum *Buda*, capitala Ungariei, prefăcută în pașalâc turcesc și chiar cetățile de pe malul drept al fluviului, împreună cu *Belgradul*. Turcii

făcură față pericolului, venit din partea armatelor germane. De unde înainte ei atacau și creștinii se apărau, acum creștinii atacau și Turcii se apărau. Puterea musulmană fu înfrântă în două mari bătălii, întâiu la *Salankenen* (1691) și apoi, în mod îngrozitor, la *Zenta*, pe Tisa, de *Eugeniu de Savoia* (1697). Creștinii pătrunseră în Serbia și chiar în Bosnia. Imperiul turcesc eră în mare primejdie.

Carol VI (1711—1740). — Fostul arhiduce Carol fusese mai întâiu candidat la tronul Spaniei și se luptase cu Ludovic XIV, ajutat fiind de coaliția mai multor state europene. După ce ajunse împărat al Germaniei, coaliția i-a retras ajutorul și el a urmat singur mai departe războiul cu Franța. Dar, văzând că nu-și poate atinge scopul și temându-se ca statele aliate cu el mai înainte, pe când eră numai arhiduce, să nu se ridice în contra lui acum, când eră împărat și mai pretindea și coroana Spaniei; pe lângă acestea, fiind amenințat și de Turci, Carol VI încetă războiul și încheiă pace cu Ludovic XIV.

Cu chipul acesta se sfârși de tot lupta pentru *succesiunea la tronul Spaniei*. Dar aveă să se nască un alt războiu de succesiune, anume *pentru tronul Austriei*. Aceasta se întâmplă însă după moartea sa. Până atunci, Carol VI aveă destule alte războaie și anume imediat după încetarea războaielor cu Franța (1714).

Luptele cu Turcii. Păcile dela Pasarovitz și dela Belgrad. Luarea Olteniei. — Turcii, nemulțumiți și umiliți în urma păcii de la Carlovitz, se îndreptară din nou contra Austriei. După mai multe bătălii în timp de doi ani, se dete la *Petrovaradin* o luptă groaznică, în care renumitul *Eugeniu de Savoia* învinse cu desăvârșire armata turcească (1716). Atunci se încheiă pacea de la *Pasarovitz* (1718), prin care Turcii perdeau încă o parte din ținuturile supuse și anume: *Banatul Temișoarei, Oltenia* și o parte din *Serbia*. Toate acestea trecură sub ascultarea Austriei.

În *Muntenia*, domniă atunci *Mavrocordat*. Incepuse

epoca Fanarioșilor în țările române. Principatele împănate de Greci, cari se amestecau în afacerile țării și luaseră în mâini treburile publice, își pierduseră par'că sentimentul drepturilor lor și orice gândire de neatârnare. Turcii puneau și scoteau domnii mai des, decât își schimbau boerii slugile din casă. Astfel se dete *Oltenia*, fără ca nimeni să ridice nici o plângere.

Austria luând *Oltenia*, puse într'insa ban pe G. Cantacuzin. Dar n'o stăpâni multă vreme. La 18 ani după pacea de la Pasarovitz, Turcii încep din nou războiul cu Austria. De rândul acesta, sunt mai norocoși. Inving pe Austriaci în mai multe bătălii și, încheind pace cu dâșii, la *Belgrad* (1739), recapătă îndărăt *Oltenia* și *Serbia* și se hotărăște ca limită, între Turcia și Austria, Dunărea și Sava.

Sanctiunea pragmatică. — Carol VI n'avea copii de parte bărbătească; avea numai o fată, pe *Maria Tereza*. Fetele însă nu puteau să urmeze la tron. Familia de Habsburg era deci amenințată, să peară coroana Austriei după moartea lui Carol. Rudele, mai apropiate sau mai depărtate, se uitau cu jind la succesiunea tronului. Intre acestea se numără electorul Bavariei, (Carol Albert); regele Poloniei, care era și electorul Saxoniei, (August III), regele Spaniei (Filip V); și mai presus de toți, chiar Frideric II, regele Prusiei. Franța așteptă cu nerăbdare timpul, când casa de Austria avea să piară și pretendenții aveau să se încăere pentru luarea tronului.

Carol VI prevede și el aceste întâmplări. Ca să le înlătore, făcù legea numită *sanctiunea pragmatică*, prin care se stabiliă, în mod excepțional, că fiica sa *Maria Tereza*, să urmeze la tronul Austriei, după moartea lui. Avù grije de a căută și obține aprobarea legii din partea electorilor Germaniei și chiar din partea puterilor Europei, dar dând în schimb tuturor căștiguri însemnate.

Cu toate acestea, deși legea i se aprobase, războiul tot n'a putut fi înlăturat.

Războiul de succesiune la coroana Poloniei. Ducele

Saxoniei pusese lui Carol VI condiția să-l ajute a deveni rege al Poloniei, dacă voi să recunoască sancțiunea pragmatică. Carol VI se ținu de vorbă, dar din cauza aceasta intră în războiu cu Franța, care susținea pe un alt candidat la tronul Poloniei. Cu Franța se unî și Spania. Deci se născu un războiu mare, în care Austria fu învinsă și perdă posesiunile ei din sudul Italiei, Neapole și Sicilia. Acestea formară un stat deosebit sub un prinț spaniol. Franța se alese în cele din urmă cu Lorena, dar candidatul ei nu izbuti, să obțină coroana Poloniei.

Maria Tereza. — *Războiul pentru succesiunea la tronul Austriei.* — *Maria Tereza* a fost una din femeile rare, care au știut, să poarte cu demnitate pe fruntea lor coroana de regină și în mîna lor sceptrul și dîstinele unui popor. Cum se urcă pe tron (1740), află că Frideric II, regele Prusiei, a și intrat cu armata în *Silezia* și că a cuprins-o.

În adevăr, regele Prusiei se grăbise a apucă înaintea tuturor pretendenților. Din *Silesia* se îndreptă spre *Boemia*. *Maria Tereza* trimise înaintea lui o armată mare. Frideric o bătù, dar cerù pace. Regina Austriei nu voi să se dea biruită și respinse pacea. De aici încolo războiul se întetși și mai rău. Toți inimicii și rivalii casei de Austria se uniră cu Frideric, ca s'o răpue: Franța, Spania, Bavaria. Numai Anglia, care n'avea nici un interes, să vadă căderea Austriei, se aliă cu *Maria Tereza*.

Fig 21. — *Maria Tereza*. — Armatele franceză și bavareză intraseră acum în Austria și luaseră Praga. *Maria Tereza*, care, afară de Austria și *Boemia*, stăpâniă și *Ungaria*, făcu apel la devotamentul și cavalerismul Maghiarilor. Merse să-i găsească în *dieta* lor la *Presburg*. Când o văzură *magnații*, intrând în adunare, înaltă și măreață, cu coroana sfântului Ștefan pe cap, încinsă cu sabia regilor unguri, purtând în brațe copilul de

curând născut, Iosef, și îmbrăcată în doliu, plângând și cerând ajutorul lor pentru tron și pentru fiul ei, atât de mult se mișcă, încât cu toții, scoțând săbiile jurară: „Să murim pentru regele nostru Maria Tereza“. (*Moriamur pro rege nostro Maria Terezia*). Se formă numai decât o armată de Unguri, Croați, Sloveni, care bătû și alungă din Austria pe năvălitori, pe când, de altă parte, armata engleză respingea îndărăt peste Rin pe Francezi.

Frideric însă nu se lăsă. Voiă cu orice preț, să constrângă pe Maria Tereza a-i recunoaște stăpânirea asupra Sileziei, pe care o cuprinsese cu armele. De asemenea, nici Franța nu eră liniștită. Armatele acestor două țări porniră din nou în contra Austriei și fură învingătoare. Maria Tereza făcû pace cu Frideric II (la *Dresda*) și-i cedă în sfârșit Silesia.

Atâta voiă deocamdată și Frideric, care se și retrase din luptă. Franța nu se mulțumi cu victoriile sale și cu pacea lui Frideric II. Ura ei în contra Austriei eră mai veche și mai durabilă. Continuă încă vre-o trei ani războiul. Armatele sale, conduse de vestitul general *Mareșalul de Saxa*, câștigară victorie după victorie în contra armatelor austriace și engleze, pe teritoriul Țărilor de jos, unde se desfășurase războiul. Ele cuprinseră o parte din Olanda. Maria Tereza fu silită să ceară pace, care se încheiă la *Aix-la-Chapelle* (*Aachen*) în 1748.

La urma urmelor, Franța nu câștigă nimic, afară doar că avû satisfacția de a fi dat câteva bătăi dureroase Austriei. Frideric II însă fu acela, care avû reale câștiguri din tot șirul de lupte, ce se dăduseră timp de opt ani (1740—1748). Pacea dela *Aix-la-Chapelle* îi recunoscû stăpânirea Sileziei. Războiul acesta ar merită tot așa de bine, să fie numit *războiul pentru Silezia*. Dar și Maria Tereza se poate zice, că a câștigat ceva: i se recunoscû și ei de către puteri dreptul de succesiune la tron; ba încă ceva mai mult: soțul ei, *Francisc de Lotaringia*, fu ales împărat al Germaniei.

Războiul de șapte ani (1756—1763). — Maria Tereza numai de mare nevoie cedase lui Frideric II Silezia. Pierderea acestei provincii, însă, îi pricinuisese o durere adâncă. O podideă plânsul, când vedeă câte un silesian și se gândia neconținut cum s'o ia îndărăt. Ajutată de diplomația dibace a priceputului *Caunitz*, Maria Tereza izbuti a face o alianță, în contra lui Frideric II, cu regele *Suediei*, cu regele Poloniei (August III, electorul Saxoniei) și cu Rusia, unde se află pe tron o împărăteasă, *Eiisabeta*. Planul acestor puteri eră să distrugă Prusia și s'o împartă între ele. Ce este mai de mirare, e că se unî cu ele și *Franța*. Tuturor li se părea, că prea se urcase sus Prusia. Victoriile și profitul lui

Fig. 22 — Frideric II,
rege al Prustei.

Frideric II din ultimul războiu le îngrijiau. Franța, care până aici fusese tot mereu în contra casei de Austria, acum se unia cu dânsa în contra unui stat tânăr dar viguros, ca și cum ar fi presimțit de pe atunci, că adevăratul inamic al ei va fi *Prusia*.

Frideric II află de uneltilirile celor cinci puteri contra sa, și înțelegând pericolul, nu perdū timp cu multă gândire zadarnică. După ce se asigură de concursul Angliei, dușmana Franței, intră repede cu armata în Saxonia și ocupă Dresda, pūnând în dezordine armata lui August III.

Atunci armatele aliaților se îndreptară din toate părțile asupra lui. Niciodată un general n'a fost amenințat așa deodată de atâtea armate venind contra lui în acelaș timp din cele patru puncte cardinale; și rar s'a văzut o apărare mai biruitoare în contra unor forțe inimice, năpustite ca un uragan. Succesul lui Frideric a stat mai ales în repeziciunea cu care a lovit pe aliați, în parte pe fiecare, mai înainte de a le da posibilitatea să se unească. Ca un fulger alergă de la Dresda în contra Austriacilor, de aici în contra Rușilor și Suedezilor. În contra tuturor ieși biruitor.

Cele mai celebre victorii ale lui fură cea de la *Rosbach* (1757) în contra Francezilor și, mai cu seamă, cea de la *Leuthen* în contra Austriacilor, cari intraseră în Silezia.

Aliații continuă lupta. Regele Franței, Ludovic XV, făcuse, din îndemnul ministrului său, *Choiseul*, o alianță cu toți principii din familia Burbonilor, ori unde ar fi domnind ei. Această alianță se numi *pactul de familie*. Burbonii domniau, afară de Franța, în Spania, în Neapole și în Parma. În urma *pactului de familie*, intră în coaliție și Spania. Pe de altă parte, Anglia, care, deși învinsă de Francezi, tot fusese de oarecare ajutor lui Frideric, nu mai voiă, să se amestece în luptă.

Rămase deci Frideric absolut singur în contra mai tuturor statelor din Europa. Inimicii năvăliră iar din toate părțile asupra lui. Oastea lui obosită fu înfrântă de Austriaci în Saxonia și de Ruși în Brandenburg. Berlinul fu ocupat și prădat de Austriaci. Și totuși Frideric încă mai câștigă două victorii însemnate, una la *Liegnitz* și alta la *Torgau*. Dar forțele Prusiei erau covârșite de atâția dușmani. Se credeă că, în cele din urmă, totul eră perdut pentru statul prusian.

O întâmplare însă schimbă hotărîrea soartei. În Rusia murise împărăteasa Elisabeta și îi urmase la tron un amic și admirator al lui Frideric, *Petru III*, de origine germană. Atunci, Rușii trecură în tabăra regelui Prusiei, care, cu ajutorul lor, mai câștigă în contra aliaților câteva victorii.

Sleite erau puterile Prusiei, dar și aliații se simțiau oboșiți. În urma ultimelor succese ale lui *Friederic II*, se încheiă la *Hubertsburg*, lângă Leipzig, o pace prin care se recunoșteă din nou *Silesia* ca Provincie a Prusiei (1763). Tot atunci se încheiă la *Paris* pace între Franța și Anglia. Anglia luă de la Franța *Canada* și cea mai mare parte din posesiunile franceze din Indii, iar de la Spania *Florida* și *Luisiana*.

Luarea Galiției de la Polonia și răpirea Bucovinei.— Pe timpul Mariei Terezei s'au săvârșit două mari nedreptăți

istorice. Polonia căzû prada lăcomiei statelor vecine, Austria, Prusia și Rusia, și fu împărțită între ele. Austria luă atunci Galiția.

Pe când se plănuia această împărțire a Poloniei, Turcia, ca să împiedice Rusia de a-și realiza planul, îi declară războiu (1769—1774). *Ecaterina II*, împărăteasa Rusiei, care își pusese în gând să distrugă și Turcia nu numai Polonia, trimise îndată armatele de ocupare a principatelor române. Bătăliile, în cea mai mare parte, primiră cu brațele deschise pe Ruși.

Românii se temeau acum de Nemți. De la Ruși încă nu pățiseră destule. Tot mai aveau iluzii. În curând Românii se căiră de simpatiile lor. Soldații ruși se purtară în principatele supuse de bună voie, tot așa, ba încă mai neomenos decât Nemții în Oltenia. Un cronicar spune curat, că „Muscalii s'au purtat mai rău decât Tătarii“. Așa deschise ochii multora și-i făcû să vadă, că scăparea țării nu e de căutat la străini, oricari ar fi dânșii.

Rusia învinsese Turcia în războiu, atât pe mare cât și pe uscat, și încheă cu ea pacea de la *Cuciuc-Cainargi* (1774). Ca biruitoare, Rusia cerû și obțirû liberarea *Crimeei* de sub Turci și dreptul de a fi *protectoarea principatelor române*.

Așa de puțin ne-a servit *protectoratul rusesc*, că tocmai atunci a putut Austria, să ia mai ușor, fără luptă, o parte din Moldova.

Diplomația austriacă a înșelat simplitatea Turcilor și s'a folosit de venalitatea lor. Ca să-și atingă scopul, a spus Porței, că Rusia avea de gând, să pună mâna pe Crimeea, pe care o liberase de sub Turci, și că Austria avea să ajute. Poarta a împiedicâ pe Ruși de la această faptă. Dar, ca să poată veni oricând mai repede în ajutorul Turciei, dânsa avea nevoie de *Bucovina*, care-i stătea în drum.

A mai spus, că Bucovina ar fi o bucată mică de pământ; fără nici-o însemnătate, și că odată a făcut chiar parte

dintr'o provincie a Austriei, Turcii, simpli și ignoranți, au crezut, n'au crezut toate aceste arătări false, dar s'au convins pe deplin de adevărul lor, când au simțit în mâini, pungile cu bani, date de Austria. Și astfel, se învoiră, ca partea de Nord a Moldovei, frumoasa *Bucovină*, unde fusese altă dată capitala Moldovei, la *Suceava*, unde zăceau și zac moaștele atâtor domni români, unde trăia și trăește încă amintirea atâtor fapte mărețe din istoria noastră, să treacă sub cârmuirea Austriei (1774—1777).

Iosef al II-lea (1780—1790). — Hrănit cu ideile filosofice umanitare și liberale, răspândite de scrierile unui Voltaire și Rousseau, însuflețit de dorința de a face să domnească dreptatea în lume și de a izvedi visurile de fericire ale popoarelor, *Iosef al II-lea*, fiul Mariei Tereze, cum rămase singur cârmuitor după moartea mamei sale, făcù să se simtă o nouă ordine de lucruri, cum zicea el, în statul său. Libertatea credințelor, a conștiințelor, a presei, a cultului, fu asigurată. Căută să potolească dușmăniile dintre popoare, ștergând deosebiri de drepturi dintre ele. Căută să introducă spiritul nou al egalității în fața legilor, înlăturând privilegiile nobilimii feudale. Puse stavile puterii abuzive a catolicismului, închise sute de mănăstiri. Făcù să crească încrederea în justiția publică. Din temperament și din educație, se vedeă pornit a fi reprezentantul pe tron al curentului nou de libertate, egalitate și frăție între oameni, și aspiră să imiteze, măcar în practică, atitudinea de filosof a lui Frideric II.

Bunele intenții ale lui Iosef II n'au fost în totdeauna îndeplinite.

Revoluția Românilor din Transilvania. — Incurajați de bunătatea sufletească a împăratului Iosef II, Românii din Transilvania, nemulțumiți de soarta lor asuprită, conștienți de drepturile lor istorice și treziți la sentimentul demnității naționale de scriitori, ca *Samuel Micul*, *Gheorghe Șincai* și *Petru Maior*, crezură că venise timpul, să li se facă dreptate și lor.

Românii n'aveau dreptul, să poseadă proprietăți de pământ, n'aveau dreptul să fie funcționari publici, n'aveau dreptul să trimită în *dietă*, în adunarea țării, pe reprezentanții lor, ca să ia parte și ei la făcerea legilor, care îi priviau. Iosef II voia să le dea toate aceste drepturi. Voința lui, însă n'a fost destul de tare. N'a izbutit nici măcar, să facă pentru țărani români din Transilvania ce făcuse domnul fanariot Constantin Mavrocordat pentru cei din principate: să-i deslege din lanțurile robiei; să le dea voie a se mută dintr'un loc al țării în altul. Degeaba da el porunci peste porunci. Slujbașii unguri, cari trebuiau să le îndeplinească, lucrau tot cum știau ei; și țăranul tot serv și nenorocit rămânea.

— Atunci, trei țărani inimoși, *Horia, Cloșca și Crișan*, ne mai putând răbdă și simțind în împăratul Iosef II un sprijinitor, se revoltară și ridicară tot poporul în contra Ungurilor. Aceștia se purtară și de astă dată crâncen, tot așa de crâncen, precum erau și durerile lor seculare. Arseră, uciseră, pustiiră tot ce întâlneau în cale de ale nobililor maghiari, asupritorii lor nemiloși, aprigi și nelegiuiți (1784). Împăratul Iosef II, care doriă să înceteze nedreptățile, dar n'avusese destulă tărie, ca să-și îndeplinească dorința, trimise în contra lor armata. Capii revoluției fură prinși și omoriți în chinuri. *Horia, Cloșca și Crișan* câștigară, prin jertfa vieții lor, o parte, o mică parte din drepturile poporului român, anume dreptul de a se strămută după voie în orice loc ar fi dorit (1785). Ei vor rămânea înscriși astfel în sfânta carte a *martirilor naționali*, meniți de Dumnezeu și de soarta a răscumpără, cu suferințele și cu sângele lor, dreptul poporului lor la viață și la fericire.

Prusia. — *Frideric Wilhelm „marele elector“.* — *Prusia regat.* — *Frideric Wilhelm I, „regele sergent“.*

Statul prusian abia începe a se formă pe la începutul secolului al XVII-lea. Nimeni nu-l băgă încă în seamă pe atunci; eră unul din multele state mici și sărace din Ger-

mania cea împărțită într'o sumedenie de statulețe neînsemnate, dar independente. Se compuneă la început numai din două provincii, *Brandenburgul* și *Niemen*.

Provincia *Brandenburgul* se înființase încă din secolul al XI-lea ca *marcă*, adică provincie *mărginașe* sau de frontieră, spre a se lupta cu Slavii din partea locului. Din secolul al XV-lea, marca Brandenburg trecu în stăpânirea unui senior din sudul Germaniei, din casa de *Hohenzollern*, și margraful de Brandenburg ajunse unul din *cei șapte electori ai Germaniei*.

Provincia *Prusia* și-a luat numele dela poporul păgân *Parusii* sau *Prusii*, cari au locuit-o până au venit *cavalerii din ordinul teutonic* de la *sfintele locuri*, în secolul al XIII-lea, când le-au cucerit țara și s'au stabilit într'insa. La începutul secolului al XVI-lea, în timpul reformei religioase, șeful sau maestrul ordinului trecu la protestantism și schimbă domeniile Ordinului în ducat, *ducatul Prusiei*, recunoscând suveranitatea regelui Poloniei. Fiind și el tot din casa de Brandenburg; la moartea sa ducatul de Prusia trecu ca moștenire la margraful de Brandenburg. Și astfel se uniră cele două provincii sub stăpânirea aceluiaș om, deși erau separate una de alta. Tot prin moștenire mai căpătă margraful în curând alte domnii tocmai la Rin: *Clèves* și *Mark*. La acestea se mai adăogară altele, tot la Rin (*Minden*, *Magdeburg*), în urma păcei din Westfalia (1648), când se sfârși războiul de 30 de ani, la care luase parte și electorul *Frideric Wilhelm*, cunoscut sub numele de *marele elector*.

Frideric Wilhelm (1630—1688), văzând ținuturile sale sărace și pustiite, din cauza grozăviilor războiului de 30 de ani, — cum eră de altfel toată Germania — aduse colonii din Saxonia, Olanda, etc., ca să-și populeze domeniile. Toți protestanții, goniți de prin alte părți, găsiră adăpost în statul margrafului. Hughenotii, expulsați din Franța de Ludovic XIV prin revocarea edictului din Nantes, fură primiți în Brandenburg cu brațele deschise. Cu ajutorul lor, cultura

pământului, cam uscat și nisipos, se dezvoltă, țara prosperă, și Berlinul începî a deveni un oraș, din ce în ce mai însemnat și mai frumos.

Urmașul marelui elector *Frideric*, cumpără dela împăratul Leopold titlul de *rege* și se încoronă singur în Königsberg ca *primul rege al Prusiei*, sub numele de *Frideric I* (1701). Tratatul dela Utrecht recunoaște Prusiei rangul de *regat* (1713). *Frideric I* caută să dea un avânt literelor și științei, spre a pune statul său la nivel cu celelalte din apus. Înființă o *universitate* (cea din Halle) și *academia*, unde figură ca membru și *Dimitrie Cantemir*, fostul domn al Moldovei, iar ca președinte marele filosof al timpului, *Leibnitz*, care totuș ca și *Frideric al II* a scris cea mai mare parte a operilor sale în franțuzește, atât de covârșitoare eră influența culturii franceze în lume.

Al doilea rege al Prusiei, *Frideric Wilhelm I* (1713-1740), poreclit *regele sergent*, își îndreptă toată atenția asupra *armatei* și *finanțelor* statului. Econom până la sgărzenie. numai banii întrebuințați pentru recrutarea de soldați înalți și voinici i se păreau că sunt bani bine întrebuințați. Sumele ce se dădeau înainte pentru bibliotecă, le-a luat și le-a dat pentru cazărmi.

El înțelesese, că numai sprijinită pe o armată bine organizată și disciplinată și pe un tezaur plin și îmbelșugat, va deveni Prusia un regat puternic impunător. Și, pentru vremea și împrejurările de atunci, avea dreptate. Provinciile nu erau strânse la un loc: se aflau unele la răsărit spre Niemen (Prusia propriu zisă), altele la apus, pe la Rin (Clèves, Mark, etc.), altele în centrul Germaniei de nord, Brandenburgul — toate despărțite unele de altele prin state străine. Ca să le unească și chiar numai să le păstreze, trebuia să lupte și să fie totdeauna gata spre a apăra sau atacă. Noroc că familia Hohenzollern, ambițioasă și prudentă, a fost înzestrată cu însușiri superioare, care s'au moștenit din tată în fiu.

Frideric II cel Mare (1740—1786). — *Ridicarea Prusiei la rangul de mare putere.* — Al treilea rege al Prusiei *Frideric II*, își merită numele de *cel Mare*. El ajunsese pe tron la vârsta de 28 de ani, bine pregătit prin studii serioase și prin dispoziție sufletească, a domni, peste un popor. În copilăria și tinerețea lui a avut să sufere mult din partea asprului său tată, care nu vedeă întrinsul un demn urmaș, fiindcă *Frideric* nu sta numai să admire soldații spătoși, aleși de *regele sergent* după înălțime și aduși de oriunde îi găsiă; ci mai aveă și alte gusturi, pe care *Frideric Wilhelm* nu numai că nu le înțelegeă, dar chiar le disprețuia. Așa, tânărul *Frideric* se ocupă cu muzica și cu literatura; îi plăcea să cânte din flaut și să facă poezii. Mai târziu, îl atrase filosofia și se puse în relații cu filosofii francezi, în special cu *Voltaire*, pe care îl chemă la curtea sa, când deveni rege.

Ocupațiile acestea i se păreau curată pierdere de vreme, asprului *rege sergent*, care ură așa de mult lenea, încât alergă singur cu bastonul după câte un om pe care îl vedeă șezând fără să lucreze ceva. Cum eră să rabde el tocmai pe moștenitorul tronului a-și perde vremea, stând între cărți, scriind versuri și cântând cu flautul? Odată s'a necăjit așa de tare pe el încât eră să-l omoare. Il dojenise prea sever, și atitudinea lui *Frideric* după ceartă, nu i-a plăcut. Atunci a scos sabia voind să-l spintece. *Frideric* a scăpat de moarte fugind, și eră să nu se mai întoarcă de loc la palat. Dar a fost prins, adus înapoi, pus la arest și dat în judecată. A trebuit să se pună la mijloc nu numai familia, dar chiar împăratul Germaniei, ca să se înduplece *Frideric-Wilhelm* a-și iertă copilul de pedeapsa cu moarte. De iertat l-a iertat el, dar în sufletul lui eră în adevărat nenorocit, că aveă un fiu așa de ticălos.

Cât de mult s'a înșelat însă *Frideric-Wilhelm* despre valoarea fiului său! Ce-i drept, lui *Frideric II* nu i s'a zis, ca tatălui său, „regele sergent“, ci „regele filosof“. Dar acest monarh învățat și talentat, n'a fost numai un scriitor și un

cugetător distins, ci un adevărat cârmuitor înțelept, priceput la toate treburile statului, și, pe lângă aceasta un general desăvârșit, un geniu militar în toată puterea cuvântului. Aceasta s'a dovedit în victoriile repurtate de dânsul în cele două războaie celebre, unul *pentru succesiunea Austriei* și altul *războiul de șapte ani*. El a fost un mare om de stat, căci a știut să administreze bine regatul, fondând și școli cu învățământ obligator și fabrici, îngrijind de dezvoltarea agriculturii, comerțului, punând a se construi canale pentru înlesnirea navigației, etc.

De la el a rămas un cod de legi, precum și clădiri însemnate, ca palatul *Sans souci* din Potsdam.

În urma luptelor cu Maria Tereza, Frideric II luă Silezia dela Austria. Statul său se mai întinse cu ținuturile dintre Vistula și Niemen.

Prin războaiele sale Frideric II contribuî la slăbirea Franței. Prusia, în schimb, se ridică la rangul de mare putere.

Cultura germană. — Rangul acesta îl merită nu numai prin puterea armelor și întinderea regatului, dar și prin dezvoltarea culturii sale mai ales prin înflorirea filosofiei și literaturii. În acest timp, a trăit și a scris nemuritoarele sale opere unul din cei mai adânci cugetători ai timpurilor moderne, *Kant*, filosof de la Königsberg, dar care eră de origină scoțian. Tot atunci au trăit și au scris cei mai mari poeți ai Germanilor: *Goethe* și *Schiller*.

Spania și Italia dela 1648 până la revoluția franceză.

Decadența Spaniei. — Spania, după Filip II, pierdù *Portugalia*; care își căpătă neatârmaarea și deveni stat de sine stătător. În luptele cu Olanda și cu Franța, avù asemenea pierderi însemnate. Cât a mai durat domnia regilor din familia Habsburgilor i-a mers numai rău.

Dinastia Bourbonilor. — După familia habsburgică urmă

aceea a Bourbonilor inaugurată de *Filip V*, nepotul lui Ludovic XIV, regele Franței, care pentru succesiunea lui la tronul Spaniei făcù un războiu lung de 13 ani. Când rivalul lui Filip, Carol de Austria, deveni împărat al Germaniei și fu nevoit să renunțe la tronul Spaniei, Filip ajunse rege nediscutat al Spaniei, dar nu avù noroc să păstreze intactă întinderea regatului său. Prin pacea dela Utrecht, Austria îi luă Belgia și o mare parte din Italia, ar Anglia îi luă Gibraltarul și insula Minorca. Avù și dânsul să se bucure de o zbândă în războiul pentru succesiunea la tronul Poloniei, câștigă dela Austria, Sicilia și Neapole, care deveniră un regat deosebit sub domnia fiului său, *Carol*.

Fiii lui Filip V, anume *Ferdinand VI*, (1746—1759) și *Carol III*, (1759—1788), cari urmară la tronul Spaniei

după dânsul, dădură oarecare strălucire dinastiei Bourbonilor, în Spania. Două rele bântuiau de mult regatul Spaniei și împedicau propășirea lui: bigotismul tiranic al bisericii catolice și sărăcia ce se înrădăcinase în țară, cu tot aurul ce curgea din colonii din America. Acești doi regi burboni înțeleseră cauza nenorocirilor Spaniei. Clericii și mănăstirile se înmulțiseră peste măsură, mărind numărul oamenilor nemuncitori și nevoiți a se hrăni din munca altora. Lenea, care atrăgea după sine mizeria, se întovărășia bine cu hoția, care ajunsese aproape o carieră considerabilă, dacă nu și ono-

Fig. 24. — Concepțiunea imaculată a Mamei Domnului, tablou de B. E. Murillo (Museul Luvrului).

rabilă. Hoții găseau azil chiar în unele biserici și mănăstiri, și aliați favorabili în oameni politici.

Ferdinand VI reduse numărul bisericilor ce aveau dreptul de azil, ca să stârpească cuiburile hoților, și înfrână puterea inchiziției, care teroriză conștiințele, răpiă libertatea gândirii și împedică orice avânt al spiritului.

Carol III merse și mai departe, goni pe jezuiți din Spania, și, ca să facă țara să se ridice prin muncă din faza de mizerie, în care căzuse, după izgonirea Maurilor muncitori, încurajă agricultura și comerțul, puse să se planteze arbori, să se deschiză căi de comunicație, să se construiască poduri, să se înființeze școli de tot felul. Izbuti așa să dea Spaniei, în timpul domniei sale, toată strălucirea și demnitatea unui stat, care putea să stea alături de Franța și de Anglia.

Statele Italiene. — Italia eră împărțită în mai multe state mici și multă vreme a rămas în starea aceasta. Și nici acele state nu erau stăpâne pe soarta lor, ci atârnavu când de unul, când de altul din statele mari străine, ca Franța, Spania, Austria și Germania.

Italia, care avusese în trecut atâta mărire, și apoi fusese leagănul Renașterii, deveni teatrul de luptă între aceste state mari, care se întreceau să pună stăpânire pe mai multe ținuturi ale ei.

După ce a stat vre-o 200 de ani sub dominația Spaniei, ajunse, după pacea dela Utrecht, sub stăpânirea deodată a trei case domnitoare, care își împărțiau influența asupra ei: casa *habsburgică* din Austria, casa *burbonică* din Spania și casa de *Savoia*, care ajunse, în cele din urmă, să domnească singură peste întreaga Italie.

Savoia, așezată între Franța, Elveția și Italia, un ducat mic, crescù prin adăogirea *Piemontului*, și se ridică la gradul de regat, prin pacea dela Utrecht, sub *Victor Amedeu II* (1675—1730), care mai căpătă și Sicilia. *Victor Amedeu II* a fost aliatul împăratului german în războiul ligii dela Aug-

sburg cu Ludovic XIV. În locul Siciliei, luat apoi de Austria, regatul Savoiei dobândi *Sardinia*, după care fură numiți de aici încolo regii săi.

Celelalte state mai însemnate ale Italiei erau republicele *Veneția* și *Genova*, și statul *Neapole Sicilia*.

Veneția luase parte, cum am văzut, la luptele Germaniei în contra Turcilor și căpătase *Morea*, în urma păcii de la *Carlovitz*.

Genova, mai puțin norocoasă, decât *Veneția*, avu să îndure mai greu stăpânirea Spaniei și apoi pe cea austriacă.

Neapolul și Sicilia, trecând la Spania, din timpul războiului pentru succesiunea Poloniei, ajunseră într'o stare destul de înfloritoare subt Carol, fiul lui Filip V din casa *Burbonilor*.

Milanul trecu de sub stăpânirea Spaniei, subt Austria, la 1713; iar *Toscana* formă dela 1790 un stat deosebit, cărmuit de o dinastie tot austriacă.

Prosperitatea Olandei. — Olandezii, au cunoscut, cu toate turburările interne, o perioadă de prosperitate materială deosebită, în secolul al XVII-lea, mai ales.

Wilhelm II avu dificultăți în guvernarea sa. Partidele se luptau unele contra lui, altele pentru el. *Jean de Witt* reuși să fie, timp de 20 de ani, un adevărat director al politicii Provinciilor-Unite. El urmări două scopuri: să țină partidul *orangist* departe de afacerile publice și să favorizeze dezvoltarea economică a țării. El izbuti să termine războiul cu Anglia, care dură dela moartea regelui Carol I, socrul stathouderului *Wilhelm II*. Acest războiu fu provocat din cauza *Actului de navigație din 1651*. După succese și înfrângeri alternative, pacea se încheiă la 1654. *Witt* însă pieri într'o revoluțiune populară, provocată de partidul *orangist*.

În prima jumătate a veacului al XVII-lea, două *compănit* a *Indiilor orientale* și a *Indiilor occidentale*, creară un imperiu olandez însemnat. Olandezii se stabiliră în *Caput Bunei Speranțe*, în *Ceilan*, în insulele *Sondei*, pe *Coasta*.

de Aur, în Africa, în Antile, în China și în Japonia Ele ocupară câtvă timp chiar *Brazilia*, pe care însă o părăsiră, la 1654. Olanda aveă o flotă comercială foarte mare, care făcea comerțul produselor coloniilor și întreprinderea pescuitul balenelor și a scrumbiilor.

Grație acestei activități comerciale și maritime, Olanda ajunsese la o stare foarte înfloritoare și rivaliză în putere chiar cu statele mari ale Europei, cum erau Anglia și Franța.

În contra Franței, ea se uni cu Anglia și cu Suedia, în 1668, într'o triplă alianță, care opri mersul victorios, în Flandra, al armatelor lui Ludovic XIV. Aceasta atrase o năvălire franceză pe teritoriul olandez, care fu amenințat cu distrugere și subjugare. *Wilhelm III* dete ordin atunci, să se strice digurile mării, și țara fu inundată, ceea ce sili pe Francezi să se retragă. În curând, se încheiă pacea de la *Nimègue*, în 1678. *Wilhelm III* luă măsuri pentru mărirea puterii Olandei. Dar o nouă primejdie se ivi: Anglia, care voia să subjuge pe Olandezi.

În acest timp, Olanda eră foarte prosperă. Comerțul ei îi adusese mari bogății, iar populațiunea își văzuse numărul crescut prin imigrarea în țară a *Hughenoților* francezi, goniți din Franța în urma edictului din *Nantes*.

După moartea lui *Wilhelm III*, urmă ruda sa Ion *Wilhelm* de Orange, care însă nu putu să-și impună autoritatea.

În războiul de succesiune în Austria, republica olandeză luă partea Mariei Tereza. Dar trupele olandeze fură bătute. *Wilhelm IV de Nassau* fu proclamat, în 1747, stathouder general și ereditar.

Cu toate nenorocirile în războaiele ce au urmat, Olanda rămase înfloritoare, în a doua jumătate a secolului XVII-lea.

Olandezii rupseră legăturile cu Anglia cu prilejul războiului de independență a Statelor-Unite. Flota olandeză câștigă o victorie strălucită la *Doggersbank* asupra vrăjmașului (1781). Dar cu ocaziunea acestor evenimente Stathouderul fu învinuit, că ar fi fost mai favorabil Angliei, decât

patriei. Se formă atunci un partid democratic, cu idei reformatoare, inspirate din Franța și ostile puterii stalhouderiene.

Țările de Jos încheiară un tratat cu Ludovic XVI. Dar turburările interne continuară. În sfârșit, revoluțiunea franceză avu un mare răsunset în Olanda. Anglia voi s'o ocupe în 1793. Dar generalii francezi se prezentară ca liberatori și fură sprijiniți de patrioții olandezi. *Wilhelm de Orange* fugi în Anglia. Patrioții organizează *republica batavică*. Olanda deveni din nou teatrul de turburări și de lupte între Francezi și inimicii lor.

Aceste evenimente zdruncinară prosperitatea Olandei. În 1804, Napoleon stabili în aceas'ă țară un regim cași despotic. Urmă o nouă perioadă de intrigi, de turburări, de lupte, de ruini. Toate aceste determinară decadența Țărilor-de-Jos.

Astăzi Olanda alcătuește un regat. Din marele său imperiu colonial mai păstrează insulele *Sondei*, *Guiana Olandeză*, în America de Sud, precum și insulele *Surinam* și *Curaçao* din Antile.

Arta. — Proprietatea materială în Olanda a produs o mișcare interesantă literară și științifică. Dar mai ales în domeniul artelor, ea e de mâna întâiu. În secolul al XVII, Olanda are un mare geniu artistic, pe celebrul pictor *Rembrandt*, care e un desenator, un compozitor și un colorist desăvârșit. El a format o școală puternică și a avut mulți elevi. Din operele lui cităm tablourile: *Pelerinii din Emaüs*; *Bunul Samaritean*, *Venus și Amorul*, un mare număr de portrete, etc.

Alți artiștii olandezi renumiți sunt: *Salomon Ruisdael*, *Stein*, *Ostade*. În secolul al 19-lea, *Iosef Israels*.

Artiștii olandezi rivalizează în însemnătate cu cei flamânzi, dintre cari unii sunt de mâna întâiu.

Rivalitatea între Franța și Anglia în America, Asia și Africa. — *Coloniile lor.* — Francezii și Englezii erau în continuă rivalitate atât în Europa, cât și în afară de ea. Comerțul lor căută noui debușeuri

și marinarii francezi și englezi cutreeră mările să le găsească. Ei purtă suplantă pe Spanioli și pe Portughezi, cari erau în decadență, în secolele al XVII-lea și al XVIII.

Singurii Olandezii le făceau o concurență mare.

Atât în Franța, cât și în Anglia, s-a creată în timpul acesta asociațiuni comerciale și industriale, numite *Companii*. Organizatorii lor erau mai ales oamenii de afaceri din porturi. În Franța cei din Marsilia, Toulon, Rouen, Bordeaux, etc., știură să înființeze o companie, care ajunse la mare prosperitate. Aceste organizațiuni comerciale, lansară acțiuni, pe care lumea le cumpără devenind cointeresată. Guvernele francez și englez le protejau. Agenții companiilor plecau în lume și obțineau de la monarhii

Fig 25. — Venus și Amorul.
Tablou de Rembrandt (Museul Luvru).

indigeni *concesiuni*, ca, în schimbul unui tribut, să fie lăsați, să stabilească un *comptoir*. Aceste *comptoare* se ocupau cu importul sau exportul mărfurilor și căpătără o mare însemnătate. Ele erau sprijinite de guvernele respective, care la nevoie, le apărau cu armata și cu flota.

În 1639, *compania engleză* întemeie în goltul Bengal, în India, *comptoarul de la Madras*. Acesta deveni un oraș însemnat și centrul tuturor operațiunilor comerciale englezești din India.

Compania franceză, la rândul ei, puse picior în marea insulă africană, *Madagascar*, și sub Richelieu, ocupă insulele din vecinătate, *Ile Bourbon* și *Ile de France*, poreclită apoi *Maurițiu*.

Colbert se interesă de aproape de companie și voi ca toată Franța,

Fig 26. — Portretul lui A. Van Dyck de el însuși. (Muzeul Luvru).

să o sprijinească. Și în adevăr, compania prosperă. Ea creă un oraș propriu, portul *Lorient*, pe oceanul Atlantic (1666). Și apoi se întemeie în India *Pondichéry*, care deveni centrul comerțului francez și *Chandernagor*.

În 1710, compania fu reorganizată de ministrul *Law*, când atinse o mare înflorire. Aceasta din cauza siguranței mărilor, deoarece Anglia și Franța făcuseră o alianță, lucru rar până atunci.

Englezii se stabiliu în America de Nord, creând colonia *Virginia*. În timpul acesta, Francezii întemeiau o puternică colonie în *Canada* și la gurile fluviului *Missisipi*, unde fundară orașul *Noul Orléans*.

Între anii 1742 și 1763, Anglia și Franța se luptară atât în Europa cât și în colonii. Francezii se apărară cu mult curaj în aceste din urmă și obținură adesea mari succese. Slabul rege însă, ce a fost Ludovic XV n'a știut să ajute pe un *Montcalm*, în *Canada*, și pe un *Dupleix*, în India. Imperiul francez fu astfel aproape cu totul desființat în colonii, prin *tratatul din Paris*, semnat în 1763.

Imperiul francez din Asia, fu creat de *Dupleix* și cuprindea mai mult, de jumătatea Indiei, întinzându-se mai ales pe coasta orientală.

Dupleix tusesese numit, la începutul secolului al 18-lea, guvernator al orașului *Chandernagor*, apoi guvernator general al posesiunilor franceze din Asia.

În 1748, pacea de la *Aix-la-Chapelle* redădu Englezilor orașul *Madras*, care fusese luat de amiralul francez *La Bourdonnais* și păstrat până atunci de *Dupleix*. Acesta desfășură o nouă activitate și reuși să întemeieze imperiul francez din India. Războiul însă de șapte ani ruină acest imperiu. *Compania engleză*, condusă de Clive, izbuti să câștige teren și să sape influența lui *Dupleix*, care fu rechemat, în 1754, în Europa.

În *Canada*, Englezii atacară cu forțe numeroase pe Francezi. Aceștia, deși cu mult inferiori în număr și în mijloace, conduși de viteazul *Montcalm* reușiră să înfrângă în mai multe rânduri pe viājmași. Dar, fiind părăsiți de Ludovic XV și de guvernul său, fură în sfârșit învinși. *Montcalm* muri într'o luptă inegală cu Englezii.

Englezii ocupară, în perioada aceasta și unele colonii spaniole, căci Spania, în acest timp, în urma *pactului de familie*, între Burboni, eră aliata Franței.

Totuși Francezii reluară în urmă de la Englezi insula *Guadelupa* și alte câteva colonii.

Orașele *Pondichéri*, *Karikal*, *Mahé* și *Chandernagor* fură singurele, care rămaseră Franței din marele imperiu indian, creat de *Dupleix*.

În secolul al XIX-lea, însă, ea își întinse coloniile cuprinzând: Indo-China, Madagascarul, Congo Francez, Algeria, Tunisia, Marocul; iar acum în urmă, Siria, o parte din *Cilicia*, *Camerunul*, etc.

Anglia, la rândul ei, își desăvârși posesiunea asupra Indiilor, asupra Africii de Sud și de Nord, supunând republicele Transvaalul și Orange, Egiptul, etc. Perdă însă coloniile sale din America de Nord, care se constituiră în republica Statelor-Unite. Englezii au obținut, în urma războiului mondial, protectoratul asupra *Mesopotamiei* și *Palestinei* și o mare parte din posesiunile germane africane.

Statele-Unite ale Americii.

În timpul modern, un mare eveniment s'a petrecut în America, într'un continent, care n'a fost până acum, dar începe să devină și dânsul teatrul istoric al lumii. Acesta e chiar unul din caracterele istoriei mai noi: scena ei se întinde tot mai mult asupra celorlalte continente, unde statele Europei își revarsă treptat activitatea, își pun în coloniile lor interese și ambiții, care se ciocnesc între ele și cu cele ale localnicilor.

Colonizarea — *Coloniile engleze* în America au început să se formeze de mult. Încă de pe timpul reginei Elisabeta, o mulțime de Englezi veniseră să se așeze în America de Nord, în ținutul, care se numește de ei *Virginia*. Pe timpul Stuartilor, persecuțiile religioase și birurile grele hotărâseră pe așa de mulți să plece din Anglia, încât a trebuit odată chiar, să se interzică emigrarea.

Ceeace atrăgea în lumea nouă pe atâți Englezi eră căștigul și libertatea. Deși *coloniile* țineau tot de „metropolă“, de patria mamă, de Anglia, locuitorii lor se bucurau de toate libertățile. Cetățeanul englez din America de Nord putea să fie de orice religie, să creadă și să-și spună părerea în voie. Nimeni nu-l închidea, nici nu-l omorâ pentru atâta lucru, ca în Anglia ori în altă țară din Europa. Incolo, guvernatorul coloniei se numea tot de regele Angliei, și coloniștii tot Angliei plăteau contribuțiile. Se formase, cu încetul, până la jumătatea secolului al XVIII-lea, vreo *trei-sprezece colonii* în America de Nord. Mai veniră coloni și din alte țări să ocupe locuri în America, precum din Olanda,

din Franța, etc. Francezii se întinseră mai pe toate ținuturile de alungul râului Misisipi. Dar treptat, Englezii luară în stăpânirea lor și regiunile ocupate de Francezi și de Olandezi.

Stăpânirea engleză. — După războiul de șapte ani, terminat de altminteri cu succes, Anglia, având nevoie să-și crească veniturile pentru acoperirea cheltuelilor, făcute cu războiul, puse și pe coloniile din America un bir nou, *taxa timbrului*. Coloniștii trebuiau adică să întrebuințeze, în afacerile lor, un fel de hârtie timbrată, care costă cam scump. Oameni cu multe afaceri comerciale, coloniștii se simțiră împovorați astfel de o grea contribuție. Atunci își aduseră aminte, că cetățenii nu sunt datori a plăti o dare, pe care n'au încuviințat-o prin reprezentanții lor. Dar ei, cetățenii din colonii, nu încuviințaseră nici o dare, pentru simplul cuvânt, că n'aveau nici un reprezentant în parlamentul englez din Londra. Dacă metropola, patria mamă, nu găsisse cu cale să-i cheme și pe dâșii în parlament și să-i consulte și pe ei asupra birului, ea n'avea nici dreptul să pună bir asupra lor. Și astfel se hotărîră să nu se supună la *taxa timbrului* (1765).

William Pitt, deși nu mai eră la guvern, apără drepturile Americanilor. Guvernul englez, împreună cu parlamentul, făcî însă o lege, prin care se declară că Anglia putea pune orice fel de biruri pe supușii ei din America. Legea se numi *Actul declarator* (1767). Pe baza ei, se puse taxă pe ceaiu, sticlă, hârtie, etc. Aceasta revoltă cu totul pe Americani. În zadar merse în Anglia, din partea lor, vestitul publicist și om de știință, *Franklin*, inventatorul paratrăsnetului, ca să le susție plângerile. Englezii nu voriră să asculte nimic. Atunci Americanii declarară, la rândul lor, că nu se mai considerau ca supuși englezi. Revoluția americană începî.

Coloniile americane făcură un *congres la Filadelfia*.

Washington. — Comandant suprem al armatelor lor, fu numit cel mai bine văzut și mai respectat dintre toți cetățenii Americii de Nord, *Washington*, în care toată lumea

avea cea mai deplină încredere. Se constituie astfel în stat independent, sub numele de *Republica federativă a Statelor-Unite ale Americii de Nord* (1776).

Armatele engleze, venite în contra răsculaților, după mai multe bătălii, parte câștigate, parte pierdute, fură învinse cu desăvârșire, în cele din urmă, de *Washington* la *Saratoga* (1777).

Mare mișcare și emoție se produse în Europa, când se află de revoluția americană. Mulți oameni, cu deosebire din Franța, unde mersese *Franklin*, luară armele și trecură Oceanul spre a se bate pentru liberarea Americii. Intre aceștia a fost și *La Fayette*, care a contribuit mult la izbânda noului stat.

Fig. 27.— Washington și La Fayette, statuă ridicată înaintea Luvrului din Paris.

Pacea dela Versailles. — *Neatârănarea.* — Nici statele europene nu rămaseră nepăsătoare. *Franței*, în special, îi părea bine de cele întâmplătoare vecinei sale. După stăruințele lui *Franklin*, ea încheie un tratat de alianță cu *Statele-Unite*,

căroră le trimise ajutor. *Spania* sări și dânsa alături cu *Franța* în contra *Angliei*. Acum era timpul să umilească puțin mândria Englezilor pentru progresele lor neîntrerupte. *Anglia* fu, în adevăr, învinsă. În urma unei victorii strălucite a lui *Washington* la *York Town* (1781) fu nevoită prin *pacea dela Versailles* (1783) să recunoască independența *Statelor-Unite ale Americii de Nord*, constituite în republică federativă, și să dea *Franței* și *Spaniei* îndărăt câteva din posesiile coloniale, luate mai înainte de la dânsule, anume: *Franței Senegalul*, *Spaniei Minorca* și *Florida*.

Washington, după ce văzù realizată dorința țării sale, nu se purtă ca Cromwell, ori ca alți capi revoluționari; nu voi să profite din succesul câștigat de el, spre a se impune țării și a lua puterea. I-ar fi fost lesne să facă aceasta. Eră în fruntea unei armate biruitoare, plină de ambiție și de pretenție. Cu sprijinul ei, ar fi putut, să facă orice ar fi vrut în tânărul stat american. Washington se feri de această ispită. Ba încă, el căută să astâmpere și să potolească poftele și pretențiile armatei. După ce isbuti să stabilească ordinea și să pună statul la adăpost în contra ambițioșilor, părăsi comanda supremă a oștirii și se retrase, de bună voie, spre a trăi ca simplu cetățean la proprietățile sale, ocupându-se cu agricultura.

Alăta abnegație și dezinteresare eră o garanție, că nimeni nu va conduce noul stat mai bine ca Washington.

Constituția Americană. — Republica se alcătui astfel. Fiecare din statele, ce compuneau republica, eră liber a se administra singur înăuntru, după cum cereau interesele locale. Pentru interesele mai generale, care priveau toate statele, erau două adunări, o *cameră* și un *senat*, compuse din reprezentanții fiecărui stat. Iar în capul republicei, fu ales un președinte pe timp de patru ani.

Toți se gândiră să aleagă de *președinte* pe acela, care luptase cu atâta inimă pentru independența Americii, pe *Washington*, modelul cetățeanului, tipul omului politic patriot. *Washington* fu astfel primul președinte al republicei Statelor-Unite. După patru ani fu ales din nou. Când se împliniră și acești patru ani, iar fu ales președinte. *Washington* însă nu mai primi să fie și a treia oară șeful statului, și de-atunci rămase, ca obicei, ca nimeni să nu se aleagă de trei ori pe rând președinte al republicei americane. Marele cetățean, liberatorul Americii de Nord, se retrase din nou la țară, unde muri, având mereu ațintite asupra lui privirile recunoscătoare ale patriei sale (1798).

Orientul Europei de la 1648 până la revoluția franceză.

Rusia. — *Dinastia Romanov.* — *Petru cel Mare.* — *Războaiele lui.* — *Reformele lui interne.*

Curând după moartea lui *Ivan cel Cumplit*, dinastia lui se stinse și, la 1613, ocupă tronul *dinastia Romanov.* Acestei familii aparține cel mai însemnat țar al Rușilor, *Petru cel Mare*, care a reformat și civilizat Rusia și a pus-o în rândul celorlalte state ale Europei.

Petru cel Mare era numai de 17 ani, când s'a urcat pe tron (1689). Avea de ministru un genovez iscusit, *Lefort*, care mereu îi tot vorbiă de țările din Apus, de puterea și splendoarea regilor, de miliția și flotele lor, de minunile artei și ale științei, de industria și meșteșugurile felurite din orașele civilizate. Petru se hotărî a merge singur să vadă vieța statelor din Apus, felul și mijloacele lor de traiu. Se duse în Olanda, cu nume schimbat, și intră ca lucrător în diverse fabrici, ca să fure meșteșugul și să-l ducă în Rusia. Lucră astfel, în fabrici de hârtie, de fringhii, în ferestreae, în arsenale.

Vizită muzele, colecțiunile anatomice, laboratoriile, voind să afle tot, obosind lumea cu nesfârșitele lui întrebări. Când îi vorbiă cineva de un lucru interesant, pe care nu-l cunoștea încă bine, numai decât spunea: „Vreau să văd“. Auzi că la Londra construcțiunile de corăbii și de vase de războiu se făceau mai cu măiestrie. Se duse și la Londra. Auzi că la Viena se află o armată bine organizată de *Eugeniu de Savoia*. Se duse și la Viena. La Paris nu voi să se ducă, fiindcă nu-i plăcea politica lui *Ludovic a XIV-lea*, care se unise cu Turcii. Dar s'ar fi dus ori unde, și la sfârșitul pământului, ca să învețe. Toate aceste le făcea, ca să poată reorganiza țara lui. Lumea din Rusia era, în adevăr, foarte incultă pe atunci.

Când Rușii văzură pe țarul lor, că părăsise „sfânta Rusie“, nu înțelegeau ce însemnă aceasta. Așa de puțină ideie aveau dânșii de Europa, în care trăiau, încât ori Turc ori European,

pentru ei tot una erà: îi luau pe unul drept altul. Iar de Franța și Anglia nici nu prea știau bine, dacă existau și pe unde se aflau.

Petru erà gata să plece spre Veneția, când află că în țara lui s'a făcut o revoltă. Cum se întoarse în Moscova, pedepsi fără milă pe răsvrătiți. Din soldații, numiți *strelți*, cari făcuseră revolta, se omorîră mai mult de o mie; unii fură uciși chiar de Petru, cu mâna sa. Apoi el, începù reformarea și civilizarea țării. Chemă și aduse tot felul de străini, pricepuți în câte o ramură, dându-le foloase atrăgătoare. Meseriași, oișteri, profesori, medici, de orice națiune, găsiră porțile deschise spre a intra, și condiții avantajoase spre a se așeză și lucră în Rusia. Petru voiă ca Rușii să ia pildă de la dâșșii. Nu se mulțumi cu atât, ci puse la muncă pe supușii săi. Cine nu munciă, n'aveà dreptul să cumpere proprietăți, ba nici să se însoare.

Nu s'a mai văzut monarh, care să se ocupe cu atâta zel și tragere de inimă de educația poporului său. Petru voiă să modernizeze Rusia în toate privințele, numai decât și cu orice preț. Trimise tineri, să învețe la școlile din străinătate, puse de se traduse o mulțime de cărți de știință, înființă o academie. Voi să dea supușilor săi o aparență mai europeană și puse bir pe bărbile și pe hainele lor cele lungi, care le dădeau o înfățișare sălbatică. Erà neindurat, când descoperià vreun potrivnic al reformei. Ucise chiar pe fiul său din această cauză.

Negreșit, silințele lui Petru nu puteau să aducă deodată *adevărata cultură*, care se prinde cu încetul, crește și se desvoltă treptat și, numai când face rădăcini adânci în natura omului, își dă roadele sale frumoase.

Petru nu puteà schimbà așa lesne moravurile primitive

Fig. 28. — Petru cel Mare, țar al tuturor Rușilor.

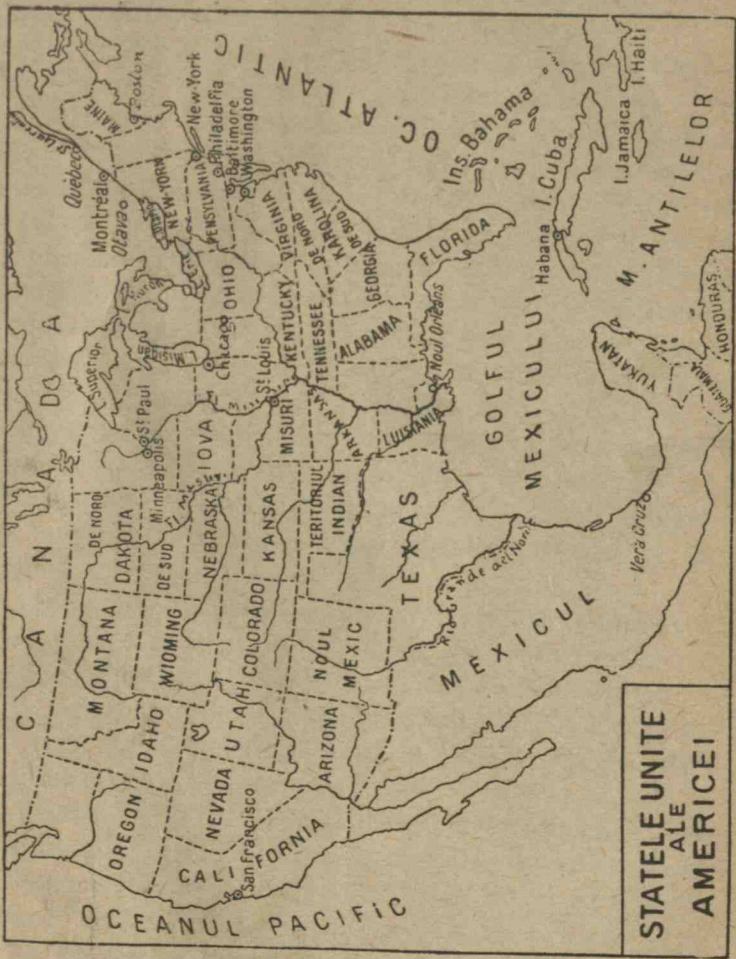
sau grosolane ale supușilor săi. În zadar dete el ordin, bunioară, să nu se mai țină femeile închise ca niște animale sălbatice în cușcă, ci să se adune bărbații și soțiile lor la un loc și să petreacă împreună, cum se petrecea, de pildă, la Versailles. Dacă se adunau, după îndemnul lui, femeile ședeau dormitând într'un colț, sfioase și mute, ca niște roabe ori servitoare, primite la prea mare cinste în casa stăpânului; iar domnii jucau cărți și beau votcă, până ce se amețeau și se luau la încăerare.

Bătaia eră la ordinea zilei, nu numai la beție, dar și în sfaturile înalte ale oamenilor, puși în capul afacerilor țării. Când consilierii din colegiile administrative ori membrii din sfântul sinod — instituții înființate de Petru — nu se înțelegeau, se luau la bătae, ca să se convingă mai repede. Iar Petru îi bătea și el pe toți. El a bătut odată pe vestitul *Mencicov*, omul lui de încredere și generalul lui cel mai bun.

Moravurile unui popor se schimbă numai cu încetul. Petru aruncase sămânță culturii. Organiză și biserica; înființă *sinodul*, compus din 12 episcopi, dar dispuse ca hotărârile sinodului, să fie aprobate de el, așa că țarul deveni și capul bisericii. Sporî cu pricepere veniturile statului și se ocupă stăruitor de organizarea și întărirea armatei de uscat și a flotei, după modelul oștilor, văzute de el în apus. Cu chipul acesta putu să dea pept și să înfrângă în cele din urmă pe eroul Nbrdului, pe viteazul și întreprinzătorul rege al Suediei, Carol XII, și să susțină multe lupte cu Turcii.

Războiul nordic. — Intre Rusia de atunci și marea Baltică, se aflau niște provincii ale Suediei: *Livonia, Estonia, Carelia, Finlanda*. Ele făceau din Baltică o mare suedeză. Petru cel Mare puse ochii pe aceste ținuturi, dorind să ducă hotarul țării lui până la mare, „spre a deschide o fe-reastră către Europa“.

Când află că pe tronul Suediei se ridicase un copilandru de 15 ani, *Carol XII*, Petru cel Mare se gândi, că eră momentul potrivit, să-și realizeze planul; și pe când se încheiă

STATELE UNITE
ALE
AMERICEI

pacea dela *Carlovitz* (1699), el se înțelese cu regele Poloniei și cu regele Danemarcei să atace împreună Suedia. Dar acel copilându avcà un suflet de erou, și Petru cu tovarășii săi n'aveau să sfârșească așa ușor cu dânsul.

Carol XII.—Tânăr erà inimosul rege al Suediei, când a luat coroana; dar curajul și setea lui de glorie întreceà cu mult așteptările contimporanilor săi. Par'că s'ar fi născut în tabăra de războiu și ar fi crescut între tunuri și gloanțe. Erà făcut să fie militar și merit să trăiască în lupte. Om voinic și robust, ostenelele și nevoile nu-l răpuneau. Puteà să doarmă pe pământul gol tot așa de bine ca alții pe saltea. Setea, foamea, durerea fizică a rănilor n'aveau asupra lui aceeași putere ca asupra celorlalți. Nici nu le băgă în seamă; par'că trupul lui n'ar fi fost tot de carne și de oase ca al tuturor muritorilor pământeni. Vin, ori joc de cărți, ori petreceri, la el nu se pomeneau. Imbrăcat într'o tunică de culoare închisă cu cravată neagră, cu niște cisme mari, cu părul tuns mărunț, cu privirea aspră și fixă, par'că erà un soldat călugărit sau un călugăr inarmat. Nu știà alta decât cuceriri și războaie.

Citise mult isprăvile lui Alexandru cel Mare după cum și Alexandru citise pe ale lui Achile din *Iliada* lui *Omer* și închipuirea lui vie se aprinsese de idei de glorie războinică.

A fost pentru el o adevărată bucurie, când a aflat că doi regi și un țar s'au unit în contra lui. Ce ocazie minunată să-și arate vitejia! Și, în adevăr, și-a arătat-o.

Trece mai întâiu în contra regelui Danemarcei, îl bate și-l silește să ceară pace. Din Danemarca, se repede asupra lui Petru cel Mare și învinge la *Narva*, numai cu 8 mii de oameni, o armată rusească de 8 ori mai mare.

De aci înainte nici nu se mai ocupă de Petru. I se părea prea de tot slab. Se îndreptă asupra regelui Poloniei (*August II*), hotărît să nu se lase până nu l-o detronă. Incăpățănarea lui îl face să piardă cinci ani în Polonia, dar în adevăr, nu s'a lăsat până nu și-a atins scopul. A detronat

pe vrăjmașul său și a pus în locul lui, ca rege, pe *Stanislas Leczinski*.

Luptele dintre Petru cel Mare și Carol XII.—Pultava. Petru cel Mare, în timpul acesta se întăria și se pregătia mereu de luptă. Carol XII făcuse rău, pentru intere-ul lui, că nu dăduse nici o însemnătate lui Petru. Țarul ocupase acum două provincii suedeze, *Ingria* și *Carelia*, și între ele pe râul *Neva*, pusese de se construi o cetate, dedicată sfântului Petru, patronul său. Cetatea se numi Sanct Petersburg și deveni capitala imperiului, în locul Moscovei, care avea ce e drept, o poziție mai sigură de capitală, fiind așezată în centru; dar St. Petersburg par'că se ridică la malurile Balticeii, ca un steag de biruință, ca semn că de acum înainte marea va fi a Rusiei; ca stațiune de gardă și de supraveghere, ca ochiu de fereastră, deschis Rusiei către Europa, spre a vedea ce se petrece în statele culte ale bătrânului continent.

Oricât de indiferent ar fi fost Carol XII față de Petru, nu voiă să-l lase a merge mai departe. Acum, isprăvisse ce avea de făcut în Polonia, putea să meargă a pedepsi și prăpădi și pe Petru. Dupăce va isprăvi cu el și va cuceri Rusia, regele Suediei se gândeă mai departe, departe de tot: să meargă în Asia și să cucerească tot orientul, ca Alexandru Macedon. Deocamdată însă avea a face cu Petru. Și Petru, în timp de cinci ani, își reorganizase și perfecționase armata, de n'o mai cunoșteai. Ce e drept, Carol tot mai bătù pe Petru într'o bătălie, la *Smolensk*, dar, în loc să se îndrepteze asupra capitalei, Moscova, se luă după sfaturile și rugăciunile lui *Mazeppa*, hatmanul cazacilor, care se revoltase în contra Rușilor, și plecă spre sud, ca să i dea ajutor. Nu cunoșteă, însă deloc țara și rătăci prin niște ținuturi bâltoase (dela Pinsk) până dete timp lui *Mencicov*, generalul lui Petru, să bată pe *Mazeppa*, care abiă scăpă de i aduse o mână de oameni, în loc de un ajutor de 100 de mii, cum îi promisese. Mai veni să îngreueze situația lui Carol XII, și aspri-

mea înspăimântătoare a iernei din 1709, cea mai grozavă iarnă din tot veacul al 18 lea. Carol XII se hotărî să dea o lovitură decisivă, cuprinzând orașul *Pultava*. Aici, câștigă însă Petru cel Mare o victorie, care stăramă cu totul și armata și speranțele lui Carol XII (1709). Bătălia și biruința dela *Pultava* au rămas celebre în istoria Rusiei și a Europei. De-atunci datează ridicarea Rusiei între popoarele de seamă ale Europei și căderea Suediei.

Carol XII, învins, rămas fără armată, fugi în Turcia și se stabili la Bender, în Basarabia, aproape de Moldova. Petru nu perdù multă vreme; merse de cuprinse ținuturile dorite de el, *Carelia*, *Livonia*, *Estonia*, sculând tot odată, în contra lui Carol XII, pe toți inimicii lui.

Carol XII cerù ajutor dela Turci. Sultanul, văzând victoriile lui Petru venind una după alta, văzând progresele lui prea repezi, și întinderea îngrijitoare a imperiului rusesc, ascultă propunerile lui Carol XII, care îl găsiră pregătit și bine dispus a începe lupta cu Petru cel Mare.

Războiul lui Petru cel Mare cu Turcii.

Rolul domnilor Români. — În Moldova domniă atunci *Dimitrie Cantemir*, unul din cei mai învățați oameni ai Europei, pe acel timp, membru al Academiei din Berlin. Cunoștea o mulțime de limbi: limba turcă, arabă, persană, rusească, latină, italiană, greacă, slavonă veche și franceză, deosebit, firește de cea română. Crescuse de mic copil la Constantinopole, fiind luat de Turci ca ostatic, și învățase în școalele grecești. Sultanul avea mare încredere într'insul. Cu toate acestea, *Dimitrie Cantemir*, cum s'a declarat războiu între Petru cel Mare și Turcia, se dete în partea lui Petru, împreună cu foarte mulți boieri ai țării.

Constantin Brâncoveanu, care domniă atunci în Muntenia, n'a voit să se declare așa pe față pentru Ruși; dar nici nu-i veniă să lase pe Petru cel Mare în credință că eră cu Turcii. Cum află de victoria dela *Pultava*, trimise la țarul Rusiei un om să-l felicite de biruință și să-l îndemne a porni contra Turcilor. Dar nu știă cum vor ieși lucrurile la urma urmelor. Voiă să rămăle prieten cu învingătorul, oricare ar fi el, Rusul ori Turcul. Petru cel Mare dete lui Brâncoveanu bani, să-i pro-

cure provizii pentru armată. Brâncoveanu îi promise nu numai provizii, dar și ajutor de oști.

D. Cantemir *închinase* cum se cade țara Rușilor, încheind cu Petru cel Mare un tratat prin care se hotărâ: 1) ca familia lui Cantemir să domniască în Moldova, formând ast-fel o dinastie; 2) armata rusească să stea în Moldova, dar Rusia să nu se amestece în cârmuirea țării.

Brâncoveanu așteptă mai întâiu o victorie decizivă din partea lui Petru, și apoi să se hotărească în privința supunerii. Până atunci se declară în taină că eră cu Rusia.

Petru, trecând cu oastea în Moldova (1711), găsi țara pustiită de lăcuste, hrană pentru soldați, nu; fân pentru cai, nu. Sperața lui eră în proviziile așteptate dela Brâncoveanu. Dar acesta se codeă, tocmai fiindcă se apropiase momentul decisiv. Marele vizir, *Baltazi Mahomet*, veni cu armata turcească în contra lui Petru, în Moldova.

La *Stănilești*, lângă Huși, armata rusă, flămândă, sleită de puteri, lipsită de cai, fu zdrobită de Turci, și chiar Petru cel Mare eră cât pe aici să cază prins în mâinile marelui vizir. A avut parte că s'a înnemerit un vizir lacom mai mult de bani decât de glorie. Petru îi dete bani și, făcându-se pacea dela Prut, se retrase, perzând *Azoful*.

Cantemir urmă, pe țarul Rusiei. La curtea lui Petru cel Mare, el ajunse mare consilier.

Altă soartă avu Brâncoveanu cu politica lui meșteșugită. Carol XII și Cantacuzineștii, cari aflaseră de relațiile lui când cu Nemții, când cu Rușii, se grăbiră a-l denunța Porții. Ambasadorul francez din Constantinopol, care de mult îi voia perzania, nu uită să pună și de astă dată, cu stăruință, o vorbă în potriva lui. Brâncoveanu, urgisit din toate părțile, avu un sfârșit tragic. Fù ridicat din București, dus la Constantinopol și decapitat, împreună cu mai toată familia lui (1714).

Sfârșitul războiului nordic. — Carol XII tot mai rămase în Turcia încă vreo trei ani, cu toate că acum nici sultanul nu-î mai eră favorabil. Petru cel Mare în timpul acesta își urmări mai departe planurile sale de mărire a Rusiei. Strică rezultatul străduințelor lui Carol XII în Polonia. Prusia începù

a atacă posesiunile Suediei de pe continent. Nu mai rămăsesese Suediei, decât *Stralsundul* neluat.

Atunci Carol XII se hotărî se plece, străbătî călare, necunoscut de nimeni, toată Germania și veni să apere *Stralsundul*. După o lună de rezistență eroică, fî nevoit să capituleze și fugi în Suedia, ca să nu fie prins.

Cîncisprezece ani Carol XII lipsise din țară. Iși găsi regatul în sfarea cea mai jalnică. Și agricultura, și industria, și comerțul, toate izvoarele de viață ale poporului, decăzute și ruinate. Dusese și pierduse cu el, fără nici un folos, zeci de mii de oameni, cei mai voinici, floarea Suediei.

Atâtea nenorociri nu-l învățară, însă, minte. Nu i se părea, că trăia, dacă nu se bătea cu cineva. Războiul eră vieața lui și nu voia să moară fără a câștiga gloria lui Alexandru Macedon. Năvăli în Danemarca și în Norvegia, dar muri înaintea unei cetăți, pe care o împrejurase. Se bănuiește, că a fost asasinat.

Cu vieața lui turburată, se isprăvi și războiul nordic. Suedia încheiă pace cu Rusia la *Nistad* (1721).

De pe urma războiului de la nord, Rusia se alese cu ținuturile, ochite de Petru cel Mare: *Livonia, Estonia, Ingria, Carelia* și o parte din *Finlanda*; iar Prusia cu *Pomerania, Stern* și câteva insule.

Petru cel Mare nu mai trăi mult după această izbândă. Putea să moară mulțumit. Iși văzuse visul cu ochii, *Părintele Patriei*, cum îl numiau Rușii; eroul cu natura de tigrul, cum îl numia Voltaire; educatorul, care a civilizat sălbatica Rusie cu biciul și cu sabia în mână, dresor dibaciu și hotărît; *Petru*, numit de istorie *cel Mare*, închise ochii la patru ani după pacea de la *Nistad* (1725). El înălțase Rusia la rangul de *putere europeană* și o *modernizase*.

Ecaterina II. — Războaiele cu Turcii. — Tratatetele de la Cuciuc-Cainardji și Iași. — Ana. — Elisabeta. — Petru III. — După Petru cel Mare, s'a distins domnia a două împărătese, *Ana* și *Elisabeta*, fiica sa. Ana s'a luptat

alături de Austria în războiul pentru succesiunea la tronul Poloniei și apoi în războiul cu Turcii, care se termină cu pacea de la Belgrad (1739). Atunci, armatele ei intră în Moldova și ocupară Iașii.

Tot în alianță cu Austria se luptă și *Elisabeta*, în războiul de șapte ani, purtat în contra lui Frideric II.

Petru III, succesorul Elisabetei, trecu de partea lui Frideric II și scăpă Prusia dintr'o grea situație războinică. Din admirație pentru marele rege al Prusiei, el vol să formeze și să disciplineze armata rusă după modelul celei prusiene. Dar n'avea destulă energie, ca să-și impună voința. Armata se răsculă, și la nemulțumirea ei se adăogă și cea a preoților, revoltați că Petru vojă să secularizeze averile monăstirești. În capul țării nemulțumite, se puse însăși soția împăratului, *Ecaterina*, care, după ce Petru III fu ucis în închisoare, ocupă tronul ca regentă a fiului său, Paul.

Ecaterina II supranumită și *Semiramida Nordului*, urmărește două scopuri: nimicirea Turciei și desființarea Poloniei.

Războaiele cu Turcii. — Cu Turcii, Ecaterina II purtă războaie în două rânduri. În primul războiu (1768-1774), armatele rusești ocupară țările române, trecură Dunărea și ajunseră până la Varna; iar flota rusească câștigă în contra Turcilor o mare victorie la *Cesme* (aproape de Chios), care silă Turcia să încheie pace. Prin tratatul de la *Cuciuc-Cainardji*, aproape de Varna (1774), Turcia perdū *Azoful*, pe care îl luă Rusia, și *Crimeea*, declarată deocamdată independentă. Prin acelaș tratat, Rusia dobândi *protectoratul* asupra țărilor creștine, supuse Turciei, deci și asupra principatelor române.

Al doilea războiu (1787-1792), fū provocat din cauza *Crimeei*. La început, când se rupse de Turcia, Crimeea se declarase independentă. Hanul tătăresc însă, cărmuitorul Crimeei, își închină țara Rusiei, unindu-se cu dânsa. Turcia văzū în aceasta o călcare a tratatului și un pericol. Războiul reîncepū. Rusia se aliă cu Austria și învinse. Turcia încheiă pace cu

amândouă puterile : cu Austria pacea de la *Șistov* (1791), cu *Ecaterina II*, pacea de la Iași (1792). Rusia deveni stăpână pe Crimeea și își întinse hotarele până la Nistru.

Polonia după Jageloni.

Decăderea. — „*Liberum veto*“ . — *Impărțirea Poloniei.* — În Polonia, după moartea lui Sobieski, mântuitorul Vienei, rege viteaz care se ilustrase prin lupte victorioase împotriva Turcilor, se urcaseră pe tron principii străini de neamul polonez, anume doi electori ai Saxoniei, *August II* și *August III*. După moartea celui din urmă, Polonezii, nemulțumiți de domnia străină, voră să aleagă pe unul din ai lor ca rege.

De un secol aproape, — dela 1572, de când încetase dinastia Jagelonilor, tronul Poloniei nu mai eră *ereditar*, ci *electiv*, cași în principatele române. Din cauza aceasta, de câte ori devenia tronul vacant, se nășteau neînțelegeri și turburări, fierberii și lupte, până se alegea un alt rege. Cât timp regularitatea a fost ereditară, Polonia, ferită de astfel de frământări interne, a prosperat, și a devenit un stat puternic. În timp de aproape șapte secole și jumătate, ea a fost cărmuită de regi coborâtori numai din două familii, care au format astfel două dinastii : dinastia *Piastilor* (dela 841 — 1370) și dinastia *Jagelonilor* (dela 1370 — 1572).

Odată cu regularitatea electivă, intră în Polonia discordia și dezordinea. Nobilii, cari alegeau pe regi, deveniră treptat a tot puternici. Regele, în mâna lor, ajunsese un fel de păpușă. Adunările lor, numite *diete*, hotărău despre tot și despre toate. Forma de guvern eră în realitate, prin urmare mai mult *o republică*, deși se numia *regat*.

N'ar fi fost aceasta tocmai răul cel mai de căpitenie. Dar *dieta* eră astfel alcătuită, că hotărârile ei se luau cu foarte mare anevoință. Nu eră de ajuns *majoritatea* membrilor ei, ci se cerea *unanimitatea*. Dacă nu se învoiau *toți* asupra unei chestiuni, nu se putea lua nici o măsură. Eră destul să se

ridice unul și să strige *veto*, pentru ca toate dezbaterile dietei, să rămână fără rezultat. Eră astfel, ușor unui stat dușman să se amestece în afacerile Poloniei și să le învârtască după gustul său. N'avea decât să cumpere pe un singur nobil ambițios sau venal. Dreptul de „*liberum veto*“ al nobililor a fost un neajuns nespus de mare în constituția Poloniei.

Această nenorocită țară mai suferia și de alte rele. Evreii se înmulțiseră așa de tare, încât orașele parcă făceau parte din altă țară. Tot negoțul era în *măinile Evreilor*, cari constituiau un adevărat stat în stat, lucrând adesea contra intereselor Poloniei.

Singurul element național, care ar fi putut să regenereze Polonia, *țărani*, zăceau într'o stare de mizerie și de umilință, care degradează pe un popor și-l duce la o repede peire. Nobilii îi țineau într'o adevărată robie. Dacă Polonezii ar fi înțeles interesele țării lor și ar fi căutat să ridice patria de pe marginea prăpăstiei, ar fi trebuit să îmbunătățească grabnic starea materială și sufletească a țăranilor, să-i deștepte și să-i cultive, să-i facă oameni liberi și luminați, pentru sporirea bogăției publice, prin comerț și industrie, și pentru întărirea statului și neamului prin elemente naționale de baștină, sănătoase și viguroase.

Certele religioase pricinuiră deasemene mult rău Poloniei. Protestanții și ortodocșii, prigoniți de mulțimea catolicilor polonezi, cereau ajutor dela statele vecine de aceeași religie cu dâșii: protestanții dela Prusia, ortodocșii dela Rusia. Aceste state săriră bucuros în ajutorul celor ce le chemau, cu gândul de a se folosi de turburările din Polonia, spre a pune mâna pe țară. Scopul acesta și-l ajunseră în curând. Inceputul îl făcù Rusia.

Ecaterina II, aflând de intenția Polonezilor de a nu-și mai alege un rege străin, se gândi că eră momentul potrivit de aduce Poloniei unul din acele servicii, prin care se ucide o națiune: să-i dea ca rege un Polonez trădător. Candidatul

ei se chemă *Stanislas Poniatowski*, nume care sună foarte polonește, dar purtat de un om cu suflet de Rus. Stanislas Poniatowski, crescut în Rusia, chiar la curtea Ecaterinei, simția și gândia ca și ea, nu ca poporul polonez.

Polonezii, din instinct, se temură de darul acesta al țarinei, și voră să aleagă un alt rege. Dar Ecaterina ținea cu orice preț să facă Poloniei binele acesta, de a i da un rege, ales de dânsa; și pentru că darul ei nu i se primea bucuros, făcu să-i se primească cu de-a sila. Stanislas Poniatowski ocupă tronul Poloniei, ajutat de armata rusească (1763).

O parte din Polonezii mai de inimă, *patrioții*, înțelegând pericolul, se uniră într'o societate—*Confederația dela Barr*—hotărâți de a scăpa patria de pericolul din afară și din năuntru. Pericolul din afară era influența rusească, cel din năuntru era constituția cea păcătoasă, care dădea dreptul unui singur om, oricine ar fi fost el, să țină în loc prin *veto*, voința țării întregi. Patrioții voiau suprimarea acestui *liberum veto* nenorocit și o domnie ereditară.

Dar era prea târziu acum. Ecaterina II, având pe tronul Poloniei un om al ei, făcuse planul să ucidă Polonia. Ca să nu fie împedicată însă de celelalte puteri, lacome și ele de pradă, se înțelese cu Prusia și cu Austria, să împartă Polonia între ele.

S'a luat de pretext neînțelegerile religioase din Polonia și bunele vecine Rusia, Austria și Prusia, ne mai putând de mila bieților protestanți și ortodocși, cunoscuți sub numele de *disidenți*, persecutați de catolici, au tăbărât pe Polonia, și ca să potolească mai sigur turburările interne, au găsit cu cale să-și taie fiecare câte o parte dintr'însa. Crima aceasta s'a săvârșit în 1773. Rusia luă ținuturile dintre Dvina și Nipru (Rusia Albă), Austria luă Galiția, Prusia mai toată Polonia prusiană. Dieta poloneză din Varșovia, capitala regelui duminat, aprobă și dânsa ciuntirea—ceea ce însemnă o sinucidere.

Aceasta fu *prima împărțire* a Poloniei (1773). Tot mai ră-

măsese o bucată de țară, care se svârcoliă în neștire, ca un trunchiu neputincios fără mâini și fără picioare. Lăcomia puterilor răpitoare pândeau prilejul să ciopărțească și această fărămă de trup a poporului polonez. Subt diferite pretexte, se mai năpustiră de două ori asupra Poloniei, până o împărțiră de tot între ele, de nu mai rămase nimic din inimosul popor vecin. Polonezii reușiseră, deși prea târziu, să schimbe constituția țării, desființând *liberum veto* și introducând domnia ereditară. Ecaterina II sprijini pe nobilii, care țineau la vechea constituție și sili pe Poniatowki să desființeze reformele și să concedieze armata poloneză.

Ultimul erou polonez, care s'a luptat până la ceasul din urmă cu vrăjmașii, mai ales cu Rușii, pentru independența patriei sale, a fost *Kosciusko*. Când fu și el biruit și prins, a strigat cuvintele, care păreau să încheie istoria țării sale: *Finis Poloniae!*

A treia împărțire a Poloniei și cea definitivă, s'a făcut în anul 1795. Rusia luă *Lituania*; Austria *Cracovia*, iar Prusia ținuturile dintre Niemen și Vistula.

Turcia.

Dela moartea lui Soliman până la pacea dela Iași. Pierderile suferite în urma războaelor cu Rușii și cu Austriacii. — Turcia ajunsese, subt Soliman, în culmea puterii sale. Ungaria, prefăcută în pașalac, Viena amenințată, Germania tributară, ca și Principatele Române, toată Europa înfricoșată: eră o înălțime, care nu putea dură mult. Izbânzi strălucite au mai avut Turcii și după Soliman.

Selim II luă dela Venețieni *Ciprul* (1571). Dar înfrângerile începură curând. Turcii mai avură căpetenii viteze; dar norocul îi părăsi. În fruntea oștilor creștine, veniră oameni destoinici și hotărâți, căpitani și mai viteji decât ai Turcilor. *Don Juan* de Austria bătù armata turcească la *Lepanto* (1571).

și *Mihai Viteazul* zdrobi la *Călugăreni* pe vestitul *Sinan Pașa* (1595), care învinsese și supusese Persia și Arabia.

Dar nenorocirea cea mai mare a imperiului otoman veniă din cauze interne. Intrase în inima lui anarhia și corupția. Amețiți de gloria cuceririlor, se credeau stăpâni pe lume pentru vecie și credeau, că venise timpul petrecerilor. Sultanii chefuiiau fără grije, uitându-și datoriile către supușii lor și către armată.

Ajunseseră o jucărie în mâinele *ienicerilor*, cari-i detronau, ori îi ridicau pe tron, după poftă. Priveliștea aceasta nenorocită o înfățișă imperiul otoman în a doua jumătate a secolului al XVII-lea și l-ar fi dus repede în prăpastie, dacă nu se iviau, spre mântuirea lui, oameni energici, printre *marii viziri*. Astfel au fost vizirii din familia *Kiupriuli*. Cel dintâiu dintre ei, *Mohamed Kiupriuli*, făcū o faptă de o mare însemnătate pentru un stat, căzut în anarhie: restabilī ordinea și disciplina în armată. Fiul său *Ahmed* dete oarecare vieață de strălucire militară imperiului. Luă Creta dela Venețieni, dar fu bătut, la *St. Gothard*, de armata împăratului Leopold. Totuși izbuti să încheie o pace nu tocmai umilitoare. În avântul ce-l luase imperiul, se credeă în stare să întreprindă planuri mari. Urmașul lui *Ahmed Kiupriuli*, vizirul *Kara Mustafa*, veni cu armata până în fața Vienei și o înconjură (1683). Dar n'o putū luă, fiind gonit de *Ion Sobieschi*, regele Poloniei.

De aici înainte imperiul turcesc, care își încercase din nou puterile, încordate de energia marilor viziri *Kiupriuli*, merge din cădere în cădere. Prințul *Eugeniu de Savoia*, sfărâmă la *Zenta* (1697) oastea turcească. Insuși marele vizir *Kiupriuli Mustafa* cade în luptă. Turcia e nevoită să primească pacea dela *Carlovitz* (1699).

De aici încolo, mai după fiecare războiu, fie cu Austria, fie cu Rusia, și mai după fiecare pace încheiată cu aceste puteri, Turcia are de înregistrat o pierdere, după cum s'a văzut în povestirea acelor războaie. Le amintim.

Prin pacea dela *Carlovitz*, Turcia pierde Ungaria și Transilvania, luate de Austria; Azoful luat de Rusia; Podolia și Ucraina, luate de Polonia; Morea de Veneția.

Mai norocoși în războiul cu *Petru cel Mare*, pe care îl învinseră la Stănilești, Turcii recăpătară Azoful, prin *pacea dela Prut* (1711); mai reluară Morea dela Veneția, prin *pacea dela Pasarovitz* (1718), dar tot prin această pace pierdură *Teșșana*, *Oltenia* și *Serbia*, luate de Austria, căci această putere trimisese în contra lor pe prințul Eugeniu, care i-a bătut la *Peterwardein* (1718). După douăzeci de ani, prin *pacea dela Belgrad* (1739), Turcii luară îndărăt *Serbia* și *Oltenia*, dar de aici incolo suferiră numai pierderi.

Două războaie cu Rusia, sub Ecaterina II și două păci, ruinătoare pentru Turci, arătară slăbiciunea și decadența progresivă a imperiului lor. După primul războiu, Turcia pierdù, prin *pacea dela Cuciuk-Cainardji* (1774), Crimeea, declarată independentă, ținuturile până la Nipru și cetățile dela Marea de Azof, luate de Rusia.

Ecaterina a II-a, îndulcindu-se la pradă, voiă să aducă la îndeplinire un plan vechiu al țarilor Rusiei, să distrugă cu totul împărăția turcească, și să ocupe Constantinopolul, pe care popoarele slave îl numiseră *orașul țarilor* (*Tarigrad*).

Ecaterina a II-a cuprinse Crimeea. Astfel începù al doilea războiu cu Turcia. Aceasta avù în contra ei nu numai pe Rusia, dar și pe Austria. Turcia învinsă, făcù pace cu amândouă puterile. Prin *pacea dela Șistov* (1791), Austria îi luă Orșova, iar prin cea dela Iași (1792), Rusia, pe lângă ocuparea definitivă a Crimeei, îi luă toate ținuturile până la *Nistru* și ajunse astfel la hotarele Moldovei.

Tările Române după Mateiu Basarab și Vasile Lupu.

Din cauza deselor războaie ale Turcilor, când cu Germanii, când cu Rușii, domnii țarilor române, așezați la mijloc între aceste state puternice, care se aflau în luptă, au trebuit să

recurgă la o politică de combinații istețe și câteodată tot așa de schimbătoare, ca și soarta războaielor. Eră firesc, însă, ca, treptat cu pierderile repetate ale Turcilor, să înceapă a scădea în principate teama de ei, și să crească pornirea de a intra în legături de înțelegere cu puterile creștine biruitoare, cu Germanii și cu Rușii.

Fiecare chibzuiă starea momentului și se hotără pentru politica, pe care o dictau interesele țării.

Cel mai însemnat dintre urmașii lui Mateiu Basarab, *Șerban Cantacuzino* a fost, de nevoie pe față, partizan al Turcilor. El a mers, împreună cu armata lui Kara Mustafa, de a înconjurat Viena (1683). Dar, în ascuns, eră amic devotat al împăratului Leopold, și în realitate a dat mai mult sprijin Vienei, asediate decât Turcilor.

După înfrângerea și retragerea Turcilor, Șerban Cantacuzino se dete pe față de partea creștinilor, punându-se în relații cu împăratul Germaniei și cu Țarul Rusiei. Împăratul, mai ales, care, fiind în războiu cu Ludovic XIV, aveă nevoie de ajutoare din toate părțile în contra Turcilor, îi promisese că, dacă vor reuși să gonească pe Turci din Europa, îi va da lui tronul Bizanțului. Turcii deși aflară de aceste uneltiri, nu-i făcură nimic. Erau prea slabi și atacați din toate părțile: de Venețieni, de Poloni, de Ruși și de armatele imperiale.

În Moldova, *Constantin Cantemir* (1685—1691), înclină spre politica Turcilor, mai cu seamă când înțelese că Polonia ar voi să se folosească de turburările războiului dintre Turci și Germani, ca să anexeze Moldova. Sobieski, regele Poloniei, intră cu armata în Moldova (1686), cuprinde Iașii, pe care îi pradă și-i jefuiește; dar, auzind că vine Cantemir cu ajutor de Turci și de Tătari asupra lui, se retrage, atacă *Cetățuia Neamțului*, pe care o ia cu mare greutate, fiind apărată vitejește de câțiva plăieși, și fuge în Polonia, fără nici un rezultat.

Pe scriitorul *Miron Costin*, cel mai însemnat cronicar al Moldovei, unul din boerii de frunte ai țării și staroste de Putna,

țineă, împreună cu toată familia lui, de politica împăratului, Constantin Cantemir puse de-l ucise.

Constantin Brâncoveanu (1688—1714), urmașul lui Șerban Cantacuzino în Muntenia, isbutește să țină domnia mai bine de un sfert de secol, tocmai în acest timp din cele mai turbure, când lupta dintre Turcia și Austria ajunsese la desperare, când se inaugurasese în istorie seria războaielor dintre Turci și Ruși, când atât Nemții, cât și Rușii, cât și Turcii căutau prietenia țărilor dela Dunăre, și le spionau de zece ori mai înainte de a fi siguri de ajutorul lor.

Om politic prevăzător și înțelept, și domn foarte bogat, a putut, prin banii și prin chibzuință, să se strecoare multă vreme prin toate greutățile. Cât a domnit el în Muntenia, s'au schimbat vre-o 9 domni în Moldova; și mai toți au stat cu dânsul în legătură fie de rudenie, fie de prietenie sau de alianță politică.

În războaiele, care au precedat *pacea de la Carlovitz*, Brâncoveanu s'a purtat așa de dibaciu, încât și Turcii și Nemții, îl luau drept prieten. În realitate, însă, el țineă numai cu Nemții, mai ales în urma victoriei de la *Salankenen* (1696), când a văzut, că semiluna turcească începe să se întunece. Dar, ca să nu fie bănuțit de Turci, le dădea mereu bani, îi primia foarte bine, când treceau cu oastea pe la noi, și reușise a se împrieteni cu marele dragoman al Porții, Alexandru Mavrocordat, care avea mare trecere la sultan și la vizir.

Cu toate acestea, tot s'au simțit întorsăturile lui diplomatice. Luđovic XVI nu putea să-l ierte, că dăduse cât de puțin ajutor casei de Austria, vrăjmașa Franței. Ambasadorii francezi de la Constantinopol îl părăiră la Poartă. După *pacea de la Carlovitz*, Brâncoveanu a fost chemat la Constantinopol, să-și dea seama. El știa foarte bine ce argument convingea pe Turci, mai mult decât orice rațiune; cum știa, dealminteri, toată boerimea celor două țări. Miron Costin ziceă: „Turcilor să-le dai bani, și să le scoți ochii“. Brâncoveanu

veanu dete bani, împărți daruri în dreapta și în stânga, și Turcii, dacă nu și scoaseră ochii, cel puțin îi închiseră, ca să nu vadă fățarnicia darnicului domn român.

Până aici, politica de duplicitate a lui Brâncoveanu merse bine. Se întâmplă însă un mare eveniment în istoria orientului: *Rușii intrară în războiu cu Turcii*. Țările Române, puse în calea lor, trebuiau să se pronunțe pentru unii sau pentru alții. *Dimitrie Cantemir*, domnul Moldovei (1710—1711), fiul lui Constantin Cantemir, se dete, de la început și pe față, de partea Rușilor. După înfrângerea lui Petru cel Mare la Stănilești, părăsi țara și se duse în Rusia, unde trăi până la sfârșitul vieții lui, ocupându-se cu literatura. A scris *Cronicul Românilor și Istoria Turcească*. Academia din Berlin îl alese membru al ei.

Constantin Brâncoveanu, necunoscând încă bine și din experiență pe Ruși, intră cu dânsii în relații tainice, dar fără a se pune rău cu Turcii. Din nenorocul lui, însă, i s'au dat pe față relațiile și cu unii și cu alții, și cele două puteri vrăjmașe l-au urgisit și l-au pierdut. Turcii îl ridicară din București și l duseră la Constantinopol, unde îl decapitară împreună cu trei fii ai săi și cu un ginere.

În răzbunarea lor, Turcii urmăreau nu numai să pună mâna și pe bogățiile vestite ale lui Brâncoveanu, dar voiau să dea un exemplu teribil domnilor români, că în special vor fi pedepsiți cu o cumplită cruzime, când vor fi prinși în legătură cu Rușii. Și din punctul lor de vedere, Turcii aveau dreptate să vadă, că adevăratul pericol pentru viitorul împărăției lor erau de acum încolo, Rușii.

Popoarele creștine, de cele două părți ale Dunărei n'ar fi putut răbdă mult timp jugul sau influența Germanilor, din pricina religiei. Germanii erau ori catolici ori protestanți, pe când creștinii de la Dunărea de jos erau și sunt tot ortodocși. Prin urmare, mai de grabă s'ar fi putut stabili o apropiere periculoasă între popoarele creștine din Orient și între Ruși. Afară de aceasta, nici unul din aceste popoare nu vorbiă o

limbă, care să se asemene cătuși de puțin cu germana. Deci o apropiere între Germani și ele ar fi fost grea și din cauza deosebirii prea mari a graiului.

Din partea însă a Rusiei nu era tot așa de mare deosebirea. O parte însemnată din popoarele peninsulei balcanice, de pildă, Serbii și Bulgării, vorbeau o limbă, care se asemăna mult cu limba rusească, fiindcă aceste popoare se trag din același neam cu Rușii. Apropierea dintre dânșii ar fi fost înlesnită, prin urmare, și prin înrudirea lor.

Frica Turciei de Rusia avea să prindă bine chiar popoarelor creștine. Asemănarea de religie, și la unele chiar de limbă cu Rusia, era o ispită primejdioasă pentru ele. Când vedeau pe German sau pe Turc închinându-se altfel decât dânșii, creștinii ortodocși simțeau, că aveau a face cu niște străini, se feriau de ei și căutau să se despartă și să trăiască neatârnați, în felul și legea lor străbună. Când vedeau însă pe Ruși, făcându-și cruce ca și dânșii, îi socoteau mai puțin străini.

Epoca Fanarioșilor (1711—1821). — Starea țărilor române, din prima jumătate a secolului al 18-lea, până în prima jumătate a secolului al 19-lea, a fost din cele mai triste. Țara noastră a trecut, timp de un veac și mai bine, prin ultima și cea mai grea încercare. Par'că soarta ar fi vrut să arăte, că acest popor era mai tare decât moartea. De la 1711 și până la revoluția lui *Tudor Vladimirescu* avem în principatele române acea epocă nenorocită a *fanarioșilor*. Subt dânșii, două provincii înfloritoare ne-au fost răpite: *Bucovina de Austria* (1774) și *Basarabia de Rusia* (1812).

Poarta, după cele pățite de dansa din partea lui Brâncoveanu și Cantemir, avu mai mare băgare de seamă la numirea domnilor în țările românești. Voiă să fie bine asigurată, că tronul principatelor îl dădea unor oameni, cari nu înclinau nici spre Austria, nici spre Rusia, ci erau cu totul devotați Turcilor. Aceștia luă măsuri de-a numi domni în țările românești

oameni cunoscuți bine la Constantinopol, alegându-i chiar dintre slujbașii de încredere ai Porții, precum erau *dragomanii*, mai toți greci din mahalaua Fanarului. Cei mai mulți fiind *dragomani* erau într'o privință, oameni de seamă, distinși și învățați.

Primul, care ni s'a trimis, mai întâiu în Moldova, apoi în Muntenia, *Nicolae Mavrocordat* (1711), eră un cap luminat; știă mai toate limbile culte ale Europei și câteva limbi orientale; citise multe și de toate, se ocupă cu filosofia și cu teologia.

La început, Poarta, neavând încredere în prea mulți oameni, numiă domni în țările române numai din câteva familii de greci și-i ținea în timp mai îndelungat pe scaun, plimbându-i regulat, când din Muntenia în Moldova, când din Moldova în Muntenia. Așa *Constantin Mavrocordat*, fiul lui *Nicolae Mavrocordat*, a domnit neîntrerupt 19 ani, și *Grigore Ghica* 14 ani; nu tot timpul în acelaș principat, ci când într'unul când într'altul. La fiecare trecere dintr'un principat într'altul, domnii plăteau Porții câte o contribuție, ca și cum ar fi fost numiți din nou. Din cauza aceasta, și Poarta îi mulă cât de des.

Mai târziu, când candidații din familiile cu trecere și încredere la Sultan se înmulțiră, Poartă nu mai plimbă pe același om dintr'un scaun într'altul, ci-l schimbă de tot, trimițând mereu pe alții noi. Astfel, de la 1749 și până la 1769, în timp de 20 de ani, se schimbară 10 domni în Muntenia și 9 în Moldova. La fiecare schimbare, ca și la fiecare mutare, Poarta luă un *bacșiș* de la domnitor. Iar domnul, mutat ori numit din nou, își scoteă *bacșișul*, cu vârf și îndesat, de pe spinarea poporului.

Starea principatelor în secolul al XVII-lea. — Două rele ne-au adus Fanarioții :

1. Sleirea puterilor țării ;
2. Amortirea momentană a simțului național prin cultura greacă, care încercă să ne grecezeze.

Totuși domnia lor au adus și unele lucruri bune: 1) reorganizare administrativă mai bună și 2) introducerea culturii franceze, care a deșteptat simțul național și a pregătit renașterea noastră.

1. Unul din fanarioți, *Constantin Mavrocordat*, ca să poată avea mai mari venituri de la țară, făcù o *reformă* a impozitelor. Până la el, era o categorie de țărani, cari nu plăteau bir către stat, anume așa zișii *vecinii* în Moldova și *rumânii* în Muntenia. Aceștia, drept vorbind, nici nu se considerau ca oameni liberi, ca cetățeni cu drepturi la pământul țării lor și la bunurile vieții sociale din statul român. N'aveau nici o bucatăică de pământ, trăiau și munceau pe moșia unui boer, pentru îmbogățirea boerului, și n'aveau voie, nici ei nici copiii lor, să se mute din locul nașterii, de pe moșia boierului. Erau legați de pământ, mai rău ca vitele de ogradă stăpânului și se considerau ca niște *robl*.

Starea aceasta a unor țărani dură din trecut, cu mult înainte de Mihai Viteazul; era o rămășiță a instituțiilor sociale din evul mediu, care odată se găseau în ființă în toată Europa, și încă acum, pe timpul de care vorbim, tot se mai găseau și la alte state.

Constantin Mavrocordat, ca să mărească veniturile tezaurului, puse la bir și pe acești țărani, numiți *vecini* și *rumâni*. Le dete însă libertatea, scăpându-i din robia, în care trăiseră de veacuri. În privința aceasta, a făcut un bine, dacă nu generațiilor de atunci, urmașilor lor. În schimb, ca să mulțumească pe boeri, cărora le răpiă sclavii, Constantin Mavrocordat îi scuti de orice bir către stat. Tot câștigă mai mult tezaurul de la sumedenia de birnici țărani, decât perdeă prin scutirea boerilor, care erau mai puțini.

Și în adevăr, atât C. Mavrocordat, cât și următorii lui, au căutat să câștige cât mai mult posibil din această reformă. Țăranii erau obligați să plătească la fiecare *sfert* de an o dare către stat. Darea, chipurile, nu părea a fi mare. Ce folos, însă, căci *sferturile* se înmulțiră mereu, așa că în loc de

patru, cum trebuia să fie după toată socoteala, ajunseră chiar până la douăzeci pe an, aproape câte două sferturi pe lună. Desrobirea ce li se dăduse țăranilor, se prefăcù într'o muncă silnică în folosul tezaurului statului și al domnului. Mulți dintre țărani, neputând suporta dările acestea, își părăsiră țara și fugiră care încotro văzură cu ochii, prin țările vecine, prin Bulgaria, Serbia, Rusia.

2. Pe când *țărăniimea de la sate* gemea astfel, strivită sub greutatea dărilor, *inteligența românească de prin orașe* se instrăină tot mai mult, adoptând cultura greacă.

Încă dinainte de epoca Fanarioțlor, Grecii începuseră a veni în țările române. Acum se înmulțiră așa de tare, încât limba lor ajunsese la modă. Cine nu voia să treacă drept înapoiat, trebuia să știe a vorbi grecește. Chiar în biserică, și anume în cele mai de seamă, slujba se făcea tot în grecește. Numai în bisericile mai smerite, se slujia și se cânta în românește. Școalele grecești erau singurele unde tinerimea română putea să învețe ceva mai mult, decât a cetii și a scrie. Domnii fanarioți își dădură osteneala a întemeia pentru Greci școale așa de înalte, încât în *Academiile grecești* din Iași și București, veniau să învețe nu numai tinerii greci din țara românească, dar și de prin alte părți. În loc de cultură românească, se dădea în țara noastră tineretului român cultura grecească, pe cărți grecești, tipărite în tipografiile grecești. Într'un rând, s'a urcat chiar pe scaunul mitropoliei din Iași un grec (N kifor), adus din Pelopones de Domnul Grigore Ghika, un fanarioț care nu știa românește, cu toate că a domnit vreo 14 ani, când în Moldova, când în Muntenia.

Totuși domnia fanarioată ne-a adus și foloase. S'a reorganizat administrația; s'au întocmit și pus în aplicare legiuiri (*codul Caragea și codul Scarlat Calimah*); și, în sfârșit, s'a introdus cultura franceză în păturile superioare, ceea ce a chemat tineretul românesc la o viață nouă.

Domnii fanarioți aduseseră cu ei secretari pentru ei și

profesori francezi pentru copiii lor. Boerii i-au imitat. Limba și literatura franceză se introduseră la noi. Sentimentul național luă naștere. Cu revoluția franceză se introduse și la noi ideea de libertate și de egalitate. O eră nouă începui, care prepară pe cea, care a urmat.

Spiritul românesc s'a deșteptat. După cum, prin ajutorul culturii grecești, a scuturat influența limbei și culturii slavone, tot așa a gonit cultura și domnia greacă, în secolul al XIX lea. Aceasta s'a făcut în urma revoluției lui *Tudor Vladimirescu* (1821) și prin înființarea de școli românești de *George Lazăr*, la București (1816) și de *Asaki*, la Iași (1813).

Revoluția franceză și urmările ei.

Vechiul regim și încercările de reformă. — Către sfârșitul secolului al 18-lea, în mai toate statele europene, se simția nevoia unei schimbări adânci în administrația și alcătuirea societății. Cărmuitorii mai prevăzători sau mai de inimă se încercau să înlăture unele din neajunsurile grele ale țării lor.

Iosif II, dintr'un sentiment de umanitate și de dreptate, liberase pe țăraniile statelor sale, precum făcuse același lucru Constantin Mavrocordat, în țările române.

În Franța, regele Ludovic XVI, om bun, dar slab de caracter, desființă și el, de pe domeniile sale, servitutea țărănilor.

În *Portugalia și Spania*, cuibul închiziției și al jesuiților, se provocă o reacțiune în contra acestor armate, excesiv de zeloase, ale catolicismului, și jesuiții fură, la rândul lor, persecutați și goniți.

Toate aceste încercări de îmbunătățire, însă, erau puțin lucru față de mulțimea relelor grămădite peste popoare, mai ales decând se stabilise în culmea ei *monarhia absolută*.

Singura țara din Europa, care mergea mai bine, în această privință, eră *Anglia*, unde, în loc de monarhie absolută, se

înființase temeinic *monarhia constituțională*. Celelalte state, mai ales rivala ei, *Franța*, unde poporul suferia mai mult, se uită la instituțiile ei cu râvnă. În Anglia, se vedeă modelul concret al unei alte forme de guvern, mai cumpănită și mai rațională.

Scriitorii francezi, mai cu seamă *Voltaire*, *Rousseau*, *Montesquieu*, propagau idei noi despre stat și despre societate, prin scrierile lor, cetite cu pasiune de toată lumea, nemulțumită de starea lucrurilor din timpul acela.

Se mai întâmplase apoi și *revoluția Statelor Unite din America de Nord*, care, prin puterea faptelor și a exemplelor, mai mare decât puterea ideilor din cărți, arătase cum se capătă libertatea și cum se alcătuiesc state democratice de un popor, care simte și înțelege prețul libertății și demnitatea cetățeanului.

Toate aceste exemple și idei de reformă, politică și socială, întăreau și mai mult sentimentul de revoltă al celor nemulțumiți de nedreptățile și absurditățile întocmirilor publice din timpul lor.

Se prevedea și se așteptă o schimbare. În Franța, buni-oară, mizeria țăranilor nu era mai mică decât la noi. Țăranii din Normandia trăiau cu ovăz și se îmbrăcau cu piei de animale sălbatice. Mai nicăeri nu se pomenea, să se mănânce carne. Statul francez era dator un miliard și jumătate, și pe fiecare an deficitul creștea cu 100 de milioane. Nu existau legi de-o potrivă pentru toți, și se vindeau slujbele, ca să mai scoată statul ceva parale.

Ministrul lui Ludovic XVI, *Necker*, se hotărî atunci să chieame, la 1789, *statele generale* ale Franței, care nu mai fuseseră convocate de la 1614. Cu prilejul acesta, izbucnește în Franța o *mare revoluție*, care răstoarnă regalitatea, stabilește o nouă formă de guvern, *republica*, și pune înainte, ca principiu, *egalitatea tuturor cetățenilor înaintea legii*.

De acum înainte, se începe, nu numai pentru Franța, dar

pentru lumea întreagă, o epocă nouă în viața statelor, *epoca contemporană*.

Cauzele revoluțiunii franceze. — 1. *Reaua organizare a țării.* — Abuzurile cârmuirii, ale nobililor și clerului. — Între cauzele principale ale revoluțiunii franceze a fost, mai întâiu, marea nedreptate ce domniâ în alcătuirea și viața societății și statului francez. Numai favoruri și privilegii în clasele de sus, cu cât te apropiai mai mult de tron; numai poveri, mizerie și asuprite, în clasele de jos, cu cât te apropiai mai mult de țărani.

De două veacuri, se întemeiase treptat „vechiul regim”, a tot-puternicia regalității, monarhia absolută, prin lupte biruitoare în contra nobilimii, în contra ambițiilor papale, în contra autonomiilor municipale și provinciale, în contra națiunii, reprezentate prin *statele generale*.

Moștenind tronul în virtutea obiceiului strămoșesc de primogenitură și a dreptului *divin*; neatârând de nimeni pe pământ, nici chiar de popor; neîngrădit de nici o lege; nedând seamă nimănui de faptele sale, *regele* eră totul în stat, eră însuși statul. Voința lui, bună sau rea, înțeleaptă ori caprițioasă ținea loc de lege. În închisoarea *Bastiliei*, zăceau toți cei cari erau măcar bănuți, că nu se împăcau tocmai bine cu acest fel de lege.

Dreptatea nu se da după nici o regulă, sigură și statornică. Magistratura, slujba de judecător, se cumpără și se transmitea ca moștenire dela tată la fiu; împricinații cumpărau și ei dreptatea de la judecători; cel cu trecere la curte, o smulgea cu sila. Cine murmură și se împotrivea nedreptății, eră închis. Nimeni nu eră sigur de libertatea și bunurile sale, dacă nu sta bine cu puternicii de la curte sau dacă n'avea destulă bogăție, ca să poată învinge prin greutatea aurului. Arbitrariul, luxul, vițiul amestisera toate spritele și toate conștiințele.

Legile se deosebiau dela o localitate la alta și se aplicau deosebit dela o persoană la alta, după rangul și poziția

ei socială. Nu eră egalitate înaintea legilor. Vinovații, fără protecție, erau supuși la torturi grozave. Dacă erau prinși cu hoție sau cu contrabandă, sau la vânatoare oprită, biciul, roata, fierul roșiu nu se socoteau destul ca pedeapsă: uneori erau aruncați în fiare la ocnă, ba chiar erau și decapitați. Nu eră nici o măsură în aplicarea pedepselor.

Nu eră măsură nici în purtarea sarcinilor statului. Clerul și nobilimea, cu toate că stăpâneau două treimi din pământul Franței, nu plăteau mai de loc bir. Numai burghezimea și țărani purtau toată greutatea statului, împlineau toate dările trebuitoare. Dar *burghezimea*, cu toate că își plăti datoria pentru susținerea statului și se compunea din tot ce avea Franța mai cult, mai activ și mai destoinic, din învățați, medici, avocați, artiști, negustori, slujbași, meseriași; totuș nu eră băgată în seamă, și-i luă înainte tot nobilimea leneșă, risipitoare, stricată, ori preoțimea înaltă, care își perduse tot prestigiul și demnitatea. Iar poporul, disprețuit și urgisit, ca să-și plătească sarcinile către stat, către nobili, către cler, își storcea până la sânge sărăcia și da pe brânci în mizerie muncind ca vitele, muncă silnică și ingrată de rob, deznădăjduit și desmoștenit.

Ceeace făcea birul și mai greu, eră modul de a-l percepe. Statul da în arendă strângerea birului și arendașul percepea cât putea mai mult, ca să-și scoată cheltuelile și să rămână și lui un folos mai mare pentru osteneală. Pe de altă parte, statul simția nevoie tot mai grabnică de bani. Curtea risipiă în mod nechibzuit cu luxul; și războaiele costaseră multe cheltuieli, statul trebuise să recurgă la împrumuturi și acum eră dator, de nu mai putea plăti nici dobânzile; ajunsese la bancrută.

2. *Deșteptarea clasei de mijloc și a poporului prin ideile filosofilor și enciclopediștilor.* — Altă cauză a revoluției a fost *mișcarea ideilor*, răspândite de scriitorii mari în contra formelor de nedreptate și de abuz ale timpului.

Mai fiecare din formele de nedreptate și abuz, de care

sufereă societatea și statul francez în secolul al 18-lea a găsit un protivnic ager și înverșunat în câte un scriitor de seamă, care a desvelit păcatele și greșelile timpului, le-a denunțat, ridiculizat, înfierat, și a pus înaintea minții ome-nești, alături cu oglinda urâteniei trupului, icoana unei stări ideale, spre a servi de model și îndemn pentru o nouă alcătuire socială.

Voltaire (1694-1778) a atacat mai mult biserica creștină, făcând însă greșala de a confunda creștinismul însuși cu clerul decăzut și de a lovi în amândouă de o potrivă cu biciul batjocurei lui usturătoare. Mai ni-merite au fost atacurile lui în contra neomenoaselor cruzimi ale drep-tului penal de atunci. De două ori închis la Bastilia, odată silit a fugi din țară. *Voltaire* n'a conținut lupta până la moarte. Înepăturile și verva spiritului său satiric făcuseră din el o putere, temută și admirată de toată Europa.

Montesquieu (1679-1745) atrase atenția mai întâu prin pilde (*Lettres persannes*) asupra relei alcătuirii și a rostului nefiresc, care încurcă și rătăciă mersul statului; apoi, în scrierea sa *Grandeur et decadence des Romains*, susținu dreptul cetățenilor de a urî și chiar de a ucide pe tirani; iar în „*L'esprit des lois*” puse ca ideal de imitat, în organizarea statului, forma de guvern, ce se află chiar atunci în Anglia: *monarhia constituțională*, în care regele nu este totul: și lege și judecător și cărmuitor; ci puterea de a face legi este deosebită de puterea judecătorească, și amândouă acestea deosebite de puterea cărmuitoare.

Jean Jacques Rousseau (1712-1778) puse focul răsvăririi chiar la temeliiile șubrede ale societății. Marile inegalități, izbitoare și neîntemeiate dintre oameni, privilegiile, hatărurile, asupririle de tot felul, îl făcură să ceară refacerea de la început a societății, pe baza unui contract (*Contrat social*) și pe principiul firesc al egalității și libertății. Poporul să-și hotărască singur, conform voinței lui, forma de guvern și de viață politică.

Enciclopediaștii. — Un mijloc ingenios de a răspândi repede ideile în societate a fost *Enciclopedia*, un dicționar de cunoștințe universale, în care se găseau articole scurte, dar pline de miez, asupra tuturor chestiilor însemnate din toate ramurile de științe. Colaboratorii acestui dicționar enciclopedic, sunt cunoscuți sub numele de *enciclopediaștii*. Cei mai activi și mai de seamă dintre ei au fost *D'Alembert* și

Diderot. Mai toți scriitorii celebri din timpul acela au contribuit cu câte o lucrare de înjghebarea Enciclopediei. Articolele, ce se căutau și se citiau cu predilecție, erau cele care atingeau vre una din chestiile arzătoare la ordinea zilei. Acestea erau tratate totdeauna în spiritul nou, care critică ordinea actuală de lucruri în politică, biserică, justiție, administrație. Se desvăluiau nedreptățile și abuzurile, se accentuă dreptul poporului, se loviă în privilegiile nobilimii, se răspândiau ideile democratice de control asupra actelor cărmuitorilor, ale miniștrilor și chiar ale regilor.

Ideile scriitorilor francezi pătrunseră nu numai în adâncimile poporului francez, dar străbătură în toată Europa și influențară chiar capetele încoronale, ca pe Iosif II al Austriei. Ajunseră chiar până în Rusia.

Ruina financiară. — Turgot-Necker. — Chemarea Statelor generale. — Ludovic XVI, care avea bune intenții, dar eră lipsit de însușirile cerute de greutatea vremii, chemă, la începutul domniei sale, oameni destoinici, ca să îndrepteze starea mizerabilă financiară a țării, ca pe *Turgot* și pe *Necker*. Planurile însă de reformă ale acestora loveau în privilegițiile curții. Reducerea cheltuelilor și luxului, schimbarea administrației, desființarea inegalității de impozit, precum și a privilegiilor, săvârșite de *Turgot*, nu puteau să placă nobilimii, care înconjură pe rege. Ea s'a ridicat contra lui *Necker*, care suprimase sute de posturi inutile și pusese impozite proporționale cu veniturile cetățenilor. *Necker* mai publică o dare de seamă de felul cheltuelilor statului, din care se vedeă cum se risipește averea publică în mod nechibzuit și chiar nebunesc.

Statul nu-și mai putea plăti datoriile și totuși Ludovic XVI, îndemnat de cei din jurul său, înlocuî pe *Necker* cu un alt ministru.

Risipa și împrumuturile nezocotite s'au urmat și mai nebunește. Situațiunea îngreunându-se, a trebuit să se caute sprijin și sfat la reprezentanții intereselor diferitelor clase

sociale. S'a chemat mai întâiu o *adunare de notabili*, compusă de prinți, conți, episcopi, etc. Dar în zadar. Notabilii nu puteau găsi leacul situației, care suferea în mare parte tocmai din pricina lor.

Atunci, regele chemă din nou pe Necker, care îndemnat de nevoie și de multă lume, propuse să se convoce *statele generale (états généraux)*, din care făcea parte și *burghezimea* sau a treia clasă (*le tiers état*) pe lângă nobilime și cler, și făcu ca burghezimea să fie în număr egal cu celelalte două clase la un loc. Statele generale se adunară la 5 Mai 1789 la Versailles. Nobilimea și clerul ar fi voit să nu lucreze la un loc cu *tiers état* și voturile să nu se numere după capete, ci după clase; căci, după numărul capetelor, burghezimea le întrecea; iar, după clase, burghezimea era singură o clasă, pe când nobilimea și clerul făceau două clase, deci, unite, două voturi contra unui vot, al clasei a III-a. Burghezimea voia, firește, să fie o singură adunare și să lucreze toate clasele la un loc, spre a se înțelege cu toții asupra mijloacelor de a ușura soarta țării.

După vreo cinci săptămâni de discuții și certuri, regele înduplecat de regină și de curteni, hotărî ca fiecare clasă să lucreze separat, și ordonă să părăsească toți sala, unde discutară până atunci împreună, și să se despartă fiecare clasă în săli anumite. Nobilimea și clerul părăsi sala; asta doriau și ele. Clasa a treia însă, rămase locului, și, când veni încă odată poruncă să plece, se sculă *Mirabeau*, un mare orator, nobil trecut în partea burghezimei, care îl alese ca deputat al ei, și cu o voce teribilă, strigă celui ce adusesse ordinul: „Du-te de spune celor ce te trimit, că suntem aici prin voința națională și că nu vom ieși, decât prin forța baionetelor“. Regele trebui să cedeze, și cele două clase, nobilimea și clerul, veniră de se uniră cu burghezimea, care jurase, că nu se vor despărți până nu-și va îndeplini misiunea de a da Franței o constituție.

Adunarea Constituantă.—Din momentul în care se întruniră

formal cele trei clase sociale spre a lucra împreună, sub numele de *Assemblée nationale constituante*, revoluția era gata. Intr'o celebră broșură, apărută în timpul acesta despre *tiers état*, se zicea: „Ce este *tiers état*? Nimic. Ce trebuie să fie? Totul. Ce vrea să fie? Ceva“ (Seyès). Și în adevăr, *tiers état* se pregătea să devină totul. Intre ideile aduse de fiecare în caietele (*cahiers*) ce conțineau cererile alegătorilor, se găseau: despărțirea puterii cărmuitoare sau executive, reprezentată prin rege, de puterea legiuitoare, dată aleșilor națiunii; încetarea drepturilor feudale a privilegiaților; supunerea deopotrivă a tuturor claselor sociale la bir, și anume la un bir, pus de aleșii națiunii; egalitatea tuturor cetățenilor înaintea legii, și dreptul pentru toți de a lua slujbe publice în stat.

Dărâmarea Bastiliei. — Șovăitorul rege Ludovic XVI începui să regrete că a cedat. Impins de curteni, și ca să intimideze adunarea națională, făcui să vină armată numeroasă la Versailles, unde lucra adunarea națională, și pe lângă Paris; și mai făcui greșala de a goni de lângă el pe bunul și înțeleptul ministru, pe popularul Necker, care sprijinea cerințele timpului. Crezându-se că l-au închis la *Bastille*, tot Parisul se ridică revoltat; și cu toții, înarmați cu ce au putut, înfruntând în lupte sângeroase atacul armatei, au pătruns în vechia închisoare de stat, pe care au dărâmat-o din temelie (14 iulie 1789).

Ca adunarea națională și poporul să fie apărate în contra armatei, se înjgheba o *gardă națională*, în capul căreia se puse cunoscutul luptător pentru independența Americii, *La Fayette*, tovarășul lui Washington; iar primăria comunei Paris, luată cu forța, fii încredințată conducerii aceluiași om, care prezidă și adunarea națională, lui *Bailly*.

Atunci Ludovic XVI, cedând celui mai tare, veni la primărie (*Hôtel de Ville*), să recunoască încetarea monarhiei absolute. Nobilii, cari țineau la vechiul regim, părăsiră Franța;

cei rămași renunțară mai toți la drepturile lor feudale și la privilegiile (4 august).

Constituția. — Adunarea națională începî a discuta principiile constituției, pe care voia s'o dea Franței. Când se împlini un an de la dărîmarea Bastiliei, se făcî o sărbătoare mîreață (*La fête de la Fédération*), la care luă parte toată țara, prin delegați din departamente. În fața a 300.000 de oameni, regele jură credință constituției, împreună cu președintele adunării și comandantul gîrzii. Se pîrea că totul mergea bine după planul adunării, cînd deodată se rîspîndi zvonul, că regele a dispărut din Paris și că s'a dus să se pună în capul unei armate a nobililor, nemulțumiți de noile reforme și să vină cu dînșii în contra adunării. Regele fî prins la graniță, adus îndărăt cu escorta, ca un vîndut, suspendat din funcția lui, pînă la terminarea discuțiilor asupra constituției și pîzit ca un arestat.

Constituția ce se dete la 1791, transformă monarhia din absolută în constituțională. Se admise ideea despărțirii puterii *executive* de cea *legislativă*; prima se dădu regelui și miniștrilor săi, aleși de el; a doua poporului prin reprezentanții lui, aleși de el. Se stabilî responsabilitatea miniștrilor cu înviolabilitatea regelui. Puterea legiuitoare aveă dreptul să facă legi, să stabilească impozitele, să declare războiul, ori să încheie pace. Se declără desființarea privilegiilor și a claselor, egalitatea tuturor înaintea legilor, *drepturile omului* la libertate, sub toate formele: libertatea gîndirii și credinței religioase; libertatea cuvîntului și a tiparului. Se mai recunoscură și drepturile proprietății și a siguranței persoanei. Statul luă pe seamă sa averile bisericilor și preoții fură puși, să jure pe constituție. Unii nu voră să jure și atunci clericii se împărțiră în *jurați* (sau constituționali) și *nejurați*.

Adunarea *constituantă*, terminîndu-și misinnea, se dizolvă, ca să vină în locul ei o altă adunare națională, aleasă de popor după principiile și regulile convenite. La despărțirea

lor, membrii constituantei s'au legat între ei, ca nici unul să nu primească a fi reales în adunarea legislativă.

Adunarea legislativă. — Din cauza că nu s'au ales în legislativă și câțiva măcar din foști membri ai constituantei, au venit în adunare foarte puțini reprezentanți ai ideii unei

Fig. 29. — Adunarea legislativă 1791—1792.

monarhii constituționale, stabilită de adunarea precedentă. Cei mai mulți și mai aprinși membri ai noiei adunări voiau mai bine să schimbe cu totul forma de guvernământ și în loc de monarhie, să aibă *republică*. Partizanii ideii republicane se numiau unii *Girondini* fiind că cei mai de seamă erau din departamentul *Gironde*. Aceștia erau republicani moderați și formau majoritatea adunării, sub conducerea lui *Vergniaud*. Alții se numiau *Montagnards*, fiindcă ședea pe scaunele cele mai de sus din fundul sălii (*montagne* = munte), și erau cei mai porniți în contra regelui. Acesta fu lăsat deocamdată pe tron, dar atacat și batjocorit încă de la început, în toate chipurile. Ii luară titlu de *Sire* și *Majesté*; apoi, auzindu-se că regele Prusiei, *Frideric Wilhelm II*, și împăratul Austriei, *Francisc II* s'au unit ca să apere soarta regelui Franței, ca și cum ar fi fost la mijloc soarta lor proprie, a fost destul ca *Ludovic XVI*, să nu voiască a

aprobă și sancționează două decrete, unul contra nobililor emigrați, cărora li se confiscău averile dacă nu se întorceau în țară în timp de două luni, și altul contra clerului nejurat, căruia i se suspendă plata salariilor, ca deodată mii de oameni să se ridice și să meargă la palat. Ei intrară înăuntru și siliră pe rege să-și pună în cap bonetul roșu, purtat de revoluționari. Puțin după aceea, hotărându-se încetarea regalității, într'o noapte (9 spre 10 August 1792), poporul, în sunetul de alarmă al clopotului primăriei, puse mâna pe aceasta, luă puterea comunală, merse apoi la palatul régăl, unde se încinse o luptă groaznică între cetățeni și armată. Regele fugi, căutând scăpare chiar în adunarea legislativă.

Mulțimea înfuriată pătrunse chiar în adunare, vociferând și cântând imnul revoluționar, *Marsilieza* (*Marseillaise*), al cărui autor eră un ofițer, *Rouget de l'Isle*, și ceru adunării detronarea regelui.

Fig 30. — Rouget de l'Isle cântând pentru întâia oară „Marsilieza“ la casa lui Dietrich, primarul Strasburgului. Tabloul de Pils. (Muzeul Luvrului).

Adunarea legisla-
tivă, sub presiunea
mulțimii amenință-
toare, suspendă pe
Ludovic XVI din
funcțiunea lui de
rege, și hotări să se
cheme o nouă adu-
nare națională, care
să-l judece și să de-
termine noua formă
de guvern. Regele
și familia lui fură
închiși și trimiși în
le Temple până în

ziua judecării. După dizolvarea adunării legislative, până la venirea noiei adunări, numite *Convențiune*, puterea o luară *comuna*, în locul regelui suspendat, precum și cluburile politice, unde se strângea poporul, adunat de răsvrătitori in-

fluenți și înverșunați, cum era clubul *Jacobinilor*, condus de *Robespierre*.

Amestecul Europei în Franța.— Tocmai în timpul acesta de învalmășeală internă pătrunseră în Franța armatele străine ale Prusiei și Austriei.

Toți regii și prinții Europei urmăriseră cu groază mișcarea revoluției franceze. Ideile revoluționare intraseră în toate țările și adepții lor se înmulțiau repede. Soarta tronului francez era să fie soarta tuturor tronurilor, dacă nu se puneă o stavilă curentului, chiar la izvorul lui. Astfel, se gândiră regele Prusiei Frideric Wilhelm II și împăratul Austriei, Francisc II, când porniră cu armatele și intrară în Franța, îndemnați și de Ecaterina II, ca să potolească furia revoluției și să restabilească ordinea. Ei spuneau hotărît, că voiau să scape din prăpastie coroana Franței și să reintroneze monarhia despotică. Această pretenție infuriă și mai mult pe Francezi, ale căror capete erau destul de aprinse de entuziasmul răsvrătirii lor biruitoare. Ciuda lor crescă și mai mult în contra reginii *Maria Antoaneta*, fiica Mariei Tereza. Știind o străină prin origine, o credeau unită cu străinii, cari veneau să i apere tronul. Jignirea mândriei lor naționale făcă să crească peste măsură indignarea în contra familiei regale și în contra nobililor și preoților, cari nu primiseră starea nouă de lucruri: *republica*.

Vestea, că armatele străine au trecut hotarele și că înaintază în inima țării, a stârnit o mișcare sufletescă extraordinară. Pe deoarte, o furie de nedescris cuprinse mulțimea în contra nobilimii. Năvălind în închisori, unde se găseau arestate multe familii de nobili, ucise fără milă vreo mie cincisute de inși. Pe de altă parte, o fierbere războinică străbătă toate sufletele. Din toate părțile, pe toate străzile Parisului, se auziau și ce citeau cuvintele: „Citoyens, la patrie est en danger!“ (Cetățeni, patria e în primejdie!) O armată franceză de voluntari entuziași se înjghebă în pripă. Prusienii se apropiaseră de Paris. La *Valmy* fură în-

tâmpinați și respinși de armata revoluționarilor, care izbută a gonii peste graniță invazia armatelor străine.

Convențiunea națională. — Primul act al adunării naționale, care se alese după dizolvarea celei legislative și care se chemă *Convențiunea*, fu de a desființa *regalitatea* și de a proclama *republica* franceză. Regele, presupus că sta în legătură cu puterile vrăjmașe, și învinovățit de înaltă trădare, fu judecat, osândit la moarte și decapitat (Ianuarie 1793). Pe eșafod, el a strigat poporului său: „Iert pe autorii morții mele și rog pe Dumnezeu, ca sângele meu să nu cadă asupra Franței“.

Trei oameni s'au ilustrat în timpul covențiunii prin influența și puterea lor:

Robespierre, Danton și Marat, căpitenii ale partidului revoluționar învăpăiat al Iacobinilor, cari ajunseseră acum atot puternici. Ei dădeau tonul mișcărilor populare, și între ei și Girondinii, cari erau mult mai cumpătați, s'a încins o luptă dușmănoasă. Ea a mers până la războiul civil.

Comuna. — Jacobinii puseseră stăpânire pe comună și ațâțau poporul în contra Girondinilor din convențiune. Având garda națională a comunei la dispoziția lor, terorizau adunarea cu baioneta și tunul și o siliau să voteze tot ce voiau ei. Astfel convențiunea, supunându-se Comunei, votă arestarea a vreo treizeci de Girondini.

Comitetul mântuirii publice. — După comună Jacobinii își întinseră mai departe puterea. Dintre ei se constituî un comitet de 9 membri, numit *comitetul mântuirii publice*, care deveni adevărata putere executivă la începutul republicei, sub convențiune. În capul acestui comitet, se află *Robespierre*, un înflăcărat adept al lui Rousseau, dușman neîmpăcat al monarhiei, om hotărît în idei și fapte, care ajunsese acum un *dictator* în toată puterea cuvântului. El avea alături de sine alte două forțe de luptători revoluționari, pe marele orator *Danton* și pe *Marat*, înfiorător prin apucăturile lui sanghinare. *Comitetul mântuirii publice* avea de

scop să mântuiască statul republican, de tot ce i s'ar fi părut, că putea primejdi existența sa. Pentru această țință ceru adunării convenționale, să alcătuiască un tribunal special, care să judece și să condamne sumar pe vrăjmașii ideilor și așezămintelor noi.

Tribunalul revoluționar osândiă îndată nu numai pe adversarii, cari îndrăzneau să se declare pe față de altă părere decât Jacobinii și decât revoluționarii, dar chiar și pe cei cari erau numai bănuți, că nu împărtășau principiile și pornirile revoluției. In numele republicei, care avea la bază libertatea credințelor, se înnăbușia orice încercare de a gândi și crede altfel decât cum ordonă codul republican.

Teroarea. — Se porni o goană teribilă în contra vrăjmașilor reali sau închipuiți ai comitetului jacobin. Se condamnau la moarte și se ghilotinau cu grămadă. Partidul girondin era aproape nimicit. Regina Maria Antoaneta și sora regelui fură decapitate. Căzură pe eșafod capete, destinate a străluci în istoria științelor și a literaturii, podoabe ale civilizației omenești ca poetul *André Chenier* și marele chimist *Lavoisier*. Teroarea s'a întins în toată Franța. Orașe și localități, bănuite că simpatizau cât de puțin cu regalitatea, au fost aproape nimicite, ca Lyonul. Tunurile culcau la pământ oameni și orașe. Eră o spaimă și o desperare ne mai pomenite. Se explică dar de ce mâna unei fetețe, *Charlotte Corday*, ridică arma în contra celui mai cumplit dintre conducătorii teroarei, în contra lui *Marat*, pe care îl ucise, pe când luă o baie.

Danton și partizanii săi ar fi dorit să pună o stavilă teroarei. In potriua lor, lucrau reprezentanții unui curent extrem de revoluționar, în cap cu *Hebert*. „Hebertiștii“ voiau suprimarea creștinismului și înființarea unui cult nou al *rațiunii*. *Robespierre*, puse capăt acestei aberații, prin mijloace sângeroase : ucise pe Hebert. Și ca să rămână singur, stăpân absolut pe situație, ucise și pe Danton. Vieța omenească nu mai însemnă nimic în fața revoluției, care decre-

tase drepturile omului. Robespierre înlătură cultul abstract al rațiunii și reînființă, prin votul adunării, cultul unei *ființe supreme*, al divinității.

Teroarea ținu, cât ținu și dictatura lui Robespierre, adică până fu și dânsul executat pe eșafod de vrăjmașii săi. Lumea, sătulă de atâta tiranie și cruzime sălbatică, începù să se dea de partea Girondinilor. Când curentul acestora ajunsese puternic, goana se îndreptă în contra foștilor tirani, Jacobini.

Luptele Franței sub Convențiune. — În avântul entuziasmului lor, Francezii, după ce alungaseră peste hotare armatele austriacă și prusiană, după bătălia dela Valmy, nu se mulțumiră cu atât, ci luară, la rândul lor, ofensiva. Cum suveranii voiseră să restabilească cu forță monarhia despotică, republica franceză declară, că voiă să introducă cu forță în statele Europei principiile revoluției franceze: suveranitatea poporului, desființarea privilegiilor, secestrarea averilor nobililor și ale preoșilor, etc. Armatele republicei trecură astfel în Belgia, în Italia, în Germania; dar nu izbutiră să facă deocamdată altceva, decât să provoace în contra Franței o *primă coaliție* a mai tuturor statelor Europei. Franța se văzù năvălită din toate părțile; la nord, de Englezi și Olandezi; la sud, de Spanioli; la est, spre Lorenă, de Prusieni și Austriaci. Când se văzù marea primejdie, toată Franța se ridică în picioare, ca un sigur om. Cu o repeziciune neînchipuită, ca din pământ ieșiră 14 armate franceze. Toți alergau sub drapel, dela vârsta de 18 ani în sus. Cel care a dat planul de luptă desperată și a înflăcărat sufletele, îndemnându-le să iasă înaintea vrăjmașilor și să se grăbiască a-i atacă, a fost *Carnot*, matematic vestit și unul din membrii comitetului mântuirii publice. De data asta, comitetul și-a meritat numele. Armatele vrăjmășe fură silite să fugă peste graniță. Generalul *Pichegru*, după ce bătù pe Austriaci și-i respinse peste Rin, ocupă Olanda și Belgia și le prefăcù în republică, sub numele de *Batavica*, unind-o cu Franța (1794).

Coaliția se sfârșește. Republica franceză obține dela Prusia ținuturile din partea stângă a Rinului, prin tratatul dela *Basel* (1795), iar dela Spania insula San Domingo.

În același timp, convenția avusese de luptat și în năuntru Franței cu orașele ca *Marsilia*, *Lyon*, *Toulon*, precum și cu provincia *Vendeea*, care simpatizau cu regaliștii. *Lyonul* a fost lovit cu cruzime și aproape distrus. *Toulonul*, care chemase pe Englezi în ajutor, a fost asediat și luat ca un oraș străin, apărat de dușmani. Cu prilejul acestui asediu, s'a arătat pentru întâia dată valoarea lui *Bonaparte*, atunci simplu căpitan. *Vendeea* a rezistat timp de doi ani. Luptele au fost înverșunate. Ea a putut fi învinsă cu mare greutate.

Potolindu-se astfel neînțelegerile sângeroase din năuntru și pericolul din afară și partidul Girondinilor câștigând ascendent în spiritul public în contra învăpăiaților *Montagnarzi* și *Jacobini*, convenția putu să se ocupe de reforme, care să asigure pe viitor liniștea statului.

Constituția anului III.— Convențiunea dădu o nouă constituție Franței, numită „constituția anului III“, fiindcă după calendarul republican, care nu mai socotea anii dela nașterea lui *Christos*, ci dela începutul Republicei (22 Sept. 1792), anul 1795, când s'a dat acea constituție, cădea în anul III al republicei. Se prevedeau două adunări legiuitoare: una compusă din 500 deputați și cealaltă, numită a *bătrânilor*, compusă din 250. Cea dintâiu elaboră legile, cea de a doua le judecă și le primă ori le respinge. Puterea executivă eră aleasă de cele două adunări și eră alcătuită dintr'un comitet de *cinci directori*, cari, la rândul lor, numiau pe miniștri și pe generali.

Regaliștii, cari, după înfrângerea Jacobinilor, începuseră să ridice capul, se revoltară în contra acestei constituții și veniră de înconjurare cu armata convențiunea, care o făcuse. Dar *Bonaparte*, acum general, a îndreptat tunurile în contra lor și i-a nimicit.

Convenția disolvându-se, veni în locul ei Directoratul, conform constituției anului III.

Așezămintele Convențiunii.— Cu toată fierberea spiritelor, convențiunea, în scurta sa durată (1792—1795), avu timp să dea Franței instituții însemnate de cultură. Inființă școala de drept și de medicină, școala de geniu, școala de limbi orientale. Tot ei se datorește muzeul Luvrului, Biblioteca Națională, Grădina plantelor. Ea făcū obligator învățământul elementar pentru popor. A introdus sistemul *metric* în măsurătoare și a întocmit multe instituții de binefacere pentru săraci, bătrâni, infirmi, văduve, etc. E de mirare, că aprinderea pătimașă a spiritelor, în acele zile de luptă pe viață și pe moarte, atât în năuntrul Franței, cât și în afară, a mai îngăduit oamenilor, să se gândească la astfel de creațiuni culturale și umanitare.

Directoratul.

Luptele cu Europa și ridicarea lui Napoleon. Consulatul. — *Proclamarea imperiului.* — Cât dură directoratul (1795 — 1799), Franța a fost încercată de noi tulburări, trecând dela o extremitate la alta. În adunările sau consiliile legislative, se înmulțiau, când deputații *jacobini*, când *regaliștii*. Directoratul, condus mai ales de *Barras*, ca să împedice izbânda partidelor extreme, recurgea la lovituri de stat, când în contra unora, când în contra altora: anulă alegerile, suspendă libertatea presei, arestă și transportă în Guyana pe deputați, pe ziarști, pe preoți.

Ridicarea lui Napoleon.—*Campania din Italia și expediția din Egypt.*—În timpul acesta, luptele cu Europa continuau. Generalul *Bonaparte* conducea armatele franceze din izbândă în izbândă, în Italia, în contra Austriei și Piemontului. El luase comanda în 1796, în condiții grele. Starea armatei eră din cele mai triste. Curajul și energia lui *Napoleon Bonaparte* o electrizară.

„Soldați, le zise el într'un discurs celebru, sunteți rău hrăniți, aproape goi; guvernul vă datorește mult, dar nu poate nimic pentru voi; răbdarea voastră, curajul vostru vă onorează; dar nu vă aduce nici glorie, nici avantagii. Am să vă conduc în cele mai fertile câmpii ale lumii: veți găsi acolo orașe mari, provincii bogate. Veți mai găsi onoare, glorie, bogății. Soldați din Italia, oare veți fi lipsiți de curajiu?”

Napoleon izbuti, să despartă pe cei doi aliați și să-i lovească în parte pe fiecare. Bătù pe regele Piemontului și-l sili să ceară pace, dând Franței *Savoia* și *Nizza* (Nice). Apoi se îndreptă în contra armatelor Austriei. Cuprinse *Lombardia*, pe care o prefăcù în republică, *republica cisalpina*; și, după ce luă cetatea *Mantua*, zdrobi puterile Austriei în două bătălii vestite, la *Arcole* și *Rivoli*, și cuceri astfel toată Italia de Nord. Veștile izbânzilor strălucite și repetate ale lui Napoleon Bonaparte erau primite în Franța cu un entuziasm de nedescris. Mândria națională și republicană a Franței creștea cu gloria biruințelor câștigate de genialul comandant. Toată Italia, pătrunsă de admirație și de teamă în fața generalului învingător, îi aducea daruri în bani și opere de artă. Napoleon trimitea la Paris operele de artă ale Italiei, alături cu trofeele luate în războiu, unele să împodobească Muzeul, iar celelalte arsenalul Franței. Toate erau primite de Francezi cu strigăte de bucurie și făceau să se ridice numele lui Napoleon în sufletul națiunii recunoscătoare.

Napoleon, gonind armatele austriace din Italia, făcù planul să treacă Alpii și să atace Austria chiar pe teritoriul ei. În adevăr, înaintă în provinciile austriace, unde îi ieși înainte arhiducele Carol, pe care îl bătù și ajunse biruitor până lângă Viena. Împăratul Francisc II se grăbi atunci să încheie pacea de la *Campo Formio* (1797), prin care Austria cedă Franței Belgia și ținuturile de pe țărmul stâng al Rinului. Austria luă în schimb Veneția, Istria și Dalmația.

Ca să lovească acum în Anglia, Bonaparte trecù în Egypt, spre a ocupă calea comercială către India și a-i stânjeni astfel comerțul. Arătând secularele piramide, el zise solda-

ților, îmbărbătându-i: „gândiți-vă că, din înălțimea acestor piramide vă privesc 40 de secole!”

Napoleon bătù pe *Mameluci* lângă piramide și tot Egiptul i se închină, văzând în el un liberator al popoarelor. Dar flota franceză fu distrusă la *Abukir* de amiralul englez *Nelson*. Atunci Napoleon nu și pierdù cumpătul și porni, ca un nou Alexandru Machedon, înăuntrul Asiei, având intenția să meargă până în Indii. Intră în Syria, bătù pe Turci în mai multe rânduri, cuprinse mai multe cetăți, dar fu nevoit să se oprească din drumul său victorios. Vești alarmante din Franța îl rechemau în patrie. Lăsă în locul său în Orient pe generalul *Kléber* și se întoarse în țară. Expediția în Egipt a folosit și la ridicarea gloriei lui Napoleon, dar și științii. Napoleon luase cu sine o mulțime de învățați, doritori a studia minunata țară a Egiptului și în rămășițele trecutului, păstrat în hieroglifile piramidelor și sarcofagelor.

Coaliția II. — Pe când Napoleon voia să loviască în Anglia în interesele ei din Orient și batea pe Turci în Syria, Anglia, prin stăruințele lui *Pitt*, reușise să înjghebeze încontra Franței o nouă coaliție, în care intră Turcia, Rusia și Austria. Armatele austriace, unite cu cele rusești, veniră împreună cu hotărîrea de a năvăli în Franța, prin Elveția. La Zürich, fură însă învinse de generalul francez *Masséna* (1799).

18 Brumar. — Napoleon plecase din Orient fără să aștepte să fie chemat de Directorat. Când s'a aflat la Paris de întoarcerea lui, toată lumea s'a pregătit să l primească în triumf. Entuziasmul era foarte mare. Napoleon era singurul om al timpului, în care Franța vedea un erou și o voință luminată, gata s'o ridice din învălmășeala haotică a turburărilor epocii. Lumea începuse să-și arate nemulțumirea împotriva directorilor incapabili. Napoleon se înțelese cu Sieyès să schimbe constituția Franței. Fiind ajutat de fratele său Lucien, președintele consiliului de 500, și de cumnatul său, comandantul armatei din Paris, silì pe cele două adunări legis-

lative să voteze suprimarea directoratului (în seara zilei de 48 Brumar sau 9 Noembrie 1799), înlocuindu-l cu un consulat de trei *Consuli*, care, împreună cu două comisiuni, alese de cele două adunări, aveau să elaboreze o nouă constituție. În- tre cei trei consuli eră Napoleon și Sieyès.

Consulatul.

— *Constituția anului VIII* (1799—1804).

— În noua constituție, puterea executivă se încredință celor trei consuli, pe timp de 10 ani. Prim-consul eră Napoleon, care făcea astfel tot ce voia. Puterea legiuitoare se compunea: 1) dintr'o adunare de 100 membri, *Tri-*

Fig. 31. — Napoleon Bonaparte, ca prim-consul, tablou de Isabey. (Museul Malmalson lângă Paris).

bunatul, care studiază și discută, dar fără să voteze proiectele guvernului, adică ale consuliilor, ajutați de un *Consiliu de stat*, numit

de consuli; și 2) din adunarea *legiuitoare* de 100 membri, care votă primind sau respingând proiectul, dar fără să discute, după ce ascultă argumentele aduse pentru lege, sau contra ei, de către membrii tribunalului și consiliului de stat. Mai presus de toate era *Senatul*, compus din 80 membri, aleși pe viață. Senatul alegea pe membrii tribunalului și corpului legiuitor de pe listele, alcătuite prin voturile alegătorilor, și păzia constituția, înlăturând orice lege sau măsură contrarie ei.

Fig. 32. — Costume din timpul consulatului (1799-1804).

Insemnătatea acestui moment istoric este că, de fapt, consulatul, prin constituția anului VIII, desființă republica, deși păstră formele ei exterioare, și reînființă monarhia. Primul consul era a tot puternic. Nu avea în mână numai puterea executivă, ci și pe cea legislativă. Se studiau nu mai legile, pe care le cerea el și nu se aplicau, decât cele promulgate de el.

Reformele Consulatului. — *Administrația* era toată la ordinea lui. Înainte, după dispozițiile Constituantei, departamentele, arondismentele și comunele erau administrate de către niște consilii, *alese* de cetățeni. Acum, în locul acestor consilii, consulatul a pus funcționari: prefecți, subprefecți, primari, numiți și revocați de primul consul.

Justiția, organizată ierarhic, în judecătoria de pace, *tribunale de primă instanță*, *tribunale de apel* (sau *curți de apel*) și *tribunalul* (sau *curtea*) de *Casație*, a fost de asemenea scoasă de sub regimul alegerii. Afară de judecătoria de pace, toți ceilalți erau numiți de primul consul sau de senat, care lucra sub influența lui. Atât numai că judecătoria nu puteau fi și revocați: erau *inamovibili*, cel puțin în principiu.

Finanțele au fost organizate după același sistem: în locul slujbașilor aleși de cetățeni, se numără funcționari de *primul consul* și anume: *perceptorii*, *casieri*, *controlori*.

Banca Franței. — Atenția lui Napoleon se îndreaptă în toate direcțiile. Pentru încurajarea industriei și comerțului și pentru îmbunătățirea stării decăzute a finanțelor, făcând să se întemeieze Banca Franței, care ajunse repede unul din cele mai mari așezăminte financiare.

Concordatul. — Timp de patru ani, cât dură Consulatul, Napoleon își întrebuință puterea lui de Prim-Consul, ca să îndrepteze multe neajunsuri mari ale Franței. Făcând să înceteze prigonirile religioase, desființând decretul de expulsare a preoților și asigurând libertatea cultului. Încheie cu Papa Piu VII un tratat sau *concordat* (1801), prin care se recunoaște, că religia catolică este religia marelui majorității a poporului francez; averile bisericilor secularizate rămăneau și de aici înainte tot statului, dar acesta se obligă să dea un salariu convenabil episcopilor și preoților. Episcopii și arhiepiscopii, plătiți acum de statul francez, căruia îi jurau credință, erau numiți de Primul Consul; așa că deveniau niște funcționari publici, dar trebuiau să fie întăriți de papa, ca să poată sluji.

Codul civil — Napoleon puse de se culese, se redactă și sistematiză mulțimea legilor, după care se regulau raporturile dintre cetățeni, fie că erau luate din dreptul roman, fie din ordonanțele vechiului regim sau din legile din timpul revoluțiunii. Se alcătui astfel un *cod* de legi civile, cunoscut sub numele de *Codul Napoleon*, la care se adăogară și legile penale și comerciale.

Invățământul. — Ca să se prepare spiritul public pentru noua ordine de lucruri, și să dea cetățeni luminați, Napoleon se ocupă și de organizarea învățământului secundar, înființând licee și dădând burse la mulți elevi lipsiți de mijloace.

Napoleon împărat. A doua încercare a regaliștilor de a omorî pe Napoleon a fost plănuită într'un complot mare, în care intrară și persoane însemnate ca *Pichegru* și *Moreau*. Complotul însă a fost descoperit și cei prinși pedepsiți crâncen. Napoleon făcând, cu prilejul acesta, ultimul pas

către țintă. El fu proclamat *Împărat al Francezilor*, cu drept ereditar 1804. Un alt plebiscit întări și această proclamare.

Pompa încoronării fu strălucită. Insuși papa veni la Paris să ungă pe primul împărat al Franței în catedrala Notre-Dame. Ca și Carol-cel-Mare, Napoleon își puse singur coroana pe cap.

Imperiul Francez (1804—1814).

Napoleon I împărat. — Personalitatea lui. — Împărăția lui Napoleon I a fost o epocă de strălucire războinică și de zbucium obositor pentru Franța, de svârcoliri disperate pentru Europa. Ambiția nemărginită și geniul războinic al marelui-Corsican răscoli lumea. De la Alexandru Machedon, de la Cesar și Carol cel Mare istoria nu mai semnalase o voință așa nețărmurită. Fără prestigiul unei nașteri ilustre, lipsit de aureola unui nume tradițional de familie princiară sau aristocratică, ieșit din popor, sprijinit numai pe puterea minții sale geniale și a unei neînfrânate străduințe, Napoleon ajunsese de la simplu locotenent de artilerie, la rangul de împărat al Franței, titlu creat pentru el întâia oară, și de stăpâni'or al regilor și împăraților Europei, ceea ce nu se mai văzuse și se credea imposibil până la el.

Napoleon își regulă succesiunea la tron. Dacă n'ar fi avut copii, coroana trebuia să treacă la frații săi, pe cari îi făcù prinți. Centralizarea, începută sub consulat, crescù, ajunsese acum la culme, se prefăcù în despotism. Totul se făcea de el sau din ordinul și numele lui. Puse în serviciul voinței sale și școala și biserica. Copiii învățau în școli un catechism, în care se spuneă, că cine nu ascultă de ordinele împăratului, se împotrivește lui D-zeu. Voința împăratului și voința lui D-zeu erau tot una. Chiar presa eră supusă lui. Numai ziarisții, cari îl proslăviau pe el, aveau voie să scrie la ziare. Scriitorii și publicisții, cari nu se împăcau cu despotismul acesta, nu puteau trăi în Franța.

Puterea de muncă a lui Napoleon era extraordinară. Avea timp să se ocupe de toate, cu o repeziune și o limpezime de minte uimitoare. Lucra aproape regulat 18 ore pe zi, dormea foarte puțin, și avea darul de a-și întrerupe somnul, când vrea, și de a și-l relua, după voie. Era un carmuitor de o picepere fără pereche, de o voință dominantă, de o ambiție nemărginită, și în același timp un geniu militar, cu care puținii se pot compara în toată istoria omenirii.

Fig. 33. — Costume militare sub Napoleon.

Curtea foștilor regi ai Franței se renăscu în jurul noului împărat și cu dânsa o nobilime nouă. Ca să pună de acord realitatea cu formele legii, se desființă tribunalul. Și ca o caracteristică a întronării despotismului, care suprimase libertatea presei, poliția luă o dezvoltare colosală și se restabiliră închisorile de stat.

Coalițiile și războaiele din timpul consulatului și imperiului până la pacea de la Viena — *Coaliția II*, provocată de Anglia, și în care intraseră Turcia, Rusia și Austria, nu-și încetase luptele în contra Franței în timpul consulatului. Cu toată propunerea de pace, făcută de Napoleon ca prim consul, Anglia și Austria nu voră să înceteze războiul. Napoleon în capul unei armate trecu pe la Saint-Bernard, Alpii, pe cari nu-i mai trecuse de la Hannibal vreoa altă ar-

mată, și dădă la *Marengo* o luptă glorioasă, în care birui o armată austriacă aproape de patru ori mai numeroasă ca a sa. Austria încheiă atunci pacea de la *Lunéville* (1801), prin care renunță la pretențiile sale asupra Italiei, păstrând numai *Veneția*. Anglia nu întârziă a încheiă și dânsa pacea de la *Amiens* (1802), prin care se obligă să restituie Franței coloniile, luate în timpul din urmă.

Fig. 34. — Costume din timpul imperiului.

Coalițiile III și IV. — Luptele de la Austerlitz și Iena. Pacea de la Tilsit. — Coaliția a III și cele următoare s'au înjghebat în timpul imperiului, francez. Napoleon, a cărui ambiție avea de țintă înființarea unei monarhii universale, sub sceptrul lui, începă realizarea visului său, declarând Italia regat și luând titlul de rege al Italiei. Și pentru că Anglia eră singura putere, în stare să-i țină pept, pregăti o flotă, care să fie gata s'o atace.

Atunci, Anglia mijloci de se înjghebă a III-a coaliție, în care intrară Austria, Rusia și Neapoli, și începă a-și arăta dușmănia, prinzând corăbiile de comerț franceze. De partea Franței eră Spania și câteva state germane. Napoleon înfuriat se jură să distrugă Anglia. Înainte, ca general, o atacase indirect, în Egypt. Acum, ca împărat, se hotărî s'o lovească direct, trecând pasul Calais, și năvălind în interiorul inimizii

sale. Dar planul acesta nu reuși din capul locului: Flota lui nu se putu nici măcar apropia de țărmurile Angliei, care pe apă eră fără rival. Deși unită cu cea spaniolă, ea fu sfărâmată la *Trafalgar* de amiralul *Nelson*.

Napoleon își întoarse furia contra coalițiilor de pe continent. După o victorie la *Ulm*, cuprinse Viena, iar la *Austerlitz* (în Moravia) dete una din cele mai vestite bătălii din câte pomenește istoria, învingând de o dată pe doi împărați, pe Francisc al Austriei și pe Alexandru al Rusiei, cari încheiară pe dată pace cu biruitorul. Austria fu silită să cedeze Franței, prin pacea de la Pressburg (1805), ținuturile *Tirolul*, *Veneția*, *Istria* și *Dalmația*, ce i se acordaseră prin pacea de la Campo Formio.

Statele germane, care se uniseră cu Franța, alcătuiră la un loc *confederația dela Rin* (1806), sub protectoratul Franței. Două din ele, *Bavaria* și *Württembergul*, deveniră regate. Împăratul Austriei nu se mai chemă de aici înainte împărat *romano-german*, ci simplu *împărat al Austriei*. Vechiul imperiu *romano-german*, înființat de Carol cel Mare și care tot mai dură cu numele, se desființă cu totul.

Coaliția IV. — Dintre statele germane, *Prusia* nu intrase în confederația de la Rin, și nici nu voia să intre. Ea intră cu Anglia și cu Rusia în coaliția IV, din care nu făcea parte acum Austria. Napoleon în bătălia celebră de la *Iena* (1806) sfărâmă cu totul armatele Prusiei și intră biruitor în Berlin. Apoi plecă în contra Rusiei, trecu prin Polonia, unde fu primit cu entuziasm de poporul polonez nenorocit, și întâlnind la *Friedland* armata rusească, o învinse cu desăvârșire. Atunci, se încheiă pacea de la *Tilsit* (1807) între Napoleon și țarul Alexandru. Cei doi monarhi dispuseră acolo de soarta celorlalte țări. Se luară Rusiei provinciile poloneze, care transformate în ducat, se dădură Saxoniei, unul din statele germane din confederația de la Rin, împreună cu rangul de regat.

Puterea lui Napoleon. — Napoleon își jucă acum calul în voie pe toată întinderea Europei. Despărțită și împărțită țările după placul lui, făcând din ele regate, ca să le dăruiască rudelor și favoriților săi. Republica cisalpină o prefăcui în *regatul Italiei* și-l dăte spre cărmuire unei rude (titlul soției sale), păstrând pentru dănsul numai titlul de rege; republica batavică a *Olandei* o schimbă deasemenea în regat și o dăte unui frate al său; *regatul Neapolului* îl dăruie unui altui frate; luând dela Prusia ținuturile dintre Rin și Elba, le prefăcui în *regatul Westfaliei* și-l dăruie altui frate. Nu se uită nici pe sine. Sfărâmând vechiul imperiu romano-german, alcătui *confederația dela Rin*, care trebuia să-l recunoască pe el de stăpân, deși erau cărmuite în parte de regi (*Bavariei* și *Württembergului*) și să-l dea, când o aveă nevoie, ajutor de oști.

Deșteptarea naționalităților și căderea lui Napoleon.

Blocul continental. — O singură putere stătea în drumul atotputerniciei lui Napoleon: *Anglia*. El se hotărî s'o desființeze cu ori ce preț. Neputând-o lovi direct, plănuie s'o aducă la sapă de lemn, nimicindu-i mijloacele de traiu: negoțul. Porunci statelor din Europa, să nu aibă niciun fel de relație comercială cu *Anglia*. Și, fiindcă această țară tot își strecură mărfurile prin ajutorul *Portugaliei*, Napoleon se răzbună ocupând *Lisabona* și detronând familia domnitoare;

apoi căută, să-și întindă stăpânirea asupra întregii peninsule iberice, nu numai asupra *Portugaliei*, ci și asupra *Spaniei*.

Acest imperialism exagerat deșteptă simțul național al popoarelor.

Fig. 35. — Napoleon în campanie (.1814*), tablou de Meissonier (sec. XIX)

Rezistența și ocuparea Spaniei. — În *Spania*, lucrul merse mai greu. Ajutați și de *Englezi*, *Spaniolii* se îndărjiră la o

luptă nesfârșită și disperată pentru păstrarea neatarnării lor. naționale. După obiceiul său, Napoleon își pusese un frate, pe *Iosif Bonaparte*, ca rege pe tronul Spaniei; dar în zadar. Spaniolii siliră pe regele străin să fugă. Napoleon veni să-l restabilească pe tron, Spaniolii se ridicară împotriva lui ca un singur om. Ei alcătuiră armate noi, care hărțuiră oștirile stăpânitorului străin, obosindu-le și aducându-le la disperare prin lupte mici (*guerillas*).

Coaliția V. — Infrângerea Austriei. — Expediția din Rusia. — Rezistență demnă a Spaniei arată și altor state

Fig. 36. — Arcul Carrousel din fața Luvrului, ridicat în timpul lui Napoleon pentru comemorarea glorioaselor sale victorii.

calea mântuirii. Unele prinseră curaj. Austria, îndemnată și de Anglia, se mișcă în contra lui Napoleon. Dar învinsă la *Wagram*, mai perdură și din provinciile ce-i mai rămăseseră. Trufia lui Napoleon ajunse la culme. Se supără apoi pe Rusia, că începuse a primi mărfuri englezești, și alergă s'o pedepsească. Dar aici, nu-i merse tot așa de ușor ca la *Wagram*, ci chiar mai rău decât în Spania, căci avu de luptat mai ales cu natura. Rușii, după ce fură bătuți la *Smolensk* și la *Borodino* (a. 1812), retrăgându-se din drumul lui, dădeau foc satelor și orașelor. Napoleon era întâmpinat pretutindeni de pustietăți și de frigul amorțitor ce se lăsa tot mai sfâșietor cu apropierea iernei. Găsi chiar Moscova pustie; și

ce fu mai grav, o văzû luând foc subt ochii lui și arzând din toate părțile, ca o mare de flăcări.

Mai spre nordul înghețat al Rusiei, eră cu neputință să înainteze; spre sud fu împiedicat. Nu-i rămânea decât să se retragă.

Soldații și caii muriau pe capete de foame și de ger.

Infrângerea și abdicarea lui Napoleon. — Intoarcerea lui Napoleon din Rusia, aproape fără oștire, încurajă și mai mult statele ce-i erau dușmane. Germania ridică îndrăzneată capul, unindu-se cu Rusia și cu Suedia, alături cu Anglia, vecinica lui vrăjmașă. Napoleon, care se dusesese la Paris strânse repede o armată destul de numeroasă și se îndreptă împotriva *nouei coalițiuni* a VI-a. El pătrunse în Germania, bătû pe generalul prusian *Blücher*, la *Lutzen*, și ocupă, Drezda. Apoi, trecû Elba, atacă pe aliați la *Bautzen* și-i înfrânse. Aliații îi cerură pace. Napoleon însă se arată de o aroganță extremă. Austria până atunci neutră se declară contra Franței.

Napoleon n'avea decât 250.000 de oameni ca să-i opue celor 500.000 a coaliției. Și totuși la *Drezda* câștigă asupra lor o nouă bătălie. Dar locotenenții săi fură bătuți. La *Leipzig* (a. 1813), el însuși fu silit să primească bătălia numai cu 160.000 de oameni contra 300.000 de inimici. Această ciocnire, cunoscută subt numele de *bătălia națiunilor*, pentru că aproape toată Europa luase parte, sili pe Napoleon să se retragă, fiind trădat de aliații săi Saxoni, în toiul luptei.

Aliații prinseră curaj și năvăliră în Franța.

Napoleon, în loc să primească nouile condiții de pace ci i le ofereau ei, hotărî să continue lupta. Aliații pătrunseră în Franța cu patru armate, în număr de vre-o 560.000 de oameni. Napoleon nu putû strânge decât vre-o 70.000 de recruți, cu cari totuși câștigă câteva bătălii. Dar aliații erau covârșitor mai puternici. Napoleon bătut se retrase și Parisul fu luat de ei. Senatul pronunță căderea împăratului.

El află știrea la *Fontainebleau*. Văzându-se părăsit de toți el abdică și acceptă suveranitatea insulei *Elba*, unde se retrase în exil.

Revenirea Burbonilor. — În locul său, senatul cheamă pe tronul Franței pe fratele lui Ludovic XVI, care luă numele de Ludovic XVIII, nepotul acestuia, Ludovic XVII, fiind mort în închisoare. Cu noul rege, nobilii emigrați se întoarseră în Franța. Negreșit, noua monarhie nu mai putea fi absolută, ci constituțională, acordând însă regelui o putere mai mare. Schimbarea aceasta poate n'ar fi trezit vre'o nemulțumire. Napoleon își luase puteri și mai întinse. Dar Franța pierduse prin tratatul de la Paris, încheiat cu aliații, toate ținuturile câștigate de la revoluție încoace, după atâtea lupte. Aceasta jignează sentimentul mândriei naționale. Afară de aceasta, cum reluaseră Burbonii tronul? Prin ajutor străin. Fuseseră oarecum împinși de Anglia, Rusia, Austria, Prusia. Aceasta iar izbea în demnitatea Franței de stat mare, liber pe voința și pe soarta sa. La nemulțumirile acestea de ordin superior, se mai adăogară altele mai puțin înalte, dar poate și mai răzvrătitoare. Mulți din slujbași și din ofițeri fură înlăturați, ca să facă loc nobililor și oamenilor devotați regalității. Revolta mocneă, gata să izbucnească. Se așteptă doar un prilej.

Intoarcerea lui Napoleon. — *Cele o sută de zile.* — Napoleon din insula *Elba* urmăria tot ce se petrecea în Franța și în Europa. După o sută de zile de exil, simțind că lumea începea să-l dorească, se hotărî să se întoarcă în Franța. A fost destul să se arate, ca mulțimea să alerge înaintea lui, strigându-i *Vive l'Empereur!* Mareșalul Ney, trimis de Ludovic XVIII să-l aresteze, trecu în tabăra sa. La 20 Martie, Napoleon intră în triumf în Paris, iar regele cu ai săi părăsiau Franța.

Europa întreagă fu nespus de alarmată. Aliații reuiniți la Viena, declarară pe Napoleon „inimic și perturbător al păcii

mondiale" și înjghebară o nouă alianță. Anglia, Rusia, Austria și Prusia ridicară fiecare o armată de 150.000 de oameni.

În timpul acesta, Napoleon se inspiră de idei liberale și dădeă edicte favorabile poporului; neputând împacă pe inimicii săi din afară, strânse o armată de 130.000 din vechii săi soldați.

Englezii și Prusienii înaintară în Țările de jos. Napoleon cuprinse Charleroi și bătă pe Prusienii lui Blücher la *Ligny*, apoi se întoarse contra Englezilor la *Waterloo*. Aceștia, comandați de Wellington, rezistară eroic. Lupta se desemnă în favoarea Francezilor, când spre înserate sosi Blücher, care deși bătut, putuse să se refacă. Zdrobiți de numărul covârșitor al inamicilor, Francezii începură să se retragă. Garda imperială se sacrifică în bătălia aceasta, acoperindu-se de glorie. Bătălia fu percută și cu ea Napoleon eră zdrobit.

Abdicarea lui Napoleon. — Exilul său la Sfânta Elena — Inimicii năvăliră în Franța. Camerile siliră pe Napoleon să abdice pentru a doua oară, cece făcū el în favoarea fiului său, numit *Regele Romei*. Aliații intrară în Paris și restabiliră pe Ludovic XVIII.

Napoleon se predă Angliei, care îl trată fără generozitate. El fu trimis în exil pe o insulă stâncoasă și pustie a oceanului atlantic, la *Sfânta Elena*, unde acest geniu militar muri după șase ani de groaznice suferințe morale.

Exilul său în această insulă fu o curată ucidere deghizată. Clima nesănătoasă, umilințele de tot felul, zbuciumările unui suflet mare, îl doboră înaintea de vreme (a. 1821). Dorința sa de a fi îngropat „în mijlocul poporului francez, pe malurile Senei” fu îndeplinită. Regele Ludovic Filip transportă osemintele sale în Franța. Astăzi, ele se odihnesc în Palatul Invalizilor într'un sarcofag măreț, înconjurat de trofee, așezat într'o sală frumoasă și impunătoare.

Congresul de la Viena (18. 4-1815). — Europa în 1815. — Pe când Napoleon se află în insula Elba, la Viena se

strânsese, încă din 1814, o mare adunare de prinți și de oameni de Stat, ca să reguleze raportul dintre țările Europei.

Rusia, Anglia, Austria și Prusia voră să excludă Franța din deliberațiuni; dar ministrul acesteia, *Talleyrand* știu prin fermitatea și dibăcia sa, să obțină să participe la congres. Discuțiunile fură aprinse. Ele risară, la un moment dat, să despartă pe aliați în două, și să provoace chiar un războiu, în care Anglia și Austria să fie de partea Franței contra Rusiei și Prusiei. Totuși se ajunse la o înțelegere. Două puteri ieșiră pe primul plan în Europa: Anglia și Rusia.

Anglia căpătă noui colonii: *Malta* în Mediterană și protectorul *insulelor Jonice*; în Antile, insulele *Sfânta-Lucia* și *Tabago*; în Africa, *Capul Bunei Speranțe*; în Indii, insulele *Șeisele* și *Ceilan*; în Australia, noi posesiuni. Ea își mențină imperiul mărilor, pe care de atunci nu-l va mai perde.

Rusia păstră teritoriile considerabile, câștigate în 1789 se stabilă definitiv în *Caucaz* și în *Siberia*; câștigă *Finlanda*, *Varșovia* și i se recunoște răpirea *Basarabiei*.

Prusia, ridicată din ruini, se mări în dauna Suediei, Danemarcei și Saxoniei, ea căpătă provinciile râului *Posen* și *Pomerania*.

Austria rămâne stăpână peste Italia de nord, Tirolul, Istria, Iliria, Lombardia și Veneția cu o influență covârșitoare peste întreaga peninsulă.

Se creă de asemenea statul *Țărilor de jos*, detașat de Austria pentru a supraveghea Franța.

În Italia, papa fu stabilit în statele sale, iar regele Sardiniei la Torino. Neapolul fu dat Burbonilor.

Spania și Portugalia fură restituite regilor lor legitimi.

Germania formă o confederație de 40 de state, zisă *Confederațiunea germană*, sub suveranitatea Austriei.

Norvegia, luată de la Danemarcă, eră dată Suediei.

Al doilea tratat de la Paris. — *Sfânta Alianță.* — Alianții, stăpâni pe Paris, începură să facă excese. Prusienii voiau să desmembreze Franța și să i iee Alsacia, Lorena și Franche-Comté. Ludovic XVIII se adresă Angliei și Țarului Rusiei. Prin fermitatea sa și prin intervenția binevoitoare a țarului, Franța fu mântuită și căpătă condițiuni de pace mai puțin aspre, dar totuși dezastruoase. Prin *al doilea tratat de la Paris* (20 Noembrie 1815), ea eră redusă la limitele diu 1790 și perdeă câteva orașe, o parte din Lorena și din Savoia; ea mai trebuia să plătească o îndemnizare de războiu de 700 de milioane, și să sufere ocupațiunea de 150.000 de soldați inimici.

Rusia, Prusia și Austria încheiară așa numita *Sfânta Alianță*, cu scop de a apăra liniștea Europei, bazându-se pe o politică creștină. Anglia, însă, refuză să intre în această alianță. Dar semnă convențiunea *quadruplei alianțe*, prin care ea se angajă, să observe stipulațiunile tratatului de la Viena.

Rezultatele revoluției în Europa.

Privită din punct de vedere al moralei practice, Europa prezentă la începutul secolului al 19-lea (1815), o priveriște nu tocmai încurajătoare. Dreptatea și umanitatea erau călcate în picioare. Cel mai tare aveă toată dreptatea, nu acela cui i se cuvenea.

Scriitorii francezi de la sfârșitul secolului al 18-lea au răspândit idei, care au cucerit lumea. Revoluția franceză a căutat să pună multe din ele în aplicare. Franța, care dăduse exemplul unei strălucite monarhii absolute, sub Ludovic al XIV, arătase în practică, în timpul revoluției, că pot fi și alte forme de guvern, în care poporul să aibă o parte mai mare la cârmuirea țării și la conducerea afacerilor obștești. Ideea că poporul este adevăratul *suveran*, că toți oamenii sunt egali, că dreptul divin al monarhiilor absolute, precum și

ierarhia de naștere a claselor sociale este o absurditate și o nedreptate, că prin aceasta se lovește în dreptul firesc al omului la libertate și viața deplină, a fost o idee, care a prins rădăcini în spirite, grație mai ales, revoluției franceze.

Marea revoluție clătinând din temelii o societate veche, a dat minții un avânt nou și a insuflat credință și speranță într'o viață mai bună, așezată pe principii mai drepte. Toate greșelile ei se răsplătesc cu binele ce-a lăsat după dânsa în sufletul omenirii. Cei mici oropsiți, mulțimea apăsată, țărănimea muncitoare și săracă încep a simți, că și dânșii sunt oameni și au drept la viață și la fericire pe lumea asta. Lanțurile îndelungatei lor robii încep să cadă. Țăranii primesc o părticică din pământul ce-l munciau până atunci numai pentru alții: se fac *proprietari*.

Scoli se înființează pentru toți, ca să se lumineze poporul întreg, căci numai așa va ajunge să-și înțeleagă fiecare datoriile și drepturile sale de om și de cetățean, și nu mai așa va putea să dureze statul, cârmuit tot de popor, iar nu de voința unui singur om, despot. De aceea învățământul primar ia avânt, și frecventarea la școală se impune ca o datorie. Se pune în practică *obligativitatea învățământului*.

Egalitatea tuturor înaintea legii, altă idee, susținută cu o deosebită căldură și energie de revoluția franceză, a făcut ca justiția să nu mai fie o chestie de hatâr și de privilegiu, ci să se dea oricui, în conformitate cu o lege, la care se supun toți de o potrivă, de la boier până la țaran.

Ideile de libertate și de egalitate între oameni au înviorat popoarele și le-au dat încredere în puterea lor de viață. Negreșit, isvodirea lor nu s'a îndeplinit deodată, cu desăvârșire. Vechia formă de viață, vechile apucături sociale, de inegalitate și de despotism, „vechiul regim“, s'au încercat în mai multe rânduri să se întoarcă îndărăt, să oprească din calea lor schimbările propășirii către libertate și egalitate, și să așeze lumea în vechile ei temelii. Dar acele temelii nu

mai țineau greutatea nouilor trebuințe ale lumii și se surpau repede, ca să facă loc din nou principiilor, pe care se sprijineă acum spiritul omului modern: *libertate, egalitate și fraternitate*. Dacă aceste principii n'au fost aplicate așa cum au fost concepute de revoluția franceză, aceasta nu-i din vina ei.

Intoarcerile la vechiul regim au luat numele de *restaurații*. Vom vedea mai multe încercări de restaurație, urmate, în scurt timp, de răsturnări sau *revoluții*, prin care spiritul cel nou făcea mereu un pas mai departe către realizare.

Cele mai însemnate au fost revoluțiile dela 1830 și dela 1848.

Mișcarea culturală.

Invențiunile și cercelările științifice. — Și mai pozitive și mai sigure, pentru progresul omenirii, au fost invențiunile științei din timpul acesta, cu aplicații practice uimitoare.

Științele, care luaseră un mare avânt în veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea, au continuat progresul lor în timpul revoluției și perioada imediat următoare. O sumă de descoperiri și invențiuni au fost făcute în diferite ramuri ale științei, dintre care unele au determinat transformări adânci în industrie și în civilizație.

Printre marile invențiuni ale primei jumătăți a veacului al XIX-lea sunt *mașinile cu vapor, drumurile de fer, telegrafia, fotografia*.

Mașinile cu vapor. — Înlocuirea muncii animalului și a omului prin munca mașinei este una din trăsăturile cele mai caracteristice ale transformării economice, înfăptuite în secolul al XIX-lea. Factorul principal al acestei înlocuiri este forța vaporilor. *Denis Papin*, în secolul al XIX-lea, descoperise că vaporii sunt o forță motrice; această descoperire a fost utilizată la începutul secolului al XIX-lea. Vasele cu vapor, inventate de *Jouffroy d'Abbans*, nu fură întrebuințate. Americanul *Fulton*, încă de pe la 1793, se încercă de asemenea să aplice aburul la mișcarea vaselor. Invențiunea sa voi să o popularizeze la Paris. Dar nu reuși. În 1803, făcu să se plimbe pe Sena un vas, mișcat de aburi. În 1814, America construi primul vapor de războiu. În 1839, Franța avea deja foarte multe vapoare.

Această descoperire înlesni nespuse de mult navigația și relațiile dintre țări.

Mașina cu vapori a fost întrebuințată și pe uscat. Locomotiva a fost inventată de englezul *Watt* și perfecționată de francezul *Seguin*. Primele linii ferate s'au creat atât în Anglia cât și în Franța. Aceasta a înlesnit traficul și a contribuit la progresul civilizației.

Telegrafia electrică. — Telegrafia aeriană, întrebuințată în timpul revoluției, e înlocuită prin *telegrafia electrică*. Electricitatea, forță multă vreme necunoscută, a fost studiată de Franklin în fulger. Tot el a putut s'o producă prin mașini speciale și în sfârșit prin pile cu reacțiuni chimice. Descoperirea savanțului francez *Arago*, în 1820, a magnetizării unei bare de fer prin curentul electric, simplifică aparatul telegrafic. Americanul *Morse* inventă un bun aparat de telegrafie, multă vreme întrebuințat. Francezul *Brequet* inventă unul și mai perfecționat.

Telegraful electric aduse mari servicii omenirii contribuind și el la înaintarea civilizației.

Fotografia fu inventată de *Niepe* și *Daguerre*, în 1829. Multă vreme, ea a fost rudimentară. Dar din perfecționare în perfecționare, s'a ajuns la rezultatele uimitoare de astăzi, ale căror apogeu sunt *cinematograful* și *fotografa în culori*.

Științele matematice au reprezentanți străluciți ca *Euler*, care a perfecționat metodele de analiză, create de Newton și de Leibnitz, aplicându-le la studiul mișcărilor corpurilor cerești; *Lagrange*, *Laplace*, *Monge* sunt iluștri prin cercetările și publicațiile lor.

În Germania, se distinge *Gauss*, în domeniul matematicilor și fizicii.

În fizica matematică, în Franța *Ampère* crează electrodinamică; *Arago* se distinge prin diferite cercetări în astronomie.

În Anglia, *Faraday* se ilustrează prin studiile sale de chimie și de curenți magnetici și electrici.

Chimia luă avânt și începui a se aplica tot mai mult la industrie și la agricultură. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, *Lavoisier* crease chimia modernă. Succesorii săi, utilizând pile electrice din ce în ce mai puternice, descoperiră corpuri noi. Se puseră bazele *chimiei organice*. Se descoperiră acizii organici, materiile vegetale neutre, materiile dulci, alcaliile, materiile grase volatile. *Dumas* creă noțiunea seriei chimice; *Gay Lussac* în Franța și *Liebig* în Germania se ilustrează prin descoperirile și cercetările lor în chimie.

Științele Naturale progresează deasemenea foarte mult. *Georges Cuvier* reușește, grație geniului său, să ghicească istoria revoluțiunii globului terestru și să stabilească clasificarea naturală a animalelor. *Geoffroy Saint-Hilaire* stabilește unitatea compozițiunii organice în regimul animal. Alți savanți, în Franța, Anglia și Germania, contribuie la înaintarea științelor naturale ca și a celor medicale.

Literile. — Revoluțiunea franceză favoriză jurnalismul, care căpătă o putere covârșitoare în popor; ea suscită de asemenea *eloquența politică*, ai căror fruntași fură *Mirabeau*, *Vergniaud*, *Danton*.

În literatura, apare curentul romantic, care rupe cu trecutul respingând formulele clasicismului. Totuși acesta se menține, și înflorește din nou în a doua jumătate a veacului al XIX-lea.

Renașterea romantică în Germania. — În Germania marea epocă literară începe pe la sfârșitul veacului al XVIII-lea. Până aici, Germanii nu făcuseră decât să imiteze literatura engleză (Klopstock) sau franceză (Gottsched și Wieland); *Lessing* însă reacționase contra ideilor și formelor franceze. Zguduirile revoluției și jugul străin treziră o seamă de scriitori, ca *Herder*, *Goethe* și *Schiller*, cari provocară mișcarea literară *Sturm und Drang*. Ei concepură în urmă o artă mai echilibrată, care se sfârși cu *Goethe* într'o seninătate olimpiană. Ei dădură tonul la o întreagă școală, din care fac parte filozofii, criticii, profesorii entuziaști pentru o mișcare de liberațiune.

Școala romantică germană restaurează drepturile sentimentului, izvoarele poetice populare și inspirațiunea din evul mediu.

Cei mai iluștri reprezentanți sunt poetul *Schlegel*, romancierul *Tieck* și *Lenau*. Operele lor cu tendințe sentimentale melancolice, găsesc în pesimismul lui *Schopenhauer* (1755 - 1860) filosofia lor naturală. *Platen*, credincios gustului clasic, se sili să le discrediteze ridiculizându-le.

Când moare geniul universal, care a f. st. *Goethe* (1832), toată Germania, pozitivă, patriotă și ostilă Sfintei Alianțe, se grupează în jurul lui *Uhland*, profesor universitar, popular printre studenți prin baladele și poeziile sale patriotice.

Germania produce, în prima jumătate a veacului al XIX-lea, un mare geniu liric pe *Henric Heine*, care deveni celebru prin legendele sale vechi (*Lieder*), prin fineța sentimentului și prin ironie, puse în versuri frumoase.

Romantismul englez. — În Anglia, se naște deasemenea o mișcare în lumea literelor contra formelor și ideilor clasicismului. Romanticii englezi, foarte personali, resping orice regulă impusă geniului, și nu se inspiră decât dela natura și din trecutul țării lor. Totuși unii dintre ei, cum e marele *Byron*, deși revoluționari în tendințe, păgâni în moravuri, au spiritul și gustul lor literar format de cultura greaca clasică. Un alt liric mare e *Shelley*. *Walter Scott* creă romanul istoric în Anglia. *Carlyle* e un filosof și un istoric de mare merit din această epocă, deși disprețuște adesea critica.

Renașterea romantică franceză. — În Franța, literatura perioadei revoluționii și a imperiului continuă în deobște tradiția clasică: în poezie, devine descriptivă (*André Chénier*), în tragedie și comedie, care nu se pot compara cu cele din veacul al XVII-lea, în critică, în eloquența scrisă.

O revoluțiune se face în lumea literelor. Inițiatorul este marele poet *Chateaubriand* (1763—1848), care a fost totodată un om politic mediu. Dodat de o imaginațiune puternică și foarte personală și de un talent extraordinar de poet, el compuse opere de întâia mână în literatura franceză, ca: *Génie de Christianisme, les Martyrs, Atala, René*.

Doamna de *Staël* (1766—1817), visătoare și pasionată, făcu să se cunoască, mai ales priu opera sa asupra *Germaniei* capod'operele filosofiei și literaturii germane.

Amândouă acești literați impun caracterele lor noiei literaturi: reacțiune contra genurilor clasice, inspirațiuni de la literaturile nordului, entusiasm pentru lumea medievală, ambițiune de a transporta în lirism manifestațiunile sublimе sau ridicole ale vieții.

Poetul *Lamartine* (1790—1869) regăsește izvorul poeziei sublimе în *Meditațiunile* sale, în *Harmoniile* sale, în opera sa *Jocelyn*,

Fig. 37. — Lamartine.

Tot în prima jumătate a veacului al XIX, începe să se manifeste un mare geniu literar francez, care va umplea cu gloria sa tot secolul său: *Victor Hugo* (1802—1885). În opera sa, foarte variată și tot odată înegală, strălucitoare ca culoare, ca putere de invențiune, măreață și frumoasă, el se arată poetul, plin de inspirație, care ne dă emoțiuni sguuitoare, și ne desvoltă sentimentul milei pentru cei umili. În prefața dramei sale *Cromwell* (1827), el lansă manifestul școalei romantice și aplică, în

Fig. 38. — Stauia lui Victor Hugo, operă a lui Rodin, așezată în grădina „Palatului regal” din Paris.

opera sa, principiile apărute. Cele mai însemnate din scrierile sale sunt : *Odes et Ballades* ; *les Orientales* ; *les Chants du crepuscule* etc., toate în versuri ; ca piese de teatru cităm pe *Hernani*, *Marion de Lorme*, etc. ; iar ca romane *Notre-Dame de Paris* și *les Misérables*.

Tot în această perioadă, se manifestă doi mari și delicați poeți : *Alfred de Musset* și *Alfred de Vigny*.

Proza are deasemenea mai mulți iluștri reprezentanți : pe romancierii *Honoré de Balzac* și *George Sand* ; și pe istoricii *Augustin Thierry*, *Guizot*, *Michelet* și *Edgar Quinet*. Acești doi din urmă au luat apărarea națiunii româneșii, care luptă pentru câștigarea unității și libertății sale.

În filosofie, se disting *Cousin*, creatorul *eclecticismului spiritualist* și mai ales marele *Auguste Comte*, fondatorul *pozitivismului*. În sfârșit, în critica literară se manifestă un talent extraordinar, *Sainte-Beuve*.

Renașterea romantică în Italia. — Romanticismul italian, inspirat de romanticismul german, de la început este amestecat în agitațiunile naționale, din care a ieșit libertatea Italiei. La Milan, se refugiaseră toți acei literați patrioți, cari căutau să scape de opresiunea austriacă și cari au creat drama italiană și o literatură nouă. Cel mai de seamă poet din perioada aceasta este *Leopardi* (1798-1837), a cărui operă nu-i decăt un continuu răsunset de desperare și de pesimism.

Artele. — Arta clasică. — În domeniul artelor, clasicismul putu să se mențină mai bine și să se apere. Școala de pictură clasică, al cărei șef eră *Louis David*, produse opere interesante, care se recomandă prin perfecțiunea desenului mai ales. Ca o reacțiune contra pictorilor din veacul al XVIII-lea, școala lui David readuse la modă subiectele greco-romane.

Pictorii cei mai însemnați din prima jumătate a secolului al XIX-lea sunt : *Gros*, *Gérard* și mai ales *Prudhon*, ale cărui opere au calități înalte de sensibilitate și de grație.

Sculptura clasică a epocel imperiale nu ne dă nici un talent extraordinar. Sculptorii continuă mai însemnați sunt : *Clodion* și

Fig. 39. — Hamlet și Horatio.
Tabloul de Delacroix (1798—1843)
(Muzeul Luvru).

tradițiunea secolului al XVIII-lea. Cei mai însemnați sunt : *Clodion* și *Houdon*.

Arhitectura timpului este destul de interesantă. Arhitecții *Percier* și *Fontaine* au construit, în onoarea lui Napoleon, *l'arc de triomphe du Carrousel*, în fața palatului Louvre; *Chalgrin* începă construirea mărețului *Arc de triomphe de l'Etoile*, care comemorează toată epopeea și gloria lui Napoleon.

Pictura romantică. — *Géricault* rupse cu regulile școalei lui David și începă să picteze adevărați cavaleri, adevărați cai și chiar scene reale de un tragic natural cum e faimosul tablou: *Le Rodeau de la Méduse*, (Luvru). Un mare pictor, un foarte bun colorist, *Delacroix* devine șeful noii școale. Operele sale cele mai însemnate, inspirate de viața reală sunt: *Masacrele din Chio*, *Iuarea Constantinopolului de Cruciați*, *Bătălia din Taillebourg*, *Hamlet* și *Horățiu*, etc.

În fața sa, se ridică însă un vechiu elev al lui David, *Ingres*, care apără școala clasică. El dă opere, în care se manifestă ca un desenator desăvârșit, calitate ce lipsește întru câtvă lui *Delacroix* și elevilor săi. *Odalisca* și *Izvorul* sunt, în acest gen, două bucați minunate.

Sculptura însă n'a suferit aceleași influențe. Clasicismul predomină în opera contemporanilor lui *Delacroix*. Cei mai celebri sculptori sunt: *Rude*, autorul basoreliefurilor unuia din picioarele *Arcului de triumf* din Paris, reprezentând *Plecarea armatei*, condusă de *Marsiliează*; *Barye* este un sculptor de animale, emancipat de orice influențe.

Stilul Empire. — În timpul lui Napoleon I, se crează un stil deosebit al mobilierului și a orfevriei. Gustul și liniile clasice sunt la modă. Mobilele au liniile drepte și se termină cu capete în bronz de figuri clasice. Costumul de asemenea suferă transformări. Redingota și pălăria înaltă sunt la modă.

Fig. 40. Lucrare de orfevrie de stil „Empire” de J. B. C. Odier. (Muzeu al Artelor decorative. Paris).

Arhitectura în a doua jumătate a secolului al XX-lea, se manifestă în Franța prin câteva talente distinse, cari restaurează monumentele vechi. Cel mai însemnat este *Viollet-le-Duc*, arhitect, dublat de un savant.

În *Anglia*, se disting pictorii *Lawrence*, *Turner* și *John Constable*.

În *Germania*, avem pe *Overbeck*, inițiatorul artei religioase și pe *Kaulbach*, care a pictat fresce istorice, mai ales.

În *Italia*, arta clasică și academică este onorată de opera marelui sculptor *Canova* (1757—1822).

Muzica. — În secolul al XVIII-lea, trei țări rivalizează în privința creațiilor muzicale: Italia, Franța și Germania. În secolul al XIX-lea din contra, compozitorii tuturor națiunilor, Polonezi, Cehi, Ruși, Norvegieni, Spanioli, Germani, Elvețieni, Danezi, Francezi, Italieni au exprimat fiecare genul particular al rasei lor.

Printre cei mai de vază sunt: *Beethoven*, *Robert Schumann*, *Felix Mendelsohn*, în Germania; *Rossini*, *Bellini* și *Donizetti*, în Italia și în Franța; *Meyerbeer* și *Halévy*, în Franța; Slavii *Chopin*, *Glinka* și *Dargomyzski* au produs opere de cea mai mare valoare.

Europa de la 1815—1871.

Reacțiunea mondială în Occidentul Europei. — *Metternich*. — Spiritul, care a influențat politica Europei în sens reacționar, după 1815, a fost marele ministru al Austriei, *Metternich*. El făcù din *Sfânta Alianță* instrumentul de apăsare asupra cugetului popoarelor. Orice mișcare de independență, orice încercare a poporului de a lua parte la cârma țării, de a se desvoltă după cerințele naturei lui, se consideră ca îndrăzneli revoluționare, se urmărește cu urgie neîndurată, se persecută și se înăbușă fără milă. Și aceasta, pe toată întinderea continentului european, afară de Anglia. *Metternich* se credeă ast-fel chemat a reinvia absolutismul, răsturnat de revoluția franceză și a-i fi gardianul neadormit. Când a văzut mișcarea de neatarnare a Grecilor, a sărit numaidecât să apere principiul „autorității“. Dar n'a reușit, în cele din urmă, singura dată, când politica lui n'a avut succes; în colo, pretutindenii a învins.

Mișcările revoluționare și luptele contra spiritului revoluționar în Italia, Spania și Germania. — În Italia, lumea

politică, nemulțumită de întoarcerea vechilor cârmuitori, și doritoare de a pune în practică ideile noi ale regimului libertății și democrației, se organizează pentru lupta de răsturnare. De la o vreme, se luase obiceiul în Europa, ca partizanii unei idei politice, naționale ori sociale să se adună în societăți secrete și să lucreze în ascuns la realizarea planului lor. Astfel, Grecii au creat societatea, numită pe limba lor *Heteria*. Tot așa făcură Italianii cu celebra lor societate a *carbonarilor* și izbutiră a sili pe regele din Neapoli, a da o constituție mai liberă (1820). Dar demonul reacționar de la Viena nu îngădui acest triumf al libertății. Austria, în numele *Sfintei Alianțe* intră cu armele și restabili vechiul regim absolutist.

Tot așa se întâmplă și cu mișcările din *Spania*. O mare revoluție militară izbucni acolo în contra unui rege reacționar, Ferdinand VII, care reînființase închișițiia. Metternich stăruî numai de cât pe lângă Franța, să intre cu armata în Spania și să stingă mișcarea (1823).

Odată cu libertatea, Spania își mai perdă în timpul acesta și coloniile din America anume: *Mexicul*, *Columbia* și *Peru*, care deveniră neatârinate. *Portugalia* perdă de asemenea *Brazilia*.

Același spirit greu de absolutism apăsă și Germania. Prinții credeau, că iar s'au întors vremurile evului mediu, cu prerogativele, prejudecățile și privilegiile feudale. Mai apropiati de inspirația lui Metternich, se purtau și mai infumurat, disprețuind orice spirit de independență.

Studentimea germană, pătrunsă de ideile înaintate ale timpului, se organizează într'o societate, care avea de scop să lupte pentru realizarea unității naționale a Germaniei și pentru izbânda principiilor progresiste. Și aici, Metternich fu gata să intervină. Strânse, la *Carlsbad*, un congres, ca să ia măsuri în contra duhului rău al tinerimii naționaliste și liberale. Se suprimă libertatea presei și a învățământului universitar. Se urmări cu înverșunare orice urmă de manifestare mai independentă.

Răscoala Grecilor din 1821. — Tudor Vladimirescu. — Navarin. — Pacea de la Adrianopol. — Un frumos exemplu de tăria sentimentului național, în primul sfert al secolului al XIX-lea, îl dau în Orient două popoare mici, dar inimoase : *Grecii și Românii.*

Grecii pregăteau revoluția încă de mult timp.

1. *Prima Heterie.* — În 1791, la București, poetul *Rhigas*, un entusiast admirator al revoluției franceze, foarte ostil Rușilor și Austriacilor, întemeiează *Heteria prietinelor* cu scopul de a liberă Grecia cu ajutorul Franței. El compuse versuri patriotice, prin care îndemnă popoarele balcanice să se unească și să scuture jugul Turcilor. La Viena, ambasadorul francez Bernadotte îl încurajă; dar poliția austriacă îl arestă și-l pedășește din Belgrad, care îl împușcă. Aceasta primă eterie avu un caracter himeric în scopul și în mijloacele sale.

2. *A doua Heterie* fu înjghebată de patrioți greci, protejați de Rusia unde un grec, *Capo d'Istria*, ajunsese intimul țarului Alexandru I. Ea luă ființă în 1817, la Odessa, și-și alese ca șef pe *Alexandru Ipsilanti*, aghiotantul țarului. În 1820, Dimitrie, fratele lui Alexandru Ipsilanti, desfășură steagul independenței în Pelopones. În timpul acesta, Alexandru Ipsilanti se pregătea să treacă în Țările Românești.

Situațiunea Turcilor eră destul de anevoioasă. *Ali Pașa* din Ianina se revoltase și el contra lor. Ei trimiseră împotriva lui două armate. *Ali* ceru ajutor dela oricine. Grecii se revoltară și ei. Printre șefii lor cei mai de seamă erau *Mavromihalis*, *Kolocotronis* și episcopul din Patras, *Germanos*.

La nord, Alexandru Ipsilanti, dădu o proclamație, prin care îndemnă pe Greci, pe Români, pe Serbi și pe Bulgari, să se răzvrătească contra jugului Semilunei. Flota turcă trebuia să fie incendiată de fanarioți la Cornul de Aur, *Mihail Suțu* trebuia să înceapă revoluția în Muntenia, iar *Miloș* în Serbia. Flota turcească însă nu putu fi incendiată, iar Românii stărniră o mișcare, nu contra Turcilor, ci contra domniei fanarioților.

Mișcarea lui Tudor Vladimirescu. — Încă de la luarea Constantinopolului de către Turci, Grecii căutară un refugiu în țările noastre. Cei mai învățați deveniră învățători și preoți,

ceilalți negustori și arendași. Ei se înmulțiră foarte mult și socotiau România ca pe o a doua patrie. În București și în Iași, aveau școli înalte, gimnaziile, academiile, unde predau lecții în grecește cei mai însemnați profesori și învățați greci din Orient, și veniau de-i ascultau nu numai copiii Grecilor, ci chiar și ai Românilor.

Această latură a activității Grecilor eră cea bună; mai eră însă și una rea. Cărmuitorii greci exploatau poporul român, care nu cătă, decât un prilej ca să scape de ei.

Când Alexandru Ipsilanti trecu, în 1821, în Basarabia, organizând *Zavera* (Heteria), iar de acolo în Muntenia, se produse o mișcare revoluționară, care împedică planul Grecilor. În fruntea ei, fu Tudor Vladimirescu.

Ținta răscoalei lui Tudor a fost la început, îndreptată în contra asupririi boerilor, de cari se plâneau țărăniile. Dar cei mai mulți boeri, și mai ales cei mai neîndurați, erau Grecii. De aceea, țărăniile din Olt, răscolită, împreună cu pandurii lui Tudor Vladimirescu, își îndreptă furia contra lor. Ei se făcură stăpâni pe Bucureștii.

Ipsilanti, neînțelegând bine scopul răscoalei lui Tudor, crezând că-l putea trage în partea sa și să-l facă să dea ajutor Grecilor contra Turcilor. Tudor Vladimirescu însă îi arătă, că dorința Românilor eră să se scape de domnia străină și de fanarioți. Ipsilanti nu simți dreptatea cauzei românești, că Tudor, ca Român, luptă pentru libertatea țării sale, cu aceeași dreptate, cu care el, Ipsilanti, luptă cu ai săi, pentru liberarea Grecilor. Tudor Vladimirescu fu omorât mișelește de soldații lui Ipsilanti.

Sfârșitul zaverii grecești în țara românească. — După asasinarea lui Tudor Vladimirescu, Ipsilanti ajunse în Muntenia tare și mare. Dar nu pentru multă vreme. Turcii în-

Fig. 41. — Tudor Vladimirescu.

trară în țară și la *Drăgășani* sfărâmară pe heteriști. Ipsilanti luă fuga. Resturile tovarășilor săi fură urmărite și nimicite de Turci la mănăstirea *Secul* și la *Sculeni*.

Continuarea revoluției Grecilor în Turcia. — Răscoala Grecilor se întinse în Albania și în toată țara grecească. La *Epidaur*, poporul grec se adună în congres, declarându-se neatârnat de Turcia. Par'că eroismul Greciei antice feinviase din nou. Patrioții viteji se oferă patriei, bogății își sacrifică averile, negustorii își prefac corăbiile de comerț în vase de războiu: toată națiunea e în picioare, gata să piară pentru libertate.

Lumea e mișcată de hotărâtă îndârjire a Grecilor de a înfruntă puterea Turcilor și de a alege mai bine moartea decât robia. Privirile tuturor se ațintesc la *Misolonghi*, unde rezistă de un an și mai bine vitejia greacă în cetatea împrejurată de Turci. Din toată Europa curgeau voluntarii entusiaști, să-și dea viața pentru triumful dreptății și libertății. Intre aceștia au fost marele poet englez *Lordul Byron*, italianul *Santa Roza*, generalul francez *Roche*. Când văzură Grecii, că cetatea stă să cază în mâinile vrăjmașilor, deteră foc unei mine, care o asvârli în aer cu oameni cu tot. Un fior de groază admirativă străbătû lumea. Rusia, care la începutul primejdiei părăsise pe Greci în ghiarele Turciei și nici nu mai voia să auză de ei, cu toate că dânsa îi ațâțase și-i încurajase la revoltă, acum se mișcă și ea. Nenorocirea ajunsese la culme. Rusia, Anglia și Franța își trimiseră flotele, ca să potolească înverșunarea turcească. La *Navarin* (1827), se dete una din cele mai mari bătălii navale ale omenirii. Flota turco-egypteană fu sfărâmată, iar armatele aliate intrară în Pelopones. În același timp, Rușii năvăliau în principatele române (1828), pe care le ocupară până la 1834.

Tratatul de la Adrianopol. — *Independența Greciei.* — *Protectoratul rus asupra principatelor române.* — După înfrângerea Turciei, se încheiă tratatul de la Adrianopol (1829) în paguba ei. Intre condițiunile principale ale acestui tratat erau:

1. *Neatârnarea Greciei*, care în curând (1832) se prefăcù în stat constituțional, în fruntea căruia fu chemat *Otton din Bavaria*.

2. Principatele române treceau sub *protectoratul Rusiei*. Rusia mai căpată recunoașterea posesiunilor ei asupra Basarabiei și în spre Caucaz. Turcia eră silită să mai plătească și o îndemnizație de 137 milioane de franci.

Rezultatele revoluției de la 1821 pentru România. — Mișcarea națională a Românilor sub Tudor Vladimirescu și jertfa eroului oltean n'au rămas fără folos pentru țară. După înfrângerea zaverei și gonirea Grecilor, Poarta înțelese și admise cererea principatelor de a avea pe tron domni români. Ea numi, în Muntenia, pe Grigore Ghica, iar în Moldova, pe Ion Sturza.

Speranțele însă de libertate periră, când Rusia ocupă țările române și le cărmui conform tratatului din Adrianopol, cu titlul de protectoare, timp de șese ani, numind ca guvernator pe rusul *Kisselef*. Acesta adună în București și în Iași pe boerii și clerul ce alcătuiau divanurile, ca să voteze legea, după care cele două principate trebuiau să fie guvernate (1831-1832). Legea se numi *regulamentul organic*. Protectoratul rus dură până la 1834. În țările române suflă acum un vânt de *rededeșteptare națională*, care va reuși peste câtvă timp să și producă roadele.

Franța. Ludovic XVIII și Carol X. — Revoluția dela 1830 și efectele ei în Europa. — Când, regele Ludovic se întoarse a doua oară în Franța, după căderea lui Napoleon, răzbunările fură cumplite în contra dușmanilor regalității. Se creară trei partide politice, care se luptau între ele și se persecutau: *regaliștii* voiau răsturnarea vechiului regim, sub regi din familia Bourbonilor, *republicanii* țineau la principiile revoluției și la formarea de guvern republican, și *bonapartiștii* erau partizanii lui Napoleon și ai drepturilor familiei lui la tronul Franței.

Partidul regalist, fiind acum la putere, și voind restabi-

lirea stării de lucruri dinainte de revoluție, începù în contra adversarilor un șir de persecuții sângeroase, care stărniră adânci nemulțumiri în popor. După *teroarea* revoluției, urmă *teroarea* reacțiunii, numită *teroarea albă*. Regele Ludovic XVIII nu putù să se opună curentului, cu toată buna voință ce aveà. Izbuti însă să păstreze *Carta constituțională*, pe care o dase în 1814 și care garantă, cel puțin pe hârtie, principiul libertății și al regalității. Se recunoștea într'insa, că toți cetățenii sunt egali înaintea legii și că se respectă libertatea gândirii și a tiparului.

Dar *Carol X*, succesorul lui Ludovic la tron, veni hotărât de mai înainte să desființeze orice semne de libertate și de egalitate și să îndeplinească pe de-a'ntregul gândul reacțiunii de a restabili cu totul vechiul regim.

Acum apărù însă, în viața politică a Franței, un nou partid, *cel liberal*, compus din oameni de seamă. Din cauza persecuțiilor se transformă și dânsul în societate secretă. De altfel și regaliștii, ca să combată pe toate căile pe liberali, organizară de asemenea o societate secretă, numită *congregația*. Minată de societăți secrete, cari luptau în ascuns, unele contra altora, Franța trebuia să vază în curând izbucnind, din adâncimile vieții ei politice, o nouă revoluție.

Împins de pornirile lui absolutiste și de îndemnurile reacționarilor din partidul regalist, în cap cu ministrul *Polignac*, *Carol X*, desființă *carta constituțională*, dizolvă camera deputaților, schimbă legea electorală, suprimă libertatea presei. Atunci, liberalii organizară revoluția. Poporul nu mai putù răbdă; iesi pe străzi în plină revoltă; și, în tristele lupte cu baricade, din Iulie 1830, învinse armatele regale. *Carol X* detronat, scăpă cu fuga în Anglia. În locul lui, se alese *Ludovic Filip de Orléans*, care jură, că va respectă constituția.

Efectele revoluției de la 1830 în Europa. — Triumful libertății în Franța avù înriuriri asupra multor țări din Europa. Incurajate de exemplul Franței, ele căutară să-și scuture jugul.

Belgia. — Aşa, bunioară, Belgia se simţea nefericită, că fusese legată să trăiască la un loc cu Olanda, într'un singur stat, creaţiune artificială a congresului din Viena, sub denumirea de *Regatul Țărilor de Jos*. Belgienii se deosebiau de Olandezi și prin limbă și prin religie și prin aspirațiuni. Erau doritori să formeze un stat propriu și de sine stătător. Revoluția izbucni, și Belgia se prefăcù în regat deosebit de Olanda, alegându-și un rege al său, pe prințul *Leopold de Saxa-Coburg*.

Elveția. — Cele 22 de cantoane ale confederațiunii elvețiene, care formau un singur stat, erau cărmuite mai mult numai de nobilii orașeni. Spiritul libertății și egalității, care suflă în Franța, făcu să se ridice populața rurală să protesteze și să ceară dreptul de a lua și dânsa parte, prin reprezentanții săi, la cărmă. Revolta izbuti și aici.

Germania. — Vântul revoluției suflă și asupra Germaniei, dar cu mai puțină izbândă. Nu e vorba, și aici reuși, să facă pe unii regi și principii din *Confederația germană* a introduce reforme și a primi sistemul constituțional în statele lor (*Saxonia, Bavaria și Hanovra*). *Sfânta Alianță* eră însă prea aproape de teatrul mișcării germane și interveni în contra ei.

Italia. — Mai în toate orașele, micile stătulețe ale Italiei, se produsură revolte; și în mai toate, se manifestă dorul de a se uni într'un stat cu numele de *Principatele italiene unite*. Dar și aici, interveni Austria, mai ales că aveà de potolit răscoala în statele căzute subț dânsa, *Veneția și Lombardia*. Dar ideea neatârării întregii Italiei și a unirii tuturor micilor state italiene într'un singur stat mare, nu o putù ucide nici Austria, nici Sfânta Alianță. Ea crescù, propăvăduită mai ales de un infocat patriot italian, *Mazzini*.

Spania și Portugalia. — În aceste țări se încinse, între pretendenții la tron și adepții regimului constituțional și partizanii vechiului regim, un lung războiu civil sângeros, în care se amestecară Anglia și Franța. Într'un moment (1840), fură înlăturați de la tron toți cei ce pretindeau, că au dreptul

la domnie și luă dictatura un lupțător pentru libertate, *Espantero*, care cârmui însă ca un despot și provocă alte lupte în contra lui. Căderea lui aduse pe tron pe regina *Isabela II*, sub care reuși în Spania sistemul guvernului constituțional (1844).

Polonia. — Și în Polonia ajunse înriurirea mișcării revoluționare. Nenorocirea, de care suferea vecina noastră, era mare. Ea își perduse părți însemnate din teritoriu, luate de lacomele puteri mari, și cât mai rămase, sub numele de *regatul Poloniei*, trăia sub apăsarea jugului rusc. Rege al Poloniei nu era altul, decât însuși țarul Rusiei. Spiritul libertății, care suflă asupra Poloniei, se prefăcui în mișcare națională, cu scopul și nădejdea de a redă Poloniei independența și a-i alcătui un guvern național (1830). Dar abia avură timp Polonezii să proclame independența țării lor într'o dietă la Varșovia și să numească pe prințul *Radzivil* președinte al guvernului național, și Rusia trimise armate după armate în contra lor. Strigătul de desperare al Poloniei, care cerea ajutor de la Franța, de la Anglia, de la toți, nu fu auzit de nici o putere. Cât despre Prusia și Austria, acestea se declarară pe față în contra ei. Rușii fură lăsați să înghenunche Polonia cu desăvârșire. Mii de cetățeni polonezi fură smulși din casele lor și duși în Siberia, ca să nu se mai auză în fostul regat al falniciei Poloniei, în patria lui Copernic, pronunțându-se numele de libertate. De atunci, Polonia se prefăcui cu totul în provincie rusească (1837).

Ludovic — Filip I (Louis Philippe). — Ludovic-Filip I nu renegă la început nici ideile, nici prietenii ducelui de Orléans. La palatul regal din Paris, el se înconjurase de un fel de curte liberală. Burghezimea aprecia virtuțile sale familiale, și tendințele sale populare. Totuși în realitate, Ludovic-Filip înțelegea să imiteze pe Carol X în guvernare. Controlă toate afacerile și impunea hotărîrea sa în politica externă. El se siliă să reinstaleze, în profitul său, un guvern personal

pentru a menține cu orice preț ordinea în Franța și pacea în Europa.

Pe lângă aceasta, Ludovic-Filip căută să se îmbogățească, ceea ce i-a făcut mare rău,

Nemulțumirile începură să se manifeste. Crescând, ele vor produce revoluția din 1848 și răsturnarea republicei.

Cucerirea Algeriei.— Subt Ludovic-Filip, Franța a cucerit Algeria, punând capăt pirateriei arabe, care bântuia marea Mediterană.

În 1830, generalul *Clausel* ocupă orașul Oran. Succesorul său, *Savary* creă trei feluri de trupe pentru a păzi nouile posesiuni: pe *zuavi*, pe *cavalerii de Africa* și *legiunea străină*, care și astăzi fac parte din cadrele armatei franceze.

În 1834, Arabii, conduși de șeful lor *Abd-el-Kader*, descendent al vechilor califi, se revoltară. O luptă grea se încinse între Francezi și ei, care dură vreo 12 ani. Abd el-Kader eră un războinic îndemănat, foarte viteaz și măriminos. Franța trimise în contra lui numeroase trupe, conduse de buni generali. În cele din urmă, Arabii fură învinși, în 1843, de către generalul *ducele d'Aumale*. Algeria fu cucerită definitiv.

Revoluția din 1848 în Franța. — *Cauzele ei.*— *Gubernul provizoriu* — *Revoluția socialistă.* — *Republica.* — Dintre nemulțumiții contra lui Ludovic-Filip, făceau parte și aceia, cari susțineau, că regii *legitimi* ai Franței sunt Burbonii. Ei formau partidul nou al *legitimistilor*. Nemulțumiți mai erau *bonapartiștii* și *republicanii*, fiecare susținându-și ideile lor. La aceste partide, s'a mai adăugat unul nou, produs al sîtățiunii sociale de atunci a Franței: *partidul lucrătorilor*.

Lucrătorii, cari trăiau de azi pe mâine din munca lor și formau a patra clasă socială, după burghezie, priviau cu indignare la vaza, de care se bucurau cei bogați, indiferent de chipul cum și-au căpătat capitalul, prin merit ori de a gata. Dintre ei, se ridicară *socialiștii* și *comuniștii* subt conducerea lui *Louis Blanc* și subt inspirația nechibzuită a unor

scriitori inflăcărați, dar superficiali, ca *Sânt Simon* și *Proudhon*, cari propovăduiau, că proprietatea și capitalul sunt o hoție. Ca să se îndrepte dezordinea și nedreptatea în lume, socialiștii cereau să se schimbe legea electorală, să nu se mai condiționeze dreptul votului de avere electorală (cens de 500 fr. minimum) — condiție care reducea numărul alegătorilor la 200 mii din 30 milioane — ci să se întindă dreptul de vot la cât mai mulți, și astfel să ajungă să se alcătuiască o republică socialistă, care să aducă domnia dreptății absolute.

În toată Franța, poporul se adună în întruniri publice, unde se discutau propuneri de reformă electorală. Propaganda crescî. Discursuri politice aprinse se țineau la toate ocaziile, mai ales pe la banchete, care se înjghebau numai în acest scop. Guvernul nu voiă nici să auză de reformele propuse și, pe cât putea, zădărniciă întrunirile și banchetele. Asta se mai putea face, fără pericol, prin provincie, unde protestările nu aveau mare ecou. Dar când guvernul se încercă, la 1848, să oprească chiar în Paris un banchet politic, revoluția izbucni. Ca de obicei, poporul ieși pe străzi, ridică baricade, armata veni în contra lui, lupta civilă începî. Regele Ludovic-Filip fugi în Anglia. În Franța, se proclamă *republica a II-a*, și se alese un guvern provizoriu, din care făcea parte și marele poet și orator *Lamartine*.

Republica a II-a. — Guvernul provizoriu (1848—1852). — Constituția din 1852. — Al doilea imperiu. — Guvernul provizoriu, ca să liniștească spiritul lucrătorilor, înființă, cu învoirea lui Louis Blanc, șeful socialiștilor, *ateliere naționale*, unde fiecare putea găsi de lucru, dar mai ales un salariu sigur pe zi. Cei leneși ca și cei harnici, tot atîta câștigau: 2 franci pe zi (cea ce pe atunci echivală cu 20 lei de ai noștri). Aceasta eră nedrept și nu putea să dureze, căci statul plătea pe lucrătorii atelierului național, și banii nu mai ajungeau. Vrînd nevrînd, guvernul trebuia, să închiză atelierele. Atunci, mulțimea, îndulcită la leafă sigură, și leneșii ne ma

având masă de-a gata pe degeaba, se coborîră pe străzi, ridicară din nou baricade. Pentru potolirea revoltei, adunarea națională numi un dictator, pe generalul *Cavaignac*, care, în câteva zile de lupte sângeroase, restabili ordinea.

O nouă constituție se dete Franței. In capul republicei, se hotări să fie așezat un președinte, ales de tot poporul, pe timp de 4 ani, și să mai fie o adunare legiuitoare.

Când veni însă ceasul să se aleagă președintele, Franța avu surprinderea de a vedeă întrunind cele mai multe voturi un nepot al lui Napoleon I, prințul *Ludovic Napoleon*. Bonapartiștii jubilară. Și aveau de ce. Nu trecu mult și, printr'o lovitură de stat, prințul Ludovic Napoleon, ca președinte al republicei, dezolvă adunarea națională (1851) și printr'un plebiscit făcu să fie ales cărmuitor al republicei, cu puteri aproape nețârmurite, pe timp de 10 anș, sub titlul de *Prinț-Președinte*. Dar nu așteptă, să treacă bine nici un an, necum 10, și la 2. Decembre 1852, făcu, tot printr'un plebiscit, să fie declarat de către popor *împărat al Francezilor*, cu drepturi ereditare.

Ca împărat, el luă numele de *Napoleon III* și iniință al doilea imperiu francez, care ținu până la 1871.

Revoluția de la 1848 în Germania. — *Tendințele de libertăți constituționale și de unitate națională*. — Revoluția se întinse ca un foc din Franța în toată Europa. Aproape în același timp, izbucni în Viena și Berlin revolta contra spiritului reacționar, reprezentat prin Metternich. Regele Prusiei promise o constituție. Mișcarea cuprinse și celelalte state mai mici ale confederației Germane: Bavaria, Saxonia, Baden, Württembergul, etc.

Dar ceea ce aveă un răsunset cel puțin tot așa de mare ca cel politic, eră pe atunci în Germania *ideea națională* a unirii tuturor statelor într'un stat unitar, așa cum fusese odată pe timpul imperiului German. Poporul, pregătit pentru această idee, de către profesorii universitari și de celelalte trepte, ceru cu tărie ca reprezentanții tuturor statelor ger-

mane să se strângă la un loc și să întocmească unitatea națională.

— *Parlamentul din Francfort.* — În urma acestor stăruințe imperioase, se adună la Francfort un fel de parlament, care alcătui o constituție a imperiului german restabilit. Se propuse să se dea coroana imperială regelui Prusiei; dar acesta, nemulțumit de răscoală, nu o primi. Pe de altă parte, între reprezentanții din parlament se iviră neînțelegeri în discuții nesfârșite, care răciră avântul de la început. Așa că nu trebuî prea multă luptă din partea prinților și regilor, ca să facă ca spiritele să se astâmpere de tot. Unitatea națională, sub forma de stat unitar, de imperiu, nu se realiză deocamdată; dar revoluția din 1848 făcû un pas uriaș către această țintă.

Uniunea vamală. — Subt altă formă mai materială, se realizase însă de mai înainte o parte destul de însemnată din ideia unității germane. Intre mai multe state, se stabilî o *unire vamală*. La început, erau vreo trei uniri vamale deosebite, între diferite grupe de state. De la o vreme (de la 1833), se formă una mare (*Zollverein*), care le cuprinse pe toate, afară de Austria. De aceea, când parlamentul din Francfort declară unirea statelor germane într'un imperiu, se oferî Prusiei coroana imperiului. Și, în cele din urmă, când se va realiză în adevăr unitatea și imperiul german, tot Prusia va pune în capul regelui său coroana împărăției germane.

Aceasta preponderență făcea sânge rău Austriei. Din rivalitatea dintre Austria și Prusia se vor naște în curând noi războaie.

Revoluția din 1848 în Italia. — *Mișcarea revoluționară din Milano, Veneția, Roma.* — *Cucerirea Lombardiei și Veneției de la Austria.* — În Italia, ca și în Germania, revoluția eră mânăată de două idei: una politică, libertatea constituțională; alta națională. Dar pe când ideia națională a Germaniei se reducea numai la stabilirea unității, a Italiei eră mai complicată. Și Italia eră îmbucătățită, ca și Germania, în mici state de sine stătătoare. Și deci și în Italia interesul

național cerea, să facă unirea tuturor statelor Italiene într'un singur stat mare italian. Dar, pe lângă aceasta, interesul național al Italiei mai cerea un lucru, care eră și mai urgent: libertatea unei însemnate și frumoase părți a teritorului italian din mâinile străinului. Austria ținea în stăpânirea sa Lombardia și Veneția. Așa că, deși cele dintâi răscoale, care porniseră din Sicilia și Neopole, precum și mișcările din statul papal și din alte state, avură de țintă dobândirea libertăților politice, totuși cele mai însemnate și mai durabile răsculări fură cele din *Milano* și *Veneția*, care aveau de scop gonirea străinului și *libertatea națională*.

Milano și Veneția resculându-se, goniră armatele austriace. În ajutorul nordului Italiei, veniră o mulțime de prinicipi italieni. Regele *Piemontului*, *Carol Albert* din Sardinia, se puse în capul tuturor; dar, după câteva isbânzi în contra oștilor austriace, fu bătut (la *Custoza*, lângă Verona) și silit să părăsească Lombardia. O altă încercare de a izgoni pe Austriaci din Italia nu reuși de asemenea (la *Novara*). *Victor Emanoil*, luând coroana regală a Piemontului, după tatăl său, *Carol Albert*, încheiă deocamdată pacea cu Austria.

La sudul Italiei, revoltele aveau mai mult caracter politic. *La Roma*, se declară republică și papa fugi la Neapole, de unde se întoarse abia după un an de își reluă scaunul, ajutat de Napoleon, presedintele Franței.

Revoluția din 1848 în Austria. — *Mișcarea revoluționară din Viena*. — *Abdicarea lui Ferdinand*. — *Frantz Iosef*. — *Mișcările Slavilor, Ungurilor și Românilor*. — Pe când Austria se luptă în Italia, ca să și păstreze provinciile subjugate, revolta se întinse în toate părțile, în propriile ei state. Aici, cauzele mișcării erau și mai complicate. Austria eră alcătuită dintr'o mulțime de popoare de origine și cu interese naționale deosebite: Germani, Unguri, Italieni, Cehi, Moravi, Croați, Sârbi, Poloni Români. În Italia și în Germania, stătulețele de aceiași naționalitate, dar separate, tindeau și se luptau ca să se unească; în Austria, ideile na-

ționale ale secolului avură efectul contrar: diferitele popoare, de naționalitate deosebită, care formau la un loc statul Austriei, tindeau și se luptau, ca să se despartă, să devină de sine stătătoare și să trăiască libere și neatârinate, formând state separate sau unindu-se în state de aceeași naționalitate cu ele.

Pe lângă mișcarea națională, trezită în fiecare popor, se găsea negreșit în Austria și cea politică, pentru câștigarea de libertăți constituționale.

Mai întâiu, izbucni revolta chiar în Viena, dar fu repede și crâncen potolită.

Mișcarea din Praga, unde se adunase un congres *pan-slavist* fu înăbușită tot prin forța armatei.

Ungaria, inspirată de marele revoluționar *Cossuth*, silă pe împăratul *Ferdinand*, să-i dea o constituție liberală, apoi

voii chiar să se despartă și să formeze un regat propriu. Ungurii cereau ca în statul lor să se cuprindă și Românii și Sârbii și Croații și Slovenii. Împăratul jură că va respecta constituția, dar încurajă la registență pe Români și pe Croați.

Fig. 42. — Franz-Iosef II, împărat al Austro-Ungariei.

Vienzii se uniră cu Ungurii contra împăratului; acesta trimise armatele din Boemia contra Vienzilor, iar pe Croați și pe Români îi aruncă asupra Ungariei. Ferdinand care jurase

pe constituția ungurească, abdică spre a nu-și călca jurământul. Nepotul său, *Franz Iosef* se urcă pe tron și ajutat și de *Rusia*, se opuse din răspuțeri tendințelor maghiare, zădărnicipându-le mișcarea cu totul și sugrumând o cu armele. Curând după aceea (1852), le retrase și constituția liberală, acordată de Ferdinand în toial revoluției dela 1848.

Mișcarea Românilor din Ardeal la 1848. — Invălmăș-

șcala, produsă în Austria în timpul acesta, eră de nedescris. Ungurii se revoltau în contra Austriei, ca să capete nea-tărnamarea, iar Românii în contra Ungurilor, tot pentru nea-tărnamare.

Ungurii urmăreau două ținte : să se libereze pe ei și să robească pe alții. Când cereau, să formeze un stat deosebit de Austria, ei își închipuiau, că din acel stat ai lor va trebui să facă parte, cu voie sau fără voie, și *Transilvania*. Dar Transilvania doriă să fie și dânsa liberă, ca și Ungaria ; în orice caz, nū voia să facă parte din Ungaria, ci mai degrabă, să se considere ca o parte a împărăției austriace, cași până atunci. Ungurii crezură, că vor izbuti, să realizeze unirea cu de-a sila. Adică, ceea ce nu voiau, să le facă alții lor, o făceau ei altora. Frații noștri, luminați asupra drepturilor lor de oameni și de Români, prin scrierile unui Maior, Șincai, Micul, când auziră că Ungurii le puseră gând rău și că vor cu de-a sila, să le ia și țara, și limba, și legea, și neamul, se adunară cu toții din toate părțile pe câmpia Blajului, numită de atunci *Câmpia Libertății* (1848). Aici 40.000 de Români, înflăcărați de cuvântările lui Barnuțiu, holăriră să lupte până la moarte pentru libertatea lor națională. Și fiind-că, tocmai atunci Ungurii se aflau în luptă și cu Austriacii, de la cari voiau să dobândească mai puțin, decât ce răpiau ei de la Români, ai noștri se uniră cu Austriacii. Sufletul mișcărilor războinice fu mai ales *Avram Iancu*, care luptă aproape un an cu tiranii, până când veniră în contra lui armate nenumărate, care l-au răpus împreună cu tovarășii săi viteji.

Mișcările din Moldova și Muntenia.—În Moldova au încercat să provoace o mișcare tinerii îi de boeri, instruiți în străinătate. Dar fiindcă poporul eră străin de mișcare, toți acești tineri au fost arestați de Mihail Sturza și revoluția n'a avut nici o urmare.

În Muntenia, tinerii revoluționari erau sprijiniți de bărbați mai bătrâni ca *Ioan Heliade Rădulescu*, care au

chemat la mișcare poporul. De aceea mișcarea din Muntenia a avut urmări însemnate. Pe când Heliade revoltă Oltenia la *Islaz*, în 9 Iunie, o adunare prezintă (11 Iunie) lui *Bibescu* noua constituție. *Bibescu* o semnă, dar de frica consulului rus fugi în Transilvania. Se alcătui atunci un guvern provizoriu cu Heliade și se începură tratări cu Poarta. Românii nu voiau să modifice nimic în raporturile lor cu Turcia, ei doreau numai, să schimbe legile lor interne. Turcii simțeau, că această mișcare eră îndreptată contra Rusiei, de aceea nu se arătau prea supărați. Rusia însă ceru Turcilor, să intervie cu armata, spre a restabili ordinea. Românii primiră armata turcească cu flori și cu spice de grâu, guvernul se învoi cu Turcii, membrii săi fură recunoscuți. Rusia însă acuză pe comisatul turc, că fusese cumpărat și ceru să fie trimis un alt comisar. Rusia doriă, să provoace pe Turci a vărsa sânge românesc, ca apoi să aibă cuvânt a intra în țară, ca să ne apere de Turci. Dorința i se împlini, căci Turcii mergând să ocupe cazarma din *Dealul Spirei*, atacă pe pompierii români. Pompierii se luptară cu curaj, dar fiind puțini se retraseră. Rușii găsiră un pretext, ca să intervie și ocupară amândouă principatele române. Revoluționarii români fugiră în toate părțile apusene, unde prin scris deșteptară lumea civilizată asupra originii și drepturilor noastre.

Revoluțiunea de la 1848 a contribuit mult la deșteptarea conștiinței naționale. *Ion Brătianu* și *Constantin Rosetti* au luat *regulamentul organic*, l-au pus pe un catafalc și împreună cu tot poporul, în cântecele preoților, cu lumânări și cu femei bocitoare, l-au dus și l-au ars filă cu filă. Această ceremonie a isbit închipuirea poporului și a arătat, în chip vădit, din care parte se amenință existența neamului românesc. Afară de acești doi mari barbați, a mai trăit atunci și *Nicolae Bălcescu*, care a fost sufletul revoluțiunii, unul din marii noștri scriitori, mort pe pământul Siciliei, în etate numai de 33 de ani.

Convențiunea dela Balta Liman. — Rușii ținură ocupate principatele române până în anul 1849, când încheiară cu Turcii *Convențiunea de la Balta Liman*. Prin aceasta, amândouă puterile se învoiau a numi împreună domni pe câte 7 ani, iar adunările țării să fie compuse numai de boerii cei mari. Astfel, se numiră domni *Barbu Știrbei*, în Muntenia și *Grlgore Ghica*, în Moldova.

Franța subt Napoleon al III-lea.

Napoleon III, întemeând al doilea imperiu, a venit să-i dea o strălucire mare și întâietatea în treburile Europei. Prin actele și politica, sa izbuti să schimbe, în multe părți și în multe privințe, starea lucrurilor din Europa, precum și raporturile statelor între ele.

Napoleon III oprî distrugerea definitivă a Turciei, amestecându-se în chestiunea orientului și luând parte la războiul Crimeei. Ajută cu hotărîre și înțeleaptă prevedere politică, întemeerea Statului nostru, protejând realizarea unirii principatelor române. După ce puse un stavilar aspirațiilor Rusiei și îi moderă avântul de cotropire, îngradi și revărsarea nețărmurită a Austriei spre Sud. Intervenî în favoarea Italiei, pe care o ajută cu armele, să scape de stăpânirea austriacă și să-și îndeplinească visul ei de unitate națională. Națiunile română și italiană datoresc lui Napoleon al III-lea și Franței o

Fig. 43. — Napoleon III, protectorul Românilor, căroră le-a înlesnit împlinirea idealului lor național în 1859. Merită a i se înălța pe pământul României Mari o stațue drept recunoștință.

vecinică recunoștință. Italienii i-au ridicat o stațue, ca să i eternizeze memoria. Românii sunt datori să-i imiteze, ca să-și arate recunoștință către acest mare om și nenorocit împărat.

Calculule politice ale lui Napoleon III fură în deobște chibzuite. Ele ău reușit în mare parte. Din nefericire, el se ciocni de o putere, care se ridică repede și ale cărei forțe nu le cunoștea în deajuns: *Prusia*. Ba chiar, contribuî întru cãtvă la ridicarea ei, când lăsase Italia să se unească cu ea, ca să doboare Austria. Când băgă de seamă, că puterea și autoritatea Austriei în Europa, și mai ales în confederația germanică, trecuse la Prusia, eră prea târziu. Prusia, după înfrângerea Danemarcei și Austriei, își întoarse armele contra Franței, pe care o învinse, la rândul ei.

Domnia lui Napoleon III n'a fost rea pentru prosperitatea materială a Franței. Subt impulsul său, s'au executat mari lucrări. Parisul a fost înfrumusețat și asanat. De asemenea, și alte orașe franceze. S'au deschis noul căi de navigație, canaluri, s'au construit linii ferate, s'au mărit porturile. Agricultură și comerțul au fost favorizate. Industria a fost stimulată prin *expoziții universale*, care atraseră sute de mii de străini la Paris.

Dezvoltarea creditului a ajutat progresul agriculturii, industriei și comerțului. S'au întemeiat *creditul fonciar*, *creditul agricol*, *creditul mobilier*, *Comptoarul de Scont*, etc. Privilegiul Băncii Franței a fost prelungit cu 30 de ani.

În 1860, se dădu un nou avânt muncii naționale. Anglia adoptase, de mai mulți ani, *liberul schimb*. Împăratul, uzând de prerogativul său, încheiă un tratat cu Englezii, care favoriză Franța.

O altă din preocupățiunile lui Napoleon III a fost de a îmbunătăți condițiunea claselor muncitorești. El reconstituî *Societățile de ajutor mutual*, organiză *azilurile de bătrâni*, *spitalele de copii* și *orfelinatele*; institui *serviciul gratuit al medicinii* în județe și în Paris. În 1864, lucrătorii căpătară dreptul de a se coaliză și a susține reclamațiunile lor contra celor cari îi exploatau. În 1867, se creară *Societățile cooperative* de producțiune și de consumațiune, care permisera lucrătorilor de a creă magazine de aprovizionare.

Justiția fu reorganizată; *Reabilitarea condamnaților* fu ușurată; *constrângerea corporală* fu desființată.

Învățământul public, stânjiiit la început, fu foarte mult protejat. Se creară noul școll și instituțiuni, între care *Școala de Inalte Studii din Paris*.

În politică, se votară legi liberale. Camerele recăștigără dreptul de a răspunde la mesagiul tronului, de a interpelă guvernul, de a propune noi legi. Însfârșit, subt președenția ministrului *Emile Ollivier* se restabili

un adevărat *regim parlamentar*, care totuși nu dură mult, căci imperiul fu desființat prin lovitură Prusiei.

Chestiunea orientală și războiul Crimeei. — Turcii au venit în Europa la jumătatea secolului al XIV-lea și au cucerit Constantinopolul în 1453. De atunci însă și până astăzi, ei au rămas străini de Europa nu numai prin religie, ci și prin pornirile lor. Ei nu uitară că cuceriseră țările, pe care le țineau. Voiau să continue a trăi fără muncă, exploatând pe cuceriiți, și nu se ocupau cu plăcere, decât de armata și de funcțiunile publice. Astfel, fiind incapabili de a primi civilizațiunea europeană, ei erau menși să piară. Popoarele însă creștine, supuse de Turci, nu erau încă pregătite spre a le lua locul. Europa apuseană voiă, să amâie cât mai mult împărțirea Turciei, căci se temeă să nu cadă întreagă în mâinile Rusiei. Acest stat eră legat cu creștinii din Turcia prin religiune și cu unii și prin origine. Subt acest pretext, Rusia urmăria cucerirea Turciei, ocuparea Constantinopolului și posesiunea strâmtoarelor *Bosfor* și *Dardanle*, care i-ar fi putut deschide ieșirea la Marea Mediterană. Dar tocmai aceasta nu convenia puterilor occidentale: Angliei, Franței, Austriei și Italiei. Chestiunea împărțirii Turciei și a succesiunii sale neliniștia pe toți; ea fu numită *Chestiunea Orientală*.

Locurile sfinte. — Locurile sfinte din Palestina, unde a trăit și a murit Isus Christos, au fost și sunt respectate de Creștini. Acolo au bisericile lor și creștinii ortodoxi și cei catolici și cei reformați. Creștinii catolici erau subt protecțiunea Franței, care îi apăra de violențele Turcilor. Creștinii ortodoxi erau subt protecțiunea Rusiei. Pe la 1851, catolicii se certară cu ortodoxii pentru cheile sfântului mormânt. Nicolae I interveni amenințător, ceea ce făcu pe împăratul francez să trimeată o flotă în apele turcești.

Mislunea lui Mencicoff. — Țarul Nicolae I crezù, că putea desființa Turcia. Cumnat cu regele Prusiei, salvator al Austriei contra Ungurilor, el socotiă, că aveă să fie ajutat de aceste două puteri și trimise la Constantinopol pe prințul

Mencicoff. Acesta intră în capitala Turciei cu o pompă extraordinară. Se purtă mândru cu sultanul și-i cerea să se recunoască Rusiei dreptul de a fi protectoarea tuturor creștinilor din Turcia. Sultanul refuză, și îndată armatele rusești intrară în țările române, pe când flota turcească eră distrusă de cea rusească la *Sinope*.

Alianța puterilor apusene. — Expedițiunea în Crimeea. — Franța și Anglia făcură atunci o alianță pentru conservarea Turciei. O flotă aliată intră în Marea Baltică, pe când o armată de 50.000 de Francezi și 25.000 Englezi debarcă în Dobrogea. Rușii părăsiră principatele. Aliații plecară și debarcară în Crimeea. Ei înfrânseră pe Ruși la *Alma* și înconjurară cetatea *Sevastopol* (1854). Rușii aveau o puternică armată în cetate, aveau multe în afară; dar toate atacurile lor contra înconjurătorilor fură respinse. Țarul Nicolae muri de supărare. Sevastopolul ținū totuși 11 luni. Regele Piemontului, Victor Emanuel, trimise și el aliaților 18.000 de soldați. Francezii, conduși de generalul *Mac-Mahon* cuceriră *fortul Malacoff*, ceea ce hotări căderea cetății (1855).

Efectele războiului în țările române. — Tratatul din Paris (1856). — În timpul războiului, Români se siliră din toate puterile a deșteptă atențiunea Europei asupra importanței, ce are țara noastră la gurile Dunărei, cum și asupra voinței noastre a împlini aici o misiune latină. Siliințele lor fură încoronate de succes; căci la încheierea păcii, regularea soartei noastre a fost grija principală a Franței, mai ales la congresul din Paris, care a impus Rusiei grele sacrificii: să renunțe la protectoratul ei asupra țărilor noastre, să întoarcă Moldovei Basarabia dela gurile Dunărei (județele Cahul, Ismail și Bolgrad); să nu mai țină port de războiu, nici corăbii de războiu în Marea Neagră, care se proclamă neutră. Navigația pe Dunăre fu declarată liberă în tot cursul acestui fluviu.

Principatele române și tratatul din Paris. — Divanurile ad-hoc (a. 1857). — Napoleon susțineă unirea țărilor

noastre sub un singur domn, ca să putem rezista vecinilor iubitori de euceriri. Austria însă și Turcia s'au opus din toate puterile. Austria, ca să dea iluziunea, că susținea o cauză dreaptă, afirmau că locuitorii nu voiau unirea țărilor și propuse să fie întrebați. Napoleon primi să se fie seamă de voința poporului român. De aceea hotărî, să se aleagă în principate două adunări *ad-hoc*, care să arate dorințele Românilor. Austria speră, ca, prin mari influențe la alegeri, să scoată în Moldova majorități contra unirii. În adevăr, guvernul de atunci, credincios Turciei, alese o adunare opusă unirii, dar cu atâta violare a dreptății, încât împăratul ascultă plângerile Românilor și, în înțelegere cu Anglia, dispuse să se facă o nouă alegere. Adunările, care s'au întrunit atunci, au exprimat dorințele Românilor în 5 puncte. Ele au țesut firul viitorului nostru.

Cele 5 puncte erau: 1) Autonomia țărilor sub suveranitatea Porței, conform vechilor tratate; 2) Unirea Principatelor; 3) Prinț străin, dintr'o dinastie europeană; 4) Neutralitatea pământului Principatelor; 5) Regim constituțional.

Convențiunea din Paris. — În urma acestor dorințe, Congresul din Paris a hotărît soarta țărilor noastre prin actul numit *Convențiunea din Paris*. Convențiunea desființă privilegiile, garantă principiile constituționale și recomandă îmbunătățirea stării țăranilor.

Împăratul francez nu putuse a ne da unirea, decât pe jumătate. Numai legile erau să fie aceleași, cum și o *Curte de Casație* și o *Comisiune* pentru pregătirea legilor. Aceste două aveau să aibă reședința la Focșani.

Unirea Principatelor române (1859). — Românii nu ținură socoteală de hotărârile congresului. Buzuindu-se pe protecțiunea lui Napoleon, ei aleseră la 5 și 24 Ianuarie, pe același domn, în persoana colonelului *Alexandru Ion Cuza*.

Alexandru Ion Cuza (1859—1866). — Austria nu interveni în Principate, căci Napoleon o atacă în Italia, iar Turcia

recunoscù domn pe Cuza. În 1862, rămase un singur minister, căci până atunci fiecare țară avea ministerul său.

Numele lui Cuza va rămâne în istorie alături de al celor mai mari domni ai noștri, căci a fost *primul domn al Românilor* și el a *împroprietărit pe țărani*. Deși camera se opusese, el totuși, împreună cu ministrul său *Mihail Cogălniceanu*, făcù din 500.000 de clăcași tot atâția proprietari. Tot ei *secularizară* averile monăstirești, în valoare de aproape un miliard, luându-le în profitul statului.

Fig. 44 — Alexandru Ion Cuza, primul domn al Principatelor-Unite.

Cuza însă a cam neglijat administrația și a dat prea mare putere oamenilor ce-l înconjurau. Un complot s'a urzit împotriva sa. El a fost răsturnat dela domnie, la 11 Februarie 1866 și silit să abdice.

Unitatea Italiei. — Dominațiunile străine, deșteptaseră aspirațiunea poporului către libertate și mai ales către unitate. În 1848, regele Piemontului sperase, să libereze Italia cu propriile ei forțe, dar încercarea sa nu isbutise. Peste zece ani, același stat reuși în țelul său, sub conducerea marelui bărbat politic *Cavour*.

Cavour. — Se născù la Turino, fu ofițer, călătorise în Anglia, Franța și Germania. Ajungând ministru, în 1850, reformă finanțele, organiză armata piemonteză și știu să ridice însemnătatea politică a micului stat.

Piemontul n'avea atunci nici 5 milioane de locuitori. Regele lui purtă numele de *rege al Sardiniei*, căci stăpâniă și această insulă, împreună cu *Genua* și cu *Savoia*. În urma înrângerii de la *Novara*, pe când toate statele din penin-

sulă urmau curentul reacționar, singur regatul Sardiniei păstră constituțiunea și deveni centrul unității italiene. În timpul războiului Crimeei, Cavour încheiă alianță cu Franța și cu Anglia și trimise 18.000 de soldați aliaților, nu spre a câștiga ceva imediat, dar ca să poată lua parte la congresul din 1856.

La Paris, Cavour arătă lui Napoleon starea Italiei și vorbi în congres contra ocupării Italiei de către Austria. Mai în urmă, Napoleon se învoi cu Cavour, ca să dea ajutor Italianilor pentru a liberă Lombardia și Veneția de Austriaci, în schimbul *Savoiei* și *Nisei*, care fuseseră redade Piemontului, în 1815.

Războiul din 1859. — Sprijinul Franței. — Austria eră neliniștită de pregătirile militare ale Piemontului și de amenințările lui Napoleon. Ea declară războiul Piemontului, deși Anglia propusese adunarea unui congres și Franța îl primise.

Napoleon veni în ajutorul Piemontezilor și în câteva săptămâni Austriacii fură respinși peste tot locul. Învinși la *Magenta* de *Mac-Mahon*, ei fură alungați din Lombardia. Împăratul Franz Iosef, imitând pe Napoleon, înaintă contra Francezilor cu 150.000 de soldați și-i atacă la *Solferino*. Fiind învins, se întâlni cu Napoleon și-i cedă *Lombardia*, care fu dată Piemontului. Veneția rămase Austriei, iar ceilalți prinți trebuiau restabiliți în statele lor și cu toții aveau să formeze o confederație sub președenția Papei.

Anexarea ducatelor. — Această pace umplu de revoltă sufletul Italianilor. Ei speraseră să iee și Veneția și să unească toate statele într'unul singur. Cavour povățui pe regele Victor Emanuel, să nu se opue pe față. Cavour însuși se retrase. Dar îndemnă poporul din ducatele *Toscana*, *Modena* și *Parma* să gonească pe ducii lor și să voteze unirea cu Piemontul.

Cavour revenind la putere, obținu de la Napoleon reunitatea ducatelor, cum și a Italiei centrale, iar în schimb dete

Franței Savoia și Nisa. Locuitorii acestor ținuturi votară alipirea lor la Franța.

Anexarea Neapolei, Siciliei și statului papal. — *Garibaldi.* — *Victor Emanuel.* — Un revoluționar curajos și îndrăzneț, numit *Garibaldi*, își propuse a revoltă regatul Neapoli, contra regelui său Francisc II. El eră susținut în secret de Cavour, căci republicanii italieni promisesea regelui Victor Emanuel să-l ajute a uni întreaga Italie. *Garibaldi* debarcă în Sicilia cu 1.000 de voluntari. Armata napolitană eră incapabila de luptă și *Garibaldi* în scurt timp cuprinse toată insula.

Ajutat apoi de Anglia, *Garibaldi* înaintă spre Neapoli și fu primit în triumf Francisc II fugise cu o zi mai înainte. În urmă, *Garibaldi* eni în statul papal. Cavour se temeă, să nu intervie Francezii contra lui *Garibaldi* și să redea Neapoli lui Francisc II. De aceea, sub cuvânt că voia să apere Roma, ca să nu fie atacată de *Garibaldi*, trimise o armată în statul papal. Armata papală fu învinsă, statul papal, afară de Roma, votă anexarea sa la Piemont. Armata piemonteză se uni cu *Garibaldi* și ocupă țara. *Garibaldi* lăsă lui Victor Emanuel toată puterea și nu voi să primească nici o recompensă. Locuitorii regatului napolitan votară alipirea lor la Piemont.

Regatul Italiei. — La 18 februarie 1861, Victor Emanuel fu proclamat rege al Italiei. Peste câteva luni muri Cavour, căruia Italia îi datorează unirea ei. Capitala noului stat se mută la Florența.

Anexarea Veneției și ocuparea Romei. — Italiei îi mai lipsia Veneția, care eră ocupată de Austria, precum și Roma, de unde papa Piu IX, care se întorsese, după desființarea republicei efemere a lui *Mazzini*, aruncă blesteme asupra necredincioșilor. *Garibaldi* făcū o încercare de a ocupă Roma, dar Napoleon trimise în ajutorul papei o armată, care respinse pe *Garibaldi*, cauzându-i mari pierderi. Francezii ră-

maseră apoi în Roma, spre a apăra pe papă contra unei noi încercări.

Pentru ocuparea Veneției, Italia așteptă momentul când Austria avea să intre în războiu cu vreun stat.

Acest moment se prezentă, când în 1866 începă războiul între Prusia și Austria. Italia, aliată cu Prusia, atacă pe Austriaci, și deși învinsă la *Custoza*, câștigă Veneția, de oarece Prusia nimicise puterea Austriei.

În sfârșit, chiar Roma fu ocupată, în 1870. Începând marele războiu între Franța și Germania, Francezii retraseră armata lor din Roma. Italienii ocupară Roma, care deveni capitala Italiei întregite.

Unitatea Germaniei. Bismarck. — Casa de Hohenzollern a reușit, să unească întreaga Germanie, în același timp când casa de Savoia uniă întreaga Italie. Acest mare eveniment, care a schimbat centrul Europei și a înlăturat Austria din Germania, a fost opera unui mare om politic, a lui Otto Bismarck. El a condus Prusia, apoi Germania, de la 1862 până la 1890, și s'a arătat un mare ministru, cunoscător adânc de oameni și de împrejurări.

Fig. 45. — Bismarck.

Rivalitatea dintre Austria și Prusia după 1848. — După revoluțiunea din 1848, Austria intră pe calea reacționară, pe când Prusia dete o constituțiune liberală. Din această cauză, toți partizanii ideilor liberale vedeau în Prusia statul chemat a realiza unitatea Germaniei. În timpul războiului din Italia însă, toate statele mici germane stăruiau, ca să se dea ajutor Austriei. După 1859, Austria primi un regim constituțional și numărul partizanilor săi crescă în Germania. Toți atacau organizațiunea vițioasă a *Dietei*, compusă din delegați, numiți, de suverani, în loc să fie aleși de popor. Cu

sprijinul Austriei, se formă o societate națională, care convocă un congres la Francfort. Împăratul Austriei invită pe suverani a se adună în acelaș oraș. Bismarck refuză, însă, a primi invitațiunea împăratului și congresul din Francfort nu dete nici un rezultat. Bismarck declară, că Austria trebuie să renunțe la Germania și unirea acesteia să se facă sub conducerea Prusiei, cu o *adunare a poporului*. Această din urmă propunere, că Germania trebuie să aibă o adunare a poporului din toate statele, fu primită de Germania cu mare neîncredere, căci în Prusia Bismarck nu ținea seamă de camera prusiană.

Bismarck susține serviciul militar de trei ani, pe când camera prusiană votă bugetul numai pentru un serviciu de doi ani. El nu ținu socoteală de cameră și mări armata. „Unitatea germană, zicea el, se va face nu cu discursuri, ci cu fer și cu sânge“. Astfel, Bismarck nu eră iubit nici de popor în Prusia, nici de suverani în Germania.

Armata prusiană numără 450.000 de soldați afară de miliții și de gloate, și eră înarmată cu pușcă cu ac, cu care se puteau trage mai multe lovituri pe minut, pe când celelalte armate aveau pușca cu vergea.

Chestiunea Sleswig-Holstein. — Ducatele Sleswig și Holstein erau ale Danemarcei. Locuitorii de origine germană din aceste ducate se agitau și căuțau să se desfacă de acest stat. În 1863, regele Danemarcei luă măsuri, ca cele două provincii să se unească mai strâns de regatul său. Două soluțiuni se prezentau pentru deslegarea acestei chestiuni: ori să se constituie un nou stat între Prusia și Danemarca, ori să se lase Angliei, Rusiei și Franței sarcina să restabilească unitatea Danemarcei.

Bismarck n'acceptă nici una, nici cealaltă soluțiune. El somă pe regele Danemarcei să retragă în 48 de ore legea, numită *patenta din 30 martie 1863*, prin care anexă Schleswigul și-i aplică constituțiunea daneză. Războiul se declară. Austria interveni alături de Prusia. Armatele lor ocupară du

catele. Atacați în propria lor țară, Danezii opuseră o rezistență eroică. Orașul *Düppel* susțină un asediu celebru. El fu cucerit de Prusieni cu mare greutate. Danezii rezistau încă când se deschise la Londra *Conferința puterilor occidentale*, la care fu chemat și regele Danemarcei, *Christian IX*. Această conferință nu făcū nimic, din cauza dezunirii puterilor. Bismarck avū atunci mâinile libere și Danemarca trebui să se supună. Sleswig-Holstein rămaseră celor doi aliați agresori (1864).

Războiul Prusiei și Italiei contra Austriei (1866). — Austria și Prusia începură să se certe pentru administrarea celor două ducate. Bismarck acuză Austria în dietă, că face pregătiri militare și invită pe celelalte state, să treacă de partea Prusiei. Multe state însă a confederației, temându-se de creșterea repede și puternică a Prusiei, trecură de partea Austriei. Prusia se unī atunci cu Italia, care mai aveā de liberat Veneția de sub stăpânirea austriacă. Deși armatele austriace câștigară câteva victorii în contra Italiei, Austria fu biruită; căci trupele prusiene zdrobiră pretutindeni forțele ei și ale aliaților ei. Cea mai crâncenă încăerare se dete aproape de *Königgrätz* (la *Sadova*), u. de Prusia câștigă o victorie strălucită. Franz Iosef cerū pace și încheiă cu regele Wilhelm I un tratat, la *Praga*, prin care lăsă Prusiei stăpânirea ducatelor Sleswig-Holstein și înapoiă Italiei frumoasa *Veneție* (1866). Deosebit de aceasta, Prusia mai ocupă statul Hanovrei și alte ținuturi și orașe ale statelor confederate.

Confederația germană de Nord. — *Uniunea vamală.* — De altfel, confederația, în forma ei de până acum, încetă și Prusia înjghebă o altă, sub stăpânirea ei: *Confederația Germaniei de Nord*. Această confederație, din care Austria nu făcea parte, servi drept centru de unire al tuturor celorlalte state germane. Prusia, conducătoarea confederației de Nord, formă cu statele de la sud o nouă *uniune vamală* (*Zollverein*), și intră în legătură politică cu restul statelor

germane, făcându-le a promite că, în caz de războiu, vor merge toate unite cu Prusia,

Nu trecu mult și acest legământ își arată trăinicia în războiul dintre Prusia și Franța.

Efectele războiului pruso-austriac în Ungaria. — Dualismul. — Soarta Transilvaniei. — Slăbită și descurajată cum rămăsese Austria, în urma loviturii ce-i dăduse Prusia, nu mai putu rezistă tendințelor mai sgomotoase ale unor popoare din năuntrul ei.

Ungurii izbutiră a-și întocmi regatul, așa cum îl voiau încă la 1848, cu administrație și adunări deosebite de ale imperiului austriac (1867). *Regatul Ungariei* nu se despărți însă cu totul de Austria, ci formă cu dânsa un *stat dualist*, având în comun armata și conducerea unitară a trebilor politice din afară.

Cu prilejul acesta, *Transilvania* trecu direct sub autoritatea Ungariei. De ceeace se temeau Românii din Ardeal, nu scăpară. Speranțele lor de la 1848 se spulberară. Nelișiștea intră în sufletele lor. Ungurii, ajunși la ținta dorințelor, nu căutară deloc să-i cruțe. Străduințele de a răpi Românilor limba și naționalitatea și de a-i *maghiariză* întâmpinară rezistențe eroice. Pentru înfrângerea rezistenței, Unguriirecurseră la prigoniri și cruzimi. Timpul *eroilor-mărtiri* începă acum din nou, pentru Românii din Transilvania.

Războiul franco-german. — Ultimul pas pentru desăvârșirea și consolidarea unității Germaniei se îndeplini în groaznica ciocnire dela 1870—1871 dintre Prusia și Franța. Imprejurul Prusiei, se adunară puterile Germaniei întregi și, odată unite și duse la luptă și la biruințe în contra unui stat străin, ele rămaseră unite.

Cauzele războiului franco-german sunt mai multe. 1-a deosebirea de cultură, de limbă, de aspirațiune; 2-a rivalitate industrială și comercială; 3-a rivalitate politică. Aceasta din urmă atârână greu în balanța hotărării războiului. Franța nu

vedea cu ochi buni ridicându-se prea repede și întărindu-se prea mult Prusia; iar aceasta socotea, că un războiu contra Franței ar fi primit cu entuziasm în toată Germania și ar desăvârși pentru totdeauna unirea tuturor statelor germane.

Prilejul războiului. — Candidatura lui Leopold de Hohenzollern la tronul Spaniei. — Prilejul războiului a fost următorul: Tronul Spaniei, devenind vacant, prin detronarea reginei Isabela II, Bismarck reuși a face să se propună candidatura lui *Leopold de Hohenzollern* la tronul Spaniei, aceasta mai mult ca să atâte pe Francezi. Planul reuși de minune. Ideia că familia Hohenzollern va domni și în Spania și că, prin urmare, Prusia se va întinde cât imperiul lui Carol Quintul, incingând hotarele de sud ale Franței, izbî ca un biciu interesele și mândria Francezilor. Napoleon III ceru regelui Wilhelm, să facă pe vărul său Leopold de Hohenzollern, să renunțe la tronul Spaniei. Wilhelm îndeplini dorința împăratului. Dar guvernul francez nu se mulțumi numai cu atât, mai pretinse regelui Prusiei, să garanteze că de aici încolo nu se va mai ivi o astfel de candidatură la tronul Spaniei. Bismarck găsi ocazia potrivită de a face pe regele Wilhelm, să refuze o cerință, care mergea cam departe. Refuzul regelui Prusiei nu s'ar fi părut nimănui pornit din dorul de a înăspri raporturile dintre cele două puteri; din contra, pretenția Franței putea mai de grabă, să aibă aerul unei căutări de ceartă. Tocmai o astfel de situație convenia lui Bismarck: să se pară, că Franța era aceea care voia și provocă războiul. Cu chipul acesta, Prusia atrăgea în partea sa simpatia celorlalte state europene și lăsa Franța fără aliați.

Bismarck cunoștea situația imperiului francez, cum nici

Fig. 46. — Wilhelm I, rege al Prusiei și împărat al Germaniei.

un francez nu cunoșteă pe a Prusiei. El eră sigur, că dacă cele două rivale vor fi lăsate să se bată singure și nu va interveni nici o putere în ajutorul Franței, Germania va ieși învingătoare. Franța nu eră pregătită de războiu. Mai avusesese decurând un războiu în Mexic și arsenalele ei erau goale. Germania, din potrivă, mai ales Prusia, sta înarmată până în dinți, nerăbdătoare de luptă. Bismarck falsificând o telegramă dela *Ems*, căreia îi dădu o întorsătură jignitoare pentru onoarea Franței, obținū ca aceasta să declare Prusiei războiu.

Când se anunță în camera franceză de ministrul *Emile Ollivier*, la 15 iulie 1870, ruperea relațiunilor cu Prusia și începerea războiului, un singur francez, un mare om de stat, *Thiers*, prevăzū sfârșitul fatal. Dar nici nu fu lăsat să vorbească, fiindcă toți îl știau potrivit războiului. Franța mergea cu ochii închiși spre prăpastie: par'că eră vrăjită.

Inceperea războiului 1870. — Moltke. — Bismarck și Moltke, generalisimul armatei germane, atăta așteptau: provocarea la luptă. Patru armate puternice germane înaintară spre hotarele Franței. Francezii, nepregătiți, în cap cu împăratul lor Napoleon III, abia avură timp să le iasă, cum putură, înainte la graniță și să-și înșire armatele de-alungul ei. Germanii pătrunseră curând în teritoriul Franței și ocupară *Alsacia*. Oștirile franceze, învinse, una după alta, între care și a mareșalului *Mac Mahon*, se retraseră luptând vitejește.

Capitularea dela Sedan. — Metz. — Mac Mahon, împreună cu Napoleon, porniră cu sfărământurile oastei spre *Metz*, unde se află și mareșalul *Bazaine*, în capul unei armate, cu care voiau să se unească. Dar Germanii nu le dederă timp; o parte din ei goniră pe *Bazaine* și-l siliiră să se închidă în *Metz*, unde îl înconjurară; iar o altă parte, sub comanda chiar a regelui Wilhelm I, se luară după *Mac Mahon* și Napoleon, și, la *Sedan* îi siliiră să dea luptă. După o lungă și crâncenă bătălie, Francezii cu Napoleon III fură siliți

să ridice steagul alb și să capituleze. Toată armata și împăratul rămaseră prizonieri.

Gvernul apărării naționale.— Când se auzi la Paris de capitularea împăratului, o revoluție izbucni; capii ei declarară imperiul căzut și republica reînființată. Se luă hotărârea de a se continua lupta, cu toată capitularea împăratului. Se alcătui un guvern, numit al *apărării naționale*, din care făcea parte și marele om de stat francez, *Gambetta*.

Asediul Parisului.— Prusienii, cari voiau capitularea Franței, nu a împăratului, înaintară spre Paris. Regele Wilhelm I, după câteva bătălii mai mici, ocupă *Versailles*, unde își așeză cartierul general, și armata germană înconjură Parisul.

În timpul asediului, care ținu cinci luni, guvernul apărării naționale făcu eforturi uriașe de rezistență. *Gambetta* ieși cu balonul din Paris și organiză în provincie vreo trei armate.

Fig. 47. — Monumentul lui Gambetta, ridicat în fața Luvrului

Predarea lui Bazaine.— Pe când Franța se svârcoliă să-și adune puterile la luptă desperată, *Bazaine* ședează în Metz cu o armată mare, fără să facă nici o mișcare. Lumea eră nedumerită de purtarea mareșalului, când se auzi știrea grozavă că el s'a predat cu armată cu tot în mâinile Prusienilor. Aceasta purtare a fost socotită ca o trădare, care trecu ca un fier ars pe inima Franței. Armatele, adunate în provincie și încercările asediaților de a gonii pe Germani, n'aură succes. Oștirile germane, bine echipate și bine conduse și foarte numeroase, nu puteau fi învinse de armate nepregătite și pu-

în numeroase, cu toate că aceste se luptau în chip eroic.
Bombardarea Parisului.—Parisul tot mai rezistă vitejește. Proviiziile însă scădeau mereu. Foametea se încinse peste marele oraș. Locuitorii mâncau carne de cal și abia o mai

Fig. 48 — Statuia numită „Le lion de Belfort”, reprezentând rezistența franceză în 1870 la Belfort. Un exemplar se află la acest oraș, altul la Paris.

găsiu și pe aceasta. Gerul iernii ucideă, ca și sabia vrăjmașului, mulțimea săracă, flămândă, desbrăcată. Și Parisul tot nu se predă. Atunci *Moltke*, ca să dea ultima lovitură, îndreptă asupra măreței capitale a lumii civilizate groaznicele bombe, aruncate de niște tunuri mari, fabricate de uzinele *Krupp*. Biserici, palate, case se sfărămară și arseseră. Și Parisul tot nu se predă.

Proclamarea lui Wilhelm ca împărat al Germaniei.—Pe când Franța zăcea îngenunchiată și Parisul părea că se scufundă sub bubuitul bombelor, Wilhelm eră aclamat și încoronat în *Versailles*, ca împărat al Germaniei, cu numele de *Wilhelm I*. Unitatea Germaniei se realiză în chip desăvârșit, vechiul imperiu german se restabiliă (1871).

Capitularea Parisului.—*Pacea dela Francfort.*—Eroica rezistență a Parisului, care desperase pe Germani, eră în cele din urmă zădarnică. Câteva zile după proclamarea imperiului

german, guvernul apărării naționale deschise porțile și lăsă pe Germani, să-și facă intrarea triumfală în Paris, pe care însă, după înțelegere, ei îl ocupară în parte. Prin tratatul de pace, încheiat apoi la *Francfort*, Germania luă Franței *Alsacia*, (afară de *Belfort*, care deși înconjurat nu s'a predat

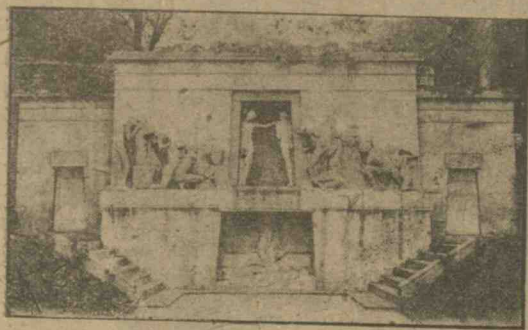

Fig. 49. — Monumentul morților în războiul de la 1870—71 de Bartholomé, așezat în aleea principală a cimitirului „Père-Lachaise” din Paris.

decât din ordin venit dela guvernul francez din Paris), precum și o parte din *Lorena* și-i preținse *cinci miliarde franci* ca despăgubiri de războiu.

Imperiul german și constituția lui. —

Statele germane, unindu-se și declarându-se toate la un loc *imperiul german*, sub sceptrul regelui Prusiei, *Wilhelm I*, își alcătuiră o constituție nouă (1871), care reglementă noua formă și stare de lucruri a Germaniei.

Se hotărî, ca interesele generale ale imperiului să fie supravegheate de reprezentanți, în număr de 58, ai diferitelor state unite, cari să alcătuiască *Sfatul uniunii germane (Bundesrat)*. Capul Uniunii (*des Bundes*) eră împăratul, care trată cu celelalte state în numele imperiului, putea declara războiul sau face alianțe și tratate. Dar președinția *Sfatului Uniunii* și conducerea afacerilor o aveă *cancelarul imperiului*, numit de împărat.

Membrii Sfatului Uniunii făceau parte de drept din *Camera imperiului sau Reichstag*, compusă din deputați, în număr de 397, aleși de poporul german, prin vot secret, pe timp de 3 ani, pentru facerea legilor.

După triumful Prusiei din 1871, *Bismarck*, „cancelarul de fier“ al imperiului, ajunsese arbitrul Europei.

Republica III franceză.—*Thiers*.—„*Comuna*“.—După capitularea lui Napoleon III la *Sedan*, imperiul al doilea încetă, și Franța se prefăcù iar în *republica*, pentru a treia oară.

Omul cel mai însemnat, în timpul acesta, în Franța, a fost *Thiers*, care se silise din toate puterile, mai întâiu, să împiedice războiul, apoi, când Prusienli înconjuraseră Parisul, să intereseze statele Europei și să le înduplece a nu privi nepăsătoare la nenorocirea Franței; și tot el, a încercat, trimis de Francezi, să mai îmbuneze înverșunarea biruitorilor, să parlateze cu dânșii, să mijlocească un armistițiu.

După capitularea Parisului, *Thiers* fu mai întâiu numit de adunarea națională șef al puterii executive, apoi ales *președinte al republicii*. Devotamentului patriotic al neobositului *Thiers* se datorește, că teritoriul francez se liberă destul de repede de prezența umilitoare a armatelor străine, care trebuiau să ocupe câteva provincii până să se achite datoria de războiu de cinci miliarde, în termen de trei ani. *Thiers* reuși să strângă și să achite cele cinci miliarde, o sumă colosală pentru acel timp, în câteva luni și teritoriul patriei fu liberat de ocupațiunea străină.

Fig. 50. — *Thiers*.

Revoluția „Comunei“.—*Thiers* luase guvernul Franței într'un timp din cele mai critice și mai turbure ce se pot închipui pentru o țară. Umilința și mizeria fără margini, din lunga perioadă îngrozitoare a asediului, scoase par'că populația din minți. Cum omul, într'o nenorocire și desperare mare, își rupe hainele de pe el, își smulge părul, se bate cu capul de pereți, își face singur mai mult rău decât un vrăjmaș, tot astfel Parisul, amețit și enervat de atâta suferință și rușine, se sfâșia singur, chiar sub ochii Prusienilor,

cari nu se retrăseseră încă din împrejurimi. O parte din populația Parisului, condusă de un *comitet central secret*, înarmată încă din timpul asediului și organizată perfect militarmente, nu vroia să predea tunurile și puștile cerute de guvern, acum când, încetând războiul, nu mai eră nevoie de ele în contra dușmanului. Rebelii, numiți *federați*, pretextau că le eră teamă, să nu se restabilească iar imperiul și să nu cadă republica din cauza câtorvâ monarhiști,

Fig. 51. — Statuia „Quand même”, opera lui Mercié, simbolizând rezistența franceză din 1870; așezată în grădina Tuilleries din fața palatului Louvre din Paris.

cari fuseseră aleși în adunarea națională. În realitate, nici ei nu știau ce vroiau, sau cel mult doriau un alt guvern, compus dintr'ai lor, oameni necunoscuți. Primejdia cea mai mare constă în aceea, că federații erau numeroși și constituiți în armată în toată regula. Thiers, în fața pericolului excepțional, neavând putință de a potoli răscoala nici prin mijloace blânde, nici cu forța, se văzû nevoit a părăsi Parisul și a mută guvernul la Versailles. Organiză o armată, în mare parte din captivii în-

torși din Germania, și o dete lui Mac-Mahon cu însărcinarea să meargă asupra Parisului. Și atunci, se văzû un lucru extraordinar: Parisul, care abia scăpase de asediul Prusienilor, asediat din nou chiar de Francezi. Abia după două luni, armata guvernului legal putu intră în capitală. Urmără scene înfiorătoare, *Federații*, mai răi, decât cei mai aprigi vrăjmași ai Franței, dărâmară palate, răsturnară monumente, coloane, statui, închiseră biserici, arestară preoți, chinuiră

lumea. De la intrarea armatei în oraș, grozăviile se întetiră. Cei mai de seamă din arestați, fură uciși. Opt zile ținură lupta ucigătoare între frați, între armata federației și a guvernului. Când se potoli răscoala, după atâta vărsare de sânge, guvernul prinse și arestă pe răzvrătiți, cari fură, în mare parte transportați în Noua-Caledonie. Nu trecu mult după aceasta, și *Thiers*, care liniștise Franța, își dete demisia din președenția Republicei (1873). În locul lui, adunarea națională alege președinte al republicei pe generalul *Mac-Mahon*, pe timp de șapte ani.

Epoca de la 1871 până în zilele noastre.

Germania. — *Dezvoltarea Germaniei după războiu.* — După războiul de la 1870-1871, Germania luă o dezvoltare uriașă. Suma enormă, luată de la Franța, precum și de la Austria, prinse bine statului german și prusian. Fără dânsa ar fi fost de siguri nevoiți să recurgă la biruri peste măsură de mari spre a se ridica repede la gradul de înflorire, în care străluci și a întreține o armată din ce în ce mai numeroasă și mai bine echipată. Poporul german n'ar fi putut suporta greutatea atât de enorme. Germania nu eră prea bogată și în stare să hrănească o populațiune, care crește pe fiecare an. Emigrările dar începură. Ele fură oprite în bună parte, mai ales prin crearea unei industrii extraordinare, către care se îndreptară milioane de brațe și care hrăni un număr mare din populațiunea germană.

Luarea *Alsaciei* și *Lorenei* de la Franța a avut urmări serioase pentru politica germană, și, indirect pentru politica Europei. Locuitorii acestor provincii protestau continuu, prin reprezentanții lor în parlamentul german de anexarea lor cu de-a sila la Germania. *Bismarck* a fost nevoit, să ia măsuri aspre în contra lor și să recurgă la persecuții repetate. Aceasta n'a fost de ajuns, Franța, umilită de înfrângerea de la 1870, hrăniă în sufletul ei o ură nemărginită și un dor aprins

de răzbunare în contra Germaniei. Un spirit național de „revanșă“ există în Franța. Politica Germaniei trebuia să țină seamă atât de situația internă, cât și de cea externă, deși Franța dorea pacea.

Politica și legislația lui Bismarck. — *Partidele* — Nici împăratul, nici Bismarck nu gândiau, să facă din Germania o monarhie parlamentară. Ei mențineau concepția dreptului divin al regelui, superior voinței naționale. *Reichstagul*, care își ținea ședințele în fața palatului imperial, alături cu *Bundesrath* al delegațiilor principilor, nu exercită, decât un control superficial. Bismarck domină cu totul, forțând pe reprezentanții națiunii, să-i voteze legile, propuse de el.

Partidele politice în această țară neparlamentară, afară de cel *social-democrat*, care era anti-monarhist, se orânduiau, când de partea guvernului, când contra lui. Bismarck și urmașii săi au guvernat, în deobște, cu partidele conservatoare și reacționare. Partidele acestea erau: 1) *cel conservator*, aristocratic, apărător al tradiției prusiene. 2) *Partidul național-liberal*, reprezentant al burghezimii, care încercase încă din 1848, să facă unitatea germanică. Și acest partid se apropiase de Bismarck, făuritor al unității. 3) *Partidul Centrului Catolic*, recrutat în țările catolice: Bavaria, Baden și provinciile renane. În el, intrau elemente diverse: aristocrați prusieni și bavarezi, mari seniori polonezi, liberali, radicali, democrați rurali. Ei urmăreau, între altele, libertatea Bisericii, restaurarea suveranității temporare a lui papa. Incolo erau un partid național german. 4) *Partidul Social Democrat*, osul monarhiei, clerului catolic și protestant, burghezimii capitaliste și organ al revoluțiunii, atrase pe lucrători, și pe toți cel nemulțumiți contra regimului capitalist.

Bismarck contra catolicilor. — Catolicii în număr de 20 milioane, aveau mai multe privilegii, concordate prin diverse concordate, care îi făceau independenți. Bismarck intră în conflict cu ei.

El făcu ca Reichstagul, să voteze o lege, care pedepsea cu închisoare polemicile politice și insultele predicatorilor. O altă lege retrase clerului supravegherea școalelor. Astfel începu lupta, cunoscută sub numele de *Kultur-Kampf* sau lupta pentru cultură. Jesuiții fură primele victime. Ei fură expulzați din Germania; alți călugări și preoți îl urmau. Papa interveni. Un conflict se iscă între Bismarck și Suveranul Pontifice. Noui

legi, cunoscute sub numele de *legile din Mai*, lovira în catolici. Episcopii perdură dreptul de a deschide mici seminarii și a supraveghea pe cele mari, căci legea cerea, ca orice preot să aibă bacalaureatul și trei ani de studii universitare. O altă lege decretă căsătoria civilă obligatorie, o a treia suprimă autonomia bisericii și închise monăștrile de călugări. Catolicii, însă, și mai ales episcopii lor, rezistară. Bismarck îi decretă de răzvrătiți și-i expulză sau îi închise ca și pe alți preoți.

Măsurile lui Bismarck iritară pe catolici, cari erau susținuți de guvernul Bavariei și de centrul catolic din Reichstag. Lupta continuă înverșunată. În timpul acesta, Bismarck votă legi financiare, care creau noi venituri imperiului asupra alcoolului, tutunului, asupra vămirilor, etc. La scaunul papal urcându-se Leon XIII, acesta interveni pe lângă împărat, să pue capăt prigonirilor și să acorde libertatea catolicilor, despre a căror fidelitate garantă. În 1880, se votă *legea păcii*, care autoriză, să se suprime *legile din Mai*. Relațiile între rupte cu Vaticanul, fură reluate.

Bismarck luă măsuri severe și contra socialiștilor, cari fură supraveghiați de aproape. Tot odată, el făcū, să se voteze legi sociale și economice. În 1877, schimbă sistemul impozitelor, făcū un tarif de vamă protecționist, dezvoltă impozitele indirecte. Se ocupă de asemenea cu *asistența socială* pentru lucrătorii bolnavi sau infirmi din cauza accidentelor în timpul muncii.

Politica externă a lui Bismarck. — Tripla alianță. — Bismarck simția, că opera sa nu poate fi durabilă, decât dacă, întărind Germania înăuntru, îi găsiă aliați în afară. Spiritul de revanșă al Francezilor, mai ales, îl nelinișteă, deși aceștia se gândiau la pace. De aceea căută să atragă în alianța Germaniei pe Austria și pe Italia. El reuși. Cele trei puteri alcătuiră, astfel, *Tripla alianță*.

Politica lui Bismarck, însă, aduse o întrecere la o înarmare generală în Europa. Principiul său *forța primează dreptul*, pe cât eră de imoral, pe atât eră de primejdios pentru libertatea națiunilor. Franța, neliniștită de politica germană,

încheiă cu Rusia o alianță. La *tripla alianță* se opuneă acum *dubla alianță franco-rusă*.

Bismarck socotiă în interesul Germaniei de a ataca pentru a doua oară, pe rivala ei Franța, și a o nimici. Un nou războiu eră cât p'aci să se provoace dintr'un conflict de nimic. Dar bătrânul monarh german, Wilhelm I, se opuse. Urmașul său Frideric III (1888) eră cu totul pacinic și doriă armonie între popoare. Aceasta liniști pe Francezi, cari se așteptau chiar, că prin măsuri generoase, să se poate îndulci toate durerile, îmbună dușmăniile și lucră la o apropiere între popoarele rivale.

Fig. 53. — Wilhelm II.

Wilhelm II (1888—1918). — Din nenorocire, Germania și lumea n'avură parte de Frideric, care muri în curând. După dânsul urmă (1888) tânărul și svăpăiatul fiu al său, *Wilhelm II*. El voi să se ocupe de toate. Anunță poporului o restaura-iune a moralei creștine contra materialismului social-demo-

crației și ideologiei liber-gânditorilor. Serios, activ, instruit, cu gusturi artistice și cu talent oratoric, el manifestă o mândrie extraordinară pentru funcțiunea sa înaltă. El e tipul monarhului absolut. „Nu există în această țară, zicea el, decât un singur stăpân și nu voiu suferi, să fie un altul alături de mine“. El se consideră un instrument al dumnezeirii.

Cu un astfel de temperament, Bismarck nu se putea împacă. El căută, să reziste să continue să ducă el politica țării, ca înainte; Wilhelm II îl sili să demisioneze.

Politica socială a lui Wilhelm II.— Împăratul aduse cancelar pe generalul *Von Caprivi* și apoi pe prințul *Hohenlohe*, cari știură să traducă în fapte voințele lui. O nouă lege socială ocompletează pe cea de mai înainte. Se construiește sanatorii, case, băi publice, spitale de copii și de adulți pentru lucrători. Un oficiu imperial dădea bani pentru construcție de case igienice, abatorii moderne, cooperative. Se organizează un *Credit agricol*.

Totuși politica socială a imperiului nu desființă propaganda socialistă, care se făcea mai ales prin popularul ziar *Vorwärts*.

Politica economică.— În perioada aceasta, industriile și comerțul german luară un avânt colosal. Rețeaua de căi ferate fu mărită considerabil, canale noi se săpără, se creară porturi mari și moderne, mai ales *Hamburgul*, care rivalizau cu cele engleze. Agricultură se dezvoltă de asemenea. Printre industrii, cea chimică și cea metalurgică luară o însemnătate mondială neîntrecută. *Băncile imperiului* favorizară această dezvoltare și întreținură comerțul în lupta sa contra concurenței străine.

Politica colonială.— Multă vreme, statele germane nu luară nici o parte la mișcarea europeană de colonizațiune. Bismarck nu eră partizan al coloniilor. Eră o greșală a lui. Din contra, politica sa eră să favorizeze Franța în expansiunea ei colonială, crezând că o va face, să uite rănilor războiului. Totuși nu se opuse, ca Germanii să câștige câteva colonii. Imperiul, însă, avu în curând o politică colonială, împins mai ales de nevoile comerțului.

Se întemeiară două societăți: *Asociațiunea colonială germană* (1884) și *Societatea pentru colonizația germană*, (1884), care se fuzionară într-o societate unică, *Deutsche Kolonial Gesellschaft* (1887), Germanii începură, să cucerească unele teritorii libere atât în Australia, cât mai

ales în Africa. În 1855 ocupară insulele *Marshall* și mai târziu *Carolinele* și *Noua Guineea*; în Africa, *Togolandul*, *Camerunul*; în 1886 *Sud-Vestul african*; în 1889, *Africa orientală germană*. În sfârșit, în China, ocupară *Kiuciu*.

Politica mondială (Weltpolitik). — *Pangermanismul.* — Până aici, Germania duse o politică mondială, destul de modestă. Dar curtea împăratului însuși, adoptară în curând o politică de expansiune și de cucerire mondială, care avea să ducă Germania la dezastrul dela 1918 și să confunde lumea în criza economică și socială de astăzi.

Wilhelm II, hotărî, să facă din Germania întâia putere din lume din toate punctele de vedere. Nemișumit cu crearea unei armate colosale pe uscat, care număra vreo câteva milioane de soldați, el dete porunci, să se construiască și o flotă de războiu formidabilă, cu gândul să zmulgă Angliei supremația maritimă. „Viitorul Germanilor e pe apă, zicea el“. Aceste înarmări pe mare și pe uscat erau foarte costisitoare. Biruri noi trebuiră, să fie puse asupra locuitorilor. Primejdia unui războiu deveniă din ce în ce mai mare. Ideia stăpânirii germane peste lumea întreagă, cuceria pe conducătorii Germaniei. *Pangermanismul* eră o primejdie pentru libertatea tuturor popoarelor. „Statele mici sunt niște bătațuri, care trebuiesc smulse“, declarau oamenii de stat germani. „Poporul german este cel ales de Dumnezeu, să domnească peste celelalte națiuni“

Cu astfel de idei se hrăneau, nu numai împăratul și curtea sa, dar însuși poporul german. Nu-i dar de mirare, că împotriva unui astfel de ideal egoistic și tiranic al politicii mondiale germane (*Weltpolitik*) popoarele, dornice de libertate, de democrație și de dezvoltare națională proprie, să se fi unit, ca să se apere.

Austria după tratatul dela Berlin. — *Bosnia și Herțegovina.* — Austria a trebuit să treacă peste sentimente dureroase de mândrie jignită, ca să primească legătura tocmai cu țările, cu care avusese războaie recente și nenorocite și să între în *Tripla alianță*. Dar împăratul *Frantz Iosef*, crezû că eră mai cuminte pentru interesul statului său, să caute a uită răinile și să se împrietenească cu foștii lui dușmani. Prin întrevederi cu împăratul *Wilhelm II* și cu regele Italiei *Umberto II*, el arată că nu le purtă nici o ură. Astfel, se putu alcătui tripla alianță.

Când Rusia, la 1877, începû războiul cu Turcii, *Franz Iosef* își trecu și el oștile pe teritoriul turcesc, spre a împiedică întinderea Rușilor prea departe. După sfârșitul raz-

boiului și prin *tratatul dela Berlin*, Austria ocupă pentru sine *Bosnia și Herțegovina*.

Amestecul naționalităților și complicațiile cărmuirii austro-ungare. — *Mișcarea politică la Slavii din Austria.* — Din cauza numeroaselor popoare și a dualismului statului, Austro-Ungaria înfățișă priveriștea cea mai ciudată. Avea trei parlamente și trei ministere: unul pentru Austria, unul pentru Ungaria și altul comun. Fiecare parlament avea câte două *camere*, în care se adunau și se ciocniau cele mai deosebite tendințe de rase, națiuni și idei deosebite: Germani, Italieni, Cehi, Boemi, Unguri, Români, Sloveni, Croați; și grupuri politice: catolici, mari proprietari, socialiști, antisemiți etc.

Când o chestiune însemnată se prezentă în fața reprezentanților statelor, ciocnirea de interese, de idei și de sentimente eră foarte puternică. Ceea ce eră susținut de unii, eră combătut cu strășnicie de alții. Naționalitățile se combăteau cu furie. Pangermaniștii se loviau de naționaliștii slavi; Ungurii se luau la ceartă cu Românii și cu Serbii.

La un moment dat, ministrul de Finanțe al Austro-Ungariei fu polonezul *Dunajewski*. Slavii profitară de ocazie și ocupară foarte multe locuri în administrație. Ei se siliră să micșoreze impozitele ce apăsau asupra lor și să construiască linii strategice și de interes local, în Boemia și Galicia. Cehii obținură, ca limba lor să fie primită pe picior de egalitate cu cea germană mai ales la curțile de judecată. Ei mai căpătară o *universitate cehă* la Praga și subvențiuni pentru școlile lor. Germanii le opuseră școlile și instituțiunile lor. *Junii Cehi* revendicau chiar o autonomie totală a Boemiei. Ei căpătară jumătate din locurile de deputați în dietă. Germanii erau neliniștiți. Se luase dispoziția ca, în Boemia să se numească funcționari numai cei cari știau limbile nemțească și cehă. (*Ordonanță asupra limbilor*, 1897). Această condiție eră greu de îndeplinit pentru Germanii; căci, pe când Cehii știau mai toți nemțește, Nemții nu știau limba cehă. Astfel că indirect aceștia erau excluși de la funcțiuni. În parlamentul austriac, s'au produs din cauza aceasta, scene nemai pomenit de zgomotoase, cu bătăi, urmate de dueluri numeroase. Lupta între elementul slav și cel german a continuat să fie aprigă. Ea s'a sfârșit în urma păcii mondiale actuale cu triumful Cehilor și al Moravilor.

Naționalitățile din Ungaria. — „*Memorandumul*” Ro-

mânilor ardeleni. — Slavii de Sud de asemenea s'au luptat contra Germanilor și Ungurilor. Ei au reușit să obțină mari privilegii. În contra Ungurilor, duceau lupta *Croații*, cari voiau să-și anexeze Bosnia și Herțegovina pentru a crea un regat *serbo-croat*; și *Românii*, cari căutau să se libereze de jugul maghiar, obținând privilegii sau autonomie. Ungurii stăpâneau pe nedrept pe Slavi și pe Români. Din 17 milioane și jumătate de locuitori ai Ungariei, abia vreo 7 milioane erau Unguri, restul erau Români, Slovaci, Ruteni, Sași etc.

Românii din Transilvania și-au expus plângerile și situația lor năpăstuită într'un *memorandum*. Rațiu, Lucaci și alți frunțași conducători ai Românilor în lupta lor pentru neam, au fost prigoniți, închiși, martirizați. Cele trei milioane de Români din Transilvania, nu trimiteau, într'o vreme nici un reprezentant în parlament. Pentru Transilvania, există o lege electorală specială, care împedica alegerea Românilor în parlamentul, unde se făceau legi și pentru ei. În Transilvania, există o lege specială *pentru presă*. Procurorii aveau puteri excepționale, să dea în judecată și să facă să fie amendati și închiși scriitorii și gazetarii, cari scriau ceva în contra ideilor guvernului maghiar. Școlile românești erau închise, copiii luați de mici din casa părintească și duși în școli ungurești, ca să se maghiarizeze. Românii nu aveau libertăți nici drepturi politice.

Această stare de lucruri nedreaptă și neumană a făcut pe Români, să organizeze *partidul național*, cu un comitet executiv, care convocă, la 1881, un *congres la Sibiu*. Aici se fixară punctele programului de luptă și de revendicări ale poporului român.

Când Românii din Transilvania adresară împăratului, în 1892, *Memorandumul*, furia guvernului maghiar nu mai cunoscu nici o margine. Președintele guvernului național, *Rațiu*, împreună cu alți 25 membri, fură dați în judecată și acuzați de „înaltă trădare“. Mii de țărani români veniră la *Cluj*,

unde se judecau căpeteniile lor. Membrii comitetului național fură condamnați la 5 ani de închisoare și la amende enorme.

Mai târziu, Românii putură pătrunde în parlamentul unguresc, dar în număr foarte restrâns. Persecuțiile Ungurilor continuară.

Franța. — *Evenimentele principale subt a treia republică.* — *Legile constituționale din 1875 — Cucerirea Tunisului, Tonkinului, Madagascarului și Marocului.* — După retragerea lui *Thiers*, „*liberatorul teritoriului*“ (1873), adunarea alese, după cum am văzut, pe *Mac-Mahon* președinte al republicei franceze. La 1875, se votă o nouă constituție.

Puterea executivă se încredință președintelui, care o execută prin miniștri, singuri responsabili de actele guvernului. Puterea legiuitoare se împărți între cele două adunări: *senatul* și *camera deputaților*. Deputații se alegeau prin vot universal pe timp de 4 ani. Și senatorii se alegeau, dar nu toți, și nu prin vot universal. O parte din ei (75 din 300) erau numiți pe viață de către adunarea națională sau, în urmă, chiar de senat; restul de 225 se alegea în fiecare departament, de către deputați, consilieri generali și delegați municipali, pe timp de 9 ani, dar cu condiție ca, la fiecare trei ani, să se înnoiască înlocuindu-se a treia parte din ei prin tragere la sorți. Legile, ca să devină valabile, trebuiau să fie admise și de senat și de cameră.

După ce se votă constituția, adunarea națională se dizolvă și se aleseră cele două corpuri legiuitoare: *senatul* și *camera*. Dar acestea nu merseră bine împreună. În cameră, se aleseră mai mulți republicani curați, în senat pătrunseră mai mulți conservatori, cu tendințe monarhice.

Cele două spirite, republican și monarhic, au rămas mereu în luptă, subt diferite forme, căutând să iee conducerea Franței în puterea lor.

Chiar în anul, când Franța republicană sărbătoria o sută de ani de la revoluția din 1789, printr'o *expoziție universală*, la care invitase toate popoarele, eră cât p'aci să în

vingă spiritul reacționar, reprezentat prin generalul *Boulangier*, și să răstoarne forma de guvernământ ce-și dase Franța prin constituția de la 1875. Dar încercarea n'a reușit.

Pe lângă luptele politice dintre partidele monarhice și republicane de diferite nuanțe, s'a mai ivit în Franța mai ales, o sectă periculoasă de agitatori, numiți *anarhiști*, fiindcă urau orice lege și orice ordine socială, în genere, și voiau să distrugă și să desființeze statul și instituțiunile lui, cu totul. *Anarhiștii* și-au câștigat o celebritate din cele mai urâte prin atentatele în contra vieții capetelor încoronate și șefilor de stat. *Carnot*, președintele republicei franceze a murit asasinat de un anarhist italian. Un alt italian a omorât pe împărăteasa Austriei, *Elisabeta*. Secta nelegiuită a anarhiștilor s'a întins mai în toate țările.

A treia republică a lucrat din răspuțeri pentru ridicarea Franței. Armata a fost reorganizată și pusă în stare să apere patria. Comerțul și industria au luat un avânt necunoscut până atunci. Francezii au ținut și țin fruntea națiunilor în ceea ce privește calitatea și finețea mărfurilor lor. Gustul lor artistic este neîntrecut și producțiunile ieșite din mâna lor sunt căutate de toți oamenii cu simțul mai rafinat,

Între legile mai însemnate, votate de parlamentul francez, a fost și cea a *separațiunii bisericii de Stat*. Averile bisericesti au fost secularizate, ceea ce a produs o mare fierbere în lumea catolică.

Franța, fără să uite rănilor războiului a dat o deosebită atențiune culturii. Școlile ei au fost reorganizate. Savanții ei, cari țin fruntea pe terenul descoperirilor, au fost și sunt încurajați. Școlile franceze dau o instrucțiune din cele mai solide și mai umanitare, nu numai tineretului francez, ci și tuturor tinerilor, pe cari celelalte națiuni îi trimit în Franța.

Politica externă a Franței eră pacifică. Spre a se apăra contra unui nou atac german și a contrabalansa *tripla alianță*, statul francez a încheiat, după cum s'a văzut, o alianță cu Rusia, numită *dubla alianță*.

Dar dacă Francezii duceau o politică de pace în Europa, n'au fost inactivi în restul lumii. Ei au avut o politică colonială energică.

După cucerirea *Algeriei*, care face parte astăzi din teritoriul administrator al Franței, Francezii au ocupat, în 1881, *Tanțul*, asupra căruia și-au întins protectoratul. În 1885, înfrângând rezistența *Anamului* în Asia, l-au ocupat, împreună cu *Tonkinul*. Apoi, generalul *Galiéni* a supus Franței marea insulă *Madagascar*, la sudul Africei. În sfârșit, între 1906 — 1909, în urmă unor acorduri cu Anglia, *Marocul* trecu sub protectoratul francez. Aceasta a produs un conflict cu Germania. La conferința de la *Algeriras*, la 1914, s'a discutat chestiunea africană. Germaniei i s'a dat o compensație în coloniile sale din *Camerun*, care a anexat o parte din *Congo francez*; în schimb, guvernul german recunoscu protectoratul Franței asupra Marocului. Totuși aceasta nu era, decât o aplanare momentană a conflictului. Germania se pregăti serios pentru războiul mondial, pe care îl provocă în 1914, cu scopul de a deveni stăpâna lumii.

Italia sub Umberto II și Victor Emanuel III. — În Italia, se îndeplini desăvârșit *unitatea*, pe timpul războiului franco-german, când trupele franceze, care ocupău Roma pentru Papa, aveau interes să se întoarcă în patrie. Victor Emanuel intră în Roma, declarată de aici încolo capitală a regatului italian. După moartea lui Victor Emanuel, primul rege al Italiei unite, urmă fiul său *Umberto II* (1878). Acesta intră în alianță cu Germania și Austria (1882), dând Italiei un loc și un rol mai de seamă în concertul puterilor europene. Muri asasinat de un anarchist italian (1900) și după el, urmă fiul său *Victor Emanuel III*.

Rusia. — *Alexandru II.* — *Reformele interne.* — *Alexandru II* se sui pe tronul Rusiei în toiu războiului din Crimeea (1855). A avut de la început să lupte cu greutate și complicații politice mari. Tratatul din Paris, încheiat la un an după încoronarea lui (1856), îl apăsă greu.

A știut totuși să facă treptat să se întoarcă lucrurile în folosul Rusiei și să desființeze cu încetul tratatul din Paris, pânăce în urma războiului din 1877, l-a înlocuit prin tratatul din Berlin, așa de favorabil pentru statul său.

Alexandru II însemnează un timp de glorie și de mărire pentru Rusia. Mai însemnează și un timp de progres în civilizație, din cauza reformelor făcute de el. Rusia, în privința aceasta, rămăsese îndărăt, cu toată mișcarea de idei moderne, care pătrunseseră vrând nevrând și în ținuturile ei, cu toată paza îndreptată în contra lor. Dar e greu să oprești cu totul, la graniță, ideile, aceste forțe subtile și eterate. Gândirea străbate și ziduri de piatră. Înțelepciunea lui Alexandru II a stat în faptul, că nu le-a disprețuit cu desăvârșire. Din contra, ele au avut asupra lui destulă înrîurire, ca să-l hotărască a începe să le dea ascultare și să schimbe o parte, cea mai strigătoare, din starea de lucruri de până atunci a Rusiei.

La 1861, Alexandru II săvârși fapta umană și dreaptă, care îi va păstră numele nemuritor în istoria Rusiei: *emanciparea robilor și deplină libertate a țăranilor*, dându-le putință, să fie și ei oameni, să se bucure de rodul muncii lor pe o bucată de pământ. Sistemul împroprietăririi, însă n'a fost *individual*, ci *comunal (mirul)*. Nu eră fiecare om proprietar pe o bucată de pământ *a lui și numai a lui*, ci proprietatea pământului aparținea *comunei*, unde trăiau locuitorii și se împărția acestora după capii de familie, ca să muncească și să se folosească de dânsa.

Nihilismul. — Clasele culte voiau și ele reforme politice în sensul ideilor liberale, de care se influențaseră toate țările Europei. Ruși nu se bucurau de nici una din libertățile țărilor constituționale, nici măcar de libertatea gândirii și a tiparului. Ziarele și cărțile erau supuse unei censuri a autorităților. În această privință, Alexandru II n'a putut face mai nimic. Tradiția aristocratică și despotică a claselor sociale cârmuitoare se opunea la întinderea spiritului de egalitate între clase, care de altminteri erau și sunt de o inegalitate culturală izbitoare. Nemulțumirea celor mulți, s'a tradus în mișcări de conspirație și de atentate. Partidul or s'a numit *nihilist*, fiindcă nu voia altceva decât sfărâmarea so-

cietății existente. Propaganda lui intensă a prins. Ei îi se datorează excesele actuale ale *bolșeviştilor*, cari au sfărâmat toată opera civilizatoare și de ordine în Rusia. *Nihilistii* și urmașii lor mai răi *bolșeviştii*, n'au căutat decât să distrugă, fără a pune nimic trainic în loc. Voind să dărîme despotismul, au împlântat cea mai teribilă *tiranie*, distrugând prin teroare și asasinăte tocmai clasa intelectualilor lor, din care a pornit nihilismul. Atentatele nihilistilor au început curând după războiul din 1877; au aruncat odată, cu dinamită, în aer un tren, altă dată sala de mîncare a palatului imperial. În cele din urmă la 1881, o bombă răpi viața țarului Alexandru II, tocmai când se gândia să dea constituție Rusiei și elaborase chiar un proiect pentru aceasta.

Războiul românoruso-turc (1877—1878). — *Panslavismul.* — *Prilejul războiului.* — După războiul din Crimeea, Rusia fusese mai îngădită și înfrănată în pornirile ei prea vizibile către cîmpirea țărilor ce compuneau Turcia europeană. Dar diplomația din Petrograd tot a găsit calea de a-și pregăti realizarea visului ei: *absorbirea tuturor Slavilor într'un singur stat mare*. Dintre aceste popoare slave, Polonia era deja înghițită. Ochii Rusiei se îndreptau acum mereu asupra celor din peninsula Balcanică. Bulgaria, Serbia, Herzegovina, Muntele-Negru, Croația, etc., erau terenul, unde se plămădiau și ferbiau intrigile diplomației ruse.

Războiul franco-german a folosit Rusiei. Atitudinea ei binevoitoare, aproape de aliată, față de Germania, a trebuit să fie răsplătită. Rusia profită de starea de încredere și de ameteală a puterilor în timpul războiului franco-german și ceru și obținu, să se suprimă din tratatul din Paris articolul ce declară neutralitatea Mării Negre (1871). Iși refăcu flota de războiu și își întări cetățile. Apoi, încet, încet, întreprinu în statele balcanice focul răsvrătirii, care izbucni mai întâi în Herzegovina (1875), apoi în Munte-Negrul, Serbia, Bulgaria. Turcia își trimise oștile, ca să potolească răscoalele; dar *bașibuzucii* săvârșiră cruzimi și sălbătăcii nespuse asupra populațiunilor creștine. Europa întreagă era înfioarăată și scandalizată. Rusia atăta așteptă. Se ridică, în *numele creștinătății*, ca să împedice măcelul creștinilor, și își trecu armata peste Prut în contra Turciei (1877).

Alianța ruso-română.— Ca să meargă în contra Turciei, armata rusească trebuia să treacă prin România, care se află sub suzeranitatea Porții. Principele Carol, când a luat tronul la 1866, fusese, după obicei, la Constantinopol, ca să obțină dela Sultan confirmarea sa în domnie prin firman. România nu putea primi pe teritoriul ei oștile rusești. Ea însă voia, să fie stăpână pe soarta și pe voința sa. După o înțelegere cu Țarul Alexandru II, prințul Carol, cu învoirea parlamentului, îngădui trecerea armatei rusești pe teritoriul român. Aceasta constituie primul act de manifestare a neatârării noastre față de Turcia și de alianță liberă cu Rusia, în războiul ce începea pentru emanciparea popoarelor creștine de peste Dunăre.

România se declară independentă.— Armatele rusești trecură Prutul, cu învoirea noastră, la 11 Aprilie 1877. Iar la 26 Aprilie, Turcia supărată pe noi, bombardă *Calafatul*, apoi mai toate orașele noastre de pe malul Dunărei. Ca răspuns la bombardare, România, la 10 mai 1877, se declară cu totul deslegată de Turcia, și-și proclamă *independența*.

Intrarea României în războiu.— *Luarea Griviței.*— *Căderea Plevnei* (1877).— Odată peste Dunăre, Rușii merseră ușor și repede până dincolo de Balcani. La început, totul părea o jucărie. Curând însă, Turcii alergară cu puteri încordate, aruncară îndărăt pe Ruși peste Balcani și respinseră atacurile repetate dela Plevna, pe care o apăra viteazul *Osman-Pașa*. Țarul și Marele Duce Nicolae, care comandă oștirea rusească, rămaseră uimiți de întorsătura neașteptată a soartei. Armata lor, mereu respinsă, scădea și își pierdeă curajul. Războiul amenința, să se sfârșească rău de tot pentru Rusia și pentru creștini. Atunci, Marele duce Nicolae, telegrafia domnului României, Principelui Carol, rugându-l să treacă numaidecât, cu orice condiții, Dunărea și să vină în ajutorul armatei rusești, zdrobită la Plevna. Domnitorul nostru se întâlni cu țarul și cu marele duce Nicolae. Se hotărî, după cererea principelui Carol, ca armata românească să lupte cu

șefii ei proprii, iar comanda supremă a oștilor tuso-române să fie dată domnitorului nostru.

Armata română trecu Dunărea, la 20 August, pe la *Corabia*, sub ochiul vigilent al domnitorului, asistat de primul său ministru, I. C. Brătianu și de C. A. Rosetti, președintele camerei.

Fig. 54. — Carol I, Rege al României.

La 30 August, fiind ziua împăratului Alexandru, Rușii voiau să-i aducă dar Plevna. Prințul Carol, la început, văzând întăriturile grozave ale cetății apărate de Osman „Gaziul“, se opuse. Dar ca să arăte Rușilor ce poate ostașul român, nu se dete îndărăt și porunci asaltul. Trei atacuri vitejești se făcură în zadar. Românii umplură cu trupurile lor șanțurile Plevnei. Al patrulea asalt reuși, în sfârșit, și drapelul românesc fălăi, în seara zilei de 30 August, pe formidabila redută, *Grivița*.

Fig. 55. — Ioan C. Brătianu.

După luarea acestei pozițiuni, se puse în aplicare planul domnitorului nostru de a se blocă din toate părțile Plevna și de a se tăia vrăjmașului orice comunicație cu exteriorul. Închis astfel în cetate, isprăvind merindele și munițiile, *Osman încercă*, după vreo trei luni, să iasă cu forța (28 Noembre). Dar fu respins. Atunci viteazul apărător al Plevnei ceru pace și își predă sabia generalului român Cerchez, ca să o ducă prințului Carol. A doua zi, se făcù intrarea trium-

fală a armatei româno-ruse în Plevna, luată cu jertfa vitejească a soldaților noștri.

Tratatul dela San-Stefano și congresul dela Berlin, 1878.—

După căderea Plevnei, războiul propriu zis se sfârșise și Români, după ce luară cetățile turcești dealungul țărmlui drept al Dunărei, se întoarseră în țară, primiți cu entusiasm de nedescris de întregul popor.

Rușii însă voră să tragă toate foloasele din victorie. Înaintară deci spre centrul Turciei, trecură iar Balcanii și se îndreptară spre Constantinopol. Puterile Europei se alarmară din nou. Anglia stăru pe lângă Turcia să încheie un armistițiu; dar văzând că Rușii, înaintau mereu, ajungeau la Adrianopol și se apropiu de Constantinopol, intră cu flota în marea de Marmara, gata să vină în ajutor Turcilor. Atunci, Rusia se opri; și în satul *San-Stefano*, foarte aproape de Constantinopol, încheiă cu Turcii un tratat de pace, așa de asupritor, încât Anglia se revoltă (1878). Rumelia și Bulgaria se despărțiau de Turcia și influența rusească se întindea până la marea Egee și Salonic. Nu rămânea mai nimic din Turcia europeană. Revolta Angliei se manifestă printr'o serioasă și amenințătoare pregătire de războiu în contra Rusiei. Țarul Alexandru, ca să nu mai prelungească războiul, care nu se știa cum eră să se sfârșească, primi să pună pretențiile sale în discuția Europei întregi.

Tot în anul acela, se adună la *Berlin* un congres european, sub președinția lui Bismarck și se încheiă un tratat.

Bulgaria încetă de a mai fi o provincie turcească propriu zisă; ea deveniă autonomă, plătind un tribut Turcilor. *României*, *Serbiei* și *Munte-Negrului* li se recunoștea independența absolută.

României îi se răpiau însă cele trei districte basarabene, reluate dela Rusia prin tratatul din Paris (1856); așa înțelegeau aliații noștri Ruși, să răsplătească jertfele noastre și ajutorul ce le-am dat, fără de care perdeau războiul. Congresul din Berlin ne dete însă o compensațiune: *Dobrogea*, a-

ceastă provincie transdanubiană românească, care e plămânul prin care respiră, la mare, țara noastră.

Rusia subț țarii Alexandru III (1881—1894) și Nicolae II (1894—1917). — Alexandru III, fiul lui Alexandru II luă în contra nihilistilor măsuri severe, care fură întinse chiar în afară de granițele Rusiei. În politica externă, el se uni cu Franța, alcătuiind dubla alianță. Escadra franceză fu primită în Cronstadt cu mare pompă și țarul Rusiei ascultă în picioare *Marseillaisa*. Prin această alianță, se puneă un sfârșit egemoniei germane, restabilindu-se un echilibru.

Nicolae II se sui pe tronul tatălui său la 1894. Eră un om cult și blând, care iubea pacea și doriă încetarea pentru totdeauna a războiului în lume. El propuse o curte de arbitraj pentru aplanarea conflictelor dintre state, care își aveă sediul la *Haga*. Totuși nu avu parte de liniște. Turburări interne se iviră în toate părțile. O revoluție se prepară. Flota mării Negre se revoltă în 1905. Criza internă abiă putu fi potolită prin energia miniștrilor săi, mai ales a lui *Stolypine*. Dar liniștea nu se restabili, decât acordându-se poporului o reprezentatie națională. Parlamentul rus, numit *Duma*, luă ființă în 1906. Mai multe partide se formară. Dar agitația nu încetă. Ea merse crescând, pânăce izbucni marea revoluție dela 1917. Din etapă în etapă, ea a mers până a da puterea *bolșevistilor*, cari au distrus Rusia și au dat-o înapoi cu secole. Țarul Nicolae II fu detronat, apoi asasinat de revoluționari.

În politica externă, Nicolae II păstră linia de purtare a tatălui său, întărind alianța franco-rusă. Întinderile neîntrecute ale Rusiei în *Asia*, unde și Anglia voiește și continuă a se întinde, au dat naștere la rivalități între cele două state cotropitoare. Dar în veacul al 20 lea, un alt rival s'ă ivit: *Japonia*, reprezentantul cel mai de seamă și mai bine organizat al rasei galbene.

Popearele de rasă galbenă: Chinezii și Japonezii. — Popearele de rasă galbenă au stat multă vreme în afară de frământările lumii civilizate din occident. Chinezii și Japo-

nezii aveau totuși o civilizație foarte veche. Ei erau de religieune *buddhiști* sau *confuciști*, adică credeau în doctrinele lui *Buddha* sau în cele ale lui *Confucius*. Trăiau însă izolați și erau, mai ales Chinezii, din natură *xenofobi*, adică nepriimitori de străini. Totuși în atingere cu musulmanii, cu Evreii și cu Creștinii, deveniră mai toleranți față de unii din Europeni, mai ales cu Iezuiții, Lazariștii și cu membrii unor misiuni. Englezii însă știură să zmulgă regilor chinezi *Kia-King* și *Tao-Kuang* tratate, care deschideau comerțului, dacă nu China întregă, cel puțin unele porturi. Această spărtură în politica tradițională a Chinezilor, profită și celorlalte națiuni. Statele Unite, Franța, Belgia și Suedia-Norvegia reușiră să încheie tratate la fel cu cele încheiate de Englezi. Consecința a fost o *revoluție a provinciilor de sud*, care putu fi potolită cu mare greutate. A trebuit să intervină, în 1860, o armată franco-engleză, ca să apere pe negustorii străini și să facă pe Chinezi, să încheie un tratat și să primească a intra în legătură oficială cu statele europene. Dar de atunci, s'a mai produs din când în când, revolte ale Chinezilor, cu caracter xenofob. Cea mai însemnată a fost cea a *Boxerilor* (1900—1901), când toate statele europene au fost nevoite, să trimeată armate pentru a apăra pe conaționali și pe reprezentanții lor la Peking.

Japonezii, însă, deși de aceeași rasă cu Chinezii, cu o civilizație de asemenea foarte veche, s'au arătat mai primitivi pentru Europeni. Japonia a cunoscut regimul feudal până la începutul veacului al XIX-lea. Comerțul însă amestecă clasele active, care scutură jugul militarilor feudali. O revoluție literară înlătură limba chineză în profitul limbii japoneze. Japonezii cunoscără o renaștere a vieții culturale. Literatura și arta lor se dezvoltară și luară un avânt mare în veacurile al XVIII și al XIX-lea.

Japonia în atingere cu Europeanii se moderniză. Regele ei, *Mikado*, primi să guverneze după o constituție (1889), care fixă drepturile cetățenilor japonezi, proclamă inviolabi-

litatea domiciliilor și a corespondenței, libertatea presei, a culturii și a asociației. Un regim parlamentar avea să discute și să voteze legile țării.

Japonezii împrumutară de la Europeni toate invențiunile și toate instituțiunile lor culturale, sociale, politice, financiare. Un progres imens se realiză în câteva decenii. Conștiința Japonezului s'a deșteptat. El și-a organizat patria minunat de bine. În politica externă, a știut să-și apere interesele. De aici, s'au ivit conflicte atât cu Chinezii, cât și cu Rusia, care se întinsese prea mult în Extremul Orient și voia să pue mâna pe *Manciuria* și pe *Corea*.

Japonezii au întreprins două războaie victorioase, unul contra Chinei (1894 - 1895), altul contra *Rușilor* (1904-1905). Ei au bătut pe acești din urmă la *Mugden* și la *Port-Arthur*, pe care l-au luat cu asalt. Flota rusească a fost nimicită de cea japoneză în marea bătălie navală de lângă insula *Tsușima*, la sudul Coreei. Prin tratatele încheiate cu China și cu Rusia, Japonia și-a anexat *Corea*, câteva insule, și câpătă avantajii mari economice. Dar Japonia, liberată în urma războiului mondial de rivalitatea Rusiei, vede astăzi ridicându-se în fața ei o nouă rivală, mai puternică și mai primejdioasă, America, care îi dispută supremația în oceanul Pacific și în marele imperiu Chinez.

Anglia.—*Domnia reginei Victoria*.—Domnia acestei regine în Anglia a fost din cele mai glorioase și mai lungi. Totuși bărbații de stat englezi avură de luptat cu foarte multe greutăți.

Chestia irlandeză.—Cea mai însemnată și mai grea afacere, care a turburat pacinica dezvoltare a statului englez, a fost *chestia irlandeză*. Și aceasta tot din vina Angliei, care n'a știut să fie îngăduitoare și dreaptă cu *Irlanda*, de când a cucerit-o. Englezii se făcuseră stăpâni pe toate pământurile Irlandei; iar bieții Irlandezi, rămăseseră străini în țara lor. Ca străini, erau considerați și de statul englez. Multă vreme, ei n'avură nici drepturi politice, fiindcă erau *catolici*.

Abia la 1819, intrară și ei în regulă generală a *emancipării catolice*.

Irlandezii însă nu se puteau mulțumi numai cu atât. Ei voiau emanciparea desăvârșită a țării de străini. Ei cerură aceasta neconținut din ce în ce mai stăruitor și mai energic. Dar li se refuză mereu, ceea ce îi făcea să se revolte mereu (1867, 1879, 1880), iar Anglia era nevoită să potolească revoltele lor, întrebuintând armele. Dar nici persecuțiunile sângeroase, nici micile îmbunătățiri, date prin legi agrare, nu liniștiră pe Irlandezi, conduși de energicul *Parnell*.

Atunci, *Gladstone*, marele om de stat englez, ca să liniștească spiritele și să pună capăt agitațiilor, propuse, în 1886, să se dea Irlandei dreptul ei: *autonomia*. Legea lui, numită *Home Rule*, nu se primi de loc în 1886; iar în 1893, fu primită numai de *camera comunelor*, și căzută, fiind respinsă de *camera lordurilor*. Ideea, însă, tot câștigase mulți adepți, dar nu izbuti nici până azi să se realizeze. Englezii pe cât se arătau de zgârciți în darea drepturilor Irlandei, pe atât se arătau neîndestulați, când era vorba de cucerirea libertăților lor politice. Dreptul de vot se întinse și se făcu accesibil la cât mai mulți cetățeni. Iar lucrătorii, fără să facă revoluții zgomotoase, ca în Franța, găsiră mijlocul de a-și apăra interesele, alcătuiind societăți, numite *trade-unions* și făcând *greve*, când nu li admiteau cererile.

Anglia și-a înmulțit coloniile mai mult ca oricare alt stat în lume. În *Asia*, unde ocupase, încă din secolul 18-lea, *Indiile*, se formă un imperiu, cu numele de *imperiul Indiilor*. Regina Angliei, *Victoria*, luă și titlul de *împărăteasă a Indiilor* (1876).

În *Africa*, Anglia izbuti a pune stăpânire pe *Egypt* (1880), sub formă de *protectorat*, tocmai când *Egyptul* căpătase colosalul avantaj de a fi drumul cel mai comercial spre *Indiile*, din cauza deschiderii *Canalului de Suez*, care unește marea Roșie cu marea Mediterană. Cu puțin înainte (1878),

Anglia luase și insula *Cypru* de la Turci, spre a-i servi de stațiune pentru corăbiile sale în Mediterană.

În *Africa de Sud*, unde Anglia posedă deja coloniile *Capul Bunei Speranțe* și *Natalul*, voind să întemeieze, ca și în Asia, un imperiu sud african, a căutat să se întinză și asupra celor două republici, *Orange* și *Transvaal*. Și la 1899, deslănțui în contra lor un războiu de exterminare. Republicele *Orange* și *Transvaal*, locuite de *Buri* sau *Boeri*, de origine olandeză, fuseseră într'un rând sub Anglia, dar își câpătaseră neatârnamarea, la 1881. Pretextul războiului din 1899 au fost plângerile unor supuși englezi, numiți *Uitlanderi*, stabiliți mai ales în regiunea minelor de aur ale *Transvaalului*, și cari se simțiau nedreptățiți de localnici. Indârjita rezistență a *Burilor*, care a ținut în loc puterea engleză, a stârnit admirația lumii întregi pentru eroismul lor patriotic, gata a jertfi totul pentru independență. Anglia a supus cele două republici, dar le-a dat o autonomie, care a împăcat pe locuitorii lor.

Eduard VII. — *George V.* — După moartea reginei Victoria, urmă fiul ei *Eduard VII.* El văzù primejdia desvoltării uriașe a Germaniei și mai ales tendințele ei cotropitoare. De aceea, nu ezită să iasă din politica tradițională a Angliei, numită „splendida izolare”, și să se înțeleagă cu Franța. Astfel grație lui, se înjghebă *Tripla înțelegere*, din care făceau parte Anglia, Franța și Rusia. Această înțelegere mântui lumea de egemonia germană. *Eduard VII* domni puțin. După moartea sa, îi urmă fiul său *George V*, care domnește și astăzi. Subt el, se desfășură groaznicul războiu mondial. Din acesta, Anglia ieși biruitoare, mărită și glorioasă.

Spania. — *Frământările în interior și în colonii.* — Și Spania a avut, în a doua jumătate a secolului al 19-lea, lupte cu coloniile sale, din alte continente. Dar, pe când Anglia se siliă să cucerească altele noi și să-și întinză imperiul colonial, Spania se luptă, ca să mai păstreze puținul din coloniile, care-i mai rămăseseră în America și care acum

căutau să se desfacă de sub autoritatea ei. Cum eră să-și întărească statul spaniol, în afară, departe peste ocean, autoritatea lui, când chiar în Spania se dădeau mereu lupte interne pentru ocuparea tronului? Abiă ocupă fiul Isabelei II, *Alfons al XII-lea*, tronul, și se ridică un alt pretendent la tron, *Don Carlos*, care frământă țara ani de zile, în zadar. La 1885, urmă la tron un copil *Alfons XIII*, și luă regența mama sa, *Maria Christina*, de origine străină (austriacă). *Maria Christina*, însă, știu să înțeleagă spiritul și caracterul spaniol și să păstreze neatinsă autoritatea regală în mijlocul luptelor pătimașe dintre partidele politice.

Răscularea Cubei.— Cel mai însemnat eveniment din istoria contimporană a Spaniei, de interes mai general, este războiul ce avu cu *Statele-Unite* (1898), cu ocazia răsculării *Cubei*. Certurile interne făcuseră pe Spanioli, să-și neglijeze coloniile. Le perduseră mai pe toate din America. Acum veniă și rândul *Cubei*, o insulă bogată și mare, „Mărgăritarul Antilelor“. Administrația vitrigă, nedreaptă și asupritoare, a Spaniolilor, mai făcuse pe Cubani să se revolte și mai înainte (1868); și Spaniolii avuzeră încă de atunci greutăți, ca să-i astâmpere. Și cum i-au potolit, iar au început să-i exploateze cu tot felul de birui grele. De astă dată, răscoala se prepară și se organiză sistematic; și, ce eră mai periculos, pentru Spanioli, chiar *Statele-Unite* alimentară răscoala, încurajând pe Cubani și dându-le în toate chipurile înlesniri și ajutoare. *New-York* devenise unul din centrele principale, unde se urziă și se înjgheba mișcarea de răsvrătire în contra Spaniei.

Încă din 1895, începură agitațiile; când se agravă situația, Spania trimise armată în Cuba. Revolta nu se putu potoli. Spania se hotărî să dea *Cubei* autonomie (1898).

Războiul Spaniei cu Statele-Unite.— Eră tot ce doriau Cubanii; dar aceasta nu conveniă *Statelor-Unite*. Ele interveniră. Camera din Washington se grăbi nu numai să recunoască independența *Cubei*, dar să și alunge cu forța armată pe Spanioli din insulă. Un *ultimatum* fu trimis Spaniei și

războiul se declară. Cu toată vitejia desfășurată de Spanioli, ei fură învinși de forțele americane, nenumărat superioare, prevăzute cu un material de luptă perfecționat. Cuba fu declarată independentă, sub un protectorat deghizat american.

Creșterea Statelor americane și restabilirea Uniunii. — *Războiul civil, numit al „Secesiunii“ dela 1861 — 1865.* — Statele-Unite ale Americii de nord alcătuiesc astăzi o putere foarte însemnată. A trebuit o muncă fără preget, colosală, ca Statele-Unite să ajungă la prosperitatea și la însemnatele lor politică și economică actuală; a fost nevoie însă și de lupte interne pentru a se înjgheba republica Statelor Unite.

Dupăce federația statelor americane se întinsese neconținut la nordul Americii, ajunsese un moment, când deosebirea dintre caracterul, dispozițiile și interesele numeroaselor state federate începă să se simtă din ce în ce mai mult. Nordul Uniunii, eră mai burghez, locuit de oameni muncitori, sobri, ocupându-se cu comerțul și industria, și destul de bogați. Sudul mai aristocratic se ocupă cu lucrarea pământului, în care întrebuință *sclavi negri*. Nordul însă eră în contra sclaviei. Multe din statele desființară această barbară instituție încă dela începutul secolului al 18-lea. Sudul nici nu voia să audă de încetarea robiei. Astfel, se creară în Statele Americii de nord două partide: *sclaviștii* și *abolitioniștii* (desființătorii). Și fiindcă în statele cu robi, erau cei mai mulți sclaviști, iar cele de nord erau abolitioniste, se născu o desbinare așa de mare între cele două părți ale Uniunii, încât statele de sud se despărțiră și formară împreună o *confederație* separată de Federația sau Uniunea dela nord (1860—61). Fiecare își alese un președinte deosebit. Unioniștii își aleseră pe *Lincoln*.

Un lung războiu, de mai bine de patru ani, se ațăță între statele separatiste și unioniste. Lumea întreagă se resimți adânc. Comerțul stagnă. Țările industriale din Europa, Anglia, Franța nu mai aduceau, în timpul acesta, bumbac sau alte materii prime din America. Manufacturile se răriră.

Abia în 1865, se isprăvi războiul și statele de nord unioniste au rămas biruința definitivă. Lincoln, însă, tocmai când trebuia să se bucure de triumf, fu asasinat în teatrul din Washington. Apucase totuși să declare desființarea sclăviei în toate America de Nord, chiar în statele separatiste, care, învinse, reintrară în *Uniune* și introduseră în legile lor încetarea robiei (1865).

Prosperitatea Statelor-Unite. — De când se restabili Uniunea statelor Americii de Nord; o repede propășire se desfășură în toate direcțiile ei de activitate. Câmpiile nemărginite ale Americii produc cereale și bumbac în cantități enorme, care se revarsă peste ocean în Europa și aduc sume colosale îndărăt. Orașe noi răsăriră, bogate și frumoase, dezvoltând o activitate febrilă în comerț și în industrie. Căile ferate mai numeroase și mai perfecționate ca ori unde, înlesniră comunicarea și întinderea ideilor, invențiilor. Geniul viguros și practic al Americanilor dete științii cele mai miraculoase aplicații, ca de pildă: telefonul, fonograful, etc. Literatura și poezia luară de asemenea avânt. *Fenimore Cooper* (1789—1851) e unul din cei mai mari romancieri. Citindu-l parcă trăești cu lumea locuitorilor primitivi ai Americii și asistezi la dramele colonizării și a ciocnirii distrugătoare dintre Europeni și Piele Roșii. *Edgar Poe* e de asemenea un scriitor viguros, plin de imaginație. Un poet însemnat al Americii este *Longfellow* (1807—1882). *James* e un filosof cu renume mondial.

Principiul libertății domnește și în raporturile dintre statele federate față de Uniunea, și în raporturile individului față cu statul, din care face parte. Fiecare sat, fiecare comună își vede de soarta sa, așa cum înțelege și cum poate. Asemenea și indivizii. Fiecare își poartă singur greutatea vieții fără epitrop: nu cade pe spinarea statului, să-l ajute, să-l conducă. Inițiativa particulară e în floare.

Statele din Peninsula Balcanică.

Imperiul otoman după 1877. — Tratatul din Berlin însemnează pentru Turcia aproape o desmembrare desăvârșită. Înainte, statul turcesc se întindea la nord până la Dunăre și atingea hotarele Austriei, la apus până la marea Adriatică, la răsărit până la marea Neagră; cuprindea astfel toată peninsula Balcanică, Bosnia, Herzegovina, Rumelia, Albania.

Acum, după ce pierduse deja Grecia, i se luă Serbia, Bulgaria, Bosnia, Herzegovina, Munte-Negrul. Se mai da o parte din teritoriul ei Munte-Negrului și Greciei. Ceeace îi asigurase tratatul din Paris, îi luă cel din Berlin, după înfrângerea hotărâtoare de la Plevna.

Slăbiciunea Turciei crescând mereu, dăduse de mult naștere chestiunii orientale, de când Rușii i-au pus gând rău și puterile europene au căutat s'o susțină. Dar adesea susținerea Europei o costă destul de mult. Așa, Anglia, care se arătase că voia s'o apere de Rusia, la 1878, făcù să i se dea, de voie de nevoie, *Cyprul*, chiar în timpul când congresul deliberă la Berlin condițiile de pace, impuse de Rusia și regulă dezmembrarea Turciei în atâtea state autonome sau independente. Din descompunerea imperiului otoman, răsăriră state noi, pe cale de dezvoltare și de înflorire.

Grecia. — Intre cele dinfăi țări, care s'au desfăcut de Turcia cu violență eroică, a fost, cum știm, *Grecia*, care și a dobândit *independența* în urma vestitei revoluțiuni de la 1821, independență recunoscută de *tratatul dela Adrianopol* (1829) Grecia, își alesese de rege pe Otton; dar la 1862, el fu răsturnat și se chemă la tron *George I*, din familia regală a Danemarcei. Puțin câte puțin, teritoriul regatului grec crescù. Astfel, căpătă *insulele Ionice* de la Englezi, Tesalia și o parte din Epir de la Turcia, după hotărârile congresului din Berlin (1881 și 1886).

Grecia nu se mulțumì cu atât. După ce se mări cu aceste teritorii, fu nevoită să facă, în 1897, războiul Turciei, din cauza insulei *Creta*, locuită în majoritate de Greci, cari se revoltaseră. Turcii bătură pe Greci. Dar puterile europene interveniră, scăpară Grecia și dădură autonomie *Cretei*.

Urmă o stare de turburări politice în statul grec, care ajunsese la ruiă financiară. Din situațiunea aceasta însă, a mântuit-o un mare om politic din Creta, *Venizelos*. Chemat în Grecia să conducă statul, el știu să liniștească spiritele, să administreze bine țara, să-i reorganizeze finanțele și armata.

Serbia și Munte-Negrul. — Serbia făcea parte, multă vreme, ca provincie din imperiul turcesc. Pe la începutul secolului al 19-lea, *Miloș Obrenovici* ajunsese *kniaz* (1817), prin valoarea și energia lui personală, din simplul porcar ce fusese mai înainte. În timpul revoluției grecești, *Miloș Obrenovici* se răsculă și el și profită de împrejurări, ca să facă pe sultan să acorde Serbiei, printr'un *hatiserif*, oarecare neatârnamare, recunoscându-l ca principe ereditar al Serbiei, cu obligația doar de a plăti Porții un tribut (1830).

Miloș, întemeietorul dinastiei *Obrenovici*, care dete Serbiei și un fel de constituție, de altmintreli destul de imperfectă, muri la 1860. După el, urmă fiul său, *Mihail*, care perisă asasinat; apoi luă tronul *Milan Obrenovici* (1868).

În timpul domniei lui *Milan*, la 1876, Serbia, profitând de încurcăturile Turciei din cauza războaielor din Bosnia, Hercegovina și Bulgaria, și încurajată de Rusia, se unii cu Munte-Negrul și declară războiul Turciei cu scopul de a-și căpăta independența și de a-și mai întinde teritoriul. Războiul ieși rău. Serbia și Munte-Negrul, cu tot ajutorul de ofițeri și de soldați, trimiși în ascuns de Rusia, suferiră o înfrângere. Turcia însă cruță aceste țări, în urma intervenției rusești. Cu toate acestea, nu trecu mult, și, după războiul româno-rusoturc din 1877, și Serbia și Munte-Negrul căpătară o independență desăvârșită; iar la 1882, Serbia obțină titlul de regat, la un an, după România.

Milan abdică la 1889, lăsând tronul fiului său *Alexandru*. Acesta produse nemulțumiri adânci prin felul cum înțelegea să guverneze țara, suspendând constituția, și prin căsătoria sa cu *Draga Mașin*. *Alexandru* fu asasinat împreună cu soția sa. Serbii aduseră atunci în locul său pe *Petru I-ii Kara-georghevici*, care domnește și acum.

Bulgaria. — După ce căpăta o autonomie relativă, cu dreptul de a avea prinț ereditar și o adunare, aleasă de popor, Bulgaria oferii tronul unui prinț dintr'o casă străină, lui *Alexandru de Battenberg* (1879), un mare suflet, care dete

patriei sale adoptive un puternic avânt de dezvoltare, devotându-se cu totul măririi și gloriei bulgare. Subt el, Bulgaria crescî, alipindu-și *Rumelia Orientală* (1885). Serbia nu putea să vadă cu ochi buni creșterea așa de norocoasă a vecinii sale, Bulgaria. Ii căută ceartă și năvăli în teritoriul ei. Dar fu crâncen bătută, la *Slivnița*, de armata bulgară, comandată de Alexandru de Battenberg. Acesta însă fu nevoit să abdice, din cauză că lucrase numai în interesul țării lui, fără să asculte de Rusia, care nu admitea unirea Rumeliei cu Bulgaria. Intrigile Rusiei îi făcură domnia mai departe imposibilă. În locul lui, Bulgarii aleseră pe *Ferdinand de Coburg*, care se sui pe tron la 1887, cu toate că Rusia și celelalte puteri nu voră să-l recunoască de principe al unui principat, format în afară de prescripțiunile tratatului din Berlin, adică din unirea Bulgariei cu Rumelia. *Ferdinand* nu voi să știe de nemulțumirea puterilor, și ca să facă par'că în necazul Rusiei, își luă ca ministru pe șeful partidului anti-rus, pe *Stambuloff*. Dar lucrurile merseră din rău în mai rău. Tronul și guvernul se clătinau mereu de revolte și comploturi, injghebate de intrigile diplomației rusești. *Stambuloff*, om energic, luă măsuri violente până la cruzime barbară în contra adversarilor. Urmăriri, prigoniri, arestări, chiar ucideri încărcară atmosfera politică a Bulgariei cu un aer greu și înăbușitor de groază, neliniște, teamă și ură. *Ferdinand*, deși izbutise, de bine de rău, să câștige recunoașterea sultanului, vedeă totuși lămurit că, fără aprobarea Europei și a Rusiei, mai ales, domnia lui nu se va alege, decât numai cu comploturi și revolte, din partea partidului rusofil, cu procese și acte de persecuție, din partea partidului anti-rus dela cârmă, care aveau să inversuneze și mai crâncen pe adversari. Ca să facă să înceteze această stare de lucruri, *Ferdinand* își schimbă linia de purtare politică, depărtă pe *Stambuloff* și se arată favorabil partidului filo-rus. Și ca să arate și mai bine, că s'a pocăit, și-a botezat fiul său

Boris în legea ortodoxă, cu toată opunerea Papei. Atunci, țarul Nicolae II s'a îmbunătățit și l-a recunoscut ca principe al Bulgariei, mărită cu Rumelia, și, după dânsul toate celelalte puteri europene. Această convertire însă a lui Ferdinand era numai la suprafață. El dușmăniă pe Ruși, ceea ce s'a văzut în timpul războiului mondial, când a trecut de partea vrăjmașilor lor, cu toate că interesele Bulgariei erau să meargă contra puterilor centrale (Germania, Austria) și contra Turciei.

Chestiunea Macedoniei. — Macedonia e o țară, locuită astăzi de popoare, aparținând mai multor rase: Românii Macedonieni sunt de acelaș neam cu noi, vorbind un dialect al limbii noastre; Grecii sunt urmași ai vechilor Helleni; Slavii au venit încă din veacul al V-lea de s'au stabilit în Macedonia. Era dar firesc, că atât România, atât Grecia, cât și Serbia și Bulgaria să se intereseze de conaționalii lor din regiunile macedoniene. Dar pe când România avea interes mai mult cultural și social, căutând să apere pe Macedo-Români contra prigonirilor, ori de unde ar fi venit ele, să le asigure o viață liniștită și o dezvoltare culturală bună, celelalte țări voiau să anexeze Macedonia. Rivalitatea aceasta duă câte odată o formă sălbatică. Bande de revoltați, întreținuți pe ascuns de statele lor respective, cutreeră Macedonia, răspândind teroarea și moartea printre adversari și printre Turci, cari nu erau în stare să apere pe supușii lor. Această propagandă violentă era mai ales întrebuințată de Bulgari, prin *comitajii lor*. O ură neîmpăcată despărția mai ales pe Bulgari de Serbi și de Greci. Și Serbii și Bulgarii revendicau pe toți Slavii din Macedonia ca aparținând neamului lor respectiv. Grecii susțineau, la rândul lor, că elementul grecesc era cel mai influent în partea locului și tindeau a și afirmă drepturile lor. Și ce e drept, influența lor era destul de mare. Locuitorii Greci ocupă partea meridională a Macedoniei și țărmurile mării Egee, fiind mai înaintați din punctul de vedere intelectual și economic; ei au creat o mulțime de școli și o propagandă, care încercă să atragă și

să grecezeze și pe ceilalți locuitori. Bulgarii și Serbii le făceau concurență. Mai ales cei dintâi au organizat o propagandă intensă. Au alcătuit societăți organizate ca mijloace de luptă pentru realizarea pretențiunilor lor. Comitetul lor central din Sofia urmăria cu ură de moarte pe oricine îl întâlnește în calea idealului bulgăresc. Ei au ajuns, să ucidă pe un patriot român din Macedonia, (Mihăileanu) chiar în București. Pentru ce? Pentru că în mijlocul atâtor competițiuni oarbe și pătimase, elementul românesc din Macedonia voia să voește să rămână ceea ce este, păstrându-și limba și caracterul românesc. De aceea, el s'a opus și propagandei bulgărești și propagandei grecești și celei serbești.

Astăzi, când Macedonia e împărțită între Grecia și Serbia, datoria noastră e să intervenim ca populația românească să trăiască în liniște și să se dezvolte potrivit aspirațiilor ei.

Războiul de la 1913. — La 1913, prin intervenția lui Venizelos, Grecia, Serbia și Bulgaria făcură o alianță și atacară din toate părțile pe Turci. Armatele lor înaintară victorioase peste graniță și ocupară Macedonia, Epirul și Tracia. Dar la un moment dat, Bulgaria atacă pe aliații săi Greci și Serbi. România, neputând permite o astfel de agresiune, care ar fi putut face pe Bulgari a tot puternici în Balcani, interveni cu armata sa, trecând în Bulgaria. Intervenția noastră puse capăt războiului. Bulgarii fură siliți să ceară pace, care s'a încheiat la *București*. Prin aceasta, Macedonia eră împărțită între Grecia, Serbia și Bulgaria. Grecia luă partea de sud cu orașul Salonic, Serbia partea de nord cu orașul Bitolia, iar Bulgaria valea *Strumița* și o mare parte din Tracia cu ieșire la marea Egee. Turcia eră foarte redusă în Europa, rămânând cu partea Traciei, care cuprindea Andriopolul și Constantinopolul. România obține *Cadrilaterul*, adică partea de jos a Dobrogei, cu orașe mai însemnate Silistra, Bazardgic și Balcic, port la mare.

Statele Balcanice dnpă tratatul din București din 1913.

România subț Carol de Hohenzollern.

Constituția din 1866. — După abdicarea domnitorul Alexandru Ion Cuza, României, ca să pună capăt certurilor pentru domnie, au chemat o dinastie străină, pe tronul României, alegând de domn pe prințul *Carol de Hohenzollern*. Intrând în țară la 10 maiu 1866, în București, a depus jurământul de credință către noua lui patrie, zicând: „Jur să fiu credincios legilor țării, să păstrez religiunea României precum și integritatea teritoriului ei, și să domnesc ca domn constituțional“. De la urcarea sa pe tron, România își dete o constituție și deveni astfel monarhie constituțională. Aceasta eră unul din ideile țării noastre. Principiile moderne puse la temelia constituției, acest pact fundamental după care s'a condus statul român până astăzi, au ridicat România în rândul țărilor civilizate ale Apusului.

Subț domnitorul Carol, s'au întărit organizarea armatei și s'au înmulțit căile ferate din țară.

Mai bogată, mai tare, mai liberă în mișcări și în idei, inspirată de poeți ca *Alexandri*, *Bolintineanu*, *Alexandrescu*; de scriitori ca *Bălcescu*, *Eliade*, *Rosetti*; cârmuită de oameni de stat ca *Cogălniceanu*, *I. Brătianu*, *Lascar Catargiu*; și guvernată cu prudență de domnitorul ei, România putu să fie condusă la mărire.

Prin războiul româno-ruso-turc, ea și a căpătat o glorie neperitoare și independența sa deplină. Domnitorul ei fu încoronat la 10 maiu 1881, ca *Rege al României*.

Sigură pe puterile sale; mândră, fără îngâmfare, de izbânda armelor sale, în războiul pentru neatârnaire; pășind demnă și respectată în concertul țărilor europene, România își urmă în liniște calea dezvoltării sale culturale, ajungând în Orient un focar de lumină și civilizație pentru popoarele vecine, mai ales pentru cele de peste Dunăre. Mulți Bulgari și Serbi au învățat în școlile noastre. Mulți din funcționarii su-

periori și din miniștrii statului bulgar au crescut și și-au format cultura în instituțiile de educație ale României, adesea au servit ca slujbași ai noștri.

Regele Carol I și regina Elisabeta neavând copii, aleseră de moștenitor al tronului României, pe prințul *Ferdinand*, fiul fratelui regelui, *Leopold de Hohenzollern*. Moștenitorul tronului, prințului Ferdinand I, devenit, la 1914, rege al României după moartea regelui. Carol, era menit să înfăptuiască visul de aur al neamului românesc: unirea tuturor Românilor sub acelaș steag național.

Domnia regelui Carol I a fost din cele mai prospere. În politica internă, două probleme mari preocupau spiritele: chestiunea națională și chestiunea economică. Pentru cea națională, Românii din regat, din propria pornire sufletească, independent de politica oficială a guvernelor, care urmau, forțat, o politică de înțelegere cu tripla alianță, au organizat *Liga pentru unitatea culturală a tuturor Românilor*, cu scopul de a se interesa de soarta Românilor din toate părțile și a se pune, pe cât posibil, în raporturi cu dâșii spre a-i cunoaște mai de aproape și a-i ajuta la nevoie.

Regele Carol și miniștrii săi au lucrat pentru ridicarea economică a țării prin îmbunătățirea soartei țăranilor și a muncii agricole. Regele a întemeiat o instituție: „Casa de ajutor pentru țăranii lipsiți de mijloace“. Totuș țăranii n'au fost împroprietăriți din nou. Această operă socială era menită s'o facă acum în urmă Majestatea Sa *Regele Ferdinand I*.

Domnia regelui Carol e o epocă de regenerare și de organizare a României. Pentru aceasta, a fost nevoie de cheltuieli nesfârșite. În primul rând, a trebuit să se întărească armata; să se construiască fortificații, cerute de trebuințele de apărare ale triplei alianțe. S'au construit multe clădiri publice, multe instituții, foarte numeroase școli atât la orașe, cât și la sate. S'au mai construit poduri, șosele, noi căi ferate. S'a îmbunătățit soarta funcționarilor publici.

În domeniul culturii, s'au făcut mari progrese sub regele

Carol. El însuși o încurajă, sprijinind Academia și lucrările ei, acordând burse studenților și întemeiând o frumoasă bibliotecă pentru studențimea universitară, numită *Fundațiunea Universitară Carol I, în București*.

Regele Carol I-iu a murit la începutul războiului mondial, la 1914, plin de îngrijorare de soarta ce așteptă țara noastră. Din fericire, condusă de Majestatea Sa *Regele Ferdinand I*, de distincții săi miniștri, ajutată de vitejia armatei noastre, de sacrificiile poporului românesc și de glorioșii noștri aliați, România a putut realiza idealul ei național: unirea tuturor Românilor.

Caracterele generale ale civilizației actuale.

Transformările în viața popoarelor moderne. — Progresele științei au transformat lumea modernă. Se constată în ea: 1) transformări în viața economică; 2) transformări în principiile politice; 3) relațiuni noi între state și națiuni.

Transformările vieții economice. — În veacul al 19-lea, trei invențiuni au reînnoit condițiunile muncii: *motorul cu vapor* al lui Watt, *electricitatea*, care a înlocuit vaporul în multe privințe în ultimul sfert al veacului al 19-lea; *motorul cu explozie*, care a permis invențiunea automobilelor și aeroplanelor.

Aceste invențiuni au contribuit în cel mai înalt grad la crearea *marii industrii*. Dar înmulțirea fabricilor, *mașinismul*, a creat de asemenea mari aglomerațiuni urbane. În 1800, Europa nu avea, decât 17 orașe cu o populație superioară a 100.000 de locuitori. În 1913, numărul lor era peste 50, dintre care mai multe superioare a 500.000, iar 7 sau 8 mai mari de un milion. Marile orașe sunt așezate sau aproape de mine de cărbuni sau de materii prime, sau aproape de căderi de apă, transformate în forțe motrice, sau în regiuni, destinate, prin pozițiunea lor, să devină întreprinse de comerț sau porturi.

Transporturile și circulațiunea au devenit un factor esențial al vieții moderne. De la bunul mers al căilor ferate, al vaselor cu vapor, al automobilelor și chiar al transporturilor cu tracțiunea animală, atârnă aprovizionarea locuitorilor nu numai de la orașe, dar chiar de la sate, starea bună economică a unei țări, propășirea tuturor ramurilor de activitate a ei. S'a ajuns la rezultatul că *transportul cel mai repede este cel mai puțin costisitor*,

Relațiile dintre state și popoare, dintre locuitorii aceeași țări au luat un avânt foarte mare atât grație înmulțirii mijloacelor de transport, cât și organizației poștelor, telegrafelor și telefoanelor. O înțelegere mondială, o *uniune poștală universală*, a permis ca schimbul de idei, de interese comerciale și industriale, să se facă cu o repeziciune uimitoare. În timpul din urmă, o nouă invențiune, *a telegrafiei fără fir*, a perfecționat și mai mult transmiterea gândului și a științelor la depărtări colosale.

Transformațiunea principiilor politice. — În serviciul industriei și a comerțului, știința, producând schimbări în repartiziunea bogățiilor, a ruinat barierele, care despărțeau clasele sociale de altă dată și a ajutat, să se formeze altele noi. Vaporul și electricitatea au contribuit oarecum la transformarea moravurilor noastre. Noui idei și concepțiuni politice au intervenit în omenire.

Individul s'a emancipat. Aceasta s'a realizat încetul cu încetul. Mai întâiu, a fost desființată *sclavia rasei albe*; apoi a venit rândul *rasei negre*. În 1890, Europa luă măsuri foarte severe contra celor, cari practicau comerțul sclavilor în continentul African; mai ales.

În sfârșit, aproape pretutindeși, afară de Anglia, urmând exemplul Franței, s'a suprimat în *legislația penală, pedepsele corporale* și s'a admis *circumstanțele atenuante*, care permit să se dea pedepse proporționale cu crima săvârșită,

Popoarele au căpătat libertăți publice reale: libertatea civilă, libertatea muncii, libertatea gândirii, libertatea scrierii și a presei, libertatea asociațiunii și a reuniunii, libertatea confesiunii. Statul se guvernează de reprezentanții poporului, care singur este suveran al destinului său. Regimul parlamentar, cu miniștri responsabili, este adoptat astăzi în lumea întreagă, atât în monarhiile constituționale, cât și în republici.

În materie religioasă, s'a ajuns la toleranță absolută. Fiecare popor, în total sau în parte, fie-care individ e liber să practice religia, care îi convine, nu-i supărat de nimeni pentru credințele sale religioase.

Popoarele și-au dat seamă cât datoresc științei și culturii, în deobște. De aceea, printre primele lor griji este cea a răspândirii atât a culturii primare, în toată masa populațiunii, cât și a culturii superioare și speciale printre tinerii capabili de a o înțelege și a duce mai departe. *Inmulțirea școlilor de tot felul și a instituțiilor de cultură* este iarăși una din caracteristicile timpurilor moderne și contemporane.

Statele și națiunile la începutul veacului al 20-lea. — Războaiele și frământările secolului al 19-lea, precum și progresele comerțului și ale industriei au provocat două lucruri: pe de-o parte *deșteptarea naționalităților*, care toate aspiră la o viață liberă, pe de altă parte, *expansiunea colonială*. Orientul este reformat; Extremul Orient reinvie la o viață nouă; Africa e scoasă din întunecime; America lucrează la elaborarea unei civilizațiuni originale și, la un moment dat, intervine cu toate forțele ei în războiul mondial.

În politica statelor, se observă două curente: unul *naționalist*, practicat de toate statele și de toate națiunile, și altul *imperialist și mondial*, practicat de statele mari.

Pentru menținerea echilibrului între ele, statele au fost nevoite, pe de o parte, să se înarmeze neconținut, pe de altă parte, să alcătuiască alianțe, care să se contrabalanseze. Astfel, în fața *Triplei alianțe*, s'a ridicat *Dubla-alianță*, transformată, în ajunul războiului mondial, în *Tripla înțelegere*.

Imperialismul. — Statele mari au căutat să se întindă cât de mult, sau să subjuge economiceste pe celelalte. Chestiunile economice primiau totul. Formula eră: *Comerțul urmează steagul*. Astfel s'a creat curentul *imperialismului*.

1. *Imperialismul englez.* — El este cel ce s'a declarat mai cu energie. Expansiunea colonială engleză a fost extremă. În toate continentele, Englezii au colonii, dintre cari multe întrec cu mult în întindere, în bogății și în locuitori însăși metropola. O marină comercială foarte numeroasă, apărută de o marină de războiu neîntrecută ca forță și ca număr, sunt chezașii pentru Englezi a solidității imperialismului lor.

2. *Imperialismul german.* — El a izvorât din nevoia expansiunii comerțului și desfacerea produselor industriilor germane. Comerțul și industriile Germaniei reușiseră, să facă pretutindeni, în lumea toată, o concurență de neînving a celorlalte state. Imperialismul german a căutat,

să bruscheze însă pe toți în numele *pangermanismului*. El pregătește războiul mondial pentru a domina ca tiran pe toți. Formula sa era: „un loc subț soare”, în numele căreia nesocotește drepturile și independența tuturor celorlalte națiuni. Pe când imperialismul celorlalte state mari viză îndrumarea pe căile civilizației a popoarelor inferioare în cultură, imperialismul german voia, în cele din urmă, să pună stăpânire pe voința și libertatea popoarelor celor mai civilizate chiar din Europa.

3. *Imperialismul rus* se traducea prin *panslavismul*, condus de împărăția rusească. El voia strângerea tuturor Slavilor sub acelaș steag, cucerirea Constantinopolului, ieșirea la mare literă atât în Europa, cât și în Asia.

4. *Imperialismul japonez* se manifestă în Extremul Orient, unde avea de rivali pe Ruși, iar, acum în urmă, pe Americani. Japonezii caută să-și creeze un stat mare, în paguba Chinezilor; ei doresc să se pună în fruntea rasei galbene, pe care s'o facă să domine lumea. De aici frica unora și alarma ce s'a dat cu privire la *pericolul galben*.

5. *Imperialismul american* tinde, la rândul său, să devină stăpân peste oceanul Pacific și să dicteze în America. Formula lui *Monroe* este: *America Americanilor*. Ea nu permite amesecul altora în treburile Americii. Dar Statele Unite ar voi să dicteze nu numai celorlalte state americane, dar și Europei întregi.

6. *Imperialismul francez* nu se caracterizează, decât prin expansiunea colonială a Franței. Această țară posedă, înadevăr, posesiuni numeroase în toate continentele. Posesiunile ei din Africa de Nord, Algeria, Tunisia și Marocul, precum și din Africa de Vest, Senegalul, îi procură nu numai materii prime pentru industriile ei, dar și soldați viteji. În Asia astăzi pe lângă Indochina, posesiunile din Indii, Francezii au mai obținut protectoratul asupra *Siriei* și o parte a *Ciliciei*, în Asia Mică.

Pacea armată. — Tendința aceasta imperialistă, precum și teama unui stat de cellalt, concurența economică, ciocnirea de interese politice și financiare, au determinat și determină popoarele, să stea mereu gata să se apere de o agresiune. Aceasta necesită cheltueli enorme pentru întreținerea armatelor, care să mențină pacea. Multă vreme, Europa a trăit subț regimul acestei *păci armate*. Dar cu toate silințele oamenilor de stat paciniți, războiul mondial n'a putut fi împiedecat să nu izbucnească.

Războiul mondial (1914 – 1918).

Cauzele războiului. — Antagonismul dintre statele mari, Germania și Austria, de o parte, Franța, Anglia și Rusia de altă parte, aveau la bază două cauze adânci: *interese politice* și mai ales *interese economice* contrare. La aceasta se adăogă factorii morali: *diferență de cultură, de tradițiuni istorice, de instrucțiuni politice* (aceasta mai ales pentru țările occidentale).

Germania, după ce își făcuse unitatea politică prin cele trei războaie fericite, căpătase egemonia în Europa. Ea constituise o primejdie pentru statele vecine, care se temeau de o nouă agresiune a ei, cum eră, la un moment dat, s'o provoace Bismarck contra Franței. Dubla alianță, complectată prin înțelcgerea cu Anglia, opera regelui Angliei *Eduard VII*, răpi a tot puternicia Germaniei și stabili un echilibru european.

Germania însă intră într'o fază de dezvoltare extremă industrială. Noui debușeuri îi trebuiau pentru comerțul ei, care rivaliză cu cel englez și în unele privințe îl și întreceă.

În expansiunea ei economică, se ciocniă de rivalitatea și de concurența engleză și franceză. Oamenii politici, intelectualii, și oamenii de afaceri germani răspândiau în națiune ideia, că poporul german eră cel dintâiu în lume și el trebuia să dicteze pretutindeni și să organizeze omenirea după concepțiile sale politice și științifice. Pentru acest ideal, Wilhelm II și sfetnicii săi întrețineau o armată formidabilă, pe care o măriau în fiecare an, cu un număr de soldați și cu material de războiu din ce în ce mai perfecționat.

La aceste înarmări, Francezii, Englezii și Rușii răspunseră și ei cu noi înarmări pentru a preveni o agresiune. Ei au fost imitați și de celelalte state. Dar nimeni nu întreceă pe Germani în aceste înarmări peste măsură de mari.

Germania, simțindu și planurile înțelese de celelalte state și că la înarmările ei, ele vor răspunde cu aceleași măsuri,

care puteau să rupă în favoarea lor echilibrul, socoti că nu trebuia să întârzie, ci să atace pe rivali, cât timp erau încă nepregătiți. Învingându-i, ea putea să dicteze lumii, s'o organizeze conform idealului german și s'o exploateze potrivit intereselor nemțești. Trebuia numai găsit un pretext, ceea nu era greu.

Pretextul războiului. — Arhiducele Ferdinand, moștenitorul tronului Austro-Ungariei, după ce avu o întâlnire cu Wilhelm II, cu care prilej se zice, că s'a făcut înțelegerea între cele două state a provoca războiul, întreprinse o călătorie în Bosnia și Hertzeșgovina. La *Serajevo*, el fu asasinat de un sârb, afiliat la o societate națională sârbească. Acest asasinat produse o mișcare în Austria. Cercurile politice voia să pună capăt agitațiilor sârbești nu numai în Austro-Ungaria, dar chiar în regatul liber al Serbiei. În înțelegere cu Germania, s'a trimis un ultimatum Serbiei, cerându-i-se desființarea tuturor asociațiilor iredentiste și naționaliste și judecarea tuturor celor implicați în mișcările naționale, mai ales în cea care a provocat crima dela *Serajevo*. Serbia, sfătuită de puteri, cedă pe toată linia; primi chiar un punct al ultimatumului, care atinge independența ei. Anglia, Franța, și Rusia intervină pentru aplanarea conflictului.

Izbucnirea războiului. — Ațâțată de Germania, deși Serbia îi promise toate condițiunile, Austro-Ungaria îi declară războiu. Momentul fiind extrem de serios, Rusia care nu putea admite aneșarea Serbiei la Austria, începă să iee unele precauțiuni de mobilizare. Germania îi trimise un ultimatum și-i declară războiu, la 2 August 1914. Știind că Franța nu putea rămâne independentă, îi declară și ei războiu, la 4 August. Mobilizarea germană fiind înaintată cu știință, armatele germane se năpustiră mai ales asupra Franței cu gândul de a o sfărâma și a se întoarce apoi în contra Rusiei.

Dar în această agresiune, oamenii de stat și militarii germani, perzându-și cumpătul, uitară de cele mai elementare reguli umanitare și de onoare. Un tratat semnat de ei îi

legă să nu atace Belgia, țară neutră și fără mare pregătire militară. Dar Germanii, știind granița franceză dinspre Germania întărită și că mobilizarea franceză se făcea după un plan de apărare a acestei frontiere, căutară să atace Franța pe la nord, unde nu existau fortificații și unde nu erau trupe suficiente de apărare. Ei mai voiau, să pue mâna pe regiunile industriale și pe minele de cărbuni din nordul Franței, pentru a-i paraliza orice rezistență viitoare. Dar pentru aceasta trebuiau să treacă prin Belgia.

La intervenția ambasadorului englez din Berlin, care reaminti cancelarului german *Bethman-Holveg* tratatul privitor la Belgia neutră, acesta răspunse: „*necesitatea nu cunoaște lege*“, și că „Germanii nu se vor opri la niște „petici de hârtie“, ce sunt tratatele! Astfel înțelegeau ei onoarea și credința în semnăturile oficiale ale statelor.

Atacul Belgiei, însă, puse în mișcare pe Englezi, cari nu puteau suferi cotoșirea acestei țări și nimicirea Franței, știind prea bine, că după aceasta avea să urmeze nimicirea lor. Astfel Anglia declară la rândul ei războiu Germaniei în primele zile ale lui August 1914.

Armata engleză însă eră atât de mică, vreo 80.000 de oameni, încât nu eră luată în serios de colosul german. Se zice că împăratul Wilhelm II ar fi zis în glumă: „Voiu trimite poliția din Berlin să o goniască“. Flota engleză însă nu eră de disprețuit. Ea asigură aliaților libertatea mărilor și sili flota germană să se țină ascunsă în porturile ei militare.

Bătăliile dela frontiera belgiană și franceză. — Germanii înaintau cu forțe mari contra Franței, pe la nord. Ei trebuiră să treacă peste corpul Belgiei. Mică dar vitează armată belgiană, condusă de lealul și marele ei rege *Albert I*, îi aținū calea. Ea se luptă cu un eroism de nedescris la hotarul ei răsăritean și mai ales la fortăreața *Liège* apărată de viteazul general *Leman*. Această cetate fu luată de Germani cu mare greutate și numai grație artileriei lor grele formidabile și mai ales tunului lor de 420 milimetri.

Belgienii se retraseră în ordine, luptând cu un deosebit curaj și disputând cotropitorului pământul patriei pas cu pas. În cele din urmă, o parte din armata lor s'a închis în cetatea *Anvers*, unde se menținū destulă vreme, iar cealaltă s'a retras spre corpurile franceze, care îi veniau în ajutor. În timpul acesta, și Englezii începură să debarce mica lor armată de vreo 80.000 de soldați, comandați de generalul *French*.

Fig. 55. — Viteazul și lealul rege al Belgiei, Albert I.

Rezistența Belgiei dădū timp Francezilor să se reculeagă, să-și modifice planul de războiu, să schimbe ordinea concentrării armatelor. Totuși ei n'au avut vreme, să îndrepte spre nord forțe mari și apoi nu puteau ști dacă atacul acesta eră cel principal. Rezervele lor se concentrău dealtfel spre centrul Franței.

Totuși o armată puternică, ajutată de cea engleză, trecū

granița Belgiei în luna lui August 1914. La *Charleroi* se

Fig. 56. -- Generalul Joffre decorează pe un viteaz.

orașului Nancy și în regiunea muntoasă, numită *Le grand Couronné*, armata franceză, condusă de generalul de *Castelnau* înfrângea pe Germani și-și menținează pozițiile. Germanii însă bătută pe Francezi la *Morange* și-i siliră să se retragă peste granița unde ocupară poziții noi, tari.

Victoria franceză dela Marna. — La nord însă lu-

dădă o bătălie mare. Germanii, grație numărului lor covârșitor și artileriei lor grele, care lipsia aproape cu totul aliaților, ieșiră învingători. Retragerea franco-engleză începă.

În tot timpul acesta, la frontiera franco-germană se dădură lupte mari. Francezii trecură în *Alsacia*, ocupară orașul *Mulhouse*, dar din cauza presiunii dela nord, fură nevoiți să se retragă. Totuși ocupară poziții în *Alsacia* germană, de unde n'au putut fi scoși până la sfârșitul războiului. Mai la miazănoapte, în dreptul

Fig. 57. — Generalul german von Glück.

crușile păreau că merg spre un dezastru pentru Francezi.

Germanii înaintau cu o repeziciune uimitoare spre Paris. Aripa stângă a armatei germane, comandată de generalul *Von Klück*, amenința să învâluiească armata franco-engleză și să cucerească Parisul.

Armata franceză, comandată de un șef suprem, generalismul *Joffre*, primise ordin să se retragă mereu spre râul Marna. *Joffre* era decis să sacrifice chiar Parisul, numai să fie intactă armata franceză.

În unele momente grele, guvernul francez împreună cu președintele republicii, d. *Raymond Poincaré*, părăsiră capitala țării, unde fu numit comandant militar generalul *Galliéni*, care se ilustrase în războiul din Madagascar.

Von Klück neglija Parisul și se îndreptă spre sud-est, cu gândul de a înconjură pe Francezi. Această mișcare schimbă situațiunea.

Francezii aveau mai multe armate, orânduite dela granița alsaciană până la Paris. Germanii le opuneau pe ale lor. Mișcarea lui *von Klück* însă era nechibzuită, căci lăsă în flanc Parisul, unde generalul *Galliéni* dispunea de forțe respectabile, și care alcătui numai decât armata a șasea despre a cărei existență Germanii nu știau nimic; dete generalului *Maunoury* comanda ei și atacă din flanc pe *von Klück*. Rolurile acum se schimbă. Armata germană în loc să învâluiească pe Francezi prin

Fig. 58. — Generalul francez *Galliéni*, guvernatorul și salvatorul Parisului în 1914.

aripa stângă, se vede amenințată să fie ea însă și înconjurată. *Maunoury* o atacă dealungul râului *Ourcq*, un afluent al

Marnei. Începe armata sa și armata a cincea franceză, comandată de generalul *Franchet d'Esperey*, se aflau corpurile engleze. Von Klük văzându-se atacat, rechemă unele corpuri și făcù față noului dușman.

La centru, armata a 9-a franceză, comandată de generalul *Foch*, erà angajată într'o luptă foarte grea cu cea germană; alături de el, spre est, alte două armate, a 4-a și a 3-a, sub conducerea generalului *Langle de Cary* și *Sarrail*, susțineau și ei lupte crâncene.

Nici un general francez nu făcù vreo greșală în timpul acestei bătălii, care dură mai multe zile, la începutul lui Septembrie 1914. Atacul lui *Maunoury* din flanc, sili pe Germani să iee trupe din centru, mai ales din față lui *Franchet d'Esperey* și *Foch*. Ei, simțind aceasta, atacară cu furie. *Franchet d'Esperey* reuși să rupă

Fig. 59. — Generalul francez Maunoury.

frontul german și să cadă la spatele Germanilor. Aceasta, precum și atacurile lui *Foch*, și rezistența îndârjită a lui *Maunoury*, *Langle de Cary* și *Sarrail*, determinară retragerea Germanilor. Ei trecură îndărât Marna, urmăriți de Francezi și Englezi, cari le făcură foarte mulți prizonieri și le uciseră un mare număr de oameni.

Fig. 60. — Generalul francez Foch, comandantul suprem al aliaților, care a înfrânt decisiv pe Germani în 1918.

Această strălucită victorie a mântuit lumea de sclăvia ce le-o prepară militarismul german. La bătălia dela Marna, s'au luptat de o parte și de alta, peste două milioane de oameni. Germanii depășiau pe aliați în număr și în armament.

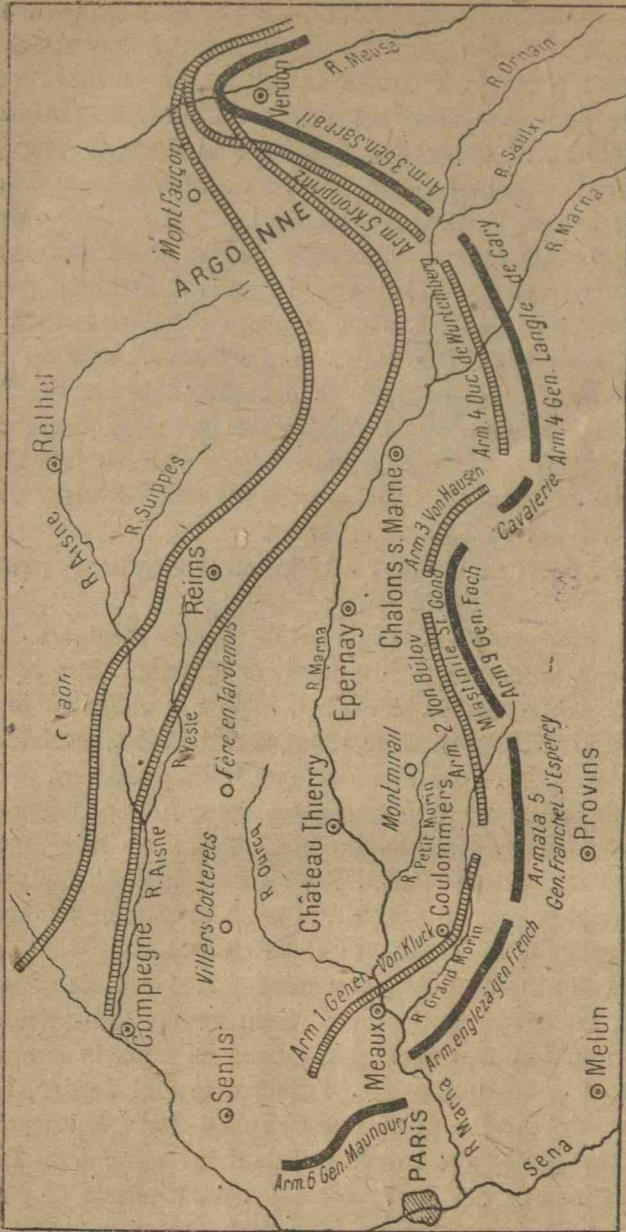
Dacă Francezii și Englezii aveau atunci munițiuni ar fi condus pe năvălitori până dincolo de graniță. Din nefericire, ei nu erau pregătiți. Trebuiau să aștepte, ca fabricele lor să furnizeze noul armament de tunuri, de puști, de mitraliere, de munițiuni, de aeroplane. Aceasta a îngăduit Germanilor, să se fortifice pe râul *Aisne*, la nord de Marna, și astfel războiul se prelungi patru ani de zile.

Bătăliile din Orient.—În timpul acesta, Rușii atacau atât pe Austriaci cât și pe Germani. Pe Austro-Maghiari putură să-i înfrângă și ajunseră să înconjoare și să cucerească cetatea *Lembergului*. Dar atacul contra Germanilor, deși a ușurat pe Francezi, s'a sfârșit cu dezastrul dela lacurile *Mazuriei*, în Prusia Orientală. Aici, armata germană, comandată de *Hindenburg*, repurtă o mare victorie. Rușii fură făcuți prizonieri și înnecați în mlaștinile regiunii. Celelalte trupe rusești trebuiră să bată în retragere.

Acum frontul se întindea dela frontiera Germaniei până în Bucovina, la granița României.

Serbiilor fură atacați, dela început de Austro-Maghiari. Ei se retraseră în interiorul țării, urmăriți de dușmani. Dar aceasta retragere eră strategică. Austriacii intrară în *Belgrad*. În curând, fură însă nevoiți, să se retragă, căci Serbiilor îi înfrânseră la *Șabat* și le făcură un mare număr de prizonieri.

Forțele acum se contrabalansau între Austro-Germani și Tripla înțelegere. Aceasta din urmă a avut un mare succes obținând neutralitatea Italiei. Peste un an însă, în momentul când armatele rusești începură, în urma unor mari înfrângeri, să se retragă în interiorul țării, Italia declară războiul Austriei, aducând un mare ajutor armatelor franco-engleze. Armata italiană, învingând pe Austriaci, trecu granița îndreptându-se spre *Triest*. Dar Austriecii și Germanii au adus în contra ei forțe noi și au oprit-o pe pozițiile dela râul *Isonzo*, în apropiere de marele port *Triest*. Totuși Italienii reușiră să ocupe *Gorizia* și alte câteva pozițiuni în apropierea *Triestului*. În toamna din 1917, o propagandă nefastă în rându-

Harta operațiunilor primei bătălii dela Marna : 5-13 septembrie 1914
 Linile punctate arată retragerile succesive ale armatei germane.

rile armatei italiene, dădù posibilitatea vrășmașilor să o înfrângă la *Caporeto* și să pătrundă în Lombardia. Italia fu mântuită însă grație câtorvâ corpuri de armată franco-engleze, care veniră pe pământul italian și opriră înaintarea inamicului.

Germania cu Austro-Ungaria avură câteva mari succese diplomatice. Turcia a luat armele alături de ele. Comunicația cu Rusia a fost tăiată, deoarece strămtorile erau închise. Aceasta a contribuit mult la prelungirea războiului, căci Rusia n'a putut fi ajutată la timp de aliații ei. La aceasta, a mai ajutat și purtarea neleală și trădătoare a Bulgariei. Această țară a atacat pe Serbi pe la spate și a determinat retragerea lor spre sud. În zadar, au venit Francezii cu generalul *Sarrail* în ajutorul ei. Trupele lor erau prea puțin numeroase ca să scape pe Serbi dela dezastru. Armata serbească a trebuit să treacă prin Albania, să sufere chinuri și lipsuri îngrozitoare, ca să ajungă până la țărmul mării, unde flota franceză îi veni în ajutor și o duse în insula Corfu ca s'o reorganizeze.

Dar debarcarea trupelor franco-engleze, la *Salonic*, avù darul de a menține Grecia în neutralitate; în această țară, ca și la noi, erau două partide, una ținea cu Înțelegerea, alta cu Germania. Regele *Constantin* doriă, contra intereselor grecești, să meargă în ajutorul cumnatului său, Wilhelm II. Prezența însă a armatei dela *Salonic* și a flotei aliaților îl opri. În timpul acesta, *Venizelos* lucră ca să aducă țara lui să conlucreze cu aliații, ceea ce a reușit să facă. În sfârșit Regele *Constantin* se retrase și în locul său veni fiul său *Alexandru*, iar la guvern *Venizelos*.

Luptele dela Dardanele, în Palestina și Mesopotamia. — Pentru a veni în ajutorul Rușilor și a izolă pe Turci în Asia Mică, Aliații după îndemnul Angliei, atacă *Dardanelele* cu flotele lor. Trupe destul de numeroase debarcară în peninsula *Gallipoli*, căutând să forțeze, împreună cu vasele lor, strămtoarea aceasta. Turcii însă, conduși de statul major ger-

man, opuseră o vie rezistență. Incercarea aliaților nu reuși. Atunci își concentrară mai toate forțele la *Salonic*.

Germanii voiau, să dea lovituri Angliei în *Indii* și *Egpt.* Aceasta sili pe Englezi să formeze două armate: una ca să opereze în Mesopotamia și alta la strâmtoarea *Suez*.

O mică armată engleză înaintă curajos spre Bagdad. Dar Turcii o înconjură la *Cut-el-Amara*. După o rezistență eroică, ea căzu prizonieră. Mai târziu, Englezii trimiseră noi armate în Mesopotamia, care de data aceasta avură succes. Bagdadul fu luat de ei.

Lângă *Suez* și în Paleslina, Englezii, ajutați de Francezi, susținură lupte grele cu Turcii, mai ales în jurul orașului *Gaza*. În cele din urmă, în 1918, generalul *Allembly* înfrânse cumplit pe vrăjmaș și intră victorios în Ierusalim, care fu pentru totdeauna liberat de dominațiunea semilunei.

Fig. 61: — Generalul Petain, comandantul suprem al armatei franceze, salvatorul cetății Verdun.

Bătălia dela Verdun (1916).— Germanii hotărîră să sfârșească odată cu Francezii. Ei îi atacară cu forțe formidabile și cu o artilerie înspăimântătoare, la *Verdun*. Bătălia aceasta a fost cea mai teribilă. Francezii încă nepregătiți, conduși de generalul *Petain* înfrânseră și ținură pe Germanii pe loc. Sute de mii de morți căzură din ambele părți. Germanii au fost opriți. Atacați pe râul *Somme*

de generalul *Foch*, ei slăbilă presiunea asupra Verdunului. Dar se pregătiseră să reînnoiască atacul și să rupă frontul francez. Atunci aliații ne-au cerut să intrăm în luptă, ceace n'am ezitat s'o facem cu entuziasm.

Intervenția României (1916). — Situațiunea noastră eră din cele mai grele. Eră înconjurată din toate părțile de popoare, care nu ne erau prietene. Aveam de liberat frați, cari zăceau unii de secole, alții mai de curând sub jugul străinilor. Simpatiile noastre erau cu Francezii și cu Englezii, popoare democratice, care luptau pentru dreptate și pentru liberarea națiunilor. Dar dușmanii lor și-ai noștri erau prea puternici încă. Curentul popular însă, condus și luminat de câțiva mari patrioți ca Nicolae Filipescu și Take Ionescu, cerea războiul.

Fig. 62. — O manifestație patriotică pentru războiul în 1914, făcută în București. În primul plan se văd Nicu Filipescu, Take Ionescu, părintele Lucaci, Doctorul Istrati, Argetoianu, etc.

La un moment dat, noi încheiaserăm un tratat cu Înțelegerea, semnat de guvernul I. I. C. Brătianu și care ne promitea liberarea fraților noștri din Banat, Bucovina și Transilvania. În 1916, situațiunea fiind grea, ni s'a cerut intervenția noastră. Armata noastră vitează, plină de avânt, s'a anunțat încă din 15 August, ziua mobilizării noastre, peste Carpați.

Frontiera noastră eră însă foarte lungă. Aveam de apărat aproape 1200 de kilometri. Armata noastră deși numeroasă, vreo 800.000 de soldați, robuști și viteji, nu aveă numărul necesar de puști, n'aveă mitraliere, n'aveă tunuri grele, n'aveă aeroplane. Inimicii erau covârșitor superiori nouă ca număr

și ca armament, căci noi nu dispuneam decât de vr'o 340.000 de puști, deci de un număr echivalent de combatanți.

Dar soldații noștri, fără rezerve și fără armanentul necesar, se luptară ca niște lei împotriva dușmanilor, cari ne atacară din toate părțile și cari veniau puzderie.

Fig. 62. M. S. Regină Maria a României Mari, vitează mamă a soldatului român, Membră a Institutului Franței.

La început, armata noastră a înaintat repede în Transilvania, unde înfrânse pretutindeni pe Unguri și cuprinse Brașovul, Făgărașul, Septi San George. Dar deodată, Bulgarii perfizi, profitând de trimiterea forțelor noastre la nord, ne-au atacat în Dobrogea cu o armata de patru ori mai mare decât trupele noastre de apărare. Ei luară *Turtucaia* și înaintară în Dobrogea. A-

cest atac, la care luau parte și forțe germane și turcești, ne-a silit să ridicăm un număr de divizii din Transilvania și să oprim pe dușmanul nostru crud de la sud. Generalul *Averescu* luă comanda acestor trupe. El reuși să bată pe dușmani, și să-i facă să se retragă. La un moment dat, voi să-i atace pe la spate trecând Dunărea. În Dobrogea, s'au dat lupte crâncene mai ales la *Cobadin* și *Topraisar*.

Din nefericire, în Transilvania fiind atacați de forțe superioare germane și austro-ungare, conduse de generalul german *Falkenhain*, și fiind slăbiți de luarea diviziunilor pentru a pară atacul Bulgarilor la sud, am fost nevoiți să ne retragem. Și în munții Carpați, vreme de 3 luni de zile, vitejii noștri soldați, deși lipsiți de rezerve, deși suferind de

lipsuri de tot felul și fără arme perfecționate, deși trădați de aliații noștri Ruși, au ținut în frâu pe dușmani. În cele din urmă, aceștia au reușit să și facă o spărtură pe la Jiu. În acelaș timp forțe bulgărești, nemțești și turcești treceau Dunărea. Dușmanii au ocupat toată Muntenia.

Curajul însă și iubirea de patrie a armatei noastre n'a părăsit-o. Ea a reușit să oprească pe vrăjmaș pe linia *Siretului*.

Toată viața noastră națională liberă se concentrase în Moldova. Regele, Regina, familia regală, miniștrii; toți se stabiliră la Iași, care deveni centrul de rezistență a poporului românesc.

Fig. 63. — M. S. Ferdinand I, făuritorul și Rege al României Mari.

În iarna anului 1917 și mai tot anul celui următor, Românii de pretutindeni avură de suferit chinuri groaznice. În Moldova, sărăcită, stoarsă de proviziunile ei de armată rusă, pustiită de bandele lor și de atacurile inamicilor, s'a declarat o boală teribilă: *tifosul exantematic*, care a secerat zeci de mii de suflete atât în armată cât și la sate și la orașe. Răniții apoi veniau cu zecile de mii în spitalele, prea puțin spațioase, ca să-i privească pe toți. Dar aici, au găsit o alinare a suferințelor lor și o îngrijire bună din partea femeilor române, care s'au devotat acestei mari opere. În fruntea lor, a stat tot timpul Majestatea Sa Regina Maria, înfruntând primejdiile cele mai mari, vizitând pe răniți și pe bolnavii de tifos exantematic cu un curaj și un dispreț de moarte, care au stârnit admirația lumii întregi. Era inima Ei gene-

roasă, mare, inima Ei de mamă iubitoare, de inger alinător care li dictă să facă aceasta. Pronia cerească a răsplătit-O încingându-I coroana României Mari, pe care a creat-o împreună cu poporul român. Academia Franceză a numit-O membră a ei.

Fig. 64.— Majestatea Sa Regina Maria a României Mari.

jului ei și au luptat împreună cu ai noștri tot timpul.

Trădarea rusească. — Rușii au venit în mare număr la noi spre a ne apăra și ajuta, chipurile. Ei însă nu ne-au dat nici un ajutor. Din contra, uneltiau contra noastră și oridecâteori au putut, ne-au trădat. Grație propagandei anarhiște, trupele lor nu mai valorau nimic. Din contra, erau o pri-

Armata germană, mult mai numeroasă ca a noastră, era comandată de un vestit general, învingătorul Rușilor, de *Mackenzen*. Ea voia să cotropiască cu totul România. Franța ne-a venit în ajutor. Ea ne-a trimis un nou armament, tunuri grele, aeroplane și muniții din belșug. Ea ne-a mai trimis o misiune militară, în frunte cu generalul *Berthelot*, șeful statului major al lui *Joffre*. Ofițerii francezi au contribuit la refacearea armatei noastre, la menținerea cura-

mejdie și o pacoste pentru noi. Rusia anarhică încetase de a mai lupta contra dușmanului; în schimb, ea se transformase în aliata lui.

În Moldova, eră o armata de vre-un milion de Ruși, care nu voi să se mai bată, care arestă sau omoră pe ofițerii ei și care jefuia țara, sleindu-i ultimile ei resurse. *Tifosul exantematic* bântuia întreagă Moldova. Zeci de mii de suflete muriau de acest teribil flagel și de privațiunile de tot felul. Dar noi și armata noastră vitează țineau mereu. Eră în joc datoria, eră patria, eră libertatea, eră visul nostru de aur al unirii tuturor Românilor. Soldații noștri au respins în lupte glorioase, la *Oituz*, la *Cașin*, la *Bacău* toate atacurile inamicilor.

Germanii hotărîră să sfârșiască cu noi. Voiau să ajungă repede la Odesa, să pue mâna pe grănarul Rusiei. Noi le stăm în cale. Credeau că ne vor înfrânge cât ai clipi din ochi. Cât s'au înșelat! Mai întăiu, le dădurăm o dovadă de puterea și de vitejia armatei noastre, când generalul Averescu i-a atacat la *Mărăști*, înaintând repede, făcându-le mii de prizonieri și luându-le numeroase tunuri și pradă multă. Din nefericire, această ofensivă, care eră menită să libereze Muntenia, căci armata noastră eră să cadă în spatele forțelor germane, pe la Brașov, a fost oprită de aliații noștri Ruși, cari, atacați în Bucovina, fuseseră învinși.

Peste câtvă timp, Mackenzen dădu ordin să se înceapă pe Siret o groaznică ofensivă. Avea și trupe mai numeroase ca ale noastre, avea și armament mai puternic și socotiă că Rușii vor fugi, cum a și făcut, și că-i vor înlesni succesul. Totul părea, că-i surădea. Ofensiva începù. *Mărășeștii* fură atacați cu o violență și o putere fără seamăn. Văzduhul și pământul se cutremurau de zgomotul miilor de tunuri, care trăsneau. Nu eră părțică de ogor nepresărată de ghiulele, de gloanțele de mitraliere sau de puști. În acest îngrozitor iad, armata română a trăit mai multe zile în glorie. Soldații noștri, au respins cu o nespasă vitejie toate atacurile dușmanilor; lepădându-și hainele, contra atacă, numai în că-

măși, și răspândiră groaza în rândurile germane, care se rupseseră. *La Mărășești* armata română, comandată de generalul *Grigorescu*, se acoperi de o glorie și de o faimă nemuritoare.

Germanii nu putură trece peste noi, iar faimosul lor general *Mackenzen* suferi pentru întâia oară o înfrângere.

Pacea de la București 1918. — Totuși situațiunea României eră desperată. Rusia eră în mâna anarhiștilor, numiți *Bolșevişti*. Armatele lor nu numai că nu mai luptau, dar ne atacau și voiau să detroneze pe Majestatea Sa Regele *Ferdinand*. Inconjurați în Moldova din toate părțile, părăsiți și trădați de Ruși, fără putință de a primi ajutor de la credincioșii noștri aliați din Apus, bântuiți de boli, de foamete, amenințați cu o distrugere completă a forțelor noastre, am fost siliți să primim propunerea dușmanului de a încheia un amistițiu, iar apoi, *pacea de la București* (primăvara 1918).

Această pace, vecinica rușine a celor ce ne-a impus-o eră o robie economică și politică desăvârșită. Nimic nu puteam face fără controlul german. Bogățiile noastre agricole și miniere treceau de fapt în mâna dușmanilor, iar țaranul eră redus la o stare vecină cu robia, de-oarece i se impunea munca forțată. Pe lângă aceasta, ni se luă de a lungul granițelor de nord, toate culmile *Carpaților*: *judetele Suceava și Dorohoiu* erau mutilate. Dar ceeace eră mai grav, ni se răpia *Dobrogea*, pământul prin care respiră la mare țara noastră.

Pacea de la București, care ne reducea la o stare de vasalitate, a indignat lumea întreagă și ne-a creat mari simpatii, chiar acolo unde nu prea aveam, de pildă printre *Americani*.

A doua bătălie de la Marna 17 Iulie și urm. (1918).— Lupta hotăritoare trebuiă să se dea în occident. Ambii adversari se preparau pentru aceasta. Aliații, *Francezi și Englezii*, nu reușiseră până atunci să-și unifice desăvârșit acțiunea, deoarece aveau două comandamente deosebite. E meritul

marelui bărbat de stat, primul ministru francez, Clemenceau, de a fi determinat pe Englezi să primească un șef

Fig. 64. — Generalul Foch decorează mai mulți soldați francezi, cari s'au distins prin bravura lor.

unic, care să comande pe Francezi și Englezi. Șeful acesta fu generalul *Foch*, care se ilustrase la întâia bătălie de la

Marna și în ofensiva de pe râul Somme în 1916. În primăvara anului 1918, Germanii, luând ofensiva, reușiseră să spargă frontul anglo-francez, odată în direcțiunea orașului Arras, a doua oară pe înălțimile Aisnei, și să înainteze spre Paris, ajungând până la *Compiègne* și până la *Marna*. Dar ambele aceste două ofensive fură oprite, grație intervenției rezervelor armatei franceze, condusă de generalisimul *Pétain*, eroul de la Verdun. La 14 Iulie 1918, Germanii deslănțuiră o nouă ofensivă. Ei atacă pe Francezi atât pe înălțimile din stânga orașului *Reims*, cât și pe *Marna*, pe care o trecură. Aripa dreapta franceză însă, comandată de generalul *Gouraud* prevăzând atacul se retrase pe înălțimile la sud, lăsând, în vechile pozițiuni, cuiburi de mitraliere. Germanii înaintând, după un îngrozitor bombardament asupra pozițiilor, pe care le credeau încă ocupate de Francezi, dau de cuiburile de mitraliere, care îi seceră. Ajung istoviți în fața noilor poziții franceze, pe care nici nu le pot ataca. Astfel că atacul, în forma de clește, este zdrobit de la început. Cealaltă aripă germană trecu Marna. Dar fii oprită de armatele lui *Degoutte* și *Berthelot* (generalul care fusese șeful misiunii franceze în România). În același timp, armata 10-a franceză, sub conducerea impetuosului general *Mangin*, atacă pe Germani din coastă, venind dinspre Paris. Intervenția ei se face cu un număr mare de tunuri și mai ales de mici *tanguri*, care seceră literalmente pe Germani și curăță tranșeele germane și terenul înaintea infanteriei franceze.

A doua *bătălie de la Marna* e o victorie strălucită. Germanii se retrag, lăsând în mâinile învingătorilor mii de prizonieri și de tunuri, precum și munițiuni și aprovizionamente colosale.

Bătălia de la Marna e începutul înfrângerii decisive a Germanilor. Armatele aliate, franceză și engleză, cu ajutorul câtorva divizii italiene și americane (Americani transportaseră în Franța vreo 2 milioane de soldați, din care numai o parte luă parte efectiv la luptă), sub comanda supremă

a lui *Foch*, un general genial francez, continuă ofensiva, începută de *Mangin*, sparg în mai multe locuri linia de for-

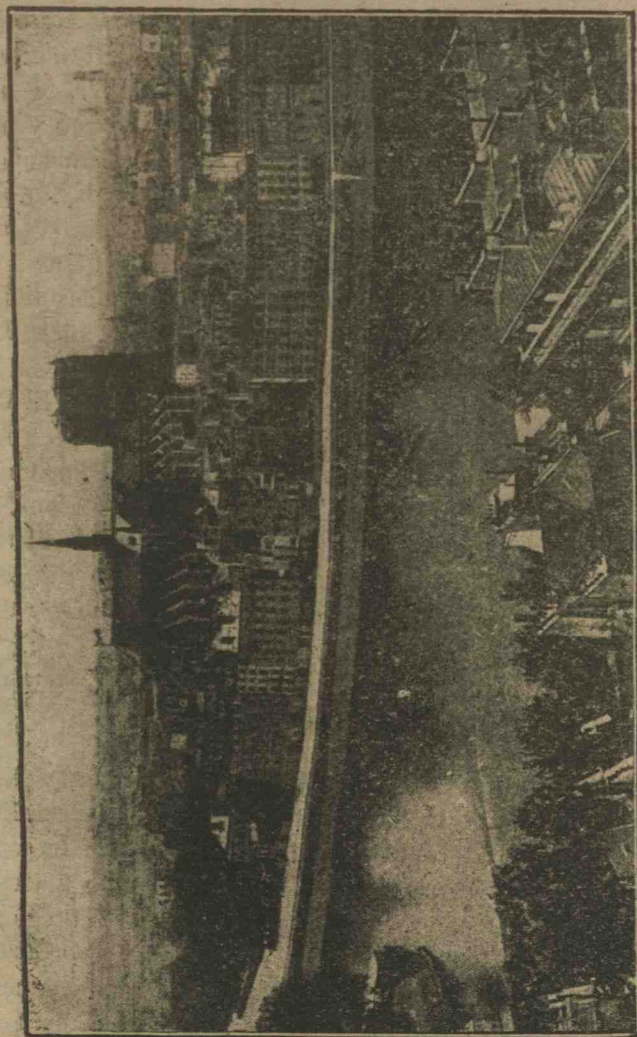

Fig. 63. — Vedere generală a Parisului. Chejurile Senei. În centru se vede celebra catedrală Notre-Dame în stil gotic (sec. XIII—XIV).

tificații, numită *Hindenburg*, și silesc generalisimul armatei germane, *Ludendorf* să cedeze precipitat terenul.

Ofensiva aliaților a durat de la 15 Iulie până pe la 10 Noembrie. Pentru ziua de 14 sau 15 Noembrie generalul Mangin, având sub comanda sa 25 divizii franceze și 6 americane, avea ordinul să atace pe vrăjmaș în direcția *Metzului*. Deja Germanii evacuați de mai multe zile această fortăreață. Ludendorf nu mai dispunea de rezerve. În fața atacului iminent franco-american, nu erau decât vreo două-trei divizii germane, care nu puteau rezista. Germanii se simțeau perduți. Armata aliaților avea să ajungă la Rin înainte cu armatele germane din Franța și din Belgia să se fi putut retrage. Ele erau amenințate să cadă prizoniere.

Atunci, au intervenit pentru obținerea cu orice preț a unui armistițiu și s'au adresat lui Wilson, președintele Republicii Statelor-Unite.

Condițiunile impuse Germanilor erau foarte grele. Ei capitulară pe toată linia, acceptând tot ce li se cerea de aliați, recunoscând înfrângerea lor definitivă. Împăratul Wilhelm II fugi în Olanda, iar împăratul Austriei Carol, în Elveția. În Germania se proclamă republică, pe când Austria se desfăcea. *Aceasta este cea mare victorie din câte cunoaște omenirea. Democrația și libertatea popoarelor triumfau asupra absolutismului și sclăviei.*

Operațiunile din Orient.

Evenimentele din Orient de asemenea luau o întorsătură favorabilă. Armata de la Salonic, compusă din Francezi, Englezi, Serbi și Greci, sub conducerea generalului francez, *Franchet d'Esperey*, rupea frontul bulgar și ajungea victorioasă până la Dunăre. Bulgarii cereau pace; Turcii de asemenea.

România răsuflă acum. Ea n'așteptă, decât un moment prielnic spre a rupe lanțurile robiei și să gonească din țară pe odioșii Germani și pe generalul lor Mackensen, cari o țineau sub călcâiul lor. Majestatea Sa regele Ferdinand de-

clară din nou războiu puterilor centrale și armata noastră înaintă dincolo de Siret, pe când generalul *Berthelot* trecea Dunărea, luând direcția Bucureștilor. Trupele noastre și cele franceze intrară în capitala României în entuziasmul de nedescris a populațiunii.

Conferința de pace de la Paris (1919). —

La 18 Ianuarie 1919, se ținut prima ședință a conferinței de pace la Paris.

Raymond Poincaré, președintele Republicii Franceze, deschizând ședința

rezumă, într-o cuvântare eloquentă peripețiile războiului și datoria reprezentanților națiunilor, în opera ce aveau să înceapă. Pentru fiecare popor, el găsi expresiunea ce se cu-

veneă și care arată situațiunea și drepturile lui. Relativ la țara noastră, el recunoscu ce sacrificii am făcut și cum am fost tratați de Ruși. „La Roumanie, zise el, abandonnée et trahie“, merită să i se facă dreptate.

Personagiile cele mai însemnate, cari au luat parte la congresul pacii din Paris, sunt: *Clemenceau*, prim ministru francez, *Lloyd George*, prim ministru englez, *Wilson*, președintele republicii Statelor Unite, *Sonino*, ministru de externe italian (delegația italiana s'a schimbat însă

Fig. 68 — Raymond de Poincaré, președinte al Republicii franceze (1913-1920).

Fig. 67. Generalul Franchet d'Espéray, învingătorul Bulgarilor în 1918.

în cursul desbaterilor), etc. România a fost reprezentată de

primul ei ministru, *I. I. C. Brătianu*, și de d. *Mișu*, ministrul țării la Londra.

După discuțiuni foarte lungi, s'a ajuns la înjghebarea mai multor tratate. Cel din Versailles, fu încheiat între aliați

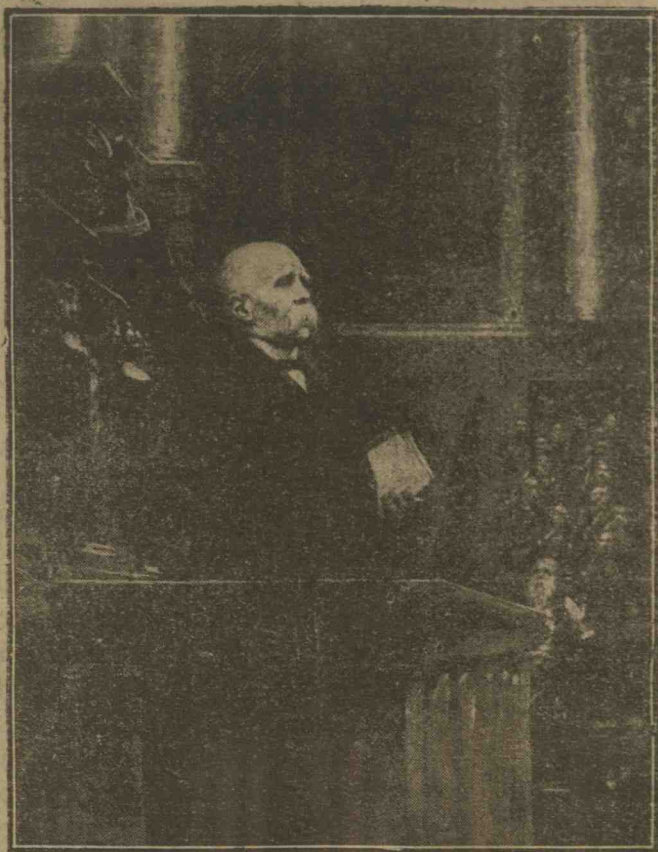

Fig. 68. — Clemenceau anunțând Camerei franceze încheierea armistițiului, cerut de germani la 11 noembrie 1918 și făcând elogiul Franței :

„La France, hier soldat de Dieu, aujourd'hui soldat de l'Humanité, sera toujours le soldat de l'Idéal“.

și germani, cel din Saint-Germain între aliați și Austria, cel din *Trianon*, Versailles, cu *Ungaria*; cel din *Neully* (Paris)

între aliați și Bulgaria. În sfârșit, de abia în August 1920, s'a încheiat cel din urmă tratat între aliați și Turcia.

În aceste tratate, s'au fixat atât condițiuni economice, cât și modificări teritoriale.

În tratatul din *Versailles*, s'a prevăzut și înființarea unei *Societăți al națiunilor*, destinată să desvolte cooperațiunea între ele și să le garanteze pacea și siguranța. Statele care fac parte din ea se obligă să nu recurgă la războiu și să supună diferendele lor unei curți de arbitragiu; să dezvolte relațiunile lor internaționale, bazate pe justiție și pe onoare; să observe în mod riguros prescripțiunile dreptului internațional și respectul scrupulos al tratatelor.

Fig. 69 - Lord George, prim ministru al Angliei.

Modificările de teritorii, consacrate de tratate sunt următoarele:

Franța reîncorporează cele două provincii pierdute în 1871, *Alsacia* și *Lorena*; ea mai ocupă basinul carbonifer de la *Sarre*, ale cărui mine trec direct sub posesiunea franceză, pe timp de 15 ani. La sfârșitul acestei perioade, populațiunea acestei regiuni poate să ceară alipirea la Franța.

Belgia capătă o rectificare la frontiera ei de Est, încorporând câteva localități, care îi aparținuseră.

Danemarca obține, în urma unui plebiscit, partea nordică a provinciilor, pierdute la 1864.

Austro-Ungaria se desface.

Italia încorporează *Trentul* și orașul *Triest*, precum și cea mai mare parte a insulelor Dalmației. În privința portului *Fiume*, ea a avut un conflict cu Yugo-Slavia.

Yugo Slavia se creiază, ca un stat nou, cuprinzând Serbia, Slovenia, Croația și Munte-Negrul. Ea mai încorporează toată Macedonia de nord și obține teritorii macedoniene, care aparținuseră Bulgariei. La nordul Dunărei, ea capătă, în contra noastră, partea vestică a Banatului, cunoscută sub numele de *Torontal*.

Austria se restrânge la cele două vechi ducate, locuite de Austriaci.

Boemia și *Moravia*, unite cu o parte din *Silesia*, se constituiesc într'un stat: *Ceho-Slovachia*.

Polonia reînvie. Ea se alcătuește din teritoriile, răpite odinioară de Rusia, Prusia și Austria. *Lituania* revendică o parte din teritoriile ei.

Ungaria e redusă la teritoriile, locuite de Unguri.

România Mare a luat ființă, îndeplinindu-se idealul tuturor Românilor. Ea se compune din: vechiul regat, din Transilvania, din cea mai mare parte din Banat, dintr'o parte a Maramureșului, din Basarabia. Dobrogea, din 1913, i-a fost lăsată în întregime.

Bulgaria a pierdut o parte din teritoriile ei vestice, care au trecut la Yugo-Slavie și toată Tracia, suprimându-i-se și stăpânirea coastei la marea Egee.

Grecia s'a mărit cu o parte din Macedonia răsăritană, cu toată Tracia, cu o parte din Epirul de nord, cu cea mai mare parte a insulelor, ocupate de la 1911 de Italia și cunoscute sub numele de *Dodecanes*. Acum se luptă cu Turcii, conduși de *Kemal-Pașa*, pentru consolidarea teritoriilor ei din Asia-Mică.

Finlanda a căpătat independența. *Lituania*, *Letonia* și *Estonia* de asemenea, deși situațiunea lor, cași a *Ucraniei*, nu este încă lămurită.

Rusia, care n'a vrut să lupte până la sfârșit, și a căzut victima bolșeviştilor, perde deocamdată partea, care revine Poloniei, Finlanda și Basarabia.

Turcia perde Adrianopolul și își retrage hotarul european până la linia *Ceatalgea* în apropierea Constantinopolului, pe care nu se știe încă sigur, dacă îl va putea păstra multă vreme.

În *Asia*, ea perde *Armenia*, care se declară stat independent; *Syria* și *Cilicia*, care trec la Franța și la Italia; perde *Palestina* și *Mesopotamia*, care se transformă în pro-

tectorat englez. Nu se asigură Turcilor, decât posesiunea platoului *Anatoliei*, adică cea mai mare parte a Asiei Mici.

Toate coloniile Germane din Africa și în Australia au fost împărțite între Franța, Anglia și Japonia.

Curente politico-sociale.

Revoluțiunea franceză înlăturând nobilimea de la cârmă, a pus bazele unei noi societăți, întemeiată pe ideea libertății, egalității și frăției. Burghezimea franceză, cu calități sufletești solide, a organizat noua stare de lucruri întemeind partidul democratic în Franța.

În Germania, spiritul feudal rămase infiltrat în masele poporului. *Militarismul*, o latură a *pangermanismului* și care a provocat marea războiu mondial, eră sprijinitorul acestui spirit, iar împăratul simbolul lui.

În toate țările, existau curente și partide politice, care se pot împărți în trei: *conservatoare* de diferite nuanțe, *liberale și democratice moderate* și *socialiste*.

Cele conservatoare, în deobște, cer ca progresul, să se facă ținând seamă de tradiția istorică și drepturile câștigate de anumite clase diriguitoare. Fără a exclude de la cârmă elementele distinse ale claselor de jos, conservatorii doresc ca locul de frunte, să fie ocupat de clasele, care au dat dovezi în trecut că își iubesc țara și știu s'o conducă bine.

Curentul liberal și democratic susține din potrivă, că serviciile aduse în trecut de noblețe, nu pot fi un titlu pentru cineva de a cârmui o țară. Poporul întreg trebuie chemat la viața politică și elementele lui cele mai bine pregătite ca să aibă conducerea, făcând reforme și legi necesare și utile tuturor claselor, între care trebuie să domnească armonia și pacea.

Dar, în contra acestor două curente, care se manifestă în diferite chipuri, cu diferite programe și sub diferite numiri se ridică un nou curent politico-social: *socialismul*.

Socialismul, în forma sa revoluționară și comunistă, pre-
tinde să se dea conducerea societății întregi lucrătorilor, cari

Fig. 70. - Muzele, mare frescă din sala cea mare a Sorbonei. Operă a Iul Puvion de Chavannes.

singuri ar fi factorii cei mai însemnați ai vieții sociale.

Ideea unei transformări a societății în profitul clasei muncitorilor manuali s'a născut în timpul revoluțiunii. După lupte îndelungate muncitorii reușiră, să se organizeze și să capete avantajii însemnate.

Subt ultimul regim, corporațiunile patronilor exercitau asupra lucrătorilor o tutelă riguroasă. Adunarea constituantă franceză, care desființă asociațiunile patronale (1794) și declară munca liberă, interzise ori ce coalițiune pentru practicarea acestei libertăți. De aici, rezultă o anarhie economică. Burghezimea în luptă cu teoreticienii timpului ai socialismului înscrise dreptul proprietății ca un drept firesc și luă astfel de măsuri contra muncitorilor, încât se produse o stagnare a muncii și deci mizerie printre muncitori. Marea industrie, în secolul al 19-lea, agravă crizele de încetare de lucru și crizele de mizerie. Socialismul, cuvânt creat în 1832, indică atunci două remedii: supresiunea concurenței, impusă de lege, și mărire de salarii, impusă de asociațiunea muncitorească. Situațiunea rămase staționară până la obținerea sufragiului universal.

În yeacul al 19-lea, socialismul avu pe teoreticianii săi. Cei mai însemnați sunt: *Saint-Simon, Fourier, Proudhon, Louis Blanc*, în Franța, *Karl Marx și Engels*, în Germania.

Teoria celor doi din urmă a prins mai mult și s'a răspândit în lumea întreagă, câștigând pe muncitori. Încă din 1848, Karl Marx și Frederick Engels, redactară *Manifestul Comunist*. Ei arătau, că societatea e compusă din clase, care sunt în luptă între ele: unele exploatează, celelalte sunt exploatare; decăderea proprietății burgheze este, după ei, inevitabilă printr'o revoluțiune „în modul de producțiune”; căci, pe măsură ce se mărește burghezimea sau capitalul, pe aceeași măsură se mărește și numărul proletarilor“. Asociațiunea revoluționară va omorî concurența între popoare, pentru că „muncitorii n'au patrie” și va edifica o asociațiune internațională pentru libera dezvoltare a tuturor. „Deci, ziceau ei, proletarii din toate țările, uniți-vă!” Și, tot după ei, capitalul nu este decât o spoliațiune; orice proprietate, orice valoare vine de la muncă; deci orice marfă trebuie să aparțină muncitorilor, ca și orice proprietate“

Socialismul parlamentar. — Marx credeă, că revoluțiunea liberatoare se va face departe de parlamente. Odată cu sufragiul universal, s'a introdus în lupta proletariatului o nouă metodă. Prin aceasta, socialismul a intrat în faza luptei parlamentare.

Ideile socialiste, deși au evoluat, au rămas totuși în fond aceleași: *negarea patriotismului, lupta pentru desființarea celorlalte clase, pentru dărâmarea societății „burgheze, pentru producerea „catastrofei”, care va face să treacă societatea „inarmonică capitalistă”, în „ordinea” socialistă; susținerea internaționalei, care să desființeze barierele.*

! Socialiștii, însă, perd din vedere că lupta între clase, susținută de ei, nu-i decât o *distrugere a societății*, în care sunt amenințați să piară și unii și alții; este nimicirea pro-

Fig. 71. — Panou decorativ de pictorul francez P. A. Laurens (Salon 1913).

gresului omenirii, este o dare înapoi spre barbarie. Experiiența, de altfel a fost făcută de socialiștii extremiști, numiți *bolșeviști*, în Rusia. Totul a fost distrus acolo: industrie, comerț, instituțiuni, școli, literatură, știință, artă. Elementele culte au perit sau au fugit în țări străine, cei distinși au fost reduși în stare de sclavie, cei mai puțin calificați, să conducă au fost puși în fruntea trebilor statului. Societatea însă, minată de boli și de foamete, trăește timpurile barbare din vremurile de mult trecute.

Fig. 72. — Culegătoarele de semințe (Les glaneuses), tablou de J. F. Millet (sec. XIX).

Ura dintre clase nu-i un mijloc de a asigura liniștea și pacea între oameni. Ea trebuie înlocuită prin *armonia* între ele, prin libertatea fiecărui cetățean sau grup de cetățeni, să contribuie la propășirea statului, a țării, a neamului său. O înțelegere și o conlucrare între clase e singurul mijloc de a face, ca toți să poată trăi și desvoltă în liniște, contribuind prin munca lor, la prosperitatea și a lor și a semenilor lor.

Pretenția clasei muncitorilor manuali de a deveni conducătoarea tuturor, este absurdă și nedreaptă. Societatea e un organism complicat, ca organismul unui ani-

mal sau mecanismul unui ceasornic. Toate organele sunt necesare și importante pentru bunul mers al său. Firește, dacă în corpul animalului cutare sau cutare organ se oprește de a funcționa, sau într'un ceasornic cutare sau cutare rotiță încetează de a se mișca, viața animalului palpită din ce în ce mai încet, până ce se stinge, iar ceasornicul se oprește din mers. Nu se poate spune că cutare sau cutare organ e mai important decât altele. Toate sunt necesare bunului mers al organismului. *Armonia* dintre ele și nu *vrajbă* asigură aceasta. Concepția luptei între clase n'a putut încolți în spiritul unui om, aparținând rasei latine, care a dezvoltat în omenire ideea dreptului și a ordinei.

Internaționalizarea este ceva nefiresc, contrar naturii omenești. Societățile nu se aseamănă între ele. Și orcât le-ai apropiă, ele tot diferite rămân. Popoarele au temperamente, suflete, sentimente deosebite, explicabile prin istoria lor de mii de ani. Ele au interese deosebite, cari nici nu se pot concilia așa de ușor, cum cred teoreticienii socialiști.

Internaționalizarea nesocotește sentimentele patriotice ale oamenilor, care sunt ceva născut și care nu se pot îndușii. Internaționalizarea, dacă s'ar realiza vreodată, ar însemna domnia unora dintre națiuni, mai bine pregătute, asupra altora mai slabe. Ar fi întronarea sclaviei și a tiraniei. Ar fi exploatarea unora de alții și s'ar reali-

Fig. 73. — Pelsagiu de Corot: Dimineața.

ză tocmai contrariul de ceea ce susține doctrina socialistă.

Națiunile trebuiesc să trăiască fiecare sub steagul ei propriu. Aceasta e și firesc și profitabil omenirii întregi. Fiecare neam cu caracterul lui specific, aduce contribuțiunea sa particulară la progresul științific, artistic, literar. Internaționalizarea, impunerea unei aceleași vieți și organizații

unii întregi, dacă ar fi posibilă, ar distruge tocmai această contribuție la cultura omenirii, pe care fiecare popor îl aduce, grație temperamen-
tului și geniului său particular.

De aceasta își dau seama amicii muncitorimii. Lupta între clase o consideră, nu ca o dogmă, ci ca un fapt din domeniul istoriei. Ei sunt convingeți, că e de interesul muncitorilor o penetrațiune progresivă și reciprocă între clase, că internaționalismul e mai puțin folositor lor, decât faptul de a trăi într'o patrie neslăbită sau nesărăcită și a lua parte la producțiunea bogățiilor naționale.

Chestiunea socială nu mai lasă pe nimeni indiferent. Toată lumea, toate partidele politice, din toate țările, țin seamă de curențele sociale, doresc să aducă ameliorări în societate, care să fie echitabile pentru toți.

Mișcarea intelectuală în a doua jumătate a secolului al 19-lea și începutul celui de al 20-lea. Mișcarea intelectuală din această perioadă e covârșitoare. În toate domeniile activității minții omenești se fac progrese enorme.

Științele matematice și fizice. — În a doua jumătate a veacului a 19-lea, matematicile progresa mult. Se explorează un domeniu nou, în care se fac mari descoperiri.

Se formulează și se dezvoltă teoria numerilor și funcțiilor. Se realizează noi progrese în geometria analitică, în geometria sintetică, în mecanica cerească și fizica matematică, în electricitate. În toate acestea se ilustrează, între alți, Weierstrass, Picard, Henri Poincaré, Bertrand, Fuchs, Cebycev, Helmholtz, Hertz Crookes, Röntgen, Graham Bell, Hughes, Edison, Gramme, Branly.

Unii din ei fac descoperiri cu aplicațiuni practice, ca perfecționarea telegrafului electric, telefonul, lumina electrică, dinamoelectric de mișcare, telegrafia fără fir. Invențiunile lor contribuie la alte invențiuni însemnate. În această perioadă, Leboeuf inventează submarinul, Levassor automobilul, Wrigt și Blériot aeroplanul, Marconi, utilizând coherorul lui Branly, inventează aparatul telegrafiei fără fir, etc.

Fig. 74. — Gânditorul (Le Penseur), statuă de Rodin, așezată în fața Panthéonului din Paris.

Chimia și Științele Naturale. — Ambele aceste științe progresează enorm. Un număr foarte mare de învățați fac cercetări și descoperiri celebre. Printre ei cităm: pe *Dumas, Moissan, Becquerel, Pierre Curie*, descoperitorul radiumului, *Strutt, Boltwood, Würtz, Berthelot, Liebig, Darwin, Claude Bernard, Pasteur*, creatorul teoriei microbiilor și descoperitorul serului contra turbării, *Roux*, descoperitorul serului contra anghinei difterice, *Mentenicov, Jersin* descoperitorul între altele al serului contra ciumii, etc.

Literele. În domeniul literelor e aceeași mișcare prodigioasă. În proză, în roman, se manifestă curentul *naturalist și realist*. *Flaubert*, în Franța e un nume, care face onoare literaturii franceze (cu romanele *Madame Bovary, Salambo, la Tentation de saint Antoine*, etc.) *Edmond și Jules de Goncon* sunt cronicari impresionisti, amatori de artă exotica; *A. Daudet* e plin de sensibilitate și de ironie; *Zola*, e reprezentantul, prin excelență, al naturalismului; *Guy de Maupassant, Theuriet, M. Barrés, Pierre Loti, Anatole France*, sunt scriitorii de mare talent, unii chiar geniali.

Fig. 75.—Monumentul lui Pasteur, ridicat în „Place Pasteur“. Paris.

Poeții, în Franța se grupează în jurul a două curente: *Parnasienui și Simbolisti*. *Parnasul contemporan* conține operele poezilor, cari au rămas credincioși tehnicii versului lui Victor Hugo, dar cari rezervă o grijă deosebită formei și caută cuvintele cele mai luminoase. Ei sunt teoreticienii *artei pentru artă*. Șeful școlii a fost *Leconte de Lisle*. De școala lui țin *Théophile Gautier, José-Maria de Hérédia, Catulle Mendès, Sully Prudhomme, Copée, Jean Aicard*, etc.

Paul Verlaine e reprezentantul cel mai de vază a *simbolismului*, care traduce în muzică, în versuri din cuvinte sonore, nuanțele fine și vagi ale sentimentului. Din școala aceasta, fac parte *Henri de Régnier, M-me de Noailles*, o Româncă, *Jean Moréas un Grec*, și *Verhaeren un Belgian*.

Pentru teatru, se scriu piese frumoase de *Augier, Alexandru Dumas, fiu, Victorien Sardou, Labiche, Hervieu, H. Bataille, M. Donnay, Lavedan, A. Capus, Edmond Rostand*. (Acesta din urmă a devenit celebru prin două opere mai ales: *L'Aiglon și Gyran de Bergérac*).

În erudiție și filosofie, avem pe Littré, Bréal, Maspéro, Taine-Renan, Boutroux, Bergson, etc.

În Anglia, literatura și filosofia de asemenea e cultivată mult. În filosofie, sunt celebri *Joh Stuart Mill*, *Herbert Spencer*; în literatură, *Dickens*, *Kipling*.

În Germania, filosofia ia un avânt neîntrecut. *Nietzsche* și *Wundt* produc curente puternice.

Dar și celelalte țări nu rămân îndărăt în mișcarea intelectuală. Rusia are pe scriitorii și pe gânditorii săi. Cei mai însemnați sunt *Gogol*, *Dostoievski*, *Turgheniev*, *Tolstoi*. În Norvegia, se distinge genialul dramaturg *Ibsen*; iar în Italia, *Carducci*, *Fogazzaro*, *Matilda Serao*, *d'Annunzio*.

În sfârșit, în România are pe savanții și pe literații săi. Se disting ca istorici *Odobescu*, *Hâjdeu*, *Xenopol*, *Tocilescu*; ca filosofi: *Conta*; ca dramaturgi: *Caragiale*, *Haralamb Lecca*, *Delavrancea*; ca poeți: *Alexandrescu*, *Bolintineanu*, *Cârlova*, *Alexandri*, *Eminescu*, *Coșhuc*, *Vlăhulă*; ca prozatori: *Creangă*, *Gane*, etc., ca medici: *Marinescu*, *Toma Ionescu*, *Babeș*, etc.

Artele - Nici un secol n'a produs opere de o inteligență mai mare, de un gust mai subtil, de o variațiune de concepție și de execuție neîntrecută ca veacul al 19-lea. Atât în arhitectură cât și în sculptură și pictură artiștii renumiți ne dau o-

Fig. 76. — Tablou de pictorul Grigorescu.
„Car cu boi în Prahova“

opere nemuritoare. Franța ține capul mișcării. În pictură, se pot cita între mulți alții: *Courbet*, *Millet*, *Henner*, *Meissonier*, *Gustave Moreau*, *Carrière*, *Puvis de Chavannes*, *Jean, Paul Laurens*, *Roll*, impresionisti: *Manet*, *Monet*, *Renoir*, *Sisley*, *Pissaro* etc. În sculptură marele *Rodn*, *Bartholomé*; animalierii: *Barie* și *Cain*, etc.

În Germania, se disting *Stük* și *Böhm*.
în muzică, sunt compozitori de geniu:

Liszt și *Rihard Wagner*, în Germania; *Verdi*, *Puccini*, *Mascagni*, în Italia; *Berlioz*, *Gounod*, *Bizet*, *Saint-Saëns*, *Massenet*, în Franța; *Ciaikovski* și *Rubinstein* în Rusia.

— SFARȘIT —

VERIFICAT
1987

TABLA DE MATERII

Ludovic al XIV-lea și monarhia absolută în Franța (1642—1715).

	<i>Pag.</i>
Minoritatea lui Ludovic XVI. — Mazarin	3-
Sfârșitul războiului de 30 de ani	3-
Tratatul de Westfalia (a. 1648)	4
Ludovic XIV ia puterea în mână	4
Colaboratorii lui Ludovic XVI-lea : oameni de stat și generali mari	6
<i>Războaiele lui Ludovic XIV</i>	7
Cucerirea Flandrei	7
Războiul cu Olanda (a. 1672)	7
Războiul pentru „depentinte“. Camerele de reuniune (a. 1681) .	8
Regele Soare	8
Revocarea edictului da Nantes (a. 1685)	9
Războiul cu liga de la Augsburg (a. 1686—1697)	9
Războiul pentru succesiunea Spaniei (a. 1701—1709)	10
Moartea lui Ludovic XIV (a. 1715)	12
<i>Guvernul Franței și societatea franceză în secolul XVII</i>	13-
Secolul lui Ludovic XVI	13-
Guvernul	13
Miniștrii și consiliul regelui	14
Administrația provinciilor	14
Biserica și clerul	14
Nobilimea	15

	<i>Pağ.</i>
„Le Tiers Etat“	15
Educațiunea publică	15
<i>Literele, științele și artele în secolul XVII</i>	16
Literele și științele	16
Stilul lui Ludovic XVI	18
Ludovic XV (a. 1715—1774)	18
Ruina financiară. — Law	19
Majoratul lui Ludovic XV	20
Ludovic XVI (a. 174—1792)	21
Starea culturală în secolul XVIII-lea. — Progresele științelor	21
Literele	22
Enciclopediștii	23
Economiștii	23
Alți scriitori	24
Artele	24
Stilul Ludovic XV și stilul Ludovic XVI	
Costumul	26
Moravurile	27

A n g l i a.

Republica Engleză. — Cromwell. — Ultimii stuarți. — Revoluția și dezvoltarea constituției engleze	28
Carol II (a. 1660—1685)	30
Iacob II 1685—1688). — Revoluția engleză „cea mare“. — Guillaume d'Orange	32
Casa de Orania	32
Dezvoltarea constituției	32
Ana (1702—1714)	33
Anglia sub casa de Hanovra. — Creșterea libertăților. — Cucerirea Canadei. — Compania Ostindică	34
George III (1760—1820)	35
Germania, Spania, Italia și America până la Revoluția franceză	36
<i>Germania.</i> — Leopold I-ii. Prințul Eugeniu	36
Războaiele cu Turcii. — Asediul Vieni și Sobieski. — Pacea de la Carlovitz	36
Carol VI (1711—1740)	38
Luptele cu Turcii. Păcile de la Pasarovitz și de la Belgrad. Luarea Olteniei	38
Sanctiunea pragmatică	39

Războiul de succesiune la coroana Poloniei	39
Maria Tereza.—Războiul pentru succesiunea la tronul Austriei	40
Războiul de șapte ani (1756—1763)	42
Luarea Griviței de la Polonia și răpirea Bucovinei	43
Iosif II (1780—1790)	45
Revoluția Românilor din Transilvania	45
<i>Prusia.</i> — Frideric Wilhelm „marele elector”. — Prusia regat. — Frideric Wilhelm I, „regele sergent”	46
Frideric Wilhelm (1630—1688)	47
Frideric II cel Mare (1740—1786). — Ridicarea Prusiei la rangul de mare putere	49
Cultura germană	50
Spania și Italia de la 1648 până la revoluția franceză	50
Decadența Spaniei	50
Dinastia Bourbonilor	50
<i>Statele italiene</i>	52
<i>Proprietatea Olandei</i>	53
Arta olandeză	55
Rivalitatea între Franța și Anglia în America, Asia, și Africa. — Coloniile lor	55
Statele Unite ale Americii	58
Colonizarea	58
Stăpânirea engleză	59
Washington	59
Pacea de la Versailles. — Neatârarea Statelor-Unite	60
Constituția americană	61
Orientul Europei de la 1648 până la revoluția franceză	62
<i>Rusia.</i> — Dinastia Ramanov. Petru cel Mare. — Războaiele lui. — Reformele lui interne	62
Războiul nordic	64
Carol XII	65
Luptele dintre Petru cel Mare și Carol XII. — Pultava	66
Războiul lui Petru cel Mare cu Turcii	67
Rolul domnilor români	67
Sfârșitul războiului nordic	68
Ecaterina II. — Războaiele cu Turcii. — Tratatetele de la Cuciuc- Cainardji și Iași. — Ana — Elisabeta. — Petru III	69
Războaiele cu Turcii	70
<i>Polonia după Iageloni</i>	71
Decăderea. — „Liberum veto”. — Impărțirea Poloniei	71

	<i>Pag.</i>
<i>Turcia</i>	74
De la moartea lui Soliman până la pacea dela Iași. Pierderile suferite în urma războaelor cu Rușii și cu Austriacii	74
<i>Țările române după Mateiu Basarab și Vasile Lupu</i>	76
Epoca fanarioșilor (1711-1821)	80
Starea principatelor în secolul al XVII-lea	81
Revoluția franceză și urmările ei	84
Vechiul regim și încercările de reformă	84
<i>Cauzele revoluțiunii franceze.</i> — 1. Reaua organizare a țării. — Abuzurile cărmuirii, ale nobililor și clerului	86
2. Deșteptarea clasei de mijloc și a poporului prin ideile filosofilor și enciclopediștilor	87
Enciclopediștii	88
Ruina financiară. — Turgot-Necker. — Chemarea statelor generale	89
Adunarea constituantă	90
Dărâmarea Bastiliei	91
Constituția	92
Adunarea legislativă	93
Amestecul Europei în Franța	95
Convențiunea națională	96
Comuna	96
Comitetul mântuirii publice	96
Teroarea	97
Luptele Franței sub Convențiune	98
Constituția anului III	99
Așezămintele Convențiunii	100
<i>Directoratul</i>	100
Luptele cu Europa și ridicarea lui Napoleon. Consulatul. — Proclamarea imperiului	100
Ridicarea lui Napoleon. — Campania din Italia și expediția din Egypt	100
Coaliția II	102
18 Brumar	102
Constituția anului VIII (1799 - 1804)	103
Reformele Consulatului	104
Napoleon împărat	105
<i>Imperiul francez (1804 - 1814).</i>	106
Napoleon I. — Personalitatea lui	106
Coalițiile și războaiele din timpul consulatului și imperiului până la pacea dela Viena	107

	<i>Pag.</i>
Coalițiile III și IV. — Luptele dela Austerlitz și Iena. Pacea dela Tilsit	108.
Coaliția IV	109.
<i>Deșteptarea naționalităților și căderea lui Napoleon</i>	110.
Blocul continental	110.
Rezistența și ocuparea Spaniei	110.
Coaliția V. — Infrângerea Austriei. — Expediția din Rusia	111.
Infrângerea și abdicarea lui Napoleon	112.
Revenirea Bourbonilor	113.
Întoarcerea lui Napoleon — Cele o sută de zile	113.
Abdicarea lui Napoleon Exilul dela Sfânta Elena	114.
Congresul de la Viena (1814—1815). — Europa în 1815	114.
Al doilea tratat de la Paris. — Sfânta Alalanță	116.
<i>Rezultatele revoluției în Europa</i>	116.
<i>Mișcarea culturală</i>	118.
Invențiunile și cercetările științifice	118.
Mașinile cu vapori	118.
Telegrafia electrică	119.
Telegrafia, științele matematice, Chimia, Științele naturale	119.
Literele	120.
Renașterea romantică în Germania	120.
Romantismul englez	120.
Renașterea romantică franceză	121.
Renașterea romantică în Italia	122.
Artele. — Arta clasică	122.
Stilul Empire	123.
Muzica	124.
<i>Europa de la 1815—1871</i>	124.
Reacțiunea mondială în Occidentul Europei. — Metternich	124.
Mișcările revoluționare și luptele contra spiritului revoluționar în Italia, Spania și Germania	124.
Răscoala Grecilor din 1821. — Tudor Vladimirescu — Navarin — Pacea dela Andrianopol	126.
Mișcarea lui Tudor Vladimirescu	126.
Sfârșitul zaverii grecești în țara românească	127.
Continuarea revoluției Grecilor în Turcia	128.
Tratatul de la Andrianopol. — Independența Greciei. — Protectoratul rus asupra statelor române	128.
<i>Franța</i>	129.
Ludovic XVIII și Carol X. Revoluția de la 1830 și efectele ei în Europa.	129.

	<i>Pag.</i>
Efectele revoluției de la 1830 în Europa	130
Ludovic-Filip Louis Philippe)	132
Cucerirea Algeriei	133
<i>Revoluția din 1848 în Franța</i>	133
Cauzele ei. — Guvernul Provizoriu. — Revoluția socialistă. — Republica.	133
Republica a II-a. — Guvernul provizoriu (1848-1850). — Constituția din 1852. — Al doilea imperiu	134
Revoluția dela 1848 în Germania. — Tendințele de libertăți constituționale și de unitate națională	135
Parlamentul din Franckfurt	136
Uniunea vamală	136
Revoluția din 1848 în Italia. — Mișcarea revoluționară din Milano, Veneția, Roma. — Cucerirea Lombardiei și Veneției de la Austria	136
Revoluția din 1848 în Austria. — Mișcarea revoluționară din Viena. Abdicarea lui Ferdinand. — Frantz Iosef. — Mișcările Slavilor, Uigurilor și Românilor.	137
Mișcarea Românilor din Ardeal la 1848	138
Mișcările din Moldova și Muntenia	139
Convențiunea de la Balta Liman	141
<i>Franța sub Napoleon al III-lea</i>	141
Chestiunea orientală și războiul Crimcei	143
Locurile sfinte	143
Misiunea lui Mencicoff	143
Alianța puterilor apusene — Expedițiunea în Crimeea	144
Efectele războiului în țările române. — Tratatul din Paris (1856)	144
Principatele române și tratatul din Paris. — Divanurile ad-hoc (a. 1857)	144
Convențiunea din Paris	145
Unirea Principatelor române (a 1859)	145
Alexandru Ion Cuza (1859-1866)	145
Unitatea Italiei	146
Cavur	146
Războiul din 1859. — Sprijinul Franței	147
Anexarea ducatelor	147
Anexarea Neapolei, Siciliei și statul papal. — Garibaldi. — Victor Emanuel	148
Regatul Italiei	148
Anexarea Veneției și ocuparea Romei	148
Unitatea Germaniei. — Bismarck	149

	<i>Pag.</i>
Rivalitatea dintre Austria și Prusia după 1848	149
Chestiunea Sleswig-Holstein	150
Războiul Prusiei și Italiei contra Austriei (1866)	151
Confederația germană de Nord, — Uniunea vamală	151
Efectele războiului pruso-austriac în Ungaria	152
Războiul franco-german	152
Prilejul războiului. — Candidatura lui Leopold de Hohenzollern la tronul Spaniei	153
Inceperea războiului 1870. — Moltke	154
Capitularea de la Sedan. — Metz	154
Guvernul apărării naționale	155
Asediul Parisului	155
Predarea lui Bazaine	155
Bombardarea Parisului	156
Proclamarea lui Wilhelm ca împărat al Germaniei	156
Capitularea Parisului. — Pacea de la Frankfurt	156
Imperiul german și constituția lui	157
Republica III franceză — Thiers „Comuna”	158
Revoluția „Comunei”	158

Epoca de la 1871 până în zilele noastre.

<i>Germania.</i> — Desvoltarea Germaniei după războiu	160
Politica și legislația lui Bismarck. — Partidele	161
Bismarck contra catolicilor	161
Politica externă a lui Bismarck. — Tripla alianță	162
Wilhelm II (1888 - 1918)	163
Politica socială a lui Wilhelm II	164
Politica economică	164
Politica colonială	164
Politica mondială (Weltpolitik). — Pangermanismul	165
Austria după tratatul de la Berlin. — Bosnia și Herțegovina	165
Amestecul naționalităților și aplicațiile cărmuirii austro-ungare — Mișcarea politică la Slavii din Austria	166
Naționalitățile din Ungaria. — „Memorandumul” Românilor ar- deleni	167
<i>Franța.</i> — Evenimentele principale sub a treia republică. — Legile constituționale din 1875. — Cucerirea Tunisului, Tonkinului, Madagascarului și Marocului	168
<i>Rusia.</i> — Alexandru II. — Reformele interne	170

	<i>Pag.</i>
Nihilismul	171
Rozboiul româno-ruso-turc (1877—1878).—Panslavismul.—Prilejul războiului	172
Alianța ruso-română	173
România se declară independentă	173
Intrarea României în războiu.—Luarea Griviței.—Căderea Plevnei (1877)	173
Tratatul de la San-Stefano și congresul de la Berlin (1878)	175
Rusia subț țarii Alexandru III (1881—1894) și Nicolae II 1894—1917 :	176
<i>Popoarele de rasă galbenă : Chinezii și Japonezii</i>	176
<i>Anglia. — Domnia Reginei Victoria</i>	178
Chestiunea irlandeză	178
Luptele din Africa de Sud	180
Eduard VII. — George V	180
<i>Spanic. — Frământările în interior și în colonii</i>	180
Răscularea Cunei	181
Războiul Spaniei cu Statele-Unite	181
Creșterea Statelor americane și restabilirea Uniunii. — Războiul civil, numit al „Secesiunii” dela 1861-1865	182
Prosperitatea Statelor-Unite	183
<i>Statele din Peninsula Balcanică. — Imperiul otoman după 1837</i>	183
<i>Grecia</i>	184
<i>Serbia și Munte-Negrul</i>	185
<i>Bulgaria</i>	185
Chestiunea Macedoniei	187
<i>Războiul dela 1913</i>	188
România subț Carol de Hohenzollern	190

Caracterele generale ale civilizației actuale.

Transformările în viața popoarelor moderne	192
Transformările vieții economice	192
Individul s'a emancipat	193
Popoarele au căpătat libertăți publice reale	193
Imperialismul	194
Pacea armată	195

Războiul mondial (1914-1918).

Cauzele războiului	196
Pretextul războiului	197

	<i>Pag.</i>
Izbucnirea războiului	197
Bătălia dela frontiera belgiană și franceză	198
Victoria franceză dela Marna	200
<i>Bătăliile din Orient</i>	203
Luptele dela Dardanele, în Palestina și Mesopotamia	205
<i>Bătălia dela Verdun</i> (1916)	206
<i>Intervenția României</i> (1916)	207
Trădarea rusească	210
Pacea dela București (1918)	212
<i>A doua bătălie dela Marna</i>	212
Operațiunile din Orient	216
Conferința de pace dela Paris (1919)	217
Curente politico-sociale	221
Mișcarea intelectuală în a doua jumătate a secolului al 19-lea și inceputul celui de al 20-lea	227

— SFÂRȘIT —

VERIFICAT
1987

BIBLIOTECA
CENTRALĂ
UNIVERSITĂRĂ "CAROL I"
BUCUREȘTI

